

Széchenyi István Egyetem
Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

Filep Bálint

A nagyvárosok versenyképessége és térégszervező funkciói

Doktori értekezés

TERVEZET

Konzulens: Prof. Dr. Rechnitzer János
egyetemi tanár

Győr
2008. november

Széchenyi István Egyetem

Filep Bálint

A nagyvárosok versenyképessége és térség szervező funkciói

Doktori értekezés

Győr, 2008.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	1
MÓDSZERTAN	6
A KUTATÁS HIPOTÉZISEI.....	6
AZ ELEMZÉS MÓDSZERTANA.....	8
I. ELMÉLETI MEGALAPOZÁS	12
1.1. AZ EU KÖZÖSSÉGI POLITIKÁI – REGIONÁLIS MEGKÖZELÍTÉS	12
1.1.1. AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS SZAKPOLITIKÁI	12
1.1.2. REGIONÁLIS POLITIKA A VÁROSFELJŐDÉS IRÁNYÁBAN	15
1.1.3. RÉGIÓ, REGIONALIZÁCIÓ, REGIONALIZMUS.....	18
1.1.4. TÉRKATEGÓRIÁK AZ EU-BAN – NUTS RENDSZER.....	21
1.1.5. A REGIONÁLIS POLITIKA ÉS A VÁROSIASODÁS A LIPCSEI CHARTA TÜKRÉBEN.....	24
1.1.6. HATÁRMENTI RÉGIÓK, HATÁRGAZDASÁG.....	28
1.1.6.1. Határmentiség, eurorégiók	28
1.1.6.2. Határ menti felzárkóztatás, határ menti programok	33
1.2. TELEPÜLÉSRENDSZER – A VÁROSOK SZEREPÉNEK VÁLTOZÁSA.....	37
1.2.1. TÉRSZERVEZÉS – TELEPHELYELMÉLETEK.....	37
1.2.2. URBANIZÁCIÓS FOLYAMAT, A VÁROSHÁLÓZAT (ÁT)ALAKULÁSA ...	40
1.2.3. VÁROSLEHATÁROLÁSOK – VÁROSTÍPUSOK.....	45
1.2.4. A TÉRSZERKEZET VÁLTOZÁSA MAGYARORSZÁGON	51
1.2.5. FEJLŐDÉSI TRENDEK, DILEMMÁK.....	59
1.2.5.1. Növekedési pólusok, pólusprogramok	59
1.2.6. TELEPÜLÉSKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK ÉS TERÜLETI BEOSZTÁS MAGYARORSZÁGON	65
1.2.6.1. Kistérségi együttműködések	65
1.2.6.2. Területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény Magyarországon.....	68
1.2.6.3. Határmentiség – várospárok.....	71
1.3. TÉRSÉGI ÉS TELEPÜLÉSI VERSENYKÉPESSÉG	75
1.3.1. VERSENYKÉPESSÉG, TÉRSÉGI VERSENYKÉPESSÉG	75
1.3.1.1. A versenyképesség fogalma, elemei	75
1.3.1.2. A térségi versenyképesség elemei, mutatószámai.....	77
1.3.1.3. Az EU és Magyarország versenyképessége	80
1.3.1.4. A regionális versenyképesség piramis-modellje	85
1.3.2. AZ EURÓPAI NAGYVÁROSOK VERSENYKÉPESSÉGE.....	87
1.3.2.1. Nagyvárosok új szerepben	88
1.3.2.2. A nagyvárosi fejlődés hajtóerői.....	94

II. ÉSZAKKELET- ÉS ÉSZAKNYUGAT-MAGYARORSZÁG (GYŐR, NYÍREGYHÁZA).....	103
2.1. ORSZÁGOS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS, FÓKUSZÁLVA A KÉT VÁROSRA ÉS TÉRSÉGÉRE	103
2.1.1. AZ ORSZÁGOS TERÜLETRENDEZÉSI TERV (OTT) ALAPKONCEPCIÓJA	107
2.1.2. TÖBBLÉPCSŐS CENTRUM-PERIFÉRIA VISZONY	108
2.1.3. TERÜLETI REÁLFOLYAMATOK: AZ ORSZÁG KETTÉSZAKADÁSA.....	109
2.1.3.1. Történeti előzmények.....	109
2.1.3.2. Az állam szocialista iparpolitika hatásai	109
2.1.3.3. A térszerkezet hatása.....	110
2.2. GYŐR A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN ÉS GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYÉBEN.....	117
2.2.1. A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ.....	117
2.2.2. GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYE	121
2.2.3. GYŐR MEGYEI JOGÚ VÁROS	122
2.2.3.1. Gazdaságtörténeti háttér.....	125
2.2.3.2. Felsőoktatás – képzés	127
2.2.3.3. Győr és a térség meghatározó oktatási intézménye: a Széchenyi István Egyetem.....	128
2.2.4. GYŐR ÉS A FEJLESZTÉSI PÓLUS	134
2.3. NYÍREGYHÁZA AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN ÉS SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBEN.....	137
2.3.1. AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ.....	137
2.3.2. SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE	139
2.3.3. NYÍREGYHÁZA.....	142
2.3.3.1. Gazdaságtörténeti háttér.....	145
2.3.3.2. Felsőoktatás-képzés.....	148
2.3.3.3. Nyíregyháza és a térség meghatározó felsőoktatási intézménye: a Nyíregyházi Főiskola	148
2.3.4. KAPCSOLÓDÁS A DEBRECENI PÓLUS PROGRAMHOZ.....	154
2.4. A PIRAMIS-MODELL ALKALMAZÁSA NYÍREGYHÁZA ÉS GYŐR VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSÁRA	157
2.4.1. ALAPKATEGÓRIÁK	158
2.4.1.1. Az alapkategóriába tartozó tényezők összefoglaló bemutatása	158
2.4.1.2. Az alapkategóriába tartozó tényezők részletes bemutatása.....	160
2.4.1.3. Összefoglaló megállapítások.....	171
2.4.2. ALAPTÉNYEZŐK	174
2.4.2.1. Az alaptényezők összefoglaló bemutatása	174
2.4.2.2. Az alaptényezők közé tartozó tényezők részletes bemutatása	178
2.2.2.3. Összefoglaló megállapítások.....	193
2.4.3. SIKERESSÉGI FAKTOROK.....	197

2.4.3.1. A sikerességi faktorok közé tartozó tényezők összefoglaló bemutatása.....	197
2.4.3.2. A sikerességi faktorok közé tartozó tényezők részletes bemutatása	201
2.4.3.3. A sikerességi faktorok összegzése	210
2.4.4. GYŐR ÉS NYÍREGYHÁZA VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ÖSSZEGZÉSE ÉS KÖVETKEZTETÉSEK A PIRAMIS MODELL ALAPJÁN	212
2.5. GYŐR ÉS NYÍREGYHÁZA FEJLŐDÉSI TERVE AZ INTEGRÁLT VÁROSFEJLESZTÉSI STRATÉGIA TÜKRÉBEN.....	214
2.5.1. GYŐR STRATÉGIÁJA	214
2.5.2. NYÍREGYHÁZA STRATÉGIÁJA	218
2.5.3. AZ IVS TERVEK ALAPJÁN RÖVID ÖSSZEFOGLALÁS	221
ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK	225
IRODALOMJEGYZÉK.....	238
MELLÉKLETEK.....	247

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A NUT3 szint változása GDP/fő alapján, 1995-2004.....	23
2. ábra: Magyarország településhálózata	55
3. ábra: A magyar városok lakosságszámának és várossá nyilvánításának ideje.....	56
4. ábra: A városok száma az egyes kistérségekben és az egy városra jutó nem városi népesség kistérségenként (fő), 2007.	57
5. ábra: Magyarország területi integrálódásainak főbb dimenziói	58
6. ábra: Regionális fejlesztési pólusok és tengelyek	63
7. ábra: Elméleti régiótípusok	85
8. ábra: Lengyel-féle versenyképességi piramis	86
9. ábra: Területi szintek	91
10. ábra: A százezer lakosnál nagyobb népességű városok népességen belüli aránya néhány európai országban, a fővárosok nélkül, 2004	94
11. ábra: A megyei jogú városok típusai a versenyképességi rangsorok alapján (1998).....	116
12. ábra: Az alkalmazásban állók száma a Nyugat-dunántúli régióban, 2005.....	120
13. ábra: Az alábbi ábra a Széchenyi István Egyetem hallgatóinak megoszlását mutatja karok és megyék szerint 2001-ben és 2005-ben.	129
14. ábra: A hallgatók megoszlása a lakhely távolsága szerint a Széchenyi István Egyetemen, 2001, 2005.....	130
15. ábra: Széchenyi István Egyetem Győr, 2001-2008. Felvett hallgatók lakhelyük szerinti bontásban, kistérségi ábrázolásban.	133
16. ábra: Széchenyi István Egyetem Győr, 2006. Felvett hallgatók lakhelyük szerinti bontásban, kistérségi ábrázolásban.	133
17. ábra: Győr járműipari fejlesztési pólus elsődleges és másodlagos célterülete, valamint kisugárzási irányai regionális partnerei segítségével	135
18. ábra: Győr Megyei Jogú Város versenystratégiájának egyszerűsített ábrája.....	136
19. ábra: A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 1991-2007	140
20. ábra: A regisztrált és a külföldi érdekltségű gazdasági szervezetek száma, 1991-2004	140
21. ábra: Természetes szaporodás, illetve fogyás Sz.-Sz.-B. megyében, 1990-2004	141
22. ábra A foglalkoztatottak és a vállalkozások nemzetgazdasági ág szerinti megoszlása....	146
23. ábra: Nyíregyházi Főiskola, 2001–2008. Felvett hallgatók lakhelyük szerinti bontásban, kistérségi ábrázolásban	153
24. ábra: Nyíregyházi Főiskola, 2006. Felvett hallgatók lakhelyük szerinti bontásban, kistérségi ábrázolásban	154
25. ábra: A GDP megoszlása, egy főre jutó értéke, 2006	161
26. ábra: Az egy lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem nagysága Magyarország megyéiben és megyeszékhelyein, 2006 (eFt)	162
27. ábra: Az egy adófizetőre jutó munkaviszonyból származó jövedelem nagysága Magyarország megyéiben és megyeszékhelyein, 2006 (eFt).....	163
28. ábra: Az egy adózóra jutó, társas vállalkozásból származó jövedelem nagysága Magyarország megyéiben és megyeszékhelyein, 2006 (eFt).....	164

29. ábra: Az egy adózóra jutó adóköteles jövedelem nagysága Magyarország megyéiben és megyeszékhelyein, 2006 (Ft).....	166
30. ábra: A vállalkozások egy foglalkoztatottra jutó adózás előtti eredménye Magyarország megyéiben és megyeszékhelyein, 2006 (eFt).....	166
31. ábra: Munkanélküliségi arány, 2006	169
32. ábra: Kutatóintézetek, K+F cégek száma a megyei jogú városokban, 2003.....	179
33. ábra: Szabadalmi bejelentések száma településenként 2002 (db).....	180
34. ábra: Egy lakosra jutó ipari termelés a nagyvárosokban, 2006.....	183
35. ábra: A működő vállalkozások megoszlása gazdasági ágak szerint Magyarország 8 legnagyobb vidéki városában, 2005.....	202
36. ábra: Európa és a szomszéd országok 2030-as népességszám előrejelzése.....	230
37. ábra: Európa területi struktúrája és város hálózata 2030-ban (Trend előrejelzés).....	231
38. ábra: Európa területi struktúrája és város hálózata 2030-ban (Versenyképesség orientált előrejelzés).....	231
39. ábra: Európa területi struktúrája és város hálózata 2030-ban (Kohézió orientált előrejelzés).....	232

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: A területi elemzések tipizálási lehetőségei.....	9
2. táblázat: A NUTS szintek szabályozása az Európai Unióban.....	22
3. táblázat Eurorégiók Magyarország részvételével.....	32
4. táblázat: Várossá nyilvánítás intenzitása (1991-2007).....	54
5. táblázat: A fejlesztési pólus programban lévő kistérségek fontosabb „tudásalapú” adatai.....	64
6. táblázat: Körjegyzőségek és a bennük résztvevő települések száma, 2007.....	67
7. táblázat: A magyar területi statisztikai osztályozási rendszer szintjei, 2003. január 1.	68
8. táblázat: Határ menti települések – várospárok.....	73
9. táblázat: A mutatók alapján számolt pontszámok infrastrukturális területek és országcsoportok szerint.....	84
10. táblázat: Az Urban Audit indikátorai.....	92
11. táblázat: Világvárosi kategorizálásra egy példa a Global Cities Index alapján (jellemzők).....	96
12. táblázat: A városhierarchiában elfoglalt pozíciót befolyásoló tényezők.....	99
13. táblázat: Néhány európai regionális központ fajlagos teljesítménymutatója, 2001.....	102
14. táblázat: A városok számának alakulása a fővárossal együtt, 1950–2000.....	106
15. táblázat: A területi gazdaság értéktermelő képessége.....	111
16. táblázat: Az adóköteleles jövedelmek területi és időbeli alakulása Magyarországon 1988-1999 között.....	112
17. táblázat: A Nyugat-dunántúli régió településszerkezete, 2005.....	117
18. táblázat: Alkalmazásban állók száma a primer, szekunder és terciér szektorban Győr- Moson-Sopron, Vas és Zala megyékben, 2005 (%)......	119
19. táblázat: A régióban működő felsőoktatási intézmények főbb mutatói a képzési helyeken, 2006.....	127
20. táblázat: A Széchenyi István Egyetem teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatóinak száma oktatói munkakörök szerint, 2005/2006.....	131
21. táblázat: A képzési és kutatási területeken foglalkoztatott létszámok a 2006/2007. tanévben.....	152
22. táblázat: Győr és Nyíregyháza összehasonlítása a versenyképességi alapkategóriába tartozó mutatók alapján.....	160
23. táblázat: A jövedelmek alakulása város – kistérség – megye összevetésben, 2006.....	162
24. táblázat: A munkatermelékenység alakulása.....	165
25. táblázat: A foglalkoztatottság alakulása.....	168
26. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma, 2006.....	171
27. táblázat: A 18 megye, ill. megyeszékhely között a versenyképesség alapkategóriái szerint elfoglalt hely.....	173
28. táblázat: Az alaptényezők közé tartozó tényezők.....	177
29. táblázat: A kutatás-fejlesztés főbb adatai, 2006.....	178
30. táblázat: Vállalkozási szerkezet, 2006.....	182

31. táblázat: Az ipari termelés ágazati szerkezete a nagyvárosokban, 2006.....	183
32. táblázat: A külföldi tőke alakulása, 2005	186
33. táblázat: Humán tőke és infrastruktúra.....	189
34. táblázat: Intézmények és társadalmi tőke.....	192
35. táblázat: A 18 megye, illetve megyeszékhely között a versenyképesség alaptényezői szerint elfoglalt hely.....	196
36. táblázat: A sikerességi faktorok közé tartozó tényezők	200
37. táblázat: Sikerességi helyezés – gazdasági szerkezet.....	203
38. táblázat: Sikerességi helyezés – innovációs kultúra.....	204
39. táblázat: Sikerességi helyezés – regionális elérhetőség	205
40. táblázat: Sikerességi tényezők – a munkaerő felkészültsége	206
41. táblázat: Sikerességi tényezők – társadalmi szerkezet	207
42. táblázat: Sikerességi tényezők – döntési központok	208
43. táblázat: Sikerességi tényezők – környezeti minőség	209
44. táblázat: Sikerességi tényezők – társadalmi kohézió	210
45. táblázat: A 18 megye, ill. megyeszékhely között a versenyképesség sikerességi faktorai szerint elfoglalt hely	211
46. táblázat: A 18 megye, ill. megyeszékhely között a piramis modell szerint elfoglalt hely.....	212

BEVEZETÉS

Az utóbbi években a kutatások középpontjába került a régiók vizsgálata mellett a városok sikeressége, összefüggésben azzal, hogy nemcsak a tudomány, hanem a politika is keresi azokat a tényezőket, amelyek ebben a versenyben az előbbre jutást, a pozíciók javítását szolgálhatják. Korábban is születtek összehasonlító és értékelő tanulmányok hazai és nemzetközi szinten. A vizsgálatok döntően a nagyvárosok összevetésére irányultak, de az elemzések, még az egyszerű statisztikai leírások és összevetések is eléggé az alapkategória szintjén voltak. Nem voltak képesek a belső tartalmakat megragadni, nem mutattak ki fejlődési csoportokat, nem értékelték a fejlődési pályákat. Ennek ellenére hasznos információkat nyújtottak a szerkezetátalakulás irányainak illusztrálására, a mélyebb elemzések irányainak felvázolására. Ma már a szakirodalomban mélyebb elemzéseket is regisztrálhatunk, melyek egy-egy város fejlődési pályáját fogják át, keresve az okokat és mozgatótényezőket annak irányaihoz, s egyben adalékokat adva a jövőbeli stratégia kidolgozásához (*Szirmai et al 2002; Tímár–Velkey 2003; Izsák 2003; Barsi–Csizmadia 2001; Barsi 2002 hivatkozva Grósz–Rechnitzer 2005*).

Az Európai Unió regionális politikájának egyik fontos eleme a térségi egyenlőtlenségek csökkentése. Országok teljesítménye, jóléte, versenyképessége között nagy eltérések mutatkoznak, de ez regionális és kisebb térségi szintre vetítve még nagyobb különbségeket mutat. A különböző területeken élő lakosság legnagyobb része a metropolisokba, nagyvárosokba és városokba koncentrálódik. Ez az a tér, mely élhető, melyben a legkülönbözőbb szolgáltatások és lehetőségek megtalálhatóak.

Mіндеzek alapján nem véletlen, hogy az Európai Unióban is előtérbe került a városok szerepe, versenyképessége. A 2007. május 24–25-én Lipcsében tartott, a városfejlesztésről és területi kohézióról szóló informális miniszteri találkozó alkalmából született megállapodás, az ún. LIPCSEI CHARTA a fenntartható európai városokról ezt a következő módon fogalmazta meg (*Lipcsei Charta 2007*):

Városaink védelme, erősítése és továbbfejlesztése érdekében határozottan támogatjuk az EU fenntartható fejlődési stratégiáját, mely a lille-i cselekvési programra, a rotterdami városfejlesztési joganyagra és a bristoli megállapodásra épít. Ennek alapján a fenntartható fejlődés minden dimenzióját – a gazdasági prosperitást, a társadalmi egyensúlyt és az egészséges környezetet – egyidejűleg és egyforma súllyal kell figyelembe venni. Ezzel párhuzamosan nagy figyelmet kell fordítani a kulturális és egészségügyi szempontokra is.

Ennek során megfelelő hangsúlyt kell helyezni az intézményi kapacitások biztosítására a tagállamokban.

Városaink egyedülálló kulturális és építészeti sajátosságokkal, erős társadalmi integrációs erővel és kivételes gazdasági fejlődési esélyekkel rendelkeznek mint a tudás központjai és a gazdasági növekedés, valamint az innováció forrásai. Ugyanakkor demográfiai problémákkal, társadalmi egyenlőtlenséggel, egyes népességcsoportok társadalmi kirekesztődésével, a megfelelő és megfizethető lakások hiányával, valamint környezeti problémákkal küzdenek. A városok hosszú távon csak akkor tölthetik be a társadalmi fejlődés és a gazdasági növekedés motorjaként a lisszaboni stratégiában rögzített szerepüket, ha sikerül megőrizniük a társadalmi egyensúlyt a városokon belül és a városok között, fenntartaniuk kulturális sokféleségüket és kimagasló színvonalat elérniük a várostervezés, az építés és a környezetvédelem területén.

Egyre inkább szükségünk van teljes körű stratégiákra, és minden, a városfejlesztési folyamatban érintett személy és intézmény összehangolt fellépésére. Ezeknek túl kell mutatniuk az egyes városok és községek határain. A kormányzat minden – helyi, regionális, nemzeti és európai – szintjének saját felelőssége van városaink jövőjének alakításában. Ahhoz, hogy a többszintű kormányzat valóban hatékony legyen, fejlesztenünk kell az ágazati politikák közötti koordinációt, és ki kell alakítanunk az integrált városfejlesztési politika iránti új felelősségtudatot. Biztosítanunk kell továbbá, hogy azok, akik e politikák megvalósításával foglalkoznak valamennyi szinten, megszerezzék a városok mint fenntartható közösségek kialakításához szükséges általános és szakmákat átfogó képességet és tudást.

Disszertációm témájával már az egyetemi évek alatt is foglalkoztam. A versenyképesség gyakran használt fogalom, melyet főként a gazdasági szférában használnak. Mitől lesz valamely vállalat versenyképesebb, lehet-e mérni, s ha igen, milyen módszerekkel? Ha viszont két várost és környező térségét szeretnénk összehasonlítani versenyképességi szempontból, meg tudjuk-e azt tenni? Lengyel írásában olvashatjuk Porter nézetei alapján, hogy a térségek nem úgy versenyeznek, mint a nemzetgazdaságok és nem is úgy, mint az egyes vállalatok. „A térségek, városok az ott működő vállalatok termelékenységének javulását előidéző olyan üzleti környezet létrehozásával versenyeznek, melyek az ott működő végek sikerességéhez hozzá tudnak járulni: képzett munkaerő, hatékony speciális infrastruktúra, információszolgáltatás, vállalkozásbarát közigazgatás, kutató-fejlesztő intézmények stb.” (Lengyel 1999).

Török Á. a 2000-es évek eleji igen divatos kifejezésként említi kis iróniával a versenyképesség fogalmát. „Vannak, akik a gazdaságpolitika kulcskérdésének tekintik, sőt

sokan már a magyar gazdaság nemzetközi pozícióinak szinonimájaként is alkalmazzák. Mintha a versenyképesség varázsszóvá vált volna, s ez lenne a gazdasági fejlődés egyedüli vagy legfontosabb sikermércéje” – írja A versenyképesség, jog és szabályozás című gondolatai bevezetőjeként” (Török 1999).

A városok és vonzáskörnyezetük versenyképességének vizsgálata igazán izgalmas terület. Bár az egyes városokat már kialakulásuktól kezdve érdemes lenne figyelemmel kísérni (értem ez alatt, hogy miért itt alakultak ki, Győr esetében a hármaskör folyó telephelyválasztása, s bár Nyíregyháza nem rendelkezik folyóval, a közelben viszont a Tisza szerepe meghatározó), hiszen a telephelyválasztás és az egyes történelmi események alakították a várost, szerepét, társadalmát és hangulatát. A különböző elméleti és gyakorlati mérési vizsgálatokban fontos szerepet kell, hogy játsszon a gazdasági szféra és a humán erőforrás milyensége, valamint ezek kapcsolata. Magyarországnak van lehetősége átalakulni és folyamatosan átalakulóban van. A területi szerkezetet a nyugati elemzések és lehatárolások alapján tudtam vizsgálni. Magyarország nehezen tudta kialakítani tércentrikus fejlesztési politikáját. Közrejátszott ebben a múlt, a történelem. A szocializmus időszakában ágazati központosított elveket határoztak meg, hiszen minden az ágazatra volt visszavezethető, később a rendszerváltást követően pedig a centralizált nagytőke alapján alakult ki a duális szerkezet. Az állam mellett az önkormányzatok kaptak meghatározó szerepet. A megyék mindig meghatározóak voltak mint területei egységek, de az uniós regionális térszerkezet kiépítése során a tervezési-statisztikai régiók Magyarországon is kialakításra kerültek. A régiók csak lassan találnak magukra, ma még kevés funkcióval rendelkeznek.

Témaválasztásomnak – Győr és Nyíregyháza térszervező ereje kiemelten a térségi versenyképesség két szegmensét: a humán erőforrást és a gazdasági szerkezetet tekintve – két fő oka van. Az egyik tudományos, a másik pedig érzelmi, személyes jellegű.

Mit nevezünk versenyképességnek régiók, térségek és városok között? Hogyan mérhetjük? Össze lehet-e hasonlítani két konkrét várost és térséget? Ezen elméleti kérdések vizsgálata után két várost és térségüket, Győrt és Nyíregyházát próbálom meg elemezni felállított hipotéziseim alapján. A két város lakosságszámában, funkcióiban hasonló nagyságot mutat, így versenyképességi összehasonlító elemzésre alkalmas. Az EU 2004. évi bővítését követően a határok nyugatról keletre tolódtak. Az EU külső, schengeni határai az Ausztria-Magyarország részről Magyarország–Ukrajna–Románia irányába kerültek át, így ez a határszakasz már nemcsak Magyarország, hanem egész Európa keleti határává vált. A korábbi időszakban Győr-Moson-Sopron megye és megyeszékhelye, Győr az EU külső határán

helyezkedett el, míg most a nyíregyházi központú Szabolcs-Szatmár-Bereg megye került ebbe a helyzetbe. A két város megyéje több országgal létesít határszakaszt és ez további lehetőségeket nyújthat a további fejlődési stratégia meghatározásában. Mindezek indokoltá teszik / tehetik a két város összehasonlító elemzését.

Személyes / érzelmi okok alapján választva a két megyei jogú város összehasonlító elemzését az magyarázza, hogy gyermekkoromat, iskolás éveimet Nyíregyházán, míg az egyetemi és az azt követő időszakot Győrben töltöttem.

A disszertáció célja nem a két térség konkurálására ösztönöz. Mindkét terület több országgal kapcsolatos határtérség, melyben a nyugat-dunántúli térség Magyarország egyik legfejlettebb, míg az észak-alföldi az egyik gazdaságilag és a foglalkoztatottságot mérve a legelmaradottabb területe. Ezt kívánom vizsgálni egymással összehasonlításban és a két város vonzásterét térségéhez viszonyítva. „Az egyedi elemzések célja elsősorban egy területegység bizonyos szempontok szerinti minél mélyebb megismerése. Az összehasonlító elemzéseknél a hangsúly a különböző területek közötti eltérések leírására helyeződik, akár statikusan, akár időben vizsgálva őket” (Dusek 2004, 84). Vizsgálatom *összehasonlító*, melyhez szükséges az ágazati jellemzők megfelelő vektorainak vizsgálata, valamint *statikus*, hiszen a két város összehasonlítása ez által és versenyképességi mérésük, vonzáskörzetük elemzése így is óriási kutatásnak ígérkezik.

A két szegmens, a gazdasági szerkezet, illetve a humán erőforrás két egymással szoros kapcsolatban álló fogalom. Nagy hatással voltak rám Jánosy korábbi írásai, melyekben azt vizsgálta, hogy ha két ország/térség lakosságát kicserélnék ugyanazon feltételek mellett, miként változna az életminőség, a gazdasági szerkezet (Jánosy 1966). Érdekes vizsgálat lehet ez e két térséget tekintve is. Kérdés, hogy másként fejlődnének-e a további időszakban. A gazdaság mellett a humán erőforrás vizsgálatát tartom igen fontosnak, hiszen egyértelmű a területi folyamatok alakulásából, hogy az emberi tényezők és az arra épülő tudás válhat a fejlődés jövőbeli letéteményesévé (Rechnitzer–Smahó 2004).

Disszertációm két nagy fejezetből áll: egy elméleti és egy összehasonlító vizsgálatot tartalmazóból. Az elméleti részben a regionális politika, versenyképesség, térszerkezet, határrégió bemutatása felől haladok a városok, városhálózat, urbanizációs folyamat szakaszai irányába, mint a Lipcsei Charta fejlődési irányai felé. Ezen részen belül térek ki részletesebben a különböző városok és térségeik összehasonlító vizsgálataira, melyeket az EU-ban – többek között – Enyedi György és Horváth Gyula (2007) vizsgáltak, míg a magyarországi nagyvárosok összehasonlító elemzésével Rechnitzer János foglalkozik

részletesebben. Ezek a több várost és térségét összehasonlító elemzések, valamint módszereik nagyon jó alapot adtak saját szűkített, a két várost, Győrt és Nyíregyházát, illetve térségeiket összehasonlító elemzésemhez. A második részben a két várost és térségét mutatom be leíró módszerrel és egy nagy elemzést végzek a két város és térségének összehasonlítására a Lengyel féle Piramis modell alapján.

És hogy miért két város versenyképessége? „Európának erős és élhető városokra és régiókra van szüksége” (*Lipcsei Charta... 2007*). A Charta idézetei a városiasodás fejlődése irányába mutatnak. Több összehasonlító vizsgálat készült már területi elemzők körében, de két ilyen jellegű megyeszékhely elemzése még nem történt meg. E két gazdaságilag eltérő, ugyanakkor sok szempontból mégis hasonló város fejlődését és területi vonzását kísérlem meg bemutatni a Lengyel-féle versenyképességi piramis mélyelemzésével (*Lengyel 2003*).

MÓDSZERTAN

A KUTATÁS HIPOTÉZISEI

1. Nyíregyháza és Győr megyeszékhelyek társadalmi-gazdasági fejlettsége mai állapotában közel azonos szintű, azaz a két város fejlettségbeli mutatói között nincs szignifikáns eltérés.

A két város történelme során eltérő fejlődésen ment keresztül. Mára viszont mindkét megyeszékhely külső „megjelenésében” közel azonos fejlettséget mutat. Létszámában a két város közel hasonló, a két meghatározó felsőoktatási intézmény szakjai között sok párhuzam található, valamint a hallgatói létszám is közel azonos. Számos tipizálást, a belvárost és a geopolitikai helyzetet nézve hasonlóságot mutatnak. Ezek alapján, bár a megyék fejlettségi különbségei nyilvánvalónak tűnhetnek, a megyeszékhely városok fejlettségében látszólag nem tűnik fel a különbség.

2. A két város szűkebb és tágabb környezetét elemezve – különösen a tágabb, azaz a megyeszintet nézve – a társadalmi-gazdasági fejlettség között nagy és növekvő a különbség.

Ha az előző tézis igazolódik, kérdéses lehet a városok szűkebb környezetének elemzése. A megyeszékhelyekre és régiókra a korábbi éveket kutatók már több szempontú elemzéseket készítettek, melyek egy-egy mutatóval, idősoros vizsgálattal mérték a területek közötti fejlettségi különbségeket. Bár a versenyképesség gyakran használt fogalom ma, azonban nincs olyan egységes egyedüli mutató, mellyel a térségeket, városokat össze lehetne hasonlítani. A városok szűkebb és tágabb környezetének lehatárolása is érdekes felvetés, melynek tisztázására, fogalmi meghatározására is már több javaslat történt.

3. A két város térségi szerepköre fentieknek megfelelően eltérő: míg Győr kiegyensúlyozottabb szerepet tölt be a térségben, addig Nyíregyháza esetében az ún. backwash (térségi elszívó) hatás érvényesül a mobil termelési tényezők vonatkozásában.

Az első két tézisben a városok, térségek társadalmi-gazdasági fejlettségi különbségeire keressük a választ különböző indikátorok segítségével. Az Európai Unió területi politikájában ugyancsak kiemelt szerepet kap a regionális politika, kiemelten a szubszidiaritás, az ehhez kapcsolódó támogatási rendszer, melynek célja a területi egyenlőtlenségek csökkentése. Hogy az egyes megyék, térségek közötti fejlettségbeli különbségeket esetlegesen hosszú távon

kiegyensúlyozottabb keretek közé segíthessük, fontos lehet tudni a különbségek okait, a felmerülő problémákat. Ezt követően lehet javaslatokat meghatározni.

Tézisem alapján úgy gondolom, hogy Győr a térség meghatározó városa és a térség számára segítő szereppel is bír, míg Nyíregyházánál emellett egyfajta térségi elszívó hatás is jelentkezik. Példaként hozható talán a korábbi évekre jellemzően Budapest fejlettsége és szerepe a magyar városhálózatban. Erre, a történelmi fejlődésre, a versenyképességi tényezőkre és az egyéb okokra is keresem a választ.

4. A városok versenyképességére hosszú távon a térségben betöltött szerepkörük is befolyással van (elősegítheti vagy visszahúzhatja).

A városok közötti versenyképesség mérésére, azok esetleges továbbfejlesztésére is keresem a választ. A számos korok között eltérő lehet a versenyképesség és indikátorainak meghatározása. Magának a városok versenyképességének a tudatos vizsgálata sem nyúlik vissza évszázados múltra. Mégis ezek tanulmányozása alapján állítom, hogy a városok fejlődésében a térségükkel kapcsolatos viszony meghatározó lehet. Így ez a „viszony” segítheti vagy hátráltathatja a várost fejlődésében.

5. A versenyképesség szempontjából a két város előnyt élvez a geopolitikai adottságokból, kiemelten a határ menti elhelyezkedésből.

A geopolitikai adottságok, a város fekvése nyilvánvalóan jelenthetnek előnyt és hátrányt. A határ összeköthet vagy elválaszthat, olvashatjuk a különböző kutatásokban. A városok funkcióiban a törvények és a lehetőségek hasonlóan alakultak, annak ellenére, hogy az utóbbi években Győr régióközpont lett. A városok fejlődésében az urbanizáció, a városiasodás és az agglomeráció különböző kutatások témája. Megítélésem, hogy a határ menti geopolitikai adottságok szempontjából, ha lehetőségeiket ki tudják használni, előnyt élvezhetnek ezek a városok.

AZ ELEMZÉS MÓDSZERTANA

Témakör	Módszertan
Bevezetés	
Hipotézisek	
I. Elméleti megalapozás / általános kép	Szakirodalom-elemzések:
1. Az EU közösségi politikái	- hazai és külföldi szakkönyvek;
2. Településrendszer – a városok szerepének változása	- hazai és külföldi folyóiratokban megjelent cikkek;
3. Térségi és települési versenyképesség	- internet; - dokumentum vizsgálat.
II. Nyíregyháza és Győr versenyképessége	összehasonlító elemzés; település szintű, országos, megyei, kistérségi;
1. A két város fő jellemzői, térségi súlyuk	- KSH-adatok (T-STAR + népszámlálás) kigyűjtése, adatfeldolgozása, idősoros és területi elemzése; APEH - városi IVS-ek elemzése, IFT, (dokumentumelemzés)
2. A két város versenyképességének összehasonlítása - a Lengyel-féle piramismodell alapján; - a Horváth-féle nagyvárosi összehasonlító módszer alapján	- KSH-adatok (T-STAR + népszámlálás) kigyűjtése, adatfeldolgozása, idősoros és területi elemzése; APEH - városi IVS-ek elemzése (dokumentumelemzés)
3. Saját versenyképességi mutató összeállítás és alkalmazása a 2 város összehasonlítására	- a II/1. és II/2. fejezetekben használt mutatók; a Lengyel-féle piramismodell alapján
A hipotézisek elemzése, bizonyítása	
Befejezés – összefoglalás, javaslatok	
Felhasznált irodalom	
Mellékletek	Táblázatok, ábrák

A kutatás célja a tézisekre választ kapni. A megfogalmazott téziseim alapján próbálom dolgozatomban kutatni a térszervező erőt, a gazdasági szerkezetet, a képzést és az életszínvonalat, valamint a versenyképességhez hozzájáruló lehetséges mutatókat. Egyre több elméleti és gyakorlati kutatás foglalkozik a városok, térségek versenyképességével Magyarországon is. Nemzetközi példák jelzik, hogy ma a versenyképesség a vállalatok, a felsőoktatás és számos dimenzió mellett egyre inkább megjelenik a nemzetek, térségek, városok vonatkozásában. Verseny van a mobil termelési tényezőkért, köztük a tőkékért, a képzett munkaerőért. A versenyképességhez pedig számos tényező járulhat még hozzá; némelyek közülük egzakt indikátorokkal kifejezhetők, de előfordulhatnak nem mérhető tényezők is, melyek a racionális és érzelmi közgazdaságtanban is vita tárgyai lehetnek.

A történelmi fejlődés ugyancsak hozzájárul a mai állapotok kialakulásához. Ezért az országos városhálózat fejlődésének irányára mentén röviden áttekintem a két város történetét és geopolitikai, gazdasági, társadalmi helyzetét régiójában, megyéjében.

A területek tipizálása lehatárolásánál fontos meghatározni, hogy mik a céljaink és milyen eszközökkel kívánunk elemezni. Nem egyszerű a térségek tipizálása, számos lehetőség merül fel. *Dusek (2004)* rendszerez néhány lehetőséget, melyet a következő ábrán láthatunk:

1. táblázat: A területi elemzések tipizálási lehetőségei

Tipizálás szempontjai		Jellegzetes elemzési lehetőségek	
1.	A területi elemzés tárgya	Tapasztalati tér	Geometriai tér
2.	Egyediség vagy általánosítás	Leíró	Elméleti
3.	Megfigyelések és elemzési módszerek típusa	Minőségi	Mennyiségi
4.	Értékelés jellege	Értékítélet-alkotó, célkitűző	Ténymegállapító, eszközválasztó
5.	Vizsgált területegységek száma	Egy területegység-egyedi elemzés	Több területegység-összehasonlító elemzés
6.	Vizsgált területegységek alegységekre osztása	Nincs alegységekre osztás: egyrégiós elemzés, a területegység pontként kezelése	Alegységekre osztva: többregiós elemzés
7.	Lehatárolás módja és az elemzés területi szintje	Már meglévő lehatárolással	Elemzés céljára létrehozott lehatárolással

Forrás: Dusek 2004, 41.

A tipizálásoknál hangsúlyozza, hogy „az egyes osztályozások nem feltétlenül egymást kizáró lehetőségeket, dichotómiákat, különösen nem ellentéteket takarnak, és közöttük értékeség szempontjából különbségeket vagy rangsorokat felállítani nem lehet. A jellegzetes végpontokat idáltípusokként célszerű felfogni, amelyek a valóságban a vizsgálat konkrét tárgyától függően előfordulhatnak akár vegytisztán is, de ez nem feltétlenül igaz minden esetben. Gyakrabban keverednek egymással a megközelítésmódok egy-egy átfogó problémakör vagy térség vizsgálatakor” (Dusek 2004, 41). Esetemben két várost kívánok összehasonítani egymással, és a városokat a térségükhöz viszonyítva. Az elemzéshez, a városok vonzaskörzetének megállapításához valószínűleg új lehatárolást kellene létrehozni, de ezt a vizsgálatot megelőzően bizonyosan nem lehetséges. A tér heterogén volta miatt szükség van területi felosztásra, hiszen az emberek eltérő helyeken élnek, eltérő számban, az emberek az adott helyen másként élnek, számos szempontból különbözőek, illetve hasonlóak. A lehatárolás sok esetben teljesen egyértelmű, hiszen jelenleg szinte minden országnak ismerősek a határai, az Európai Unióban a régiók egy lehatárolása is jól látszik a térképeken, a magyarországi megyék és kistérségek is ismertek. A városok határai már nehezebben meghatározhatóak, a vonzaskörzetük meghatározása pedig szinte lehetetlen vállalkozás az eltérő vizsgált tényezők miatt. Vannak tehát olyan esetek, amikor a lehatárolás problémája élesen felvetődik akár a társadalom-, akár a természetföldrajz területén. Ilyen kategória lehet a határ mentén fekvő térségek esetében és a városok vonzaskörzeténél (Dusek 2004), így Győr és Nyíregyháza esetében is. Sajnos nincs egységes módszer az ilyen területek lehatárolására. Ha külön szeretném a területeket Győr és Nyíregyháza vonzaskörzetének esetében lehatárolni, akkor ez az elemzés tárgyát kellene, hogy képezze. Én ezért a már meglévő lehatárolásokat veszem figyelembe, a városok, kistérségeik és a megyék határvonalait.

A versenyképességet, a jólétet számos elméleti mutató alapján használják, közülük talán a GDP, a GDP/fő, a HDI (Human Development Index) a leginkább elterjedtek. Berey és Nemes szerint (1998–2001) a *GDP/P* mutatószámmal jellemezhető területi különbözőségeik oka főként az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték (GVA) területi különbözősége volt.¹

De találhatunk különböző indikátorokat felsorakoztató, egy időpontra vagy idősorra vonatkozó összehasonlító vizsgálatokat a Grósz–Rechnitzer (*Grosz–Rechnitzer 2005*) által

---

¹ Berey és Nemes 2002-ben publikált módszere szerint a területi versenyképesség és életszínvonal jellemzésében gyakran használt *GDP/P* arányszám (ahol *P* a lakosságot jelöli) a következőképpen bontható fel: $GDP/P = GVA/P + (T+D-S)/P$, ahol a *GVA/P* az egy főre jutó bruttó hozzáadott értéket, a *T+D-S/P* az egy főre jutó vám- és termékilletékeket (*T+D*), valamint állami támogatásokat (*S*) jelöli. A *GVA* felírható az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték és az egy főre jutó foglalkoztatott munkaerő arányszámainak szorzatával: $GVA/P = GVA/E * E/P$, ahol *E* a foglalkoztatott munkaerőt jelöli (Berey–Nemes 2002).

összeállított fejlettségi index innovációs klaszterek alapján, Nárai (*Nárai 2005*) faktoranalízissel létrehozott komponensei alapján, Horváth (*Horváth 1999*) pedig különböző nemzetközi nagyvárosokat elemzett egyéni mutatók alapján.

Külföldi országok területén is végeztek hasonló jellegű vizsgálatokat. Györfy és Benyovszky a romániai munkatermelékenységet és a területi versenyképesség megyei szintű alakulását elemezte (*Györfy 2004*). A dolgozat célja az ágazati és megyei munkatermelékenység vizsgálatán keresztül a versenyképességi különbségek feltárása volt, különös tekintettel az 1998 és 2001 közötti időszakra, amely a romániai gazdaság számára a makrogazdasági mutatók javulását hozta.

A területi és ágazati egyenlőtlenségek és ezek változásaiban megállapítható relatív különbségek kimutatására felépített mutatószámrendszert is meghatároztak. (*Györfy 2003, 2004; Juhász–Györfy 2003*) Az említett tanulmányokban a 8 fejlesztési régió versenyképességének különböző szempontok szerinti vizsgálatára helyezték a hangsúlyt, ekkor a fő cél Románia és a 42 megye (NUTS 3) 14 ágazat (2 agrár, 3 ipari és 9 szolgáltatási) szerinti összehasonlító tanulmányozása volt. Azoknak a megyéknek az azonosítását tűzték ki célul, melyek az ország mai és/vagy potenciális gazdasági húzóerejének tekinthetők, valamint arra keresték a választ, hogy mely megyékben legnagyobbak a belső munkatermelékenységi különbségek. A fenti számítási módok közül számos nem jöhet számításba e két magyarországi város elemzésénél, mert sok meghatározó adat, pl. a GDP jelenleg nem áll városi szinten rendelkezésre.

Természetesen számos más módszer is létezik. A módszereket alaposan megvizsgálva Lengyel Imre (*Lengyel 2003*) területi, főként megyei vizsgálatát, a versenyképességi piramis-modell alapját, valamint Horváth Gyula (*Horváth 2007*) nemzetközi városi vizsgálatát vettem alapul. A két város és térségének versenyképességi összehasonlító vizsgálatát ezen módszerek alapján saját számításokkal próbáltam elvégezni.

I. ELMÉLETI MEGALAPOZÁS

1.1. AZ EU KÖZÖSSÉGI POLITIKÁI – REGIONÁLIS MEGKÖZELÍTÉS

A dolgozat fókuszba két magyar megyeszékhely területi versenyképességének összehasonlítását kísérel meg, tehát városok szerepéről szól, azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül a szélesebb körű területi rendszert, annak kialakulását és az Európai Unió ide vonatkozó elveit és regionális politikáját. Ezekkel leíró jelleggel foglalkozom áttekintésként, majd rátérek a városok fejlődésére, melyek a térségek koncentrált egységei.

1.1.1. AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS SZAKPOLITIKÁI

„Eljön az a nap, amikor a kontinens összes nemzete egyedi sajátosságai és dicsőséges függetlenségük megőrzésével szorosán összeolvad egyetlen magasabb rendű egységben, megalkotva az európai testvériséget. Eljön az a nap, amikor nem lesz más harcmező, csak a kereskedelemnek megnyíló piacok és a gondolatok számára megnyíló szellemek. Eljön az a nap, amikor az ágyúgolyókat és bombákat szavazatok váltják fel.” E próféta szavakat Victor Hugo mondta 1849-ben, de több mint egy évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy utópisztikus jóslatai elinduljanak a megvalósulás útján.

A XXI. században megvalósult az Európai Unió jelentős bővítése. Az Európai Unió olyan, önálló nemzetek közötti megállapodás, amelynek aláírói közös elhatározásból közös sorsot vállaltak, és szuverenitásuk egyre nagyobb részéről közösen döntenek.

A jelenleg is zajló technológiai forradalom radikálisan átalakítja az Európát is magába foglaló iparosodott világ mindennapjait. Ez a folyamat új, az országhatárokon is átívelő kihívásokat támaszt. A fenntartható fejlődés, a népesedési tendenciák, a gazdasági dinamizmus, a társadalmi szolidaritás és az élettudományok haladására adandó etikai válaszok olyan ügyek, amelyekkel a jövőben már nem lehet nemzeti szinten hatékonyan foglalkozni. Figyelembe kell venni az eljövendő generációk érdekeit is.

Az Európai Unió múltját, jelenét és jövőjét számos helyen lehet olvasni a legkülönbözőbb elemzésekben, tanulmányokban. Az EU fontos szerepe és célja, hogy a globális versenyben Európa egységesen megállja helyét. Más a történelme a különböző országoknak mind a világban, mind Európában. E nemzetek közös szövetségre léptek, melynek előnye és hátránya van egyaránt. A tagországoknak be kell tartaniuk bizonyos szabályokat, követelményeket,

akár előnyösen, akár hátrányosan érinti hazájukat. Számos fájó intézkedés van, de az egység és az eredmény csak ezek teljesítése alapján érezhető. A különböző országok az Unióban független szuverén nemzetek maradnak. Ezáltal másként épül fel és más a közösségi tartozás is, mint az Amerikai Egyesült Államokban. Az Európai Unió így egységként léphet fel amellet, hogy az országok függetlenek maradnak. Az egységes fellépés számos előnye mellett a közös célok meghatározása is megjelenik. A különböző stratégiák közül is megemlítendő a Lisszaboni, melyben a leghatározottabban kijelölik a tudásalapú Európát. A különböző célok megvalósításához közösségi kasszából fejlesztési (pályázati) forrásokat juttatnak az országoknak, régióiknak, településeiknek, programjaiknak és intézményeiknek. Ezen programok jól kidolgozott pályázatokat igényelnek, és a legszigorúbb indikátor- és monitoring-rendszerrel ellenőrzik fennmaradásukat. Pályázatok kerülnek kiírásra a tagállamok együttműködésére is a legkülönbözőbb területekre. Mindez az összetartozást is erősíti.

Fentiek mellett a tagállamok egyesítik szuverenitásukat. Ez azt jelenti, hogy létrejöttek azok a tagországok által kialakított intézmények, melyek a közös érdekeket szolgálják. Ezen intézmények különböző szabályok szerint működnek, demokratikusan és Uniós szinten. Ezen a szinten is történnek tehát döntések és jönnek létre törvények.

Az Európai Unió döntéshozatali folyamatában általában, és különösen az együttdöntési eljárásban három fő intézmény vesz részt:

- az Európai Unió polgárai által közvetlenül megválasztott és őket képviselő Európai Parlament (EP);
- az egyes tagállamok képviseletében az Európai Unió Tanácsa;
- az Unió egészének érdekeit képviselő Európai Bizottság.

Ez az „intézményi háromszög” alkotja meg az EU-szerte alkalmazandó politikákat és jogszabályokat. Elvileg az Európai Bizottság tesz javaslatot új jogszabályokra, de azokat a Parlament és a Tanács fogadja el.

Két másik intézmény is nagyon fontos szerepet játszik: a Bíróság az uniós jogszabályok betartását felügyeli, a Számvevőszék pedig az Unió tevékenységeinek finanszírozását ellenőrzi. Az EU intézmények hatásköreit és feladatait az EU valamennyi tevékenységének alapját képező szerződésekben állapították meg. Ugyancsak a szerződések tartalmazzák az uniós intézmények által követendő eljárásokat. A szerződéseket az EU valamennyi tagállamának állam- és/vagy kormányfője elfogadja, parlamentjük pedig ratifikálja.

Ezen intézmények mellett az Unióban még számos egyéb, szakmai feladatokat ellátó szervezet működik: Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, Régiók Bizottsága, Európai Beruházási Bank, Európai Központi Bank, Európai Ombudsman, Európai Adatvédelmi Biztos, Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, Európai Személyzeti Felvételi Hivatal, Európai Közigazgatási Iskola. Emellett szakosodott ügynökségeket hoztak létre, hogy bizonyos technikai, tudományos vagy irányítási feladatokkal foglalkozzanak.

Az EU szakpolitikai 13 nagy egységbe csoportosíthatóak az egyes területeket magukban foglalva. Ezek a következők: Energia és természeti erőforrások; Foglalkoztatás és szociális jogok; Gazdaságpolitika, pénz és adóügyek; Igazságügy és a polgárok jogai; Környezetvédelem, fogyasztóvédelem és egészségügy; Közlekedés és utazás; Külkapcsolatok és külügyek; Kultúra, oktatás és ifjúság; Mezőgazdaság, halászat és élelmiszer-biztonság; Tudomány és technológia; Üzleti élet; Több területet érintő szakpolitikák; Régiók és helyi fejlesztés (*www.europa.eu*).

A regionális politika még nem szerepelt a Római Szerződésben, csak később jelent meg a hetvenes években, amikor a bővülésnél folyamatosan érkeztek a jelek, hogy akkor maradhat sikeres a fejlődés, ha a gazdaságilag elmaradottabb területeket is támogatják, felzárkóztatják.

„Ennek következtében hozták létre 1975-ben az Európai Regionális Fejlesztési Alapot, melynek célja a Közösségen belüli regionális gazdasági és szociális különbségek csökkentése, strukturális intézkedéseken keresztül megvalósuló szerkezetátalakítás támogatása lett” (*Horváth 2002, 289*).

Az Európai Unió polgárait és tagországait egy közösséggé próbálja formálni, ehhez szükség van különböző közösségi politikákra, irányelvekre, pénzügyekre és normákra. A polgárok és országok számára önmagukban csak általános irányelvek lehetnek a mérvadóak. Vannak területileg kisebb lehatárolások, melyek hasonló nagyságúak, vannak hivatalos statisztikai adatok és jobban láthatóak a fejlődési irányok. A régiók ilyen meghatározó területi egységek és a regionális politika kiemelt fontossággal bír a szakpolitikák közül esetünkben. Azt viszont a már említett Lisszaboni Stratégia árnyékában fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a tudás, a szolgáltatások és az ipari kibocsátás meghatározó része a fejlett nagyvárosokba koncentrálódik, ezért a régiók és a regionális politika egyfajta iránymutatását követően a városok szerepét szükséges hangsúlyozni, hiszen az EU fejlesztési irányában is ez jelenik meg erőteljesen.

1.1.2. REGIONÁLIS POLITIKA A VÁROSFEJLŐDÉS IRÁNYÁBAN

Az európai integrációs folyamat további sikeres fejlődésének meghatározó tényezője a regionális fejlettségi különbségek kezelésére alkalmas hatékony eszközök kialakítása. Ha az Európai Unió fő céljaként nem vállalná fel a jövedelem- és életszínvonalbeli különbségek csökkentését, akkor ezzel az egész integráció jövője kerülne veszélybe, hiszen az unió különböző régióiban élő emberek számára hosszabb távon elfogadhatatlanná válna az állapot, hogy jelentősen eltérő feltételek között éljenek. Természetesen nem lehet reális cél a teljes kiegyenlítődés elérése, már csak az eltérő történelmi és földrajzi adottságok, társadalmi elvárások és gazdasági erőforrások miatt sem.

Az EU-ban a „kohézió” fogalma hordozza magában a stratégiai célt: a szociális és regionális különbségek csökkentését. Az EU szociális és regionális politikája jelentik azt a két területet, ahol a kohézió érdekében hoznak intézkedéseket. Az utóbbi a kedvezőtlenebb helyzetű régiók versenyképességének növelésére koncentrál, míg az előbbi a munkavállalók jogainak erősítését és harmonizálását tekinti fő feladatának. Az elmaradottabb régiók foglalkoztatási körülményeinek javítása és gazdasági potenciáljának erősítése tekinthetők a legfontosabb tényezőknek a kohézió ellenében ható tendenciákkal szemben. Lényeges, hogy a kohéziót előmozdító intézkedések nem a szabad piac elve által vezérelt EU politikák helyett fogalmazódnak meg, hanem azokkal párhuzamosan kerülnek alkalmazásra: a kohéziós intézkedések a beavatkozásnak tett engedményt jelentenek, de a piac vezérelte általános keretek között.

Kengyel (*Kengyel 1999*) véleménye alapján, az EU szintjén szükséges regionális politika mellett szóló legfontosabb érv, hogy a gazdasági integrációból származó jóléti nyereségek szétterítésére aktív eszközök kellene, mivel a piaci erők szabad érvényesülése esetében az integrációból származó előnyök nem biztos, hogy minden régióban érzékelhetővé válnak, hanem épp ellenkezőleg: a fejlődés még inkább az EU központi régióiban koncentrálódik.

Az EU regionális politikája a gazdasági és szociális kohézió elérését tűzi ki célul, ami az Európai Unió létrehozó szerződés a „...különböző régiók közötti eltérések csökkentését...” (130a cikk) és a „...gazdasági és szociális fejlődés ösztönzését...” (B cikk) jelenti. A felzárkózás sikeréhez csak olyan régió-specifikus, összetett eszközrendszerrel működő politika járulhat hozzá, amely figyelembe veszi a helyi adottságokat és azt a nemzeti keretet, amiben a régió elhelyezkedik. Éppen emiatt nagyon lényeges, hogy az EU regionális politikájának eszközrendszere ne központosítottan kerüljön kialakításra. A strukturális alapok

működésének 1988-as reformja ebben az irányban való elmozdulást jelentett, de még mindig nem eléggé szoros a régiókkal kialakított kapcsolat (*Comittee..1988*).

Fentiekből következnek a regionális politika alapelvei: a szubszidiaritás és decentralizáció, a partnerség, a programozás, valamint a koncentráció és adicionalitás.

A regionális politika, mint az ágazati politikákat szintetizáló és a területi fejlődést előtérbe helyező állami és térségi, közösségi beavatkozási célkitűzések rendszere, mérsékelni kívánja a regionális különbségeket. Ennek módja, hogy különféle ösztönzőkkel segíti a válság- vagy hátrányos helyzetű térségek felzárkózását, azokba új fejlesztési energiák telepítésével vagy megteremtésével. Ugyanakkor nem hanyagolhatja el a sikeres térségeket sem, mert ezekben további, újabb és újabb fejlesztési energiák stimulálására van szükség.

A regionális különbségek megszüntetése, azok radikális felszámolása nem lehetséges. A regionális politika képes az egyenlőtlenségek bizonyos elemeinek csökkentésére, ám a hatások mindig hosszú távon jelentkeznek, így a beavatkozások sohasem látványosak, sohasem gyorsan térülnek meg (*Lengyel–Rechnitzer 2004*).

Ezért is a célkitűzések bizonyos időszakokra vonatkoznak. A 2007–2013 közötti időszakban az Európai Regionális Fejlesztési Alap, az Európai Szociális Alap és a Kohéziós Alap három új célkitűzést támogat: *a konvergenciát, a regionális versenyképesség és foglalkoztatás növelését, valamint az európai területi együttműködést.*

Konvergencia célkitűzés: A konvergencia célkitűzés hasonló a 2000–2006-os időszak 1. célkitűzéséhez. Célja a legkevésbé fejlett államok és régiók felzárkózásának elősegítése. A 27 tagállamot számláló Európai Unióban ez a célkitűzés 17 tagállamban 84 régiót érint, melynek összlakossága 154 millió fő. Azok a régiók (az ún. „phasing out” térségek), ahol a GDP az EU bővítéssel járó statisztikai hatás következtében épphogy meghaladja a küszöbértéket, a célkitűzés forrásaiból fokozatosan csökkenő támogatásban részesülnek. E régiók a célkitűzés forrásainak 4,99%-ára jogosultak (12,5 milliárd euró).

A Kohéziós Alapból azok a tagállamok kaphatnak támogatást, ahol a 2001–2003. időszakra vonatkozó adatok alapján egy főre eső bruttó nemzeti jövedelem (GNI) nem éri el az uniós átlag 90%-át. Ez a célkitűzésben rendelkezésre álló forrás 23,22%-a. Azon régiók, ahol a GNI az EU bővítés statisztikai hatásai következtében meghaladja a 90%-os küszöbértéket, fokozatosan csökkenő támogatást kaphatnak. A Kohéziós Alapból 15 tagállam részesülhet.

A regionális versenyképesség- és foglalkoztatáspolitikai célja a konvergencia célkitűzés hatálya alá nem tartozó régiók versenyképességének, vonzerejének erősítése, foglalkoztatási

mutatóinak javítása. A célkitűzés keretében 19 tagállam 168 régiója részesülhet támogatásban. A támogatás nemcsak egy gyors haszonszerzési lehetőség, bár látható, hogy a különböző tagországok más és más stratégiával hívták le és költötték el a keretösszegeket. Ezeknek következményei az adott régiók, térségek fejlődésében láthatók. A régióknak, nagyvárosaikkal és térségeikkel közösen olyan stratégiát kell kidolgozniuk, hogy a megnyert támogatásokat ésszerűen tudják felhasználni és azoknak valamilyen építő jellegű hozadéka legyen. Ez egy nagy támogatás, de a regionális versenyképesség csak egy szépen csengő szó a maga értelmében. Ha a régiót és annak egységeit, húzó területeit és lehetséges komparatív előnyeit, valamint a versenyképességet nem definiáljuk, különösen az adott területre, ill. városokra, akkor az e név alatt lehívott támogatástól nem várhatnak nagy változást a térségek és azok szereplői. Ezért a fogalmakat, a régiót, a városokat és a versenyképességet jól kell tudnunk használni és tudni kell, mit akarnak, milyen lehetőségekkel kecsegtetnek.

A harmadik cél az európai regionális területi együttműködés, melynél fontos az egyes régiók, azok lakosságának, vállalkozásainak összefogása. Ezek a régiók lehetnek határ menti kapcsolódó régiók, két szomszédos ország régiói, és nem határos országok régió. E cél megvalósítása során a decentralizált NUTS 3 szinten élők között alakulhat ki munka- és baráti kapcsolat.

A regionális politika, annak folyamatos átgondolása és átalakítása következtében a strukturális és kohéziós politika igen hasznos dolognak bizonyult. Ha nem is sikerült mindenhol a felzárkózás, de sok helyen a szegényebb régiók leszakadását egy időre megakadályozta.

A regionális gazdaságpolitikát már számos gazdasági szakember, politikus is hangoztatta, például a németországi Ludwig Erhard is a második világháborút követően. Fontosnak tartotta a regionális gazdaságpolitika élénkítését, a régióban élők egzisztenciális szintjének emelését, és külön hangsúlyozta a vidéki oktatás és nevelés intézményeinek támogatását (*Erhard 1993*). A regionális politika ezen intézményei a nagyobb városokba koncentrálódnak a világban, az Európai Unióban és hazánkban is. A vidék fejlődésében a városok kerülnek abba a pozícióba, amely a fejlődés hajtóerejét jelenthetik, hiszen itt jelentkezik nagyobb méretű lakosság. Azt láthatjuk, hogy a célok meghatározása, a lakosságszám nagyvárosi koncentrációja miatt a városok és vonzáskörzetük lehet az a területi egység a régióon belül, mely a régiót a további fejlődés irányába viheti.

Ezt támasztja alá a 2004-ben aláírt Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye, a „Nagyvárosi területek: társadalmi-gazdasági következmények Európa jövőjét illetően” című

dokumentum (*Az Európai gazd.. 2004*). Ebben a dokumentumban hívja fel a figyelmet a bizottság, hogy a regionális politika keretében eddigi elhanyagolt nagyvárosi méréseket szükséges megtenni és a figyelmet ebbe az irányba kell fordítani. Három fő ok van erre a figyelmet felhívni és nyomatékosítani: egyrészt mert a nagyvárosok a gyors fejlődés középpontjában állnak, másrészt nagymértékben hozzájárulnak az Európai Unió növekedési stratégiáihoz és harmadrészt az EU számos központjainak fő partnerei.

1.1.3. RÉGIÓ, REGIONALIZÁCIÓ, REGIONALIZMUS

A térszervezési szintek között a régiók kiemelt helyen szerepelnek. A régió nagyon rugalmasan értelmezett gyűjtőfogalom, sokféle összefüggésben felmerülő, általában valamilyen tájat, vidéket, térséget, tartományt, körzetet, övezetet, zónát (stb.) lehatároló területi egységet jelent. A gazdasági problémákra koncentrálnak Hoover a régiók belső struktúráját tekintve a közismert két alaptípust emelte ki: homogén régiók és funkcionális régiók (*Lengyel–Rechnitzer 2004*).

Napjainkban a regionális tudományban három, a fenti felfogásokból kiinduló régiótípus vált széles körben elfogadottá, amelyek a területi verseny, versenyképesség és gazdaságfejlesztés szempontjából is jól alkalmazhatók:

- tervezési, avagy programozási régió;
- csomóponti régió;
- homogén régió.

A régió alatt tehát egyedi sajátosságokat felmutató, valamilyen közös jellemzőket magában foglaló, s ezek alapján földrajzilag elhatárolható területi egységet értünk. A régiók létrejöhetnek politikai okok következtében, amikor egy adott állam területén belül, az állami feladatok tehermentesítésére, a különböző közigazgatási funkciók elosztására földrajzilag elhatárolt területi – pl. tartomány, megye, járás – egységek kialakítása történik meg. Gazdasági okok is hozzájárulhatnak a régiók kialakulásához, hiszen az azonos gazdasági szerkezet vagy éppen a jelentős gazdasági potenciál, s egyben valamilyen ökonómiai elvek alapján is kialakulhat a térségi összetartozás, amely aztán sajátos gazdasági arculattal rendelkező területi egységet különít el. A kulturális értékek azonossága, azok alkotóelemeinek fenntartása szintén meghatározója lehet valamely területi egységnek: a homogén értékek (pl. nyelv, vallás, szokások, történelmi értékek, társadalmi kapcsolatok, szerveződések) tartós jelenléte ugyancsak régióképző tényezővé válhat. S végül a fejlesztés, a jövőépítés érdekében is lehatárolhatnak területi egységeket, amelyek a sajátosságaik (pl. általános elmaradottság,

ágazati válság, munkanélküliek magas aránya, egyoldalú gazdasági szerkezet) miatt egységes megújításra szorulnak. Ezek a tervezési-fejlesztési régiók.

A régiók tehát számos tényező alapján alakulnak ki, illetve szerveződhetnek meg. Az európai országokban a régiók létrejötte, s egyben jogosítványaiknak is több csoportja ismert (Lengyel–Rechnitzer 2004).

Az első csoportot a *föderalista (szövetségi) államok* (Németország, Belgium, Ausztria) alkotják, ahol a tartományok a történelmi hagyományok következtében nagyfokú önállósággal rendelkeznek, s „önkéntes” szövetséget alkotnak. A tartományoknak saját választott parlamentjük van, saját jogon hoznak rendeleteket. A szövetség, a központi kormányzat a közös ügyek szabályozását, a közös feladatok ellátását végzi.

A régiók kialakításának a másik módja a *regionalizáció*: ekkor „felülről lefelé”, azaz a központi kormányzat kezdeményezésére történik meg a megfelelő önállósággal rendelkező területi egységek kijelölése. Az ún. regionalizált államokban (Olaszország, Spanyolország) létrehozott területi egységek, a régiók meghatározott autonómiával rendelkeznek, amely a közvetlenül választott népképviselőten alapul. Törvényhozó jogköreik azonban korlátozottak, és a költségvetési (pl. adókivetési) jogaikat csupán a központi kormányzati szervek által jelzett keretek között gyakorolhatják.

A „felülről lefelé” irányuló területszervezési kezdeményezés alapján az ún. decentralizált államokban (Franciaország, Portugália, Finnország, Svédország) jöttek létre régiók. Ebben az államszerkezetben számos közügyet telepítenek helyi, illetve regionális szintre, amiket vagy választott, vagy kinevezett szervekre bíz a központi állam. A származtatott jogköröket azonban vissza lehet vonni, azokat különböző feltételek között mérsékelni lehet.

S végül beszélhetünk *unitárius államokról* (Nagy-Britannia, Görögország, Írország, Luxemburg, Hollandia, Dánia), ahol bár teljes vagy korlátozott önállósággal rendelkező régiók nem találhatóak, viszont a helyi önkormányzatok széleskörű feladatokat kapnak, amelyek megvalósításához a központi költségvetés biztosít forrásokat. A létrehozott területi egységek, a régiók döntően tervezési-fejlesztési funkciókat látnak el, azaz egy nagyobb térség jövőbeli alakításához szükséges fejlesztések fogadásának színterei lesznek.

A *regionalizáció* mellett meg kell említeni a *regionalizmust*, mint az „alulról felfelé” irányuló területszervezési, régióalakítási kezdeményezéseket. Ezek a törekvések arra irányulnak, hogy egy-egy területi egység sajátossága, kulturális-etnikai adottságai határozottan érvényesüljenek az állam területi beosztásában. Ezek a szubnacionális szintről érkező követelések a

régióalakítás, s egyben a decentralizáció rendező elvei is. A regionalizmus a hetvenes években bontakozott ki Nyugat-Európában, és számos esetben szerencsésen találkozott a regionalizációs törekvésekkel (Spanyolország, Olaszország, Belgium), így erősítette a kialakítandó régiókat, azok lehatárolását, illetve szervezeti-intézményi rendszerének megteremtését.

Az európai integrációt a regionalizáció és a regionalizmus együttesen erősíti már a kilencvenes évektől. Ezeknek a folyamatoknak a következménye, hogy létrejön a nemzeti határokat túllépő – szupranacionális – új szakpolitika. A regionális politika az Európai Uniót területi szinten szemléli, s annak fejlesztését a regionális különbségek mérséklésében határozza meg, természetesen a regionális érdekek nemzetközi szintű együttműködése révén. Európa fejlődésében a regionális, tehát a nemzeti állam alatti szint szerepe felerősödik, s fokozatosan megkezdődik a Régiók Európájának formálódása, amelyben meghatározó tényező az Európai Unió regionális politikája. Azt viszont látni kell, hogy a régiót mint egységet számos szereplő alakítja, formálja. Ezek a vállalkozások, a polgárok, a politika, a különböző intézmények és természetesen a városok. A városok, melyek a fejlődés hajtóerejének számítanak, ahol számos dolog koncentrálódik. Emiatt tehát a régiók mellett egyre inkább fokozódik a városok szerepe, a figyelem irányukba mutat. Ezt támasztja alá a Lipcsei Charta, mellyel a későbbiekben foglalkozom. De az jól látszik, hogy a területi felosztásokban a városok lehetnek a hajtóerők, ahol a kibocsátás, a tudás koncentrálódik.

Számos szakember szerint ma már elkerülhetetlen, hogy „az európai törekvésekkel összhangban (az Európai Unió regionális politikájának súlypontja lett a város) a településeken zajló folyamatokat, fejlesztéseket, szolgáltatásokat, a települések közötti kapcsolatokat – különös tekintettel a városok egymás közötti, valamint a város és vidéke viszonyrendszerre – orientáló, a településhálózat távlatait meghatározó országos dokumentum jöjjön létre, amely támpontot ad a kormányzati és önkormányzati politika alakításához. E fejlesztési dokumentum tárgya a településhálózat, mely a települések térbeli és funkcionális viszonyrendszerének összességét jelenti. A települések önmagukban nem önálló, zárt egységek, hanem társadalmi, gazdasági, kulturális szempontból egyaránt kiegészítik egymást” (*Magyar településhálózat.. 2007, 5*). Ezért a regionális politikát és a következő részt a területi beosztást csak érintőlegesen közelítem meg, és ezt követően részletesebben a városokat, mint a versenyképesség és a siker területi egységét vizsgálom.

1.1.4. TÉRKATEGÓRIÁK AZ EU-BAN – NUTS RENDSZER

A nemzetközi vizsgálódás is igazolja, hogy elsősorban a helyi-területi, városi közigazgatási létező rendszerhez igazodnak az egyéb regionális felosztások. „Általános tapasztalat, hogy az egészen kis területű országokat kivéve, valamennyi államban legalább egy közigazgatási szintet közbeiktatnak a központi és a települési igazgatás közé. Szinte minden országban másként nevezik ezeket a közigazgatási egységeket: így országnak (land), területnek, (autonóm) régióknak, körzetnek, kerületnek, provinciának vagy grófságnak (county)” (Agg 2005, 9). Az Európai Unió – elfogadva és figyelembe véve a nemzeti önállóságot – csak áttekinthető rendszereket tud fejlesztési, támogatási politikájába bekapcsolni. Alapelveiből adódóan nagy önállóságot biztosít a tagországok számára a területi közigazgatás, a települési együttműködések terén, ami azt jelenti, hogy a települési összefogásokat, illetve az együttműködések kötelező vagy szabadon választott formáit a nemzetállamok hagyományai, az adott településszerkezet, a fejlettségi szint, s nem utolsósorban a közösségi célokhoz, programokhoz való kapcsolódások, az ezekből fakadó célszerűségek határozzák meg. A térkategóriák meghatározását a nyugati országok, az Európai Unió alapján mutatom be.

Az Európai Unióban létrehozott egységes statisztikai rendszer, a Területi Statisztikai Egységek Nomenklatúrája, az ún. NUTS rendszer² öt szintet különböztet meg, melyek közül az 1–3. a regionális szint. Ezek megnevezésükben, méretükben, számukban és hatáskörükben is rendkívül változatosak az egyes tagországokat tekintve. Magyarországon az 1. szint maga az ország, a NUTS 2 a jelenlegi 7 tervezési statisztikai régió, a 3. szint (alrégió) pedig a 19 megye, valamint a főváros.

Az Európai Parlament és az Európai Tanács 1059/2003. számú, a NUTS területi statisztikai egységek klasszifikációjáról szóló rendelkezése már pontosabban szabályozza a NUTS rendszer keretében létrehozott szinteket.

---

² "Nomenclature des unités territoriales statistiques"

2. táblázat: A NUTS szintek szabályozása az Európai Unióban

NUTS-szint	Minimum	Maximum
NUTS 1	3 m fő	7 m fő
NUTS 2	800 e fő	3 m fő
NUTS 3	150 e fő	800 e fő

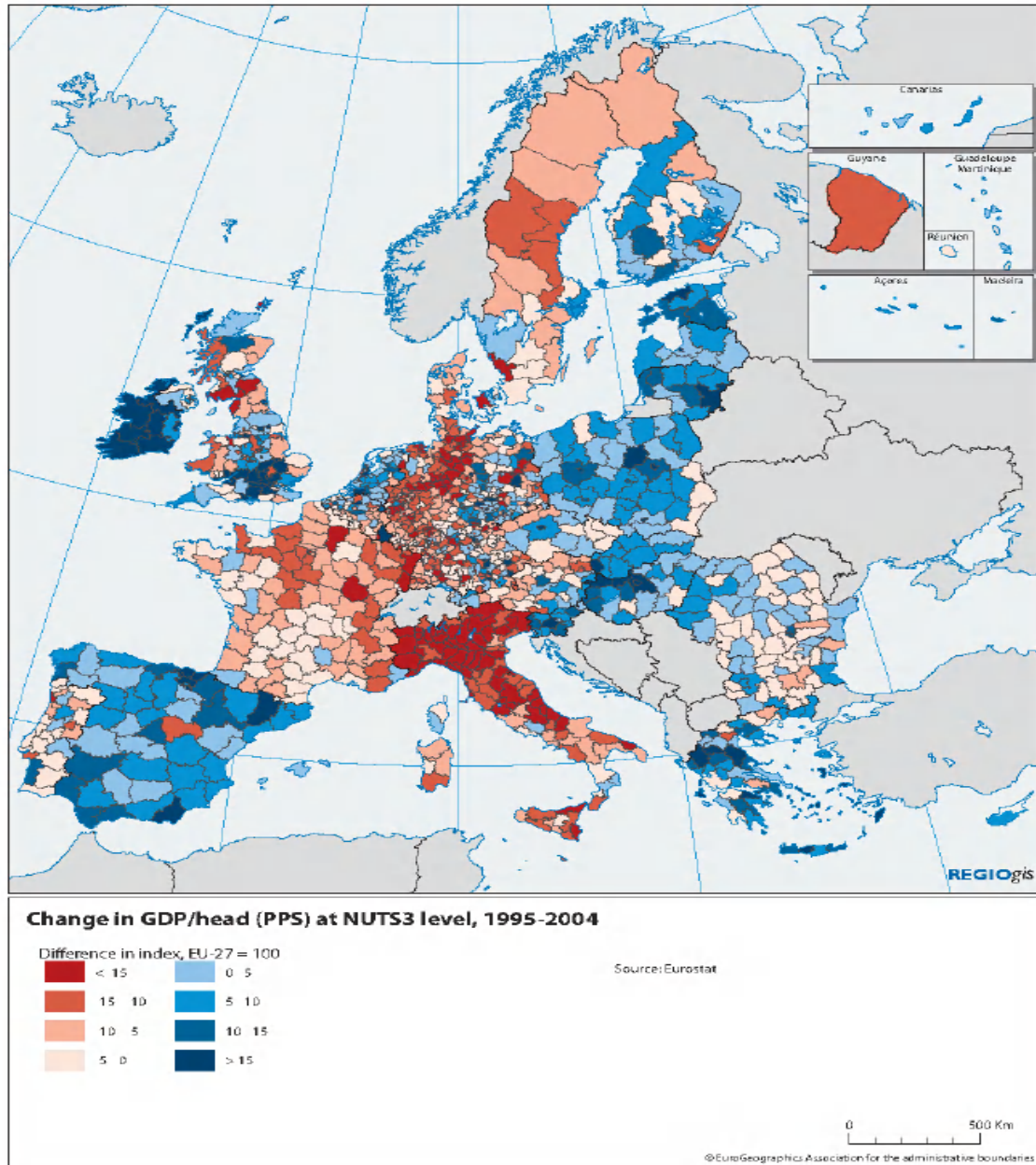
Forrás: Saját szerkesztés.

A NUTS 4 (LOCAL 1) szint felel meg a kistérségi rendszernek, amely nem minden tagországban létezik. Az uniós előírásokból nem következik a kistérségek létrehozásának kötelezettsége, azonban a versenyképességet, a területi különbségek kiegyenlítését, valamint a közösségi együttműködéseket kiválóan szolgálják ezen szerveződések. Az Unió tagállamaiban a kistérségi együttműködési formák széles spektrumon mozognak, a feszesen szabályozott francia modelltől kezdve, a Spanyolországban jellemző alulról szerveződő összefogásokig (*Bekényi–Bércesi–Németh 2003*).

A NUTS 5 (LOCAL 2) a települések szintje, minden tagállamban egyezően. A tércategóriák szerint lehet nézni egyfajta összehasonlítást.

A megyék, régiók területi egységeinek fejlettségi szintjei közötti különbséget talán leginkább a GDP/fő mutatja a közgazdasági ismérvek közül. Még szemléletesebb, amennyiben nem csupán egy időpontot nézünk, hanem egy bizonyos időintervallum közötti eredményt. A következő ábrán láthatjuk Magyarország NUTS szintjeit összehasonlításban az EU tagországaival és a környező országokéval 1995 és 2004 között.

1. ábra: A NUT3 szint változása GDP/fő alapján, 1995-2004

Forrás: Green Paper.. 2008.

Az ábrán az is jól látszik, hogy itt egy időszakot figyelembe véve a GDP/fő változás 1995 és 2004 között mutató alapján Magyarország nyugati részén a növekedés magasabb értékű, mint keleten, és innen továbbhaladva a többi keleti országba tovább csökken az érték.

1.1.5. A REGIONÁLIS POLITIKA ÉS A VÁROSIASODÁS A LIPCSEI CHARTA TÜKRÉBEN

Az EU és a tagországok területi politikája szempontjából meghatározó „*Az európai területfejlesztés távlatai*” (European Spatial Development Perspective, ESDP) című dokumentum, amelyet a tagországok területfejlesztési miniszterei, valamint az Európai Bizottság képviselői 1999-ben fogadtak el potsdami ülésükön (*Az Európai...1999*). A dokumentum közös célkitűzéseket és koncepciókat fogalmaz meg az Európai Unió jövőbeni területfejlesztési politikájára az alábbi fő célkitűzések mentén:

- A kiegyensúlyozottabb és többközpontú (policentrikus) városrendszerek kialakítása, új kapcsolatok teremtése város és vidék között;
- Az infrastruktúrához és az információkhoz, tudáshoz való hozzáférés biztosítása;
- A természeti és kulturális örökség fokozott védelme, fejlesztése.

A globalizáció kihívásaira válaszolva az ESDP értékrendszere új elemekkel gazdagodott. A *Lisszaboni Stratégia* (2000) rögzítette azt a célkitűzést, hogy az EU a világ legfejlettebb tudás-alapú gazdasága legyen, célul tűzte ki a teljes foglalkoztatást és a K+F ráfordítások növelését. Az ugyancsak 2000-ben elfogadott *Göteborgi Stratégia* az előbbi célokat a fenntartható fejlődés követelményeivel egészítette ki.

Az Európai Unió területfejlesztésért felelős miniszterei 2007 májusában, Lipcsében informális találkozójukon három fontos dokumentumot fogadtak el:

- Az Európai Unió területi helyzete, perspektívái, feladatai;
- Az EU Területi Agendája;
- Lipcsei Charta a fenntartható városokról. (*Magyar településhálózat..2007, 19-21*).

Az Európai Bizottság COM (97) 1997 közleménye, a „*Towards an Urban Agenda in the EU*” az első állásfoglalásnak tekinthető, amely egységes elképzeléseket jelenített meg a városi térségek fejlesztésére vonatkozóan. A dokumentum egyértelműen megfogalmazta a városok ellentmondásos szerepét: a jólét termelői, a társadalmi és kulturális fejlődés központjai, ugyanakkor a munkanélküliség, a fokozott környezetterhelés, a bűnözés és szegénység gócpontjai. Két lényeges cél már akkor is kirajzolódott: (1) az élhető város feltételeinek megteremtése, illetve (2) a városok saját határaikon túlmutató térségfejlesztési szerepének erősítése.

Az Urban Agenda kezdeti eredményeihez kapcsolódóan 1998-ban fogalmazódott meg a „*Sustainable urban development in the EU: a framework for action*” című bizottsági közlemény. A dokumentum célja az Urban Agenda továbbfejlesztése és egyben városérzékenyebbé is kívánta tenni a kohéziós politikát. Ezért 2000-2006-ra 4 fő célt fogalmazott meg:

1. a termelékenység és foglalkoztatás erősítése;
2. egyenlőség, társadalmi befogadás és rehabilitáció (Amszterdami Szerződés 1997-es esélyegyenlőségi közösségi kompetenciához kapcsolódóan);
3. környezetvédelem és fenntarthatóság;
4. helyi kormányzás és társadalmi részvétel.

A dokumentum felvetette az európai városokkal kapcsolatos adathiány kérdéskörét is, ezzel megalapozva az Urban Audit kidolgozását.

Az *URBAN Audit* (www.urbanaudit.org) program felhívta a figyelmet a városiasodás és a bűncselekmények közti összefüggésre. Azokban a városokban ítélte legnagyobb mérvűnek a problémát, amelyekben a lakókörülmények kedvezőtlenek, kevés a szórakozási, tanulási és munkalehetőség. A program megállapítása szerint majdnem minden városban nagyobb a bűnözési ráta, mint a vidéki térségekben, s ezért a strukturális politikának a városfejlesztés keretében juttatott támogatások kritériumainál figyelembe kell vennie a bűnözési rátát is.

A kohéziós politika városfejlesztési irányainak kialakításával foglalkozott a 2002-ben közzétett „*Cities for Cohesion – The Urban Dimension of European Policy*” szakértői jelentés. Az anyag egyértelműen állást foglalt amellett, hogy a városok és várostérségek fejlesztése a régiók fejlesztésével azonos fontosságú, de emellett felhívta a figyelmet az új kihívásokra is (munkanélküliség, társadalmi kirekesztés: fiatalok, kisebbségek rossz helyzete, migrációs problémák, város-rehabilitáció, biztonság, környezeti degradáció, zsúfoltság). A dokumentum ezen megállapítások alapján ajánlásokat is megfogalmazott a 2006-ot követő időszakra.

A 2003-ban készült *Spatial and Urban Development* munkacsoport szakértői jelentése nem kizárólag városfejlesztési kérdésekkel foglalkozott, de hangsúlyozta, hogy a regionális politikának 2006 után nagyobb figyelmet kell fordítania a városfejlesztési kérdésekre. Az anyag kiemelte az ESDP városi problémákra vonatkozó megállapításainak fontosságát, illetve

érvényesítését a 2006 utáni kohéziós politikában, emellett hangsúlyozta Lisszaboni Stratégia területi politikai megközelítéseinek figyelembe vételét.

A 2007-ban elfogadott *Lipcsei Charta* a fenntartható európai városokról az európai városfejlesztés alapelveit foglalta össze. A dokumentum kiállt az integrált városfejlesztési politika mellett, amelynek lényege a holisztikus megközelítésű település- (város-) tervezés és annak koordinált megvalósítása. A dokumentumban foglalt prioritások:

- Integrált városfejlesztési stratégia érvényesítése a városi tér egészére kiterjedő, integrált programok kidolgozásával;
- Magas színvonalú városi közterek kialakítása, a rangos építészeti kultúra kiterjesztése a város egészére;
- Az infrastruktúra korszerűsítése, az energia-hatékonyság érvényesítése (ennek érdekében kompakt várostestek kialakítása);
- Pro-aktív innovációs és oktatáspolitikai érvényesítése (figyelembe véve az élethosszig tartó tanulás követelményét is);
- A hátrányos helyzetű települések, városrészek problémáinak különös figyelemmel való kezelése.

A Charta kimondta: a városfejlesztési politikát nemzeti szinten kell meghatározni, az innovatív megoldásokat pedig nemzeti, de más szinteken is ösztönözni kell.

„Városainknak elegendő cselekvési hatókört kell adni a helyi feladatok felelős módon történő ellátásához valamint megbízható pénzügyi alapot, mely hosszú távon biztosítja a stabilitást. Ebből eredően fontos az is, hogy a tagállamok felhasználhassák az európai strukturális alapokat a lényeges integrált városfejlesztési programokhoz. Az alapok felhasználása során a speciális nehézségekre és a lehetőségekre kell összpontosítani, a tagállamok lehetőségeinek, nehézségeinek és sajátosságainak egyidejű figyelembevételével.

Nemzeti szinten a kormányzati szerveknek egyértelműen fel kell ismerniük a városok jelentőségét a nemzeti, regionális és helyi célok megvalósításában, illetve politikáik városokra gyakorolt hatását. A különböző ágazati kormányzati szervek városfejlesztéssel foglalkozó, vagy a városi ügyekre hatást kifejtő tevékenységeit jobban össze kell hangolni és integrálni annak érdekében, hogy ki tudják egészíteni egymás tevékenységét, semmint hogy egymással konfliktusba kerüljenek.” (*Lipcsei Charta 2007*)

Fentiek alapján elengedhetetlen a rendszeres és strukturált tapasztalat- és ismeretcsere a fenntartható városfejlesztés területén és egy „best practice platform” létrehozása annak érdekében, hogy a városfejlesztésbe bevont szereplőket minden szinten és minden ágazatban segíthesse.

Mindezen célok hatékonysága az EU fenntartható fejlesztési stratégiája, a lisszaboni stratégia és az európai foglalkoztatási stratégia városi dimenziójának megerősítése érdekében történik.

Magyarországon a 2007–13-as időszakra megjelentek a valódi regionális operatív programok, melyek a területi szemléletet bizonyos mértékig megjeleníthetik, ám a településhálózati koordináció kérdése továbbra is megoldatlan maradt. Az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) területi tartalma meghatároz bizonyos várospolitikai kereteket, a városi hierarchiaszintekhez köti a stratégiai kereteket, különös figyelemmel a budapesti metropolisz-térségre és a regionális pólusokra. Ezekre az elemekre elkészültek a pólusprogramok, amik az Országos Területfejlesztési Konceptióban (OTK) lefektetett célokra alapulnak, ugyanakkor elsősorban az innovációra épülő gazdaságfejlesztéssel foglalkoznak, és nem tartalmazzák a várospolitika céljainak többi részét. A regionális operatív programok tartalmazzák integrált városfejlesztési stratégiát, stratégiai alfejezetként említik a várospolitikai célokat, azonban elsősorban a belső városi problémákra koncentrálnak, melyek részleteiben nem tartoznak a településhálózat-fejlesztés témakörébe.

A települések közötti együttműködések a hatékony településfejlesztés és a területi szempontú településhálózat-fejlesztés megvalósításának egyik legfontosabb feltételei. Előnye ezen együttműködéseknek, hogy erősödik a települések közötti kapcsolat és egymásrautaltság a vidéki és a városi térségekben egyaránt, bár eltérő tartalommal. A kapcsolaterősödés alapja a mobilitás, a munkaerő-piaci folyamatok, valamint a kereskedelmi és szociális, kulturális szolgáltatások közös használata. A vidéki térségekben a város (illetőleg térségi központ) és a környező települések viszonyára a központ és ellátási körzet kapcsolat, a városi térségekben a funkciómegosztás sokoldalú kapcsolatrendszere jellemző, és az intézményes együttműködés intenzív érvényesítését igényli. Több szakember megítélése szerint e kapcsolatok kibontakozása előtt hátrányt és akadályt jelent az önkormányzati rendszer szétaprózottsága, az érdekellentétek és a rivalizálás a különböző fejlesztési eszközökért, lehetőségekért. Mindezek ellenére a településközi kapcsolatok erősödése – az irányítás szándékaitól függetlenül – egyre inkább halad előre (*Magyar településhálózat..2007, 149*).

A városokra és lakosságukra fókuszál az új európai fejlesztési irány. Ezeket a fejlesztéseket tehát nemzeti szinten kell megvalósítani. Azzal, hogy a városi lét kinek lehet vonzó, és az

egyének mely életszakaszában, dolgozatomban nem foglalkozom részleteiben. De azt az Urban Audit felmérése bizonyossá teszi, hogy a jelentős intézményrendszer városi léte miatt vonzó lehet a városba költözés mind a fiatalok, mind az idősebbek számára. A fiatalok itt tanulhatnak tovább a felsőoktatási intézményekben, itt találhatnak munkát, míg az idősebbek számára a múzeumok, könyvtárak és a közelebbi távolságok pl. a boltokhoz nyújtanak előnyösebb lehetőségeket. Az életvitelbeli, jövedelmi és korkülönbségek mind hozzájárulnak, hogy a városlakók profilja eltér az országosétól. A demográfiai mutatók alapján a városokban élőknel légyegesen nagyobb arányú az egyedüli háztartások száma. Az ingatlanárak is másképp alakulnak a városokban és vidéken.

Számos érdekesség, mely a városok és vidék tanulmányozásában is rejlik, arra ösztönöz, hogy a városok irányába forduljunk. Ezt támasztja alá az Európai Unió politikája is, a Lipcsei Charta. A nagyvárosokba koncentrálódnak az emberek, a szolgáltatások, a felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek, kiépült infrastruktúra áll rendelkezésre a vállalkozások számára, melyek érdeke a minél nagyobb profit megszerzése, s ehhez a vonzó környezet. A vállalatok megalakulása és városba költözése munkaerőt biztosít, a foglalkoztatottság nő, a kereset nőhet és ha megfelelően kiépített a szolgáltatások köre, akkor a termelt jövedelem is helyben kerül elköltésre. A tudást és továbbképzést is helyben lehet megszerezni az intézmények miatt és számos hivatali funkció ezen városokban alakul ki.

Néhány szót, egy kis kitérőt kell tennünk a határ menti területekre. Ezt azért tartom fontosnak, mert Magyarország kialakulásában megfigyelhető, hogy a nagyvárosok a határok mentén alakultak ki (itt most a történelmi előzményekre nem térek ki), másrésztől Európa számos városa nemzetállamok határán fekszik. Érdekes tehát röviden megvizsgálni, hogy mit jelent a határ, milyen előnyök és hátrányok jelentkezhetnek a határ menti régiókban, az itt elterülő településekben.

1.1.6. HATÁRMENTI RÉGIÓK, HATÁRGAZDASÁG

1.1.6.1. Határmentiség, eurorégiók

Ebben a részben a határt, a régiót, a határ menti területi szerveződéseket az ún. eurorégiókat definiálom. Bemutatom továbbá Magyarország részvételét az eurorégiókban, valamint a keleti és nyugati határszakaszt. Az előző fejezetben láthattuk, hogy az Európai Unió egyik meghatározó területi egysége a régió. A régió valamilyen ismérv, ismérvrendszer alapján lehatárolt, a környezetétől elkülönült területi egység a nemzeti és a települési szint között.

Fontos ezen területeknél a társadalmi-gazdasági összetartozás (kohézió), a közösségi együttélésének tudata (identitás), valamint az, hogy a régiókat saját irányítási, közszolgáltatási intézményrendszer szervezi, rendszerezi (*Rechnitzer 1999*).

Magát a határmentiséget néhány fogalom és definíció után nem vizsgálom saját kutatásként alaposabban. Bár a téziseknél bizonyítandó a határmenti geopolitikai adottság, jelen rész és a tézis bizonyításául két korábbi magyarországi kutatást veszek alapul. A nyugati országrész határmentiségét vizsgálta összetetten az MTA Regionális Kutatások Központja Győrben egy PHARE CBC projekt keretében 1999-ben, a keleti határrészt pedig az MTA RKK Debreceni központja egy ún. EYLINEA EU 5-ös Nemzetközi Kutatási Keretprogramban. Ezen kutatások eredményeit veszem alapul.

Az EU fő alapelveinek egyike a partnerség. Több példa fémjelzi, hogy a régiók együttműködése eredményes lehet országhatáron belül és kívül. Ha országhatáron kívüli szomszédos nemzetállamok régióinak együttműködéséről (gazdasági, kulturális, társadalmi, környezetvédelmi) van szó, akkor határon átnyúló együttműködésről vagy euregionális együttműködésről beszélhetünk. Az eurorégiók tehát a határon átnyúló együttműködések egyfajta intézményesültsége.

„Az eurorégió olyan földrajzilag behatárolt terület, ahol határokon túlnyúló gazdasági, szociális, kulturális, környezetvédelmi vagy más jellegű együttműködés folyik két vagy több állam, illetve helyi önkormányzat között. Az eurorégió tehát *nem nemzetek feletti szervezet, és nem is jogi személy, hanem a határ menti együttműködés egyik európai normának is megfelelő formája*” (*Ludwig 2000, 12*).

Az eurorégió tehát egy behatárolt földrajzi területet jelöl, két vagy több olyan ország adott területét foglalja magában, amelyek megállapodtak abban, hogy összehangolják tevékenységeiket a határ menti térségek eredményesebb fejlesztése érdekében. Az államhatárok mentén az eurorégióknak kettős szerepük van: stabilizáló (konfliktusfeloldó), illetve (gazdasági/társadalmi) kiegyenlítő (*Süli-Zakar 2003*).

Az eurorégiók a legmagasabb szintű együttműködési struktúrák, a legfejlettebb és legszélesebb hatáskörű, illetve a legtöbb funkcióval rendelkező szervezetek. Scott (1996) szerint az eurorégiók fő célja, hogy elismerjék őket olyan nemzetközi szerveződésként, amely az adott régió gazdasági, környezetvédelmi, szociális és intézményi problémáival foglalkozik. Az ilyen tevékenységeknek eurorégiók szintjén történő koncentrálásától azt remélik, hogy olyan kritikus tömeget érhetnek el (gazdasági értelemben), amely erősíti a határ menti térségek

kohézióját, illetve felkelti a magánbefektetők és intézmények érdeklődését (*Scotta hivatkozva Rechnitzer 1999*).

Ezek alapján elmondhatjuk, hogy az euroregionális együttműködések szempontjából a határnak és a határgazdaságnak igen fontos a szerepe. E szerep megfelelő értelmezéséhez célszerű tisztázni az alapfogalmak (határ, határmentiség) tartalmát, jellemzőit.

A határok és a határmentiség a politikai földrajz és a gazdasági földrajz kitüntetett kutatási feladatának számítanak. A határ igen sokértelmű fogalom, különösen filozófiai, matematikai, geometriai, történelmi és földrajzi értelemben gyakran használatos.

Az *államhatár* olyan képzeletbeli vonal, amely az államok területét egymástól, illetve az állami felségjog alatt nem álló területektől elválasztja. A határ tehát mindig különböző nemzetközi jogi helyzetű területeket hivatott egymástól elkülöníteni. A nemzetközi jognak nincsenek anyagi, jogi szabályai arra vonatkozóan, hogy egy konkrét esetben hol vonják meg a határt. A történelem folyamán a határok kijelölésénél az államok különböző elvekre hivatkoztak. Ilyen volt például a természetes (földrajzi) határok elve, a történelmi határok elve, a nemzetiségi elv és a népek önrendelkezési elve, vagy egyszerűen a győztes elve a legyőzöttek felett (*Rechnitzer 1999*).

Az *államterület-felségterület* – politikai-földrajzi szempontból – (állam) határokkal kijelölt, azokkal körülvett területet jelent. Tehát az államhatár olyan övezet, sáv vagy vonal, amely az államok területét egymástól elhatárolja. Az államhatár az állam területi felségjoga gyakorlásának határa, a szomszédsági kapcsolatok egyik fontos geopolitikai eleme, mely a különböző történelmi korokban más-más tartalommal bírt (*Süli-Zakar 2003*).

A határ funkcióját tekintve lehet összekötőbb szerepkörrel bíró és elválasztó jellegű. A határ mentén élők életminőségére és az itt elhelyezkedő falvak, települések fejlettségére nagy hatással van a határok szerepe. Ahol elválasztó jellegű a határ, ott továbbra is a periféria jelleg lesz a meghatározó a határrégióban. Ahol viszont valamilyen együttműködések alakulnak ki a határok mentén, pl. gazdasági, kulturális, területfejlesztési vonatkozásban, ott nagyobb lesz az átjárhatóság, nagyobb lehet a foglalkoztatottság, nagyobb mértékben fejlődhet az infrastruktúra és a gazdaság. A fejlesztések építhetnek az ilyen határok összekötő jellegére.

A határ menti területek milyenségére mutat rá, hogy itt sok esetben a falvak lepusztulása, a fiatalok elvándorlása jellemző. Ez különösen a kelet-európai határ menti területek esetében van így. Nyugat-Európában látható példák (pl. a Maas-Rajna Eurorégió) igazolják ugyanakkor, hogy a határ mentiség előnyt is jelenthet.

A határ menti települések helyzete különböző az egyes országokban, de még az egyes országokon belül is óriási eltérések mutathatók ki. Teljesen más a települések gazdasági, demográfiai, szociális helyzete pl. a magyar-osztrák határon fekvő települések, mint a magyar-ukrán határon elhelyezkedők esetében.

Korábban a határoknak alapvetően elválasztó jellegük volt, ma viszont az EU egyik kiemelt területe a határ menti térségek összekapcsolása és a határ menti kulturális, szociális, gazdasági, társadalmi lehetőségek minél jobb kihasználása. Ezekhez szükséges, hogy az itt élők is lássanak benne lehetőségeket és éljenek azzal. Fontos, hogy a határok mentén élők és a települések színvonala megfelelő legyen és ne legyenek óriási különbségek az életszínvonalban. Nagy területi egyenlőtlenségek vannak Magyarország nyugati részén és a keleti határtérségben, nemcsak az országhatáron belül, de a két határon átnyúló területek ezt az egyenlőtlenségek tovább fokozzák. A területi politika még jobban megmutatja a fejlettségbeli különbségeket. Láthatjuk, hogy az egyes országok közötti különbségek mértéke amennyiben regionális vagy kistérségi szintre felbontjuk azokat, lényegesen szélsőbb skálán mozognak.

Osztrák–szlovén–magyar és ukrán–román–magyar határszakasz

A fenti határszakaszokon viszonylagos zártság mutatkozott a rendszerváltást megelőző években. Az ezt követő átmenet sajátosságaiban érzékelhetjük a jelentős különbségeket.

Az osztrák-szlovén határrégió egyik legnagyobb nyertese ennek az időszaknak. Kedvező földrajzi fekvése előnyt jelentett, a jármű- és gépipari iparágak gyorsan tért hódítottak a korábbi élelmiszer-, textil-, könnyűiparral szemben, megjelentek a külföldi csúcsbefektetők, melyek vonzották a KKV-ket, ezek mellett a szolgáltató szektor is folyamatosan fejlődött hasonlóan a külföldi országokéhoz és elindult egyfajta turizmus. A turizmus két fő irányvonala a bevásárló turizmus, valamint a munkaerő átjárás, mely főleg szlovák területekről érkezett. Bár a munkaerő okozta vándorlás következtében a jövedelmet jellemzően nem magyarországi területeken költötték el, mégis fontos, hiszen a multinacionális vállalatoknak a megfelelő munkaerő rendelkezésre állt. Ezek versenyelőnyt jelentettek és jelentenek a térségnek, mindezek mellett a Győri Egyetem is egyfajta utánpótlás bázist nyújtott a vállalatok számára. A régió részt vállalt a nagyobb szintű Alpok-Adria Munkaközösség és a West/Nyugat Pannónia Eurégió együttműködésében.

Ukrán–magyar és román–magyar határszakasz

A keleti országrészek mind magyar, mind ukrán-román területeken egy periférikus régió jegyei láthatóak, ezért ebből az irányból külföldi befektetői segítségre aligha lehetett számítani. Ezt a hármasszakasz határregiót a peremvidék terület sajátosságai, a folyamatos feszültségek jellemezték. Nagyszámú migrációról tanúskodnak a kutatások tapasztalati, melyek elsődlegesen a turizmushoz kötődnek. Ennek a szakasznak a nehézsége, hogy nagymértékű illegális tevékenység mutatkozik, mely máig megmaradt. A román szakaszon jobban megfigyelhető a határ menti települési együttműködés, mely a határ menti magyarság miatt lehetséges. 1993-ban megalakult a Kárpátok Euroregió, majd 1998-ban a Duna-Körös-Maros-Tisza Regionális Együttműködés. A számos előny mellett sok bírálat éri a Kárpátok Euroregiót óriása területi, népességszámú volta miatt.

Ezeken a határszakaszokon az összemérhetőséget a statisztikai adatok beszerzésének nehézsége okozza ukrán és román oldalról³ (*Rechtizter 1999*).

A következő táblázat a magyarországi részvételű euroregionális együttműködések alakulásai szerinti időrendi sorrendben.

3. táblázat Euroregiók Magyarország részvételével

Alapítás	Euroregió	Partner ország(ok)	Terület (1000 km ²)	Népesség (ezer fő)
1993	Kárpátok	Szlovákia, Lengyelország, Ukrajna, Románia	161	16 051
1997	Duna-Körös-Maros-Tisza	Szerbia-Montenegro, Románia	77	5 968
1998	West/Nyugat-Pannon	Ausztria	15	1 281
1998	Duna-Dráva-Száva	Horvátország, Bosznia-Hercegovina	28	2 461
1999	Vág-Duna-Ipoly	Szlovákia	24	2 856
1999	Ipoly/Ipel	Szlovákia	3	210
2000	Neogradiensis	Szlovákia	5	360
2000	Sajó-Rima/Slaná-Rimava	Szlovákia	3	186
2000	Kosice-Miskolc	Szlovákia	14	1 507
2000	Interregio	Ukrajna, Románia	23	2 226
2000	Dráva-Mura	Horvátország, Szlovénia	városok	546
2001	Hármas Dunavidék/ Podunajskeho Trojpolku	Szlovákia	6	640
2002	Hajdú-Bihar-Bihar	Románia	14	1 170
2002	Bihar-Bihar	Románia	2	250
2003	Ister-Granum	Szlovákia	1	150

Forrás: Székely–Kotosz 2005.

³ A két határszakasz kutatásaimhoz kapcsolódó kivonatát az MTA Regionális Kutatások Központjainak vizsgálatai alapján készítettem el. Ezen vizsgálatok kérdőíves felmérések alapján készültek.

Jól látszik, hogy a Kárpátok Eurorégió területe és népességszáma kitűnik a többi szerveződés közül. Ezért céljainak megvalósításában és operatív működését illetően kétségek merülnek fel. A legtöbb együttműködés a szlovák-magyar határszakaszon alakult ki, nyilvánvaló magyarázata, hogy ez a leghosszabb terjedelmű. A keleti határon jelentős az együttműködés az Interregióban, melyben Ukrajna és Románia vesz részt. A nyugati irányban a West/nyugat Pannonia Eurorégió működik, de az Alpok-Adria Munkaközösség szerepe is meghatározó, mely túlmutat a két határos ország (Ausztria, Magyarország) együttműködésén.

Az euroregionális együttműködések jelzik, hogy a határok összekötő jellegűek is lehetnek, és a programok, fejlesztések következtében a perifériális határ menti területek is fejlődhetnek. Ezek a kezdeményezések jellegét meghatározzák, hogy milyen a térségek fejlettsége és a hozzáállása. De láthatjuk, hogy regionális szerveződések a határ mentén 1993 óta folyamatosan alakulnak és szerveződnek Magyarország számos megyéjének részvételével. Egyértelműen motivációt jelent, hogy ezeket a kezdeményezéseket támogatja az Európai Unió különböző prioritások mentén, de mégis van egy közös cél és együttműködés alakulhat ki az országok perifériális városai, települései között.

1.1.6.2. Határ menti felzárkóztatás, határ menti programok

Az EU regionális politikájának célkitűzései között szerepel az elmaradott térségek felzárkóztatása. Az EU külső és belső határai számára különböző programok formájában nyújt egyre több támogatást. A belső határ menti települések számára irányadóak az *INTERREG kezdeményezések*, melyek a határ menti együttműködések különböző területeihez nyújtanak anyagi támogatást. Az EU keleti külső határai számára lett előirányozva a Phare CBC támogatási keret. Fontosnak tartom kiemelni, hogy Magyarország korábbi éveiben a határ teljes elválasztó jellegű volt, hasonlóan a többi keleti (szovjet) blokkhoz. Az EU határok lebontása a tőke és munkaerő szabad áramlása a fejlődésre nagy hatással volt. Magyarország történetiségéből is fakad, hogy a határ menti területek és országok nem ápoltak sok esetben jó viszonyt. A határ menti támogatások tehát az ott élők partneri viszonyának kiépítését és gazdasági fejlődését célozták meg.

Az INTERREG II. program a kilencvenes években már nemcsak az EU belső határ menti területeire korlátozódott, hanem az EU-val szomszédos közép- és kelet-európai országokra is kiterjesztették, hiszen a PHARE programon belül megindították a Cross Border Cooperation (PHARE CBC) alprogramot. Az alprogram célja az érintkező határ menti térségek

felzárkóztatásának segítése, a különféle jellegű és karakterű térségek összekapcsolása a tagok és a tagjelöltek között (Süli-Zakar 2003).

A 2000–2006 évek folyamán az INTERREG III program keretében az alábbi három csoportba tartozó tevékenységekre lehetett támogatást igényelni:

- INTERREG III A: határokon átnyúló együttműködés szomszédos országok egymással határos régiói között; általában több szektort is érintő programok;
- INTERREG III B: transznacionális együttműködés országok és régiók csoportjai között elsősorban a regionális tervezés területén;
- INTERREG III C: különböző országok régiói, illetve városai között együttműködés, elsősorban specifikus projektek keretében.

Azt, hogy az EU mennyire támogatja a határgazdaságok fejlődését, azt leginkább az INTERREG III A program prioritásai támasztják alá:

- A városi, vidéki és parti körzetek fejlesztésének előmozdítása;
- A vállalkozói szellem erősítése;
- A kis- és középvállalatok fejlesztése, beleértve a turisztikai szektorban működő vállalkozásokat;
- A helyi foglalkoztatási kezdeményezések fejlesztése;
- A munkaerő piaci integráció és a társadalmi beilleszkedés segítése;
- Az emberi erőforrások, a kutatási és fejlesztési, oktatási, kulturális, kommunikációs, egészségügyi és polgári védelmi eszközök együttes használatának ösztönzésére irányuló kezdeményezések;
- Környezetvédelmi intézkedések, az energiafelhasználás hatékonyságának javítása, megújítható energiaforrások;
- A jogi és közigazgatási együttműködés erősítése;
- A határon átnyúló együttműködés emberi és intézményi potenciáljának növelése.

Jól szemléltetik a prioritások, hogy a legfontosabb az együttműködés, a periféria területek fejlesztése, munkahelyteremtés ösztönzése és a jogi, környezetvédelmi együttműködés.

A pályázatokon, támogatásokon felül a határtérségek az együttműködés révén közvetlen gazdasági előnyökre, egyben a határgazdaságból származó komparatív előnyökre is szert

tehetnek. Ilyenek lehetnek például a kisebb tranzakciós költségek, az erőforrások közös kihasználása, az erőforrások egyesítése, a komparatív előnyök kihasználása. A – David Ricardo szerint definiált – komparatív előnyök fontosak a különböző országok gazdasági szerkezetének szempontjából: megmutatják, hogy mit érdemes az adott területen előállítani és mi az, amit érdemesebb behozni. A komparatív politika különösen érvényesül a határ menti területeknél. A határgazdaság mint lehetőség kell, hogy szem előtt lebegjen a periférikus határ menti települések előtt. Sok esetben kiaknázatlan lehetőségként vannak jelen a gazdasági együttműködések a határok két oldalán. A gazdasági együttműködéshez, a határgazdaságok kiépüléséhez, megfelelő működéséhez viszont elengedhetetlen feltétel a jó szomszédi viszony, valamint a kulturális, szociális, sport, tudományos együttműködések kialakítása. Amennyiben ezek megteremtődnek és a határgazdaságok mint olyan kialakulnak, azok új vállalatok, telepek, innovációt hordozó tényezők sokaságát hozzák magukkal; s ezzel alapvetően hozzájárulnak az adott térségek versenyképességének növekedéséhez.

Rechnitzer János fogalmazásában gazdasági szempontból közvetlen komparatív előnyökre tehetnek szert ezen területek. „Kisebb tranzakciós költségek: szállítási, raktározási, logisztikai. Közös erőforrás kihasználás és környezeti problémák hatékonyabb kezelése. Erőforrások egyesítése: repülőterek, egyetemek, kutatási központok, infrastruktúra, üzletközpontok. Komparatív előnyök, melyek az adott határtérségben alacsonyabb ráfordítást igényel. Külföldi tőkevonzás elősegítése is előnye lehet ezen együttműködéseknek” (Rechnitzer 1999).

A 2007–13-as időszakban már nem közösségi kezdeményezésként, hanem az EU regionális politikájának harmadik célkitűzésének keretében, határszakaszonként külön operatív program határozza meg a közös fejlesztési lehetőségeket, melyek a belső határok mentén a szabad tényezőáramlással és hasonló szabályozói környezettel párosulva várhatóan jelentősebb együttműködést tesznek lehetővé a határ közelében fekvő települések számára (Magyar településhálózat..2007, 148).

Magyarország az európai térségbe szervesen beágyazott terület. A környező országokkal, régiókkal, településekkel való együttműködés lehetséges és a környezeti, gazdasági, közlekedési, társadalmi, kulturális egymásrataltság miatt szükséges is. Az Európai Unió tagországaiként a határon átnyúló és transznacionális kapcsolatok kiépítésére és hasznosítására minden eddiginél kedvezőbbek a lehetőségek. A határon átnyúló településközi, városközi, területi együttműködés jó eszköz a hazai településhálózat policentrikus fejlődésének előmozdítására. A transznacionális, nagyobb ívű együttműködés hozzásegíti az országot a

nemzetközi, európai és globális rendszerekbe való szervezettebb bekapcsolódására és a kapcsolatrendszerben a nemzeti érdekek érvényesítésére.

Összefoglalásként a két kutatási eredmény alapján elmondható, hogy a két térség számos határ menti együttműködésben vesz részt, a magyarországi települések külföldi kapcsolatokat tekintve széles körűen építették ki. Sok ilyen együttműködés a határon túli magyar közösségek kezdeményezésére is alakult ki. Az euroregionális tagságnak előnyei, gazdasági, társadalmi, civil és egyéb együttműködésekben rejlenek, de a legtöbb esetben társadalmi és kulturális téren érvényesülnek igazán, ezeket támogatták az EU források is. A határok korábban elválasztóak voltak, míg mára egyre inkább lehet egyfajta összekötő jellegük.

A nyugati határ menti területen ez már részben kialakult, míg a schengeni határok ukrán–román-magyar részre tolódásával itt továbbra is létezik egy kicsit lassabb, nehezkesebb keresztülhaladás, mely az együttműködések sem segíti. Győr város területi adottságai miatt, mint egy fordítókorong Bécs–Pozsony–Budapest között centrum területként határozható meg és a határon való átlépés nem „érezhető”, valamint kialakult egyfajta bevásárló turizmus. Emellett említésre méltó még a munkaerőmozgás, főként Szlovákia területéről érkeznek munkavállalók a nagyobb vonzókörzetek irányába, mint Győr, Tatabánya és Székesfehérvár. Nyíregyháza az EU és Magyarország keleti területeként, a megyei fejlettség tekintetében kedvezőtlenebb helyzete miatt és mert a határ menti ukrán és román területek is lényegesen kedvezőtlenebb gazdasági helyzetben vannak, egyfajta peremterületnek számít, megítélésem szerint, a kutatásokat elemezve. Itt Lössch elmélete alapján, mint meghúzott politikai határral találkozunk, mely magas tranzakciós költségeket eredményez.

Az eurorégiók kialakítását összességében nagy lehetőségnek látom a városok fejlődésében. Az eurorégió lehet a kapocs a külső és belső tér között. Itt Nyíregyháza, Záhonyal együttműködve egy kapu szerepet játszhat a jövőben Ukrajna és Románia irányába, mely dinamikus fejlődéssel kecsegtet.

1.2. TELEPÜLÉSRENDSZER – A VÁROSOK SZEREPÉNEK VÁLTOZÁSA

Mit nevezünk nagyvárosnak és hogyan alakult ki a városi településrendszer? A telephelyválasztással, a városszerkezet kialakulásával, a határ mentén fekvő városokkal foglalkozok ebben a fejezetben és keresem a választ a történelmi folyamatokban és elméleti definíciók alapján. A nagyváros európai szintű megfogalmazása:

„Egy nagyvárosi terület központi magból, különálló városból vagy városi agglomerációból, valamint perifériából, szomszédos települési együttesből áll, amely aktív lakosságának jelentős része nap mint nap a központi magba jár dolgozni. A nagyvárosi terület fogalma tehát közel áll a foglalkoztatottsági és a funkcionális városi régió fogalmához. Figyelembe veszi a periférikus zónák létezését, amelyek növekedése felelős a zónák központjának fejlődéséért. A nagyvárosi terület egy órányi távolságú hely-idő körzetet ölel fel, beleértve mind városi, mind a falusi környezetet” (*Az európai gazd... 2004 C302/101*). Nyilvánvalóan a központi magban és a perifériában lakik egy bizonyos számú népesség, melyet nehéz kategorizálni és az órányi távolság is körülbelül nehezen behatárolható érték.

1.2.1. TÉRSZERVEZÉS – TELEPHELYELMÉLETEK

A regionális tudomány vizsgálati dimenziói a nagyobb gazdasági és politikai közösségek megjelenésével kitágultak, új értelmezést nyernek korábbi megállapítások (pl. területi különbségek, térbeli együttműködések), ami szükségszerűen új módszerekhez és szemléletmódhoz vezet a jelentkező problémák kezelésére. A térszervezés, a telephelyek és városok kialakulása, a vonzás és fejlődés igen érdekes és izgalmas kérdéskör. Számos város lehet sikeres vagy veszíthet vonzerejéből a nem megfelelő stratégia miatt vagy annak hiányában. Ezek a folyamatok felgyorsultak az információs és kommunikációs világban.

A területrendszer alakulását nemcsak fejlődő minőségi változások, hanem ellentétes mozgások is indukálják, amikor egy korábban jól működő terület körülményei megváltoznak (pl. piacok elvesztése), vagy a belső erőforrásai merülnek ki (pl. munkaerő, infrastruktúra, megújítási képesség hiánya). A térben sikeres, fejlődést hordozó és azt generáló területrendszerek és válsággal, leépüléssel küszködő elemek együttese található. Ezek között az átrendeződés természetes és folyamatosan tart. A területi egyenlőtlenség tehát szükségszerű jellemzője a térbeli változásoknak. Az egyenlőtlenség váltja ki a területi erőforrások áramlását, térbeli mozgását, hiszen a sikeres centrumokba megindul a mobil

termelési tényezők, a népesség, a tőke, az információ mozgása. Az erőforrások a legkedvezőbb érvényesülési teret keresik, miközben más terek kiürülnek, azok jelentősége csökken. Éppen ezért a modern államok céljai között szerepel, hogy ezeket az egyenlőtlenségeket valamilyen módon mérsékeljék. A területi fejlődés tehát a tényezők sokaságának elemzését kívánja meg (*Lengyel–Rechnitzer 2004*).

A regionális mikroökonómia a piaci tevékenységek térbeli eloszlásának és a gazdasági szereplők térbeli működésének jellemzőivel foglalkozik. A vizsgálatok középpontjában a gazdasági egységek térbeli elhelyezkedésének, a tevékenység földrajzi helyének közgazdaságtani kérdései állnak. A regionális mikroökonómián belül két nagy vizsgálati terület különíthető el (*hivatkozik McCann 2001, Lengyel–Rechnitzer 2004*): a telephelyelméletek és a tevékenységek térbeli eloszlásának elemzése.

A telephelyelmélet a regionális mikroökonómia egyik legfontosabb területe, fő céljaként a gazdasági tevékenységek térbeli elhelyezkedését meghatározó tényezőket elemzi. A telephelyelmélet elnevezés kissé félrevezető, mivel nemcsak egy vállalati részleg működési helyének kiválasztásával, letelepedésével foglalkozik, hanem mindegyik mikroszervezet gazdasági tevékenységének térbeli elhelyezkedését elemzi. A telephelyelmélet nem területi egységekkel, azaz nem régiókkal foglalkozik, hanem a piaci szereplőkkel és működésük térbeli jellemzőivel. Alapvető fogalma a telephely, amely bármelyik gazdasági tevékenység földrajzilag egyértelműen megadható helyét jelenti, egy települést, avagy egy településen belüli ingatlant.

A regionális mikroökonómia tehát a gazdasági egységek térbeli elhelyezkedésének, eloszlásának és egymásra hatásának jellemzőivel foglalkozik. Felvethető: létezik-e „legjobb” telephely, mint egy adott gazdasági tevékenység legjobb térbeli „pontoszerű” helye? Erre nem könnyű válaszolni. Megadhatóak viszont olyan általános gazdasági jellegű szempontok, amelyek mindegyik mikroszervezetnél felmerülnek egy-egy telephely, iroda, lakás létrehozatalakor (pl. megbecsült időtáv, életgörbe ...). A téma kutatói szerint ugyanakkor egyértelműen kimondható, hogy nincs „legjobb telephely”, nincs „legjobb döntés”, hanem csak „kielégítő döntések” vannak a telephelyek, lakások stb. kiválasztásánál is (*Lengyel–Rechnitzer 2004*).

A piaci környezet európai kibontakozása, a piaci hatások erősödése társadalmi szükségletté tette a termelés (általában a gazdaság) bizonyos térbeli folyamatainak megszervezését, amelynek eszmei hátterét a telephelyelméletek adták. Ezekben kimondatlanul vagy inkább kimondva megjelenik a társadalom, a piac, majd a termelés térbeni koncentrációja, részben

mint a termelés szervezésének feltétele, valamint a népesség térbeni összpontosulásának motiválója. Johann Heinrich von Thünen 1826-ban publikált, a mezőgazdaság területi szervezését kapitalista feltételekre (ár, munkabér, járadék, szállítási költség) alapozó munkája központjában egy társadalmi-gazdasági koncentráció – a város – áll. Ez képviseli a központ körül meghatározott rendben folyó mezőgazdasági termelés piacát, és magában összpontosítja a gazdaság más ágait. A szállítási költség nagy szerepet játszik a különféle mezőgazdasági termékek termelésének piachoz viszonyított elhelyezésében.

A szállítási költségtényező a 19. század során jelentős maradt, és Alfred Weber ipartelepítési modelljében központi tényezőként jelent meg (költségminimalizálási telephelyelmélet). Ugyanakkor – 1909-ben kiadott munkájában – a szerző már számításba vette a munkaerőforrások, illetve az „agglomeratív tényező” telephelyet eltérítő hatását is a szállítási költség-minimumponttól. Álláspontja szerint ugyanis az ipari üzem „agglomerációba” települ, ha az ott nyerhető üzemelési előnyök meghaladják a szállítási költségek növekedéséből származó hátrányokat. (Ez az elv ma, a szállítási költségek telepítési hatásának erőteljes csökkenése mellett is érvényes.) Jelentős fejlemény volt, hogy az agglomeráció, még ha csökevényes formában is, bekerült a telephelyválasztás tényezői közé. A korabeli gondolkodásban agglomerálódáson ugyanis részben az üzem termelésének növekedését (amely az előállított termékek önköltségének csökkenését vonja maga után), valamint több ipari üzem egymás mellé települését értették. Ez utóbbi – a járulékos és kapcsolódó létesítmények közös használatán keresztül – tovább csökkenti a fajlagos termelési költségeket. A 20. században a szállítási költség szerepe csökkent, az agglomeratív tényező pedig erőteljesen nőtt, miközben tartalma is minőségileg átalakult.

A weberi elmélet továbbfejlesztése során egyrészt értelmezték az ipar települési koncentrációjának elméleti határát. A termelés önköltségcsökkenést eredményező mennyiségi emelése egyúttal térben kiterjeszti az értékesítési szférát, ez pedig növeli a szállítási költségeket. Ezért meg kell találni a termelés és a szállítás optimális költségpontját. Ez két ellentétes irányban futó görbe találkozási pontjában lesz, amely mutatja a termelés gazdaságilag optimális települési koncentrációját. Mára a modell lehetséges orientáló hatása jelentősen gyengült, mivel az ipari termelés szerkezetileg átalakult, anyagigényessége mérséklődött, a szállítási technika a 20. század közepe óta is rohamosan fejlődött, a több telephelyes nagyvállalatok korszerű termelésszervezési módszereket alkalmaznak stb. Más oldalról viszont lényegileg a weberi elmélet továbbfejlesztése alapján megfogalmazódott a társadalmilag racionális térségi koncentráció, az optimális városnagyság problémája.

Érintőlegesen mutattam be a politikai szabályozás kapcsán az egyes régiók, területi szintek lehatárolását és a telephelyelméleteket. A városokat földrajztudományi megközelítésében városrégióknak nevezhetjük, mely a csomóponti régióból vezethető le. A városrégiót sok geográfus használja az elemzés alapegységeként. „Városrégió alatt azt a területet értjük, amely egy települést körülvesz és térbeli szerveződéssel kötődik hozzá. (E központi települések esetleg kisebbek lehetnek, mint a hagyományos mértékkel mért városok, de a „városrégió” kifejezést önkényesen kiterjeszthetjük). A térbeli kapcsolatok egy város és környéke között alapvetően az emberek, áruk, pénz, információk és a hatások áramlását jelentik” (Haggett 2006). A városok vizsgálódását alátámasztja és meggyőző érv lehet, hogy a népesség növekvő hányada él városokban. A városok térben viszonylag jól láthatóak és számos adat rendelkezésre áll, így az összehasonlításuk is könnyebben lehetséges. Nem így van ez a vonzáskörzetükkel, mely nehezebben értelmezhető, sokféle oldalról megközelíthető, hogy milyen típusú vonzásról beszélünk, és számos adat hiányában nem könnyű összehasonlító elemzést végezni. Látható viszont, hogy a városok esetében nem beszélhetünk csak a városmagról, a vonzáskörzet szerepe meghatározó. Itt viszont lehatározásra szorulnak az egyes területi határok.

1.2.2. URBANIZÁCIÓS FOLYAMAT, A VÁROSHÁLÓZAT (ÁT)ALAKULÁSA

Az urbanizációs folyamat szakaszai

A 19. században és a 20. század első felében az európai urbanizálódás jellegzetes folyamata a városnövekedés volt. Ennek alapja és mozgatója az ipari termelőerők és a népesség városi koncentrációja. A város és vidéke kapcsolatát a központ – periféria viszonyok határozták meg, amelynek keretében a város ipari munkahelyet és szolgáltatásokat biztosított ellátási körzete számára, a vidék nyersanyaggal, élelmiszerrel látta el a várost, és biztosította a városban koncentrálódó termelés számára a munkaerőforrást.

Az urbanizáció 20. századi folyamatának termékét a magyar szakirodalom – pontatlanul – agglomerációnak, a folyamatot agglomerálódásnak nevezi. Az agglomeráció kifejezés szó szerint halmazt, koncentrációt jelent (Querrieien 2003). A magyar szóhasználatban az agglomerálódás sűrűsödésre utal, arra a világszerte érvényesülő és a fejlett országokban sajátos adottságokkal rendelkező folyamatra, amelynek során a lakosság és a gazdasági tevékenységek bizonyos, egy vagy több nagyvárosra fűződő térségekben koncentrálódnak. A térbeli koncentrálódás egy bizonyos szakaszt követően szétfeszíti a város, a nagyváros területi határait. Ez viszont kettős folyamatot indít el: egyfelől a vidéki térségek felől áramló népesség

és gazdasági tevékenységek törekvését és fokozatos haladását a városi térség és annak központja irányába, másfelől a városi népesség és gazdasági tevékenységek egyre nagyobb részének áttelepülését a város határán kívüli településekbe, így megindítva az elővárosiasodás folyamatát.

Mindez óhatatlan felvetette az optimális városméret kérdését. A témakör kutatásai, amelyekben külön-külön is számításokat végeztek az ipar (gazdaság) és a népesség települési összpontosulásának racionális mértékére, főként az 1960-as évtizedben élénkültek fel. Amerikai, európai, illetve szovjet kutatók is olyan megállapításra jutottak, amely szerint a népesség ellátása alapszolgáltatásokkal 50–100 ezer fős városnagyság esetén a leggazdaságosabb. Ezt el nem érő, illetve meghaladó létszám esetén a fajlagos (egy főre jutó) költségek növekszenek. Magyar kutatók számítása is hasonló eredményre vezetett: e szerint az optimális lakóközösségi egység 60 ezer fő létszámú, térben egymás mellett többszörözhető (*Perény–Faragó 1960*). A jelzett számítások azonban csak a népesség települési koncentrációjára vonatkoztak, viszont más optimumokat eredményezett az iparral együttesen végzett számítás. Az 50–100 ezer fős lélekszámú településhez mint munkaerőforráshoz tartozó ipar nagysága ugyanis meg sem közelíti az ipari koncentráció racionális mértékét. Ha tehát az ipar (gazdaság) és a népesség együttes, illetve egymás által meghatározott települési összpontosulását vizsgálták, akkor a 300–500 ezres településnagyságot, sőt sajátos esetekben az egymillió fős várost sem értékelték gazdaságtalannak. Nézetük szerint ugyanis a város gazdaságának növekedéséből származó termelékenységi többlet – a gazdálkodás módosuló feltételei révén – ellensúlyozhatja a lakosság gyarapodásából adódó ellátási költségnövekedést. Az 1970-es évek elejére a korábbi nézetek tovább módosultak, az újabb számítások szerint a 3–5 milliós városok is gazdaságosak (*Alonso 1971 idézi Bartke 2007*).

A településtudomány az 1960-as évektől kezdve vizsgálta az európai városi térségek változását egy ciklikus modell szerint. A településrendszer alakítására irányuló politikának két jellegzetes megközelítési iránya különböztethető meg. Az egyik a Christaller-féle, a hierarchikus központrendszer kialakítására irányuló, nagytérségi szintről kiinduló.

A globalizáció és az informatikai fejlődés így a városok, urbanizált térségek hierarchikus rendszerében globális és nemzetközi szinteket hoz létre. Jelentőségüket tevékenységstruktúrájuk négy fő összetevője adja:

- Pénzügyi és üzleti szolgáltatások (bank, biztosítás, olyan üzleti szolgáltatások, mint a könyvvitel, jogi, marketing szolgáltatások, műszaki, építészeti, divat- és ipari forma tervezés);
- Irányítás, menedzsment (nemzeti kormány szervezetek, nemzetközi szervezetek, multinacionális cégek központjai);
- Kulturális szolgáltatások (színház, opera, hangverseny, múzeum, kiállítás, műkereskedelem, nyomtatás, elektronikus média) ;
- Turizmus (üzleti, rekreációs, kulturális stb. turizmus létesítményei: hotelek, vendéglátóhelyek, szórakozóhelyek, közlekedési szolgáltatások).

A városhálózat alakulása – a településszerkezet változása

Az agglomerációs térségeket gyakorlatilag mint összefüggő gazdasági teret szokás kezelni, amelyeket közjogi intézmények útján a közigazgatás szférájába is be kell emelni. A tapasztalatok alapján a nagyvárosi térségek vagy városrégiók kooperációja két fő területre irányul: megkülönböztetjük a térség funkcióképességére, valamint a külpolitikájára vonatkozó feladatait.

A térség funkcióképességét meghatározó feladatok:

- településrendezés és telekalakítás (különösképpen a lakásgazdálkodás, az ipar, a nagy alapterületű kiskereskedelem számára);
- a technikai infrastruktúra nagy létesítményeinek megépítése és üzemeltetése (pl. hulladékmegsemmisítő létesítmények, szennyvíztisztító, vízellátás);
- nagy léptékű projektek megvalósítása (szabadidős és rekreációs létesítmények, vásárok);
- a szociális-kulturális infrastruktúra intézményeinek fenntartása (iskolák, napközi otthonok, kulturális és képző intézmények);
- elővárosi közlekedési társaság működtetése;
- természet- és környezetvédelem.

A térség közös külpolitikájának alakítása: regionális gazdaságfejlesztés, regionális marketing, közös menedzsment, stratégiai tervezés.

A nemzeti, illetve nemzetközi jelentőségűvé teendő városok térségi együttműködése tekintetében meg kell jegyezni, hogy az minden esetben egy hosszú fejlődési folyamat kezdetét jelenti. „Akár több évtizednek is el kell telnie ahhoz, hogy egy egyszerűbb várostérségi társulástól a kooperáló felek eljussanak egy városrégiót modellező, kétszintű integrált szervezet létesítéséig, amelyhez azután az állam akár speciális közigazgatási funkciót vagy szintet is társíthat. Az első lépések megtétele azonban nem halogatható” (*Magyar településhálózat..2007, 122-123*).

A városhálózatok intézménye összekapcsolódik a policentrikus gondolkodásmóddal, mely csak látszólag jelent új megközelítést. Az Európai Unió számára a Lipcsei Irányelvekkel (1994) értékelődött föl a fogalom, s azóta mind fontosabbá válik a tagállamok várospolitikájában.

A városhálózati modellek sohasem holisztikus célok szolgálatában állnak, hanem problémaorientált szerveződések, amelyek gyakorlati projektek megvalósítására jönnek létre. Noha az együttműködések mindig önkéntesek, azokat mégis egyfajta kényszer szüli: a nagyvárosok agglomerációjukkal együtt versenyképes szereplői tudnak lenni a területi fejlődésnek, viszont a közepes méretű és kisvárosok saját erejükből nem tudnak megfelelni a gazdaság és a K+F támasztotta komplex telephelyi feltételeknek. A városok nemzetközi versenyében való helytállás érdekében a városok hálózati együttműködésre lépnek egymással, amiből komparatív előnyöket kívánnak kovácsolni. A hálózat együttes cselekvése regionális hatást céloz, regionális, illetve interregionális fellépést tesz lehetővé nemzeti vagy akár nemzetközi szinten. Ebből következően a városhálózat létrejöttének célja a regionális kérdések irányításában-alakításában való felelősségvállalás, regionális fejlődési folyamatok generálása (*Somlyódyné Pfeil 2003*).

A regionális menedzsment eszközeinek használata azonban annál lényegesebb, mivel konkrét feladata közös projektek implantációja a gazdaságösztönzés, a marketing, a technológia-transzfer, a turizmus vagy éppen a közlekedési infrastruktúra fejlesztésének területén.

„Magyarországon tehát reform zajlik, mely a legkevésbé a városhálózatra és annak fejlesztési igényeire koncentrál. Minthogy a komplex kistérségi társulások rendeltetése mindenekelőtt az alapfokú közigazgatás racionalizálása és a közszolgáltatások nyújtásának egységes színvonalúvá tétele, ami egyelőre nem párosul várospolitikával. Mindeközben az EU több régi

tagállamában a várospolitikában, illetve a városhálózatot érintő állami politikában markáns változások észlelhetők, országunk lépéshátrányba került a városhálózat több eleme vonatkozásában is” (*Magyar településhálózat..2007, 118-119*).

Miközben a népességszám és ezen belül a városi népességszám fokozatosan csökken, a társadalmi-gazdasági erőforrások a városokban, urbanizált területeken koncentrálnak. A koncentrációs folyamatok egyre erőteljesebbek, s a piaci folyamatok indukálta koncentrációt az állami beavatkozások és beruházások tovább erősítik. Hiányzik azonban a városi fejlesztések hálózati szemléletű koordinációja és az ahhoz szükséges szakpolitika, annak ellenére, hogy a várospolitika megjelenik számos, különböző legitimitású és különböző szintű dokumentumban, a hazai területpolitika keretét jelentő Országos Területfejlesztési Konceptióban, illetve az európai politikákban, egyezményekben.

A fejlődés motorjai a városok, ahol a társadalmi, gazdasági erőforrások koncentrálnak. Ez viszont azt is jelenti, hogy nem halogatható tovább egy koncepciózus várospolitika megfogalmazása, amelynek egyik feladata, hogy fejlessze és tegye kiegyensúlyozottá a városhálózatot, mint életteret, míg másik feladata, hogy mozgósítsa a városokban meglévő erőforrásokat a versenyképessé válás és a gazdaság motorja szerep betöltésére.

Érdemes figyelni arra, hogy az Országos Területfejlesztési Konceptióban (OTK) és az Új Magyarország Fejlesztési Tervben (ÚMFT) a területfejlesztés és az állami tervezés szintjén a városhálózat egyes elemeit érintő fontos koncepcionális irányvonalak körvonalazódnak. Megjelent ismét a gondolkodásban az öt nagyváros (Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged), elsősorban gazdaságfejlesztési értelmezésű pólusként, miközben a közigazgatás válaszai egyelőre elmaradtak az érintett agglomerációk és városhálózatok intézményesítésének ösztönzésére. Vagy megemlíthető, hogy az OTK a speciális adottságú térségtípusok között felvette a prioritások közé az agglomeráló térségek harmonizációját, de a megvalósítás eszköze gyenge, nem érzékelhető az állami szerepvállalás benne. A policentrikus városhálózat kialakításának határozott szándéka ugyancsak kiolvasható, azonban a végrehajtás mikéntje kérdéses.

A felvázolt helyzetkép alapján a településhálózat és benne a városhálózat elemeinek együttműködése vonatkozásában a szakemberek differenciált intézményrendszer kialakítását javasolják. Ennek kiindulópontjaként az állami politikának magáévá kell tennie azt a tételt, hogy a város integrálja vonzáskörzetet. E megközelítés azonban szükségképpen másként értelmeződik az urbánus és rurális terek viszonylatában. Feltétlenül fontos a kétféle térségtípus megkülönböztető kezelése az önkormányzati együttműködések tekintetében.

További differenciáltságot indokol a településeknek, s köztük különösképpen a városoknak a funkcionális hierarchiája, az általuk gyakorolt szerepkörök, ellátott feladatok mennyisége, minősége, illetve koncentrálttsága alapján.

1.2.3. VÁROSLEHATÁROLÁSOK – VÁROSTÍPUSOK

Hogy mi is a város, milyen típusai vannak és milyen lehetőségei vannak a városfejlesztésnek, azzal foglalkozok ebben a részben.

Ahhoz, hogy meg tudjuk határozni a városokat, meg kell tudnunk határozni azokat, a területüket le kell tudnunk határolni és ki kell találni, miként lehet összehasonlítani. A nagyvárosi területek hatóköre különböző jelentőségük és szerepük alapján lehet regionális szintű, nemzeti, európai vagy akár az egész világra kiterjedő, írja Briesch, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságának elnöke (*Az európai gazd..2004*). Mégis átgondolásra szorul, hogy mekkora az a nagyság, mely alkalmas egy városnak, ez területi és lakosságszámra is igaz. Az egyes definíciók alapján a jogi és közigazgatási értelemben meghatározásra kerültek az egyes városok. Ezek a legtöbb esetben a történelem során alakultak ki és amikor meghatározásra kerül egy város területe jogilag, a területi növekedés vagy csökkenés következtében nem mindig kerül kialakításra a város határa. Ezt nevezzük a terület, a város lehatárolási problémájának. A másik probléma, hogy nemzetállamonként más kritériumai vannak a városok megalakulásának. Egyes országokban néhány ezer fővel alakítanak várost, más helyeken csak több tízezer lakosságszám felett. „Az Egyesült Államokban 1960-ban vezették be a Standard Metropolitan Statistical Area (SMSA) koncepciót, ennek alapján metropolitan területeket három kritérium segítségével valóságként meg lehet határozni” (*Hagget 2006*). Ezek a következők: legalább 50 ezer főt elérő központi várossal kell rendelkeznie, a megyében keresők minimálisan 75%-ának nem a mezőgazdaságban szabad dolgozni és a megyében élők legalább 15%-a ingázik a városba dolgozni vagy a megye lakosságának legalább a 25%-a a városban él. A városok lehatárolását azonban még valószínűleg ezek a meghatározások sem definiálják pontosan.

Tehát mind a városok lehatárolása, mind vonzáskörzetük meghatározása fontos. Néhány nagy városközpont körül erőteljes koncentráció figyelhető meg, így a sűrűbben lakott, nagyobb gazdasági koncentrációt mutató térségekben egy-egy nagyközpont körül a különböző városok kooperációs kapcsolatokat alakítanak ki, amelyek a funkciók megosztását, azok kölcsönös jelenlétét, s egyben összekapcsolását is alkotják. A versenyképességet növelő adottságok

kerülnek előtérbe és ezek külön is értékesek, de hálózatban, összeadódva a versenyképességet maximálisan növelik az adott térségben.

Mit is jelent a vonzáskörzet tehát? A központi helyet akkor használjuk, ha egyfajta vonzáskörzetet jelent a központ a környezet számára. Ezek lehetnek például a legkülönbözőbb szolgáltatások. Azt a környezetet, amelyet a központi hely kiszolgál, nevezhetjük vonzáskörzetnek. Minél több embert, nagyobb nagyságú területet szolgál ki a központ, annál magasabb szintű a szolgáltatás, így minél magasabb szintű a szolgáltatás, annál nagyobb a vonzáskörzet.

„A nemzetközi jelentőségű városok ebben a világrendszerben meghatározó jelentőségűek. A világvárosok (London, Párizs) már kontinens vagy annál nagyobb szerepköröket vonzanak, s a világgazdaság vezető ágazatainak székhelyeül szolgálnak (például pénzügyintézetek, tőzsde, multinacionális vállalatok, médiarendszer stb.), egyben az újabb és újabb gazdasági szektorok alakításának helyszínei” (Rechnitzer 2004).

A városokat jelentőségük és vonzáskörzetük alapján 5 csoportba sorolja Rechnitzer (2004). A metropolisz központok azok, melyek nemzetközi szerepüket folyamatosan bővítik és növelik a vonzáskörzetüket. (Hamburg, Ránstadt) Az európai fővárosok egyedi adottságaik és nemzeti „egyeduralkodásuk” révén rendelkeznek nagy térségi hatással (Budapest, Helsinki, Lisszabon). A nemzeti jelentőségű városok alkotják a harmadik csoportot, ez igen heterogénnek számít, hiszen országonként eltérő a jellemzőik. A hierarchiában következők a regionális jellegű városok, amelyek vagy központi területen fekszenek vagy a határ menti perifériális területeken, és éppen ezáltal értékelődik fel tevékenységük. Az utolsó kört a vidéki környezetben lévő közepes városok alkotják. Ezek a városok a környezetükből és a vidéki terekből profitálhatnak, hiszen nem egy megapoliszt nyújtanak, de minden szolgáltatás megtalálható egy harmonikus környezetben.

Hasonló lehatárolást nyújt az egyik legfrissebb ESPON (European Spatial Planning Observation Network, 2002–2006) program keretében (Nordregio 2004) az európai városhálózat vizsgálata. Az elemzés alapja az ún. funkcionális városi területek (Functional Urban Area – FUA) voltak, amely kiterjedt a gazdasági, az igazgatási, a közlekedési, az idegenforgalmi, a kulturális adottságok egységes szempont alapján történő számbavételére. A vizsgálat összesen 1595 funkcionális városi területet (FUA) határozott meg Európa huszonkilenc országában. Az elemzések alapján lehatárolható volt az Európai Pentagon, a London–Párizs–Milánó –München–Hamburg által behatárolt terület, ahol a városok új funkciókat tömörítenek, közöttük a hálózati kapcsolatok egyre erősebbek, a humán erőforrás-

koncentráció magas. *Potenciális integrációs zónának* tekinthető a Prága–Pozsony–Bécs–Budapest térség is, ami a jövőben folytatódhat Zágráb irányába.

A kutatás alapján lehatárolásra kerültek az európai vagy transznacionális jelentőségű (ún. *mega*), továbbá országos, regionális és helyi szintű központok. A nagy, nemzetközileg kiemelkedő *megaközpontokat* öt kategóriába sorolták a következők szerint:

- *Globális csomópontok* (Global Nodes): a legnagyobb, leginkább versenyképes városrendszerek magas szintű közlekedési, kommunikációs kapcsolatokkal (London, Párizs);
- *Európa motorjai* (European Engines): erősen versenyképes, jelentős humán erőforrással és jó közlekedési, kommunikációs kapcsolatokkal rendelkező nagyvárosok (a Pentagon városai: München, Frankfurt, Milánó, Hamburg, Brüsszel, Stuttgart, Zürich, Amszterdam, Düsseldorf, Köln, a Pentagonon kívül: Madrid, Róma, Koppenhága, Berlin, Barcelona, Stockholm, Bécs);
- *Erős megaközpontok*: versenyképes, gyakran jelentős humán erőforrással rendelkező nagyvárosok (Helsinki, Manchester, Athén, Dublin, Göteborg, Torino, Genf, Oslo);
- *Potenciális megaközpontok*: kisebb, mérsékeltbben versenyképes, periférikusabb helyzetű nagyvárosok, az előbbieknél gyakran kedvezőtlenebb humán erőforrással rendelkező nagyvárosok (fővárosok: Varsó, Budapest, Prága, Lisszabon, valamint Lyon, Antwerpen, Rotterdam, Malmö, Marseille, Nizza, Nápoly, Bréma, Toulouse, Lille, Bergen, Glasgow, Edinburgh, Birmingham, Luxemburg, Palma de Mallorca, Bologna, Valencia, Bilbao, Aarhus, Bern);
- *Gyenge megaközpontok*: a potenciális *megavárosoknál* kisebb, kevésbé versenyképes, periférikusabb helyzetű, gyengébb humán erőforrással rendelkező városok (fővárosok: Bukarest, Szófia, Tallinn, Pozsony, Vilnius, Riga, Ljubljana, valamint Bordeaux, Le Havre, Genova, Sevilla, Porto, Katowice, Krakkó, Gdańsk-Gdynia, Wrocław, Poznań, Łódź, Szczecin, Temesvár, Valetta, Turku, Cork, Southampton- Eastleigh).

A *megaközpontokat* a *dinamikus változások* jellemzik, amelyek hordozói a jövőben a közlekedési, info-kommunikációs szolgáltatásaik és kapcsolataik fejlődése, a terciér és kvaterner szektor új profiljainak megtelepítése, olyan funkciók, intézmények befogadása, amelyek országos, transznacionális, esetleg kontinentális méretben érvényesülnek.

Alapvető kérdés, hogy *képesek-e kapcsolatba lépni*, együttműködni más, hasonló nagyságrendű városokkal, és így együttesen hálózatot alkotni, s ezzel új funkcionális tereket létrehozni. A fejlődés természetes alternatívája lehet több város esetében a *funkciók leépülése*, azok kimerülése. Ezek főleg a korábbi ipari koncentrációkat veszélyeztetik, ahol a gazdasági szerkezetváltás együtt járhat a városi környezet és a társadalom eróziójával. „A kisebb, a „megaközpontokhoz” valamilyen módon kapcsolódó városkörzetek jelentősége részben az, hogy ezek a *decentralizációs, dezurbanizációs* városfejlődési folyamatok keretében a széttelepülés (népesség, gazdasági tevékenységek stb.) befogadói. A periférikus, vidéki térségekben a lokális központok jelentősége más, teljesebb körű, mint az urbanizált térségekben, ahol a többi centrum közelsége és a közlekedési kapcsolatok révén a szolgáltatások igénybevételének alternatívái rendelkezésre állnak” (Rechnitzer 2007).

Egyre nagyobb területre van szükség a városok terjeszkedéséhez. A területnövekedés együtt jár az infrastrukturális költségek emelkedésével és a fokozott városi forgalom rontja a környezet minőségét, a népességszám növekedés pedig szükségszerűen együtt jár a bűnözés növekedésével. A település vonzaskörzetek kialakulnak, és ez aztán új viszonyokat teremt a város és környezete között.

A nagyobb városok, a megaközpontok nevezhetők a fejlődés motorjainak Európában. Itt ténylegesen koncentrálódnak a különböző javak, szolgáltatások, munkaerő, tudás, vállalkozások, innovációs cégek. A magyar városok közül csak Budapest nevezhető megaközpontnak, amely a legalacsonyabb kategóriában van. A többi magyarországi város nincs említve, és ha azt nézzük, hogy mely városok hasonlóak vagy eltérőek, esetlegesen a városok milyen kapcsolatban vannak egymással, akkor beszélhetünk városhierarchiáról és várospárokról. A magyarországi nagyvárosok 100-250 ezer lakosságszámokkal az országon belüli nagyvárosoknak, nemzetállami regionális központoknak számítanak, de nézzük meg röviden a magyarországi városok tipizálását.

Magyarországi városhierarchia

A településhálózat fejlődésének motorjai azok a központok, ahol az erőforrások és a tevékenységek összpontosulnak. Ezen központok rendszere alkotja a településrendszer vázát, melyre szerves kapcsolódással fűződnek fel a központi szereppel nem rendelkező, de a gazdaság fontos részét képező települések. A központok különböző nagyságúak és különböző funkciókkal rendelkeznek, mely funkciók rendszere a méretből adódó hierarchiával függ össze. A nagyobb méretű központok több funkcióval látják el vonzaskörzetüket, azonban a magasabb szintű funkciók megléte mellett az alapfunkciókat is biztosítják saját maguk és

körzetük számára. A településhálózati központok funkcióinak spektrumát a méret mellett a környezetük településhálózati szerkezete, a népsűrűség és a környező központok funkciógazdagsága, mérete és elérhetősége határozza meg.

A településhálózat központjai és azok vonzáskörzeteihez tartozó települések egységesen kezelendők. Ahhoz, hogy a települések közötti hálózatos struktúrákat értelmezni tudjunk, mindenképp szükséges a települések közötti vonzáskörzeti kapcsolatokat feltérképezni, az integrált központ-vonzáskörzet egységeket meghatározni. A központok és vonzáskörzeteik a gazdasági fejlődés nyomán állandó változásban vannak, a viszonyrendszerek nem ragadhatók meg statikusan, a becslések azonban jó közelítést adhatnak a problémák felismeréséhez, a településhálózat különböző típusainak megragadásához. (*Magyar településhálózat..2007*).

A központok és vonzáskörzeteiknek megközelíthetőek különböző szinteken: országos-európai, regionális, helyi szinten.

A szakirodalom a térségi hierarchiának megfelelően a magyarországi városokat az alábbi kategóriákba sorolja:

- régió / megye: pólusváros / nagyváros;
- kistérség / mikrotérség: kistérségi központ / mikroközpont.

E településtípusok leggyakoribb lehetséges feladat- és hatásköre a következő:

Pólusváros: építésigazgatás, népegészségügy, közlekedési hatósági ügyek, vámhatóság II. fok, kisajátítás, közegészségügyi, gyógyszerügyi igazgatás, bizonyos vízgazdálkodási feladatok, mérésügyi, műszaki biztonsági feladatok, kárpótlási hatósági tevékenység, kulturális örökségvédelmi ügyek, műemlékvédelem, idegenrendészeti ügyek, munkaügyi, munkavédelmi hatósági ügyek, áldozatsegítési ügyek.

Nagyváros: katasztrófavédelem, építésfelügyelet, önkormányzatok törvényességi ellenőrzése, talajvédelmi, vadászati, halászati hatósági feladatok, élelmiszerhatósági feladatok, fogyasztóvédelem, menekültügy, idegenrendészet, pártfogó felügyelet, illetékügyek, munkaerő-hasznosítás.

Kistérség központ város: Okmányirodák, első fokú építési hatáskör, birtokvédelem, szabálysértés, első fokú állategészségügy, egészségügyi, nyugdíjügyekkel kapcsolatos ügyfélszolgálat, kereskedelem, vendéglátás, vásár-, piactartási hatósági ügyek, hulladékgazdálkodás, természetvédelem, környezetvédelmi hatósági ügyek, helyi adókkal összefüggő jegyzői hatáskörök, foglalkoztatáspolitikai, gyámügyi jegyzői hatáskörök.

Mikrokörzet-központ: anyakönyvvezetés, lakcímnnyilvántartás, szociális ellátás egy része, üzletek működésének engedélyezése, helyi piacok ellenőrzése, hulladék égetés ellenőrzése, marhahévl-kezelés, helyi vállalkozással kapcsolatos jegyzői hatáskörök stb.

A térségi, településközi kapcsolatrendszer megnövekedett jelentőségének időszakában a hierarchia különböző szintjein elhelyezkedő városok funkciója nemcsak a szolgáltatás és ellátás, hanem hangsúlyosan a közvetítés és az interakció a térség településeivel. „Ez az oka annak, hogy a település-, illetve városhálózat funkcionális felépítésénél nem pólusoknak, hanem kapuknak (gateway) és csomópontoknak (hub) nevezik a különböző szintű központokat” (*Magyar településhálózat..2007, 16–17*).

A „gateway city” jelentése szerint „kaput nyit” térsége felé és profitál abból, hogy közreműködik a térség fejlődésében. Ezt a szerepet vállalta és igen sikeresen tölti be Bécs elmaradott tartománya és a volt szocialista országok felé. Repülőtere, logisztikai központjai, marketing, információ- és kutatási központjai közreműködnek Közép-Európa keleti részeinek felzárkóztatásában, és nagymértékben profitálnak ebből. Ezt a helyzetet kihasználva, ebbe szervezettebben bekapcsolódhat Magyarország két Bécs-környéki térsége, a győri és a soproni, és a „gateway-city” szerepet Budapest fokozatosan átveheti. Ez azt jelenti, hogy egyfajta erősödő szerepkört kaphat Győr városa, fekvéséből adódóan.

A „hub” (szó szerint kerékagy) a közlekedésügyben használt kifejezés, a nagy átszálló helyeket nevezik így, főként a légi közlekedésben. A policentrikus fejlődés terminológiájában a „köztes”, „regionális centrumokat” jelölik így, amelyek feladata térségük fejlődésének elősegítése. Ezt a szerepet töltheti be potenciálisan Miskolc Kassával együtt a magyar-szlovák határon átnyúló régióban, Pécs Kaposvárral, valamint Eszékkel és Záhgrákkal együtt a magyar-horvát határon átnyúló régióban, és hasonlóképpen a többi város is. A folyamat akkor lehet sikeres és hatékony, ha a városok és térségük sajátos gazdasági profillal, identitással rendelkező integrált térséggé válik. Nyíregyháza szerepét itt hangsúlyozom, hiszen a két pólusváros között (Debrecen, Miskolc) olyan szerepben van Záhonnyal közösen, hogy egy új logisztikai központtá válhatnak, mely a fejlődést segítheti elő a jövőben. Ehhez elengedhetetlen feltétel az infrastrukturális fejlesztések megvalósítása.

Nagy Zoltán doktori disszertációjában összegyűjti a városokat néhány lehetséges módszer és típusba sorolás alapján. Kiemelten foglalkozik a hierarchia szerinti, a népességszám szerinti, a funkció szerinti csoportosítással, valamint a komplex típusok, a rangsorszámítások, faktor- és klaszteranalízis, a többdimenziós skálázás, a gravitációs modell tipizálásokkal (*Nagy 2007*). A több érdekes városi vizsgálódásban az egyik legnépszerűbbnek a faktoranalízis és a

klaszteranalízis számított, ezt főként a városok versenyképességének vizsgálatára alkalmazták. Itt főként a gazdasági, társadalmi, centrum és periféria helyzeti, humán erőforrások és innovációra vonatkozó csoportok köré szerveződtek a vizsgált indikátorok.

Beluszky és Győri (2003) vizsgálatában mutat egy konkrét lehatárolást a városok hierarchikus szerepére Magyarországon. Főváros, regionális központok, megyeközpontok, középvárosok, kisvárosok, kisközpontok.

Az látszik, hogy a magyarországi nagyvárosok nemzetközi viszonylatban nem számítanak a nagyközpontok közé, viszont a hazai hierarchiában nagy vonzáskörzettel rendelkeznek. Hazánkban a városi rangot számos település kapta meg, olyanok is, amelyek jellege nem mutat városi szintűt. De mint a nemzetközi városi lehatárolásban láthattuk, országonként más és más a feltétel a várossá váláshoz. Mindenestre a városi rang önmagában nem jár automatikusan a vonzáskörzet növekedésével, ehhez funkcióiban és szolgáltatásaiban szükséges változni.

1.2.4. A TÉRSZERKEZET VÁLTOZÁSA MAGYARORSZÁGON

A 19. század végén Magyarország közjogi hagyományai nem kedveztek a „vidéki” nagyvárosok kialakulásának, és a Kárpát-medencében a központi fekvésű Pest–Buda a nagyvárosi funkciók legnagyobb részét magához ragadta.

Néhány vidéki város kapcsolatrendszere – vonzása – kétségtelenül túllépett egy-egy vármegye határain. Példa erre Debrecen, mely Északkelet-Magyarország kézműves központja, vásárait az ország keleti harmadának lakossága látogatta, a református egyház intézményei szintén országrésznyi terület szellemi központjául szolgáltak. Az országgyűlésnek helyet adó Pozsony országos jelentőségű politikai központ volt, Kolozsvár a „magyar ajkú” Erdély spirituális központjának számított. Zágráb a közjogi önállósággal rendelkező Horvátország „fővárosa”. A 19. század elején formálódtak azok a terménykereskedő városok – Győr, Komárom –, melyeknek kereskedői már távoli vidékek gabonáját vásárolták fel stb. Látni kell ugyanakkor, hogy e városok vonzása „nem fedte le” az ország egész területét, az országrésznyi vonzással rendelkező funkciók egyoldalúak, esetlegesek voltak.

A 20. század elejének városhálózatára elvégzett *hierarchiavizsgálatok* (melyek annak feltárása irányultak, hogy egy-egy városban milyen volumenű és választékú városi intézmény koncentrálódik) mintegy tucatnyi regionális központ létét mutatták ki az országban. (Meg kell

jegyezni, hogy a végül a regionális központok közé sorolt Arad és Brassó csak részben felelt meg az országrészközpontokkal szemben támasztott követelményeknek: Arad gazdasági szerepkörét tekintve az ország vezető városai közé volt sorolható, például Budapest és Zágráb után Arad pénzügyi rendelőzetek a legnagyobb betétállománnyal az országban, azonban a város igazgatási–oktatási–kulturális szerepköre már korántsem ilyen kiemelkedő jelentőségű.) Másrészt a tizenkét regionális központon kívül is több város (pl. Szombathely, Sopron, Marosvásárhely, Nagyszeben, Miskolc) látott el néhány regionális funkciót, rendelkezett ilyen intézményekkel. Végül is Zágráb, Pozsony, Temesvár, Kolozsvár, Nagyvárad, Debrecen, Szeged, Kassa, Pécs, Győr, Arad és Brassó tekinthető a 20. század elején országrészközpontnak (regionális centrumok) a regionális hatáskörű funkciók súlyát és választékát tekintve, ebben a hierarchikus sorrendben. (Természetesen a város csoporton belül is jelentős különbségek mutatkoztak a nagyvárosi funkciók volumenét tekintve, például Zágráb pénzügyi rendelőzetek betétállománya 118 millió, Pozsony 70 millió korona volt 1909-ben, Győr 28, Pécs pedig 25 millió korona. De jelentős különbségek mutatkoztak várostörténelmi múltjukban, a városképben, a lélekszámban és egyéb tényezőkben is.)

Az viszont nyilvánvaló, hogy az első világháborút lezáró békekötés drasztikusan megváltoztatta Magyarország politikai helyzetét, geopolitikai viszonyait, gazdasági potenciálját. Budapest relatív súlyát növelte, hogy a trianoni határok a kialakulóban lévő regionális centrumok többségét – épp a legjelentősebbeket, Zágrábot, Pozsonyt, Kolozsvárt, Temesvárt – kívül rekesztették az országon. A megmaradt ország területi regionális központjainak háttérre csúszott, különösen Szegedé. Potenciális országrészközponttá lépett elő Miskolc, Kassa szerepkörét pótolandó.

A megcsúszott vonzásterületek kicsiny volta mellett épp Budapest megnövekvő súlya, illetve közelsége gátolta a vidéki „nagyvárosok” virágzását. A főváros már a két világháború között az ország városaiból egy nap alatt megjárható volt, „sugárnyomása” szinte az országhatárokhöz préselte a regionális központok vonzáskörzeteit. Ezt még az sem ellensúlyozta, hogy több, a határon kívül maradt város versenyétől megszabadultak: Debrecen Nagyvárad, Szeged Temesvár és Arad, Győr Pozsony, Miskolc pedig Kassa konkurenciájától mentesült.

1948 után merőben új viszonyok közé került a magyar társadalom, gazdasága, a településhálózat alakulásának körülményei is. A piaci elvek alapján működő gazdasággal rendelkező polgári társadalmat „egy tollvonással” megszüntette a hatalomra került totalitárius rendszer. Az ötvenes években a vidéki városokban elsősorban az ipartelepítést támogatták, a

bányászati és nehézipari központok rohamosan növekedtek, így a regionális központok közül Miskolc és Pécs – de Debrecenben is jelentős beruházások történtek, s némi késéssel Győr is felkerült a támogatandó városok közé –, mellettük Tatabánya, Salgótarján, Ózd és az ún. szocialista városok növekedése látványos. Csak Budapest kapacitásainak – termelőeszközök, infrastruktúra, munkaerő – kimerülése vetette fel a főváros növekedése visszafogásának, „ellenpólusai” tervszerű kialakításának szükségességét. Ezen elképzelések a hatvanas évek elején újrainduló településhálózat-tervezés anyagaiban is megfogalmazódtak – a fejlesztési kategóriák között megjelent a „kiemelt felsőfokú központok” szerepére kijelölt városok köre, melyek a mai regionális központokkal azonos városokat jelentettek. Budapest növekedésének visszafogása érdekében a fővárosban és agglomerációjában ipartelepítési tilalmat vezettek be, ipari kitelepítési akciókat indítottak, adminisztratív úton korlátozták a Budapestre való beköltözést és így tovább. Ami a főváros növekedésének visszafogását illeti, ezek a törekvések bizonyos eredményt értek: lelassult a népességnövekedés, majd a nyolcvanas években lassú csökkenés következett be, a szocialista korszak végére 20% körüli értékre mérséklődött Budapest részesedése az ország ipari foglalkoztatottjaiból.

A „tervszámok” lebontása megyékre történt, az országos újraelosztás alapegységei a megyék voltak, s ezen a szinten már a megyei szervezetekre – tanács, megyei pártbizottság stb. – hárult a továbbosztás a települések között. A megyei jogú regionális központok – kezdetben Miskolc, Debrecen, Szeged és Pécs, majd az e rangra emelt Győr – csak a számukra kiutalt javakkal gazdálkodhattak; a megyeszékhelyek az egész megyére jutó javakkal. Mindezek ismeretében, a „minden szentnek maga felé hajlik a keze” mondásnak megfelelően, a megyeszékhelyek gyarapodása arányaiban meghaladta a regionális központokét; a magyar településhálózat leggyorsabban növekvő városainak a megyeszékhelyek – mindenekelőtt Zalaegerszeg, Veszprém, Nyíregyháza, Kecskemét, Székesfehérvár, Salgótarján, Tatabánya – bizonyultak (Beluszky 2007).

„A rendszerváltás fordulópontnak bizonyult az urbanizáció folyamatában is hazánkban. 1990 után ugyanis ugrásszerűen megnőtt a városok száma, és ezzel párhuzamosan jelentősen megnőtt a városi lakosok aránya is. Mindez összefügg a várossá nyilvánítás törvényi kereteinek megváltozásaival is. Az 1999. évi önkormányzati szabályozás objektív és szubjektív feltételeknek is teret enged a várossá avatásnál. Az új városok területi megoszlása azonban rendkívül egyenlőtlen, és tovább növeli a szakadékot a kevésbé városiasodott és az átlagnál jóval urbanizáltabb megyék között. Különösen jelentős az új városok száma a Budapest környéki agglomerációban; ezek a települések a várossá avatás óta is jelentősen

növelték népességüket, többnyire a főváros rovására. A szuburbanizáció azonban nem feltétlenül nyugat-európai mintára játszódik le Magyarországon” (Szepesi 2008).

Az 1991-ben életbe lépő önkormányzati törvény (Ötv.) biztosította a települések önrendelkezési jogát, aminek következtében a korábbi tanácsi rendszerben érvényes településhierarchia érvényét veszítette. A törvény által kötelezően előírt feladatokat, sőt még az önként vállaltakat is örömmel magukra vették a települések, s ez oda vezetett, hogy a közel 3200 településen szinte ugyanannyi települési önkormányzat alakult. Az 1990 előtti közös tanácsi rendszert nem váltotta fel a közös képviselőtestületi forma, az önkormányzati rendszer atomokra esett szét, település-atomokra. Míg a tanácsrendszerben 1600 tanácsi székhely volt, a községek háromnegyedét közös tanácsok igazgatták, addig 1990-re az 1500 tanácsigazgatási egység helyébe 3000-nél több önkormányzat került (Beluszky 1999). A dezintegráció kiteljesedett. Mindez azt vonta maga után, hogy egy nagyon elaprózott, rendkívül drága, de a települések önrendelkezési jogát érvényesítő helyi önkormányzati rendszer jött létre.

A településhálózat fenti változásai mellett beindult egy dinamikus várossá nyilvánítási folyamat is: míg 1990. január 1-jén még csak 166 városa volt az országnak, 2007-ben már 298 várossal számolhatunk. Így a demokratikus jogállam megteremtése óta eltelt másfél évtized alatt 79,5%-kal emelkedett a városi rangú települések száma, mely fejlődési ív legfőképpen mennyiségi változást takar (Magyar településhálózat.2007) Ezt szemlélteti a következő táblázat.

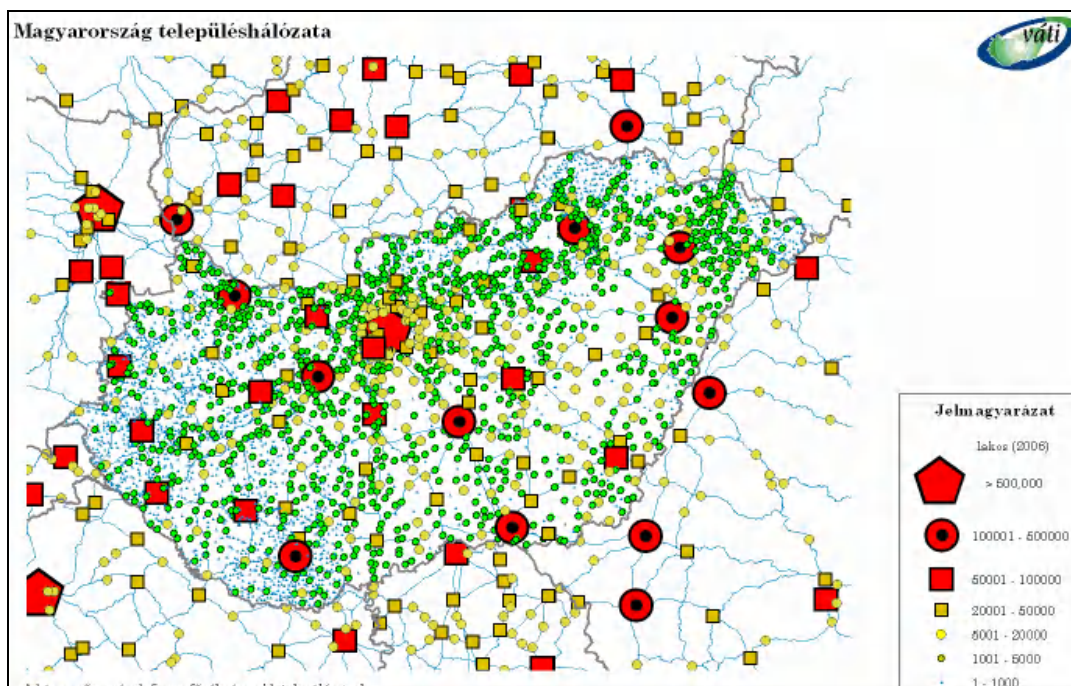
4. táblázat: Várossá nyilvánítás intenzitása (1991-2007)

Időszak	Új városok száma (db)	Érintett népesség (fő)	Egy városra jutó lakosok száma (fő)
1989-ben létező	164		
1991-93	30	218152	7271
1995-97	24	159601	6650
1999-2001	34	243185	7152
2003-2005	37	216202	5843
2007	9	64653	7183
2007 őszén létező	298	901793	6730

Forrás: Rechnitzer 2007.

Magyarországon 2006-ban 3.152 település volt, 100 km²-re 3,4 település jutott. A legnagyobb településsűrűség Baranya, Zala, Vas megyéket jellemzi (6–7 település 100 km²-ént), míg az alföldi megyéknél jóval alacsonyabb a településsűrűség (1–2 település 100 km²-ént). A markáns eltérés részben a természeti környezet változatosságával magyarázható (a magasabb településsűrűség a tagoltabb domb- és hegyvidéki területeket jellemzi), részben pedig településtörténeti okai vannak (a török hódoltság után az Alföldön nem regenerálódott a korábbi faluállomány, hanem helyette mezővárosi - tanyás településrendszer alakult ki).

2. ábra: Magyarország településhálózata

Forrás: Magyar településhálózat helyzete és távlatai 2007.

A magyar települések átlagos lélekszáma 2003-ben 3.193 fő volt, ezen belül a városoké 22.862 fő, a községeké pedig 1.142 fő; a városlakók aránya 64,7% volt. A magyar településhálózat népességnagyság szerinti szerkezete történelmi és földrajzi okokból adódóan meglehetősen egyoldalú, mivel a legfeljebb 1000 fő települési népességnagyság kategóriába tartozik a települések több, mint 50%-a (a települések közel 1/3-a törpefalu), ezzel szemben a népesség csak 8%-a él ilyen településeken. Jelentős az 1000-2000 fős falvak aránya is, azonban a népesség aránya itt is viszonylag alacsony. A fenti adatok jó mutatják a népesség városi koncentráltóságát.

Ugyanakkor csak 8 olyan városunk van, amelynek népessége 100 ezer fő fölötti, ami a nagyvárosi kategória hiátusát mutatja. Az ország népességének 10%-a él az ilyen

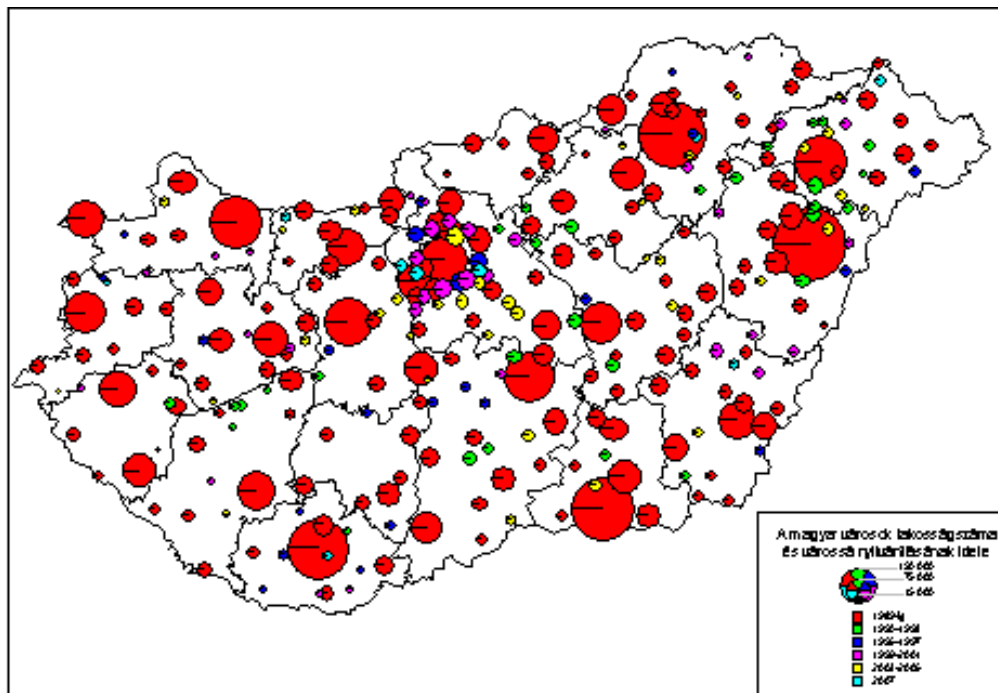

népességkategóriájú városokban, a népesség közel ötöde pedig a 10.000–50.000 fős kis- és középvárosaink lakója. Budapest népességkoncentráló szerepe egyértelmű, melyet történelmi, földrajzi, gazdasági okok magyaráznak.

Az ország régióiban a különböző népesség-kategóriájú települések megoszlása jelentős eltéréseket mutat. A legtöbb törpefalu a Nyugat- és a Dél-dunántúli régiókban található; ezekben a térségekben a nagyobb népességű községek (1000–5000 fő) száma jóval kisebb, mint a többi régió esetében. Városhálózatuk is kisebb súlyú, arányaiban nem annyira városiasodott térségek (ez utóbbi Dél-Dunántúlra a legjellemzőbb). Ezzel szemben a Közép-magyarországi és Dél-alföldi régiókban inkább a nagyközségek dominálnak (2.000–10.000), és városhálózatuk is jelentősebb (10.000–50.000 fős városok köre). Az Észak-alföldi régió is ebbe a csoportba tartozik, bár itt – Szabolcs-Szatmár-Bereg megye településszerkeztének köszönhetően – a kistelepülések aránya valamivel magasabb, mint a fent említett két régióé.

Az ország 3.152 településéből, 2004 végén 298 volt városi jogállású. A városlakók aránya az 1990. évi 61,9%-ról 2004-re 64,9-re nőtt. Ez annak köszönhető, hogy a várossá nyilvánítás folyamatának (már 1985-től felgyorsuló) üteme nem mérséklődött a rendszerváltást követően sem. A 17 év során 139 település kapott városi rangot, a szó szoros értelemben vett városhiányos térségről tehát ma már nem beszélhetünk.

3. ábra: A magyar városok lakosságának és várossá nyilvánításának ideje

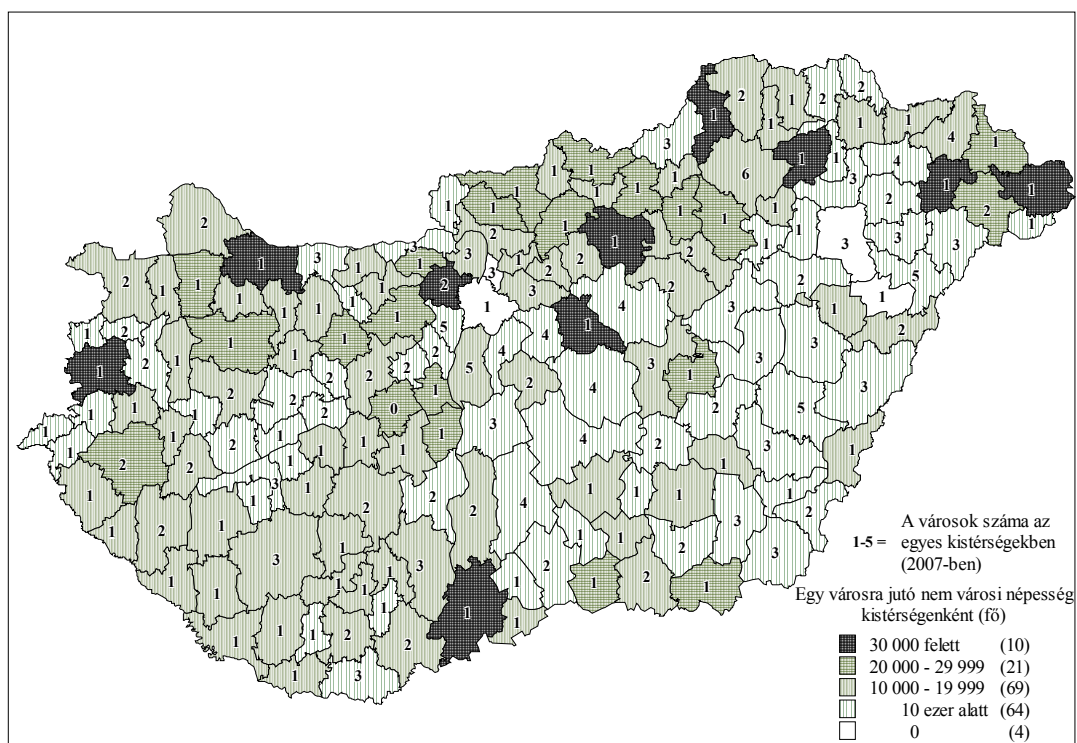
Forrás: Rechnitzer előadás 2008.

Az új városok a településhálózat dinamikus elemei, ugyanakkor nagyságukat, és így funkciójukat tekintve sem képesek térszervező feladatok ellátni, és saját települési infrastrukturális mutatóik is elmaradnak a városi életmód esetében elvárhatótól. Összesen 61 város népessége nem éri el az 5 ezer főt, ezek közül 54 a rendszerváltás óta kapott városi rangot. Az új városok másik nagy csoportját képező (minden ötödik) település népesebb 10 ezer főnél, ezek szinte kivétel nélkül a főváros agglomerációjában találhatóak.

Regionálisan elmondható, hogy az alföldi területek jobban urbanizálódtak, jelentős kis- és középvárosi hálózattal rendelkeznek, melyeknek komoly a népességkoncentráló erejük is. Ezzel szemben bár a Közép- és Nyugat-dunántúli régiók kevesebb középvárossal rendelkeznek, ugyanakkor a régiók népességének jelentős része történelmi okok miatt (a térség tradicionálisabban polgárosodott) ilyen kategóriájú városban él.

A következő ábra a városok számát, az egy városra jutó nem városi népesség számát mutatja kistérségenként 2007-ben. Értelmezésben azt tükrözi, hogy mekkora az egyes városokat körülölelő lakosság népességszáma az egyes kistérségekben.

4. ábra: A városok száma az egyes kistérségekben és az egy városra jutó nem városi népesség kistérségenként (fő), 2007.

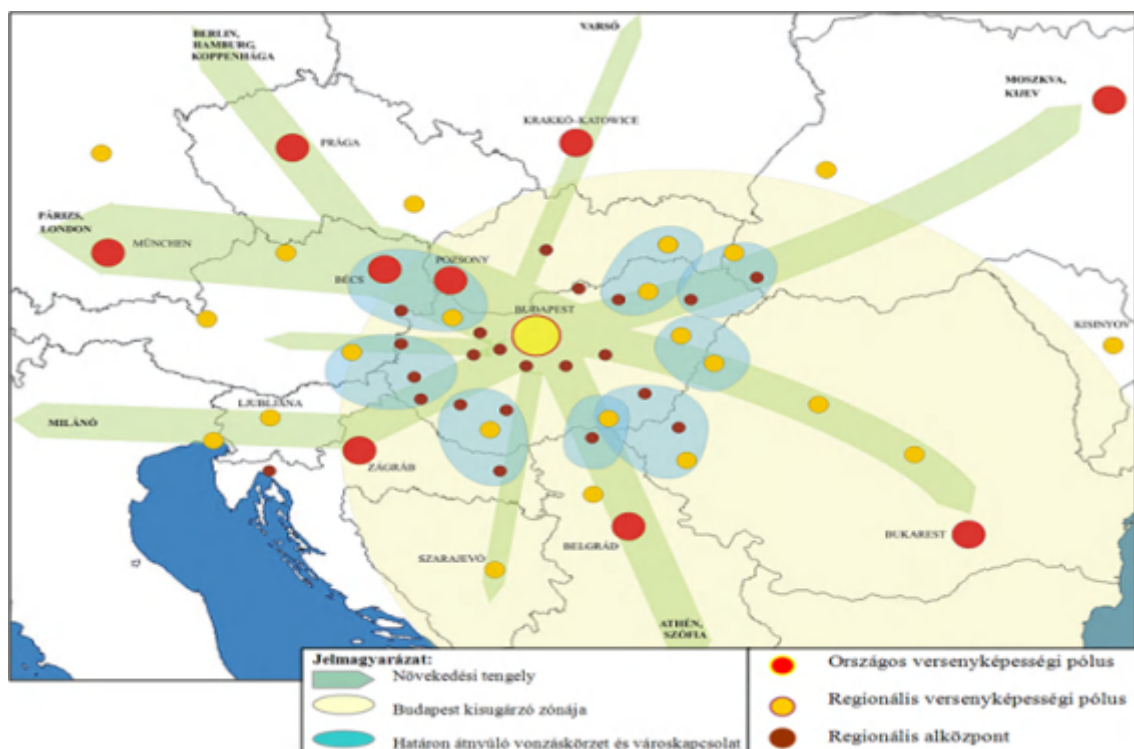
Forrás: Rechnitzer előadás 2008.

„A magyarországi nagyvárosokra reprezentatív szociológiai kutatás eredményei egyértelműen bizonyítják a várostérségek társadalmi strukturális egyenlőtlenségeit. A magyar nagyváros térségek centrumai koncentrálnak a magasabb társadalmi státusúakat: a magasabb iskolai végzettséggel és szakképzettséggel rendelkezőket, a nagyobb jövedelműeket. Az alacsonyabb társadalmi státusú csoportok inkább a külvárosokban és a fejletlen városkörnyéki térségekben élnek. A centrumokban is élnek azonban hátrányos helyzetűek, illetve a városkörnyékeken is megjelentek a magasabb társadalmi státusúak képviselői.

A kutatás eredményei az európai városokra jellemző nagy trendek hazai érvényesülését is mutatják. Az európai várostérségekre is jellemzőek a fent jelzett térbeli társadalmi folyamatok, a kettős térbeli társadalmi struktúrában megmutatkozó centrum–periféria modell. Mindez azt is jelenti, hogy az átmenet az európai és a globális gazdasági integráció hatásmechanizmusai következtében a magyar nagyvárosi térségek társadalmi sajátosságai közelítenek az európai várostérségekéihez” (Szirmai 2007, 4).

A magyarországi helyzeti elemzést követően a fejlődési lehetőségek irányába fordulva látható a következő térképen Magyarország európai területi integrálódásának főbb dimenziói. Ezt figyelembe kell venni a nagyvárosi tervezésnél.

5. ábra: Magyarország területi integrálódásainak főbb dimenziói

Forrás: OTK, 2005.

Jól látszik a térképen, hogy a főváros kivételével a magyarországi nagyvárosok európai viszonylatban nem meghatározó nagyságúak, inkább regionális vonzásúak és a határ menti városok nemzetközi irányultságai. A lehetséges növekedési tengelyeket figyelembe kell venni a haza fejlesztési tervezésénél.

1.2.5. FEJLŐDÉSI TRENDEK, DILEMMÁK

1.2.5.1. Növekedési pólusok, pólusprogramok

A régióközpontok kijelölésében és fejlesztésében az egyes országokban sok azonos és megannyi sajátos szempont játszott szerepet. Az általános tendencia azonban egyértelmű: az európai régiók döntő többségében a legnagyobb város a régió központja. Az európai urbanizációs fejlődési folyamatok nyomán a nagyvárosok sűrűsége a kontinens országaiban és a százezer fő feletti városokban élő népesség az egyes országokban eltérő képet mutat. A vizsgált tizenhat ország népességének 8–34 %-a él százezer fő feletti városokban. (A vizsgálat a népességarány meghatározásában a fővárosok népességét nem vette számításba.) (*Horváth 2007*).

Az ún. póluselmélet mint növekedési elmélet a korlátozott települési koncentrációt mint az agglomerálódási folyamatot – a növekedési források egy részének átirányításával – lecsapoló, más oldalról mint a hátrányos helyzetű térségek fejlesztését szolgáló intézménynek tekinti. Az elmélet kezdeti formájában François *Perroux* (1955) nevéhez fűződik, aki a dinamikus gazdasági ágazatokat, azok növekedési pólusokba való tömörülését, innovációs potenciáljukat a nemzetgazdasági fejlődés motorjának fogta fel. A gondolatot Jacques R. *Boudeville* (1966) települési szintre transzformálta, így a növekedési pólus térbeli kategóriává is vált. Felfogása szerint a korszerű és gyorsan fejlődő üzemek (iparágak) elhelyezése egy településen megalapozza annak folyamatos növekedését, új gazdasági tevékenységeket vonz oda, részben ágazatközi együttműködés alapján innovációt gerjeszt, vonzza a lakosságot és a szolgáltatásokat. A kezdetben külső (állami) támogatásra alapozott fejlődés öngerjesztővé és automatikussá válik, a település egy idő után tehát saját erőforrásai hasznosításával növekszik. A kedvező helyi és szűkebb környezeti hatásokon túl a növekedési pólus a gazdaság térbeli decentralizálásának (dekoncentráálásának) intézménye lehet a túlszűfolt agglomerációk tehermentesítésére (*Bartke 2007*).

Ezen elmélet szerint az ágazati polarizáció a gazdaságban egyúttal *regionális polarizációhoz* is vezet, azaz a dinamikus ágazatokat tömörítő központok, nagyvárosok lényegében területi

növekedési csomópontként funkcionálnak. Ennek megfelelően a fejlesztési pólus olyan centrumtelepülés, ahol a dinamikus ágazatok egész komplexuma található meg. Ezek az ágazatok a gazdasági potenciállal rendelkező régió központjában helyezkednek el, s onnan éppen az agglomerációs hatások révén növekedési hatásokat bocsátanak ki a hierarchia alacsonyabb szintjén lévő településekre. A növekedési régió a központi helyekre vonatkozó elvek alapján határozható meg, míg a centrum gazdasági hatótávolsága a gravitációs és potenciamodellek segítségével jelölhető ki, ahol az egyes települések tömege éppen az áru- és kommunikációs áramlások mennyiségével mérhető.

A növekedési póluselmélet eddigi legátfogóbb kiterjesztését José Ramón Lasuén (1969) végezte el. Kutatásaiban a gazdasági növekedést és az urbanizáció kérdéskörét egy dinamikus területi rendszerben próbálta összekapcsolni. Megállapításai szerint:

- a növekedési pólusban a gazdasági egységeknek egy ágazati és egyben *regionális klasztere* (fürt, csoport) található, amelyet éppen a regionális exporttevékenységek kapcsolnak össze;
- a növekedési pólus fejlődése azoktól az impulzusoktól függ, amelyeket a *nemzetgazdaságban* jelentkező *kereslet* vált ki; ezek a hatások végigvonulnak egyrészt az ágazati klasztereken, azokban újabb effektusokat gerjesztenek, másrészt pedig *eloszlanak a pólusok között* is, azok versenyképességének megfelelően;
- a regionális növekedés a pólusok felől indul ki, részben az ágazati, részben a földrajzi perifériák irányába, amiket a piaci kapcsolatok rendszere közvetít a *telephelyek hálózatán* keresztül.

Lasuén az *innovációkban* jelölte meg az *ágazati és regionális klaszterek* kialakulásának és egymás közötti kapcsolatainak okát. Azt feltételezte, hogy egy országban a városhálózat szerkezete lényegében az innovációk adaptálásának időbeli és térbeli lenyomata, s ezek szakaszosan jelennek meg, azaz ágazati és regionális klaszterekben érvényesülnek.

Az innovációk regionális terjedése és adaptációja szoros kapcsolatban van az egyes nemzetgazdaságok fejlettségével. Az egymást követő innovációk terjedési modelljei hasonlítanak egymásra, s ezeket a regionális klaszterek területi szerkezete határozza meg. Vagyis az ország városhálózata, annak struktúrája és kapcsolati rendszerei döntően befolyásolják a fejlődést hordozó innovációk terjedését.

Az innovációk terjedésében tehát a *városhálózatnak*, az annak felszereltségében rejlő tényezőknek meghatározó szerepük van. Ha feltételezzük, hogy az újdonságok a magasan

fejlett országok kisszámú centrumából indulnak ki, akkor az innovációk nemzetközi terjedésére, így azoknak a fejlődő, átmeneti országokban való megtelepedésére is az a jellemző, hogy elsőként a fejlett centrumok veszik át a növekedést hordozó elemeket. A perifériák irányába történő terjedés időtartama nagyobb, mint két nemzetközi innovációs fázis között eltelt időszak, így *a fejlődő és az átmeneti országok* előtt két lehetőség áll:

- a centrumaik felvehetnek egy-egy új innovációt, még mielőtt az egész országban elterjedne, ennek következtében *kettős gazdaság* alakul ki, ahol a centrum és a perifériák között egyre nagyobb a területi polarizáció;
- a centrumok mindaddig halogatják az innovációk felvételét, amíg az összes országrész megbirkózik az előző innováció befogadásával – ebben a modellben még nagyobb lesz a polarizáció a fejlett és a fejlődő, átmeneti országok között, így aztán kénytelenek korszerűtlen technológiával folytatni termelésüket.

Lasuén (1973) további vizsgálatai megállapították, hogy a fejlődő országok regionális rendszerei az elsőként ismertetett megoldás alapján működnek, azaz kisszámú centrumban koncentrálnak az újítások, a gazdasági növekedés hatására a területi különbségek nem csökkennek, hanem nőnek, miközben a városhálózat hierarchikus jellege tovább erősödik. Az újítások viszont a meglévő regionális szerkezeten futnak végig, így *a kialakult térszerkezet hosszú távon rögződik*, ami a regionális egyenlőtlenségek tartós fennmaradását eredményezi.

A növekedési pólus elmélet képezte alapját a francia regionális politikának a hatvanas és hetvenes években. Ennek hatására alakultak ki a franciaországi nagyvárosok szellemi bázisai (egyetemi hálózat, tudományos parkok, kutatóintézetek telepítése, korszerű technológiát működtető vállalkozások letelepedésének támogatása, városrehabilitációs programok). A francia modell sikeresnek mondható, hiszen elérték, hogy közel két évtized alatt a nagyváros-hálózat megerősödjön, versenyképessége emelkedjen, egyben regionális szervező funkcióik is létrejöhessenek (Rechnitzer 2007).

„...azt is hangsúlyozni szeretnénk, hogy egyrészt a régióközpontok megállapítása nem azonos a pólus-városok kijelölésével, hiszen közigazgatási rang nem keletkezhet egy gazdaságfejlesztési kezdeményezés eredményeként, ahhoz politikai döntés, illetve törvénymódosítás szükséges. Másrészt a pólus-stratégiák megvalósítása nem feltétlenül eredményezi a városhálózat olyan jellegű policentrikus kapcsolódásait, melyeket az OTK előrevetített. Ugyanis adott versenyképességi pólus-fejlesztéshez történő csatlakozásnak nincsenek sem földrajzi, sem közigazgatási határai, annak tekintetében a gazdaság hálózatos

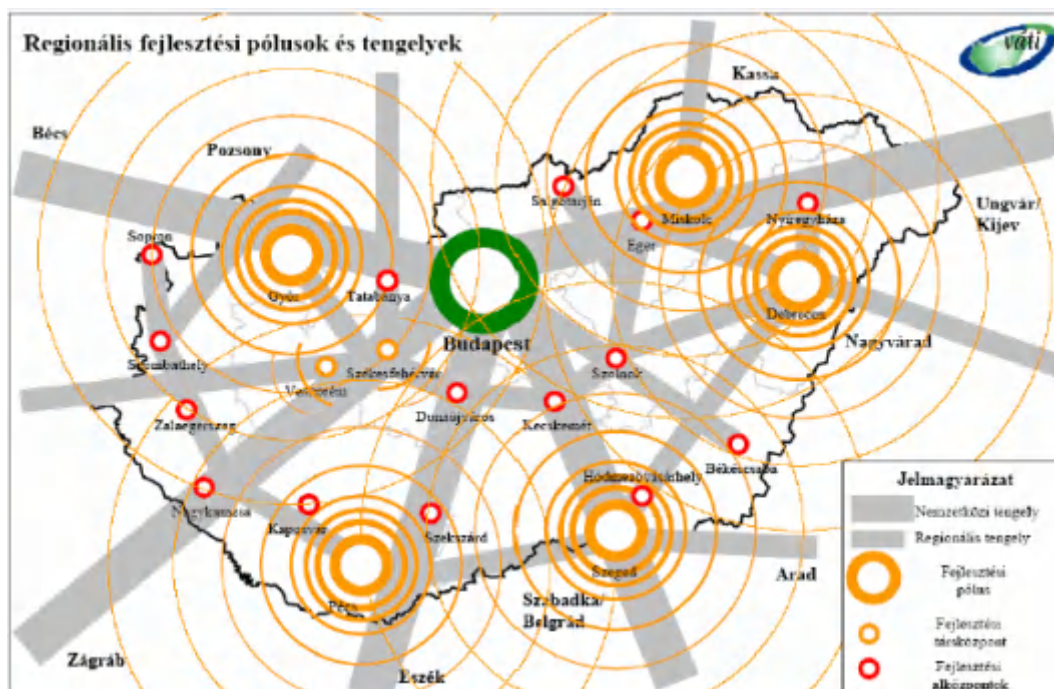
működése a meghatározó elem. E tekintetben a magyar régiók gazdaságának gyengesége és jellegtelensége súlyosan esik latba. Tömören összegezve tehát a pólus-program funkcionálisan egybetartozó fejlesztések rendszere” (*Magyar településhálózat..2007, 127*).

A magyar régiók 2007–2013 között jelentős összegű támogatásokat nyerhetnek el az Európai Unió Strukturális Alapjaitól, amennyiben az elmaradott régiók fejlesztési programjai összhangban állnak az EU regionális politikájának irányelveivel. A 2006 őszen véglegesített, az EU 2007–13 közötti regionális támogatásairól szóló dokumentum három iránymutatást tartalmaz:

1. Európa és régiói vonzóbbá tétele a beruházások és a munka szempontjából.
2. A növekedést szolgáló tudás és innováció fejlesztése.
3. Több és jobb munkahely (*Lengyel 2007*).

Az ÚMFT Gazdaságfejlesztési Operatív Programja szerint a fejlesztéspolitikai támogatások odaítélésekor szem előtt kell tartani, hogy a szükséges kutatási kapacitás megteremtése érdekében a kutatásoknak, kutatási együttműködéseknek a szakpolitika (stratégiai dokumentuma) által meghatározott, Magyarország számára perspektivikus, nagy potenciált rejtő területekre (pl. info-kommunikáció, biotechnológia, élettudományok, nanotechnológia, anyagtudományok, környezeti technológiák és megújuló energiaforrások), teljes vertikumot felölelő kitörési pontokra érdemes koncentrálniuk. A megfelelő, koncentrált méret elérése ugyanakkor nem kizárólag a kutatási témák és források tekintetében fontos. A kisebb szereplők közti együttműködések ösztönzésén túl erre szolgál az Országgyűlés az Országos Területfejlesztési Konceptióról (OTK) szóló 97/2005. (XII. 25.) határozatában kijelölt, területileg koncentrált fejlesztési pólusok (Budapest, Győr, Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc, illetve a Székesfehérvár-Veszprém tengely) kialakítása, melyek fontos szerepet játszanak az innovációs tér szervezésében.

6. ábra: Regionális fejlesztési pólusok és tengelyek

Forrás: www.vati.hu

A különböző pólusvárosok terv szerinti egymást kiegészítő stratégia irányai a következők:

- **Budapest–Innopolis:** Budapest európai szintű központként megerősítése (MediPólus, ÖkoPólus, InfoPólus, MédiaPólus, TechnoPólus, EconoPólus)
- **Győr–Autopolis:** Járműgyártás, a beszállítói és logisztikai kapacitás fejlesztésével és a megújuló energiák hasznosításával
- **Székesfehérvár–Veszprém – Infopolis:** Mechatronikai és elektronikai, média-, szoftver- és műanyagipari és logisztikai központ
- **Miskolc–Technopolis:** Műszaki és gazdaságtudományi tudásbázisokra épülő, high-tech ipari megoldások
- Mechatronika, Vegyipar, Anyagtudományok, Nanotechnológia
- **Debrecen–„A tudás iparosítása”:** Agrár-innováció, genetika, Európai Spallációs Neutronforrás megtelepítése
- **Szeged–Biopolis:** Biotechnológiai kapacitásokra alapozott tudásintenzív fejlesztések, Szoftveripar fejlesztése, csúcstechnológiai

- Pécs–„Az Életminőség pólusa”: A kulturális ipar, az egészségipar és a környezetipar bázisán „szolgáltató pólus” kiépítése

5. táblázat: A fejlesztési pólus programban lévő kistérségek fontosabb „tudásalapú” adatai

Kistérségek	Szabadalmak száma 2000-2004 között százezer lakosra	Nappali tagozatos hallgatók ezer lakosra jutó száma (2005)	25 évnél idősebb diplomások aránya % (2001)	MTA köztestületi tagok száma százezer lakosra (2003)	Doktorandusz hallgatók száma százezer lakosra (2005)
Budapesti	52	52	23,8	298	187
Szegedi	43	79	18,1	375	300
Debreceni	26	72	19,1	376	411
Pécsi	21	74	17,3	215	597
Miskolci	11	26	13,8	103	128
Győri	11	46	15,9	35	28
Székesfehérvári	15	22	16,8	18	-
Veszprémi	28	72	17,9	187	294
Nyíregyházai	10	34	15,7	86	-

Forrás: Lengyel 2006.

A táblázat jól mutatja, hogy Győrben a Széchenyi István Egyetemen a doktorandusz hallgatók száma 28 volt 2005-ben, míg ez a szám mára csak a Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskolában eléri a 150-et. Ennek a doktori iskolának egyik fontos célja keresni a gazdasági, társadalmi és intézményi kapcsolatok beágyazásának feltételeit, hiszen ha a társadalom különféle szereplőiben egyre erőteljesebb az egymásra utaltság igénye, eredményesebbek lehetnek a jövőbeli kooperációk, s azok sikerei tartóssá válhatnak, segítve ezzel magát az európai integrációt. Az együttműködés lehetséges dimenziója a regionális szintű kapcsolatok megjelenése és kiterjesztése.

Érdekesség, hogy a Széchenyi István Egyetemen lényegesen magasabb a nappali tagozatos hallgatók aránya a Nyíregyházi Főiskolával szemben. A nappali tagozatos hallgatók száma azért lehet fontos mérőszám, mert ők talán jobban ráérnek, többet szerepelhetnek TDK munkákon és a napi munkájuk elsődleges feladata között a tanulás kell, hogy szerepeljen.

A fejlesztési pólusok és regionális központok kijelöléséhez Magyarországon a nagyvárosok egy lehetséges fejlődési arculatot kaptak és ehhez valószínűleg (a sikeres pályázatok megírását követően) anyagi források is párosulnak. Láthattuk, hogy az európai okmányok alapján is a nagyvárosok vonzerejüket akár a világra is ki tudják terjeszteni és azok a gócpontok, melyekben a fejlődés generálódhat, ezáltal húzva a régiót és akár az országot is. Külföldi fejlett országok példái szemléltetik, hogy bár a nemzethatárok egyre inkább lebomlanak és a városok vonzásaik területén nem ismernek határokat (sem államit, sem közigazgatásit), valamint a regionalizáció is egyre jobban erősödik, mégis a kormányzat is felelős a régiók és nagyvárosaik fejlődéséért. Például a brit kormány az ország nyolc legfontosabb városát és központját szervezte egy munkacsoportba, mellyel együttműködnek a regionális fejlesztési ügynökségek és minisztériumok, hogy a nagyvárosok gazdaságilag eredményesen fejlődjenek, kedvezve ezzel az egész nemzetnek is (*Az európai gazd..2004*).

Tehát a nagyvárosok mint húzóerők nagy szerepet játszhatnak hazánkban is, bár nyilvánvalóan egyedül a főváros a kiemelkedő szintű nagyvárosunk nemzetközi viszonylatban. Mégis fontosnak tartom, hogy a fejlődés irányait stratégiákkal megalkossák a városok, és itt egyre nagyobb szerepet kap az együttműködés különböző szinten, a városok, a régió és a kormányzat között. A következő részben a településközi együttműködések tárgyalom részleteiben.

1.2.6. TELEPÜLÉSKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK ÉS TERÜLETI BEOSZTÁS MAGYARORSZÁGON

1.2.6.1. Kistérségi együttműködések

A kistérség kategóriája, illetve a kistérségi igazgatás nem előzmény nélküli a magyar közigazgatás történetében. A 19. században, a Kiegyezés utáni törvénykezés eredményeképpen jött létre az államigazgatási járás, amely a II. világháborúig funkcionált. 1950-ig a régi közigazgatás szervezeti rendszere több tekintetben érintetlen maradt. Alapvető változást az 1949-ben elfogadott Alkotmány (mely a járást beillesztette a tanácsi hierarchiába) hozott. A tanácsrendszer megalakításakor, 1950-ben 140 járás volt Magyarországon.

Az 1970-es években kidolgozott településfejlesztési koncepció a körzetközponti települések fejlődését állította előtérbe. 1971-ben a járási tanácsok megszűntek, helyüket az elsősorban adminisztratív feladatokat ellátó járási hivatalok foglalták el.

A járási hivatalok és ezzel a járások 1984. január 1-jétől ugyancsak megszűntek, helyükbe – a kétszintű közigazgatásra való fokozatos áttérés jegyében, mint átmeneti megoldás – a városkörnyéki igazgatás lépett. Ebben a rendszerben a fajsúlyosabb és speciális szakértelmet igénylő ügyek intézése nem a községi tanácsok egységes szakigazgatási szervénél, hanem a városi tanácsok szakigazgatási szervénél történt, ún. városkörnyéki referensi rendszerben, ahol egy település adott igazgatási ügyét egy ügyintéző intézte (*Bekényi–Bércesi–Németh 2003*).

A tanácsrendszerbeli városkörnyék átmeneti kategória volt. Amikor megszüntették a járásokat, a fő célkitűzés az volt, hogy a megyei tanácsok közvetlenül irányítsák a községi tanácsokat, s amíg a megyéknél a községek közvetlen irányításának a feltételeit megteremtik – erre az átmeneti időre – a kijelölt városok, városi jogú nagyközségi tanácsok működtek közre a községek megyei irányításában. 1984. január 1-jén 139 városkörnyék volt Magyarországon⁴.

A városkörnyéki igazgatás a rendszerváltozásig működött, az önkormányzatokról szóló 1990. évi LXXV. törvény a kétszintű önkormányzati rendszer létrehozásával a közigazgatási értelemben vett városkörnyéket megszüntette. Noha a városkörnyéki rendszer rövid életűnek bizonyult és a szocialista állam nem tette lehetővé érdemi kibontakozását, mégis fontos szerepe volt város és vonzáskörzete egybeszervezettségének tudatosításában és a helyi szervek közötti együttműködés kezdeti lépéseinek megtételében. „Az már a sors fintora, hogy a rendszerváltással megszületett jogállam egyik első és legfontosabb törvénykezési produktumában, az önkormányzati törvényben egyszerűen nem vesz tudomást a városok térségi szerepéről, illetve a vonzáskörzeti kapcsolatok közigazgatási összefüggéseiről” (*Magyar településhálózat..2007, 103*).

Az Önkormányzati törvény két társulási formát deklarált; a hatósági és az intézményirányító társulásokat. Ez utóbbiba tartozik a körjegyzőség intézménye. 1991 elején önszervező módon 1526 település 529 körjegyzőséget hozott létre, legtöbb esetben a korábbi tanácsai székhelyközséget kihagyva a társulásból. 1992-re a körjegyzőségek száma tovább csökkent

---

⁴ Nem lévén azonban akkor elegendő számú város, 34 esetben ezzel a feladattal községet kellett megbízni, ezért bevezették a közigazgatásba a városi jogú nagyközség tiszavirág életű fogalmát

506-ra, azaz az aprózódás tovább folytatódott. 2007-ben 448 település körjegyzőségi központ volt.

6. táblázat: Körjegyzőségek és a bennük résztvevő települések száma, 2007

Megye	Települések száma	Körjegyzőségek száma	Körjegyzőségekben részt vevő települések száma
Baranya	301	86	272
Bács-Kiskun	119	15	30
Békés	75	1	2
Borsod-Abaúj-Zemplén	359	86	224
Csongrád	60	5	10
Fejér	108	8	16
Győr-Moson-Sopron	182	45	109
Hajdú-Bihar	82	5	13
Heves	121	15	36
Jász-Nagykun-Szolnok	78	2	4
Komárom-Esztergom	76	11	23
Nógrád	131	29	71
Pest	187	9	20
Somogy	245	70	194
Szabolcs-Szatmár-Bereg	229	33	78
Tolna	109	28	65
Vas	216	61	171
Veszprém	217	71	163
Zala	257	79	231
Összesen		448	

Forrás: www.otm.hu

A rendszerváltozás óta eltelt időszakban folyamatosan bővültek az önkormányzati együttműködések különböző formái, megszorodott a legkülönbözőbb céllal létrejött társulások száma. Emellett a Központi Statisztikai Hivatal – abból kiindulva, hogy sem a területi statisztika, sem a felhasználói szféra nem mondhat le a települések közti kapcsolatok vizsgálatáról, illetve hogy a települések jogi értelemben vett egyenrangúsága sem kérdőjelezi meg a településrendszerben a centrum-vonzáskörzet jellegű kapcsolatok tényét – az egész országot lefedő, nem közigazgatási alapon nyugvó kistérségi területi beosztást alakított ki 1991 és 1993 között. Ez a terület-beosztási rendszer 138 statisztikai kistérséget tartalmazott. A rendszerben, melyet a KSH 9006/1994. (SK.3.) számú közleménye 1994. január 1-jei

hatállyal léptetett életbe, minden város egyúttal vonzásközpont (vagy társközpont), de néhány esetben községi jogállású vonzásközpontok is adódtak (Kovács 2003).

Az 1990-es években az eredetileg kifejezetten statisztikai célra kialakított, de egyértelműen vonzáskörzeti szemléletű terület-beosztási rendszer felértékelődött mind a területi, mind a helyi önkormányzatok, mind pedig a területfejlesztésben érdekelt szakemberek szemében. A struktúra módosítására eddig 3 alkalommal került sor: 1997. augusztus 1-jétől 150, 2004. január 1-jétől 168, 2007-től pedig 174 kistérség van Magyarországon (az 1. számú melléklet térképen látható).

1.2.6.2. Területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény Magyarországon

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény alapján, az Európai Unió regionális politikájához való illeszkedés elősegítésére, több megye területére kiterjedően került kialakításra a tervezési-statisztikai régiók rendszere, amelyet az Országos Területfejlesztési Konceptióról szóló 35/1998. (III.20.) országgyűlési határozat rögzített, s a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény módosításáról szóló 1999. évi XCII. törvény erősített meg.

A tervezési-statisztikai régiók kialakításával, valamint a statisztikai kistérségek rendszerének 1994-es bevezetését követő 1997-es felülvizsgálatával a hazai területi osztályozási rendszer illeszkedik az Európai Unió területi statisztikai osztályozásához, a NUTS rendszerhez.

A tervezési-statisztikai régiók kialakítása Magyarországon a NUTS 2. szintnek felel meg, lakosságában 800e-3m főt jelent. Ez azt jelenti, hogy a hazai régiók területileg lényegesen nagyobb méretben, de lakosságát tekintve egy-egy nagyvárossal versenyeznek.

7. táblázat: A magyar területi statisztikai osztályozási rendszer szintjei, 2003. január 1.

1. szint	Az egész ország (1)	(regionális szintek)
2. szint	Tervezési-statisztikai régiók (7)	
3. szint	Megyék, főváros (19+1)	
4. szint	Statisztikai kistérségek (150)	(lokális szintek)
5. szint	Települések (városok + községek) (3.135)	

Forrás: Saját szerkesztés

A város és a vonzáskörzetébe tartozó önkormányzatok (melyek népességszáma átlagosan mindössze 700 fő) egészen más dimenzióban gondolkodnak, más feladatok és problémák kötik le őket. (A helyzetet tovább bonyolítja az a hosszú ideje bizonyított tény, hogy a térség motorjának szerepére leginkább alkalmas megyeszékhely városokat agyonnyomja aránytalanul nagy közszolgáltatási intézményrendszerük, miközben határozott fejlesztési beruházásokat – a források elégtelensége miatt – nem tudnak megvalósítani. A területfejlesztési támogatásokból pedig azért részesülhetnek korlátozottan, mert a nagyváros központú kistérségek gazdasági, illetve fejlettségi mutatói rendszerint kiugranak az országos és regionális átlagból.)

Főként a megyei jogú városokra helytálló az a megállapítás, mely szerint a város fejlődése számára nem jelent feltétlenül stratégiai kérdést a környező települések lokális feladatai megszervezésében történő közreműködés. Ugyanakkor a rendszer hibájaként róható fel, hogy noha alkörzetekben gondolkodik, nincs figyelemmel az adott kistérségen belüli több város közötti funkciómegosztásra, a térségi szerepkörök egymáshoz való viszonyát nem segíti a területi tervezés eszközével. „Az utóbbi szempontból aggályos, hogy a kistérségi közigazgatás nem tudja befogadni a városokat, és nem tudja egységében kezelni a vonzáskörzeti problematikát, így nem rendelkezik válasszal a városok térségi szerepköreit érintő számos közszolgáltatási–tervezési–fejlesztési kérdésre” (*Magyar településhálózat..2007, 115*).

Fentiekből következik, hogy kulcskérdés lett a települési és területi tervezés viszonya: a településhálózat fejlesztésének alapvető feltétele, hogy a rendszer (térség) és az alapelemet jelentő település megfelelően illeszkedjen egymáshoz, és ez leképeződjön mindenekelőtt a tervezésben.

A jelenlegi jogi szabályozás szerint önállóan és egymással alig kommunikálva zajlik a „területi” és a „települési” tervezés. Mindkét (szak)terület – más-más jogi és szakmai követelményrendszert alapul véve – mereven külön kezeli a „fejlesztést” és a „rendezést”. A több, együttműködő település által közösen készített, egységes koncepción alapuló tervek száma minimális, s mivel az egyes települések joga csupán a saját területükre vonatkozó elhatározások elfogadása (és így azokat ad hoc módon változtathatja), kétes még az igen jó kezdeményezések kimenetele is.

Hazánkban az érvényben lévő szabályozás alapvetően kétféle fejlesztési jellegű területi tervdokumentumot ismer: a hatályos területfejlesztésről és területrendezésről szóló, 1996./XXI. törvény a területfejlesztési koncepciót és programot nevesíti. A törvényben meghatározott definíciókat idézve:

„Területfejlesztési koncepció: az ország, illetve egy térség átfogó távlati fejlesztését megalapozó és befolyásoló tervdokumentum, ami meghatározza a térség hosszú távú, átfogó fejlesztési céljait, továbbá a fejlesztési programok kidolgozásához szükséges irányelveket, információkat biztosít az ágazati és a kapcsolódó területi tervezés és a területfejlesztés szereplői számára.

Területfejlesztési program: a területfejlesztési koncepció alapján kidolgozott középtávú cselekvési terv, amely stratégiai és operatív programokra épül.” *(Magyar településhálózat..2007, 108).*

A szabályozás látszólagos egyszerűsége/egyértelmősége ellenére általános probléma a nevezéktanban tapasztalható rendszertelenség. Számtalan típus (koncepció, terv, stratégia, fejlesztési stratégia, fejlesztési program stb.) készült/készül az elmúlt időszakban.

Az országos településhálózat-fejlesztési törekvések e viszonyrendszer fejlődésének orientálását tűzhetik ki célul. Város és térsége szerves egységet, egymástól külön nem választható, együtt kezelendő rendszert jelent. A városi térségek és a vidéki térségek ugyanakkor egymástól különböző, egymástól eltérő tervezési megközelítést igénylő kategóriák, ahol a különbség nem értékkülönbséget jelent. A magyarországi viszonylatban kiemelendő a pólusvárosok, régióközpontok szerepe (ehhez veszem Nyíregyházát is), hiszen itt meghatározható egy városmag és a környező kapcsolódó agglomerációs települések. Ezek lehetnek azok a városok a régióban, amelyek a fejlődést elő tudják segíteni. A pólusprogram eredeti célja szerint azért szükséges (nemzetközi példák alapján) a fejlődésre alkalmas városokat kiemelni és támogatni, mert azok fejlődésének vonzáskörzetében található városokra és térségekre szintén pozitívan fog hatni. Ezáltal az egész régió és így a nemzet fejlődését is elősegíti. Ehhez viszont a területi koncepciókhoz illeszteni szükséges a városok koncepcióját és a kisebb-nagyobb városoknak is folyamatosan együtt kell működni a siker érdekében. Kérdéses, hogy a magyarországi pólusvárosok húzóerejét lehet-e hasonlítani a világvárosokhoz. A hatókört biztosan nem, de a szerepük talán hasonlóan sikeres lehet.

1.2.6.3. Határmentiség – várospárok

A határmentiség Magyarország szempontjából kiemelt szerepet tölt be, hiszen hosszú, több országgal érintkező határszakasszal rendelkezik, melyben a történelmi előzményei is figyelmet érdemelnek. A határmentén kialakult városok, várospárok ezen folyamatok szülöttjei, mint ahogy a határokat átszelő térformáló struktúrák kialakulása és átalakulása is.

„A Kárpát-medence határai fiatal történelmi képződmények, sokhelyütt nem szűntek meg, legfeljebb visszafejlődtek azok a mai határokat átszelő térszerkezeti struktúrák (közlekedési tengelye, városi vonzaskörzetek), amelyek a határok elválasztó szerepének gyengülésével részben újraformálódhatnak. Ugyanakkor tudomásul kell vennünk, hogy az elmúlt évtizedekben Magyarországon és a szomszédos országokban is olyan térformáló folyamatok zajlottak le (indusztrializáció, urbanizáció, a közigazgatási struktúra és az etnikai viszonyok átalakulása), amelyek miatt sok esetben már nem állíthatók automatikusan vissza azok a területi kapcsolatok, amelyek a határok megvonása előtt léteztek. Ugyanakkor keletkeztek új, korábban nem létező, a mai határokon átívelő területi szükségszerűségek (szuburbanizáció, munkavállalói ingázás)” (Hardi 2008, 14).

Ahogy az 1.1.5 fejezetben, a határ különböző definícióit taglalva láthattuk, az *államterület-felsőterület* – politikai-földrajzi szempontból – (állam) határokkal kijelölt, azokkal körülvevett területet jelent. Tehát az államhatár olyan övezet, sáv vagy vonal, amely az államok területét egymástól elhatárolja. Az államhatár az állam területi felségjoga gyakorlásának határa, a szomszédos kapcsolatok egyik fontos geopolitikai eleme, mely a különböző történelmi korokban más-más tartalommal bírt (Süli-Zakar 2003).

A földrajzi összefüggések bázisán jellegzetes város-párok alakultak ki, melyet az alábbi ábrán láthatunk. Miskolc Kassa Kelet-Szlovákia legnagyobb városa, fontos nehézipari központ, ipari jelentősége a multinacionális nagyvállalat működése révén máig megmaradt. A jelenlegi trendek folytatódása esetén Kassa az északi régió központjává válhat (bár a nehézipari bázisra épülő fejlődés egyoldalú és labilis lehet). Szombathely a Vas megyével szomszédos stájerországi határ menti települések számára tölthet be központi szerepet, amíg Graz városával a szorosabb közlekedési kapcsolat nem épül ki.

Sopron Burgenland települései számára már évek óta, ténylegesen tölt be a kereskedelem és szolgáltatás terén központi szerepet, így Kismartont tehermentesíti. A térségi központi szerep Sopron fejlődésének fontos meghatározója. A további előrelépést a kultúra, kulturális turizmus, a felsőoktatás és kutatás irányának megerősödése hozhatja együttműködve Szombathellyel, a határ két oldalán levő történelmi kisvárosokkal valamint Bécsújhellyel, annak jelentős új innovációs bázisával („Civitas Nova”).

A magyar-szlovák határ mentén a kisebb városok kapcsolatai szorosak, kölcsönösek. Az intézményes együttműködés főképpen kulturális és oktatási téren érvényesül elsősorban a magyar közösségek bázisán, de fokozatosan épül tovább. A nem formális együttműködés részben társadalmi (nemzetiségi), részben kereskedelmi-szolgáltatási téren érvényesül.

8. táblázat: Határ menti települések – várospárok

Forrás: Recnitzer előadás 2007.

A rendszerváltozást megelőzően az országhatárok jelentős elválasztó szerepet töltek be, elsősorban a keleti és nyugati blokk országai között, de jelentős elszigetelődés volt a keleti blokk országai között is. A rendszerváltással, a piacgazdaságra való átállással a gazdaság fokozatosan egyre nyitottabbá vált, a külkereskedelmi forgalom nőtt, a határon átnyúló kapcsolatok annak ellenére újjáéledtek, hogy pénzügyi és adminisztratív akadályok álltak a mobil termelési tényezők szabad áramlása útjába. A határ elszigetelő erejének oldásával a határok mentén jelentkező közös problémák megoldásának igénye is felerősödött, melyhez kezdetben a Phare határmenti együttműködési programok nyújtottak segítséget. (*Magyar településhálózat.2007*).

A határrégió vizsgált településeinek sajátosságai, már működő kapcsolatainak nagymértékben meghatározzák azt, hogy a lakosság milyen területen tart lehetségesnek határon átnyúló kooperációkat. Egy 1999. évi vizsgálatban az interjúk során a válaszolók harmada azt jelezte, hogy a magyar megkérdezettek jelentős része kulturális és sport jellegű együttműködésben gondolkodik, különböző közös rendezvények, cserekapcsolatok szervezését emelte ki. Az ezeken való részvétel a személyes kapcsolatok kialakítását is elősegíti. Hasonlóan magas azok aránya is, akik a gazdaság területén látnak együttműködési lehetőségeket (pl. határon átnyúló ipari park, közös vállalatok, illetve munkaerő, szellemi tőke kihasználása), ők legmagasabb

arányban az önálló foglalkozásúak és a legfiatalabbak közül kerülnek ki. E tényezők mellett viszonylag kevesen vélték úgy, hogy idegenforgalmi lehetőségekkel, vendéglátással segíthetné a magyar fél a települési, térségi szintű kapcsolattartást. E lehetőségre a legmagasabb arányban a magasan kvalifikáltak gondoltak (*Nárai 1999*).

A várospárok tekintetében láthatjuk, hogy Győr lehetséges párjai között szerepel az osztrák és a szlovák főváros. A keleti határszakaszon, ilyen nagyságrendű központként találjuk Debrecen-Nagyvárad párosítását, míg Nyíregyháza esetében kisebb hatású vonzáskörzetekkel párosítható, mint Szatmárnémeti, Munkács és Ungvár városok. Nyíregyháza a „nyitott kapuk városának” jelzőjét hordozza, hangsúlyt helyez hivatalos várospolitikájában a határon átnyúló kapcsolatokra, a Kárpátalján Ungvár, Munkács irányában, Romániában Szatmárnémetivel. A formális kapcsolatok itt is főként tapasztalatcserékre, kulturális összejövetelekre épülnek, de természetesen a munkaerőmozgás és a kereskedelem formális és kevésbé formális különféle változatai széles körűek.

Győr helyzete és határon átnyúló kapcsolatrendszerének egyedi jelleget mutat. Győr a Bécs-Pozsony várospáros által vezérelt „Centropa” urbanizált térség szerves, a két fővároshoz képest alárendelt szerepű része. Győrt számos kapcsolata fűzi Bécshez, viszont munkaerő bázisa a szlovák térségből érkezik. A vonzás e téren tehát erősebb Szlovákia térsége felől. Itt viszont talán a Duna természetének van egyfajta elválasztó hatása.

1.3. TÉRSÉGI ÉS TELEPÜLÉSI VERSENYKÉPESSÉG

1.3.1. VERSENYKÉPESSÉG, TÉRSÉGI VERSENYKÉPESSÉG

1.3.1.1. A versenyképesség fogalma, elemei

Érdekes és felkapott szó lett mára a versenyképesség. Gyakran találkozok vele, mint verseny a legkülönbözőbb helyeken. A verseny szót leggyakrabban talán a sport területén lehet hallani, de e szó mára mind több területen jelen van, olyanokon is, melyekre elsők között nem is gondolnék. A versenyzésről pozitív gondolatok jutnak eszembe; nem véletlen, hogy e szó értelmezése és vizsgálata már számos nemes tudós érdeklődését felkeltette. A területeket és a városokat is egyaránt lehet nézni sikerük szerint. A városok küzdenek, versenyeznek azért jobb esetben, hogy vállalatok települjenek hozzájuk, munkahely legyen, élhető legyen településük, sok szolgáltatással. Kiemelten fontos ez azokban az országokban, ahol csökkenő demográfiai mutatók láthatóak. Hogy mi is a verseny definíciója városok esetében, azt láthatjuk a következőkben.

A városok, térségek országok rivalizálása megfigyelhető „mióta világ a világ”, már az ókorban vetélkedtek egymással a görög városállamok, a Római Birodalom települései (*Lengyel 2003*). Ebben az idézetben láthatjuk, hogy országok közötti versenynek már régre nyúlnak vissza, talán ide tartoznak az olimpiai játékok is, ahol a nemzetek vívtak meg. A szó és a különböző korokban értelmezett jelentésének vizsgálata nem célom, de érzékelhető, hogy régi kifejezés gyakori mai használatáról van szó. A városok és térségek fejlesztése célja az Európai Uniónak is. Ezt mutatja az is, hogy az Európai Területfejlesztési Perspektíva (ESDP) a területfejlesztés hosszú távú céljaként három prioritást fogalmaz meg: a gazdasági és társadalmi kohéziót, a természeti erőforrások és a kulturális örökség megőrzését, valamint az európai térség kiegyensúlyozottabb versenyképességét. Ez a célhármas megfelel a területfejlesztés hagyományosnak tekinthető alapelveinek, azaz a méltányosság, a fenntartható fejlődés és a hatékonyság alapelveinek.

Az elmaradott régiók gazdaságának fejlesztését célul kitűző, a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap 2000–2006 közötti felhasználásának fő prioritása a regionális versenyképesség növelése, összekapcsolva a hatékonyság (gazdasági növekedés) és a méltányosság (foglalkoztatás) elemeket. A fentebbi gondolatok alapján a fejlettséget regionális szinten is egyfajta versenyképességi elemként vizsgálhatjuk. Ehhez viszont mégiscsak szükséges értelmeznünk a verseny szót alapjában.

Verseny alatt szűkebb közgazdaságtani értelmezésben „két vagy több szereplő egymással szembeni előny szerzésre irányuló, adott szabályok között zajló tevékenységét értjük” (*Chikán 1998*). A versenyképesség vállalati szinten a piaci versenyben való helytállást, országok, azok térségei esetében pedig a más térségekkel való (főként nemzetközi) versenyben való sikerességet jelenti.

A közgazdasági szószedet a verseny alatt azt a szituációt érti, ahol kettő vagy több résztvevő közül, mindenki magasabb előnyt kíván elérni a többiekénél (*Gordon–Dawson 1987*).

A versenyképességnek számos megközelítési módja, megfogalmazása létezik. Az Európai Unióban elfogadott definíció szerint a versenyképesség „...képesség olyan javak és szolgáltatások előállítására, amelyek a nemzetközi piacon értékesíthetőek, miközben a jövedelmek magas és fenntartható szinten maradnak” (*Botos 2000, 219*). Az USA Versenyképességi Tanácsa azonban másként értelmezi a versenyképességet: „...az a gazdaság versenyképes, amelynek általános fejlettség- és állapotjelzői jók, a gazdaság szereplői ennek tudatában vannak, és a gazdaság is elég nyitott ahhoz, hogy versenyképessége külgazdasági kapcsolataiban érvényre jusson (*Lengyel 1999, 17*).

Az OECD megfogalmazása szerint: „... a versenyképesség a vállalatok, iparágak, régiók és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas tényezőjövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint létrehozására egy fenntartható bázison, miközben a nemzetközi versenynek tartósan ki vannak téve” (*Lengyel 1999, 13*) a szakirodalomban jelenleg ez utóbbi megfogalmazás testesíti meg a versenyképesség egységes fogalmát (*CEC 1996; OECD, 1997, 1998*).

A következő fogalom általánosan határozza meg a verseny fogalmát: egy olyan folyamat, amely a területi egységek között zajlik és célja a régióban, városban élők jólétének növelése a regionális, helyi gazdaság fejlődésének elősegítésével, amely fejlődést bizonyos csoportok a helyi politikákon keresztül más térségekkel versengve, rivalizálva próbálnak befolyásolni explicit vagy gyakran implicit módon (*Lengyel–Rechnitzer 2000*).

A verseny, versenyképesség és e szót térségekre használva láthatjuk, hogy létezik. Fő célja pedig a városok között a jólét növelése a gazdaság fejlesztésével. Ha igazán egyszerűen hasonlítanánk össze, akkor két adatot kell mérni a sikerhez: a jólétet és a gazdaság milyenségét. Az viszont, hogy mitől élnek jól, azaz érzik magukat jól a lakosok és a gazdaság mitől fejlett, azt nehéz meghatározni azok szubjektív volta miatt.

1.3.1.2. A térségi versenyképesség elemei, mutatószámai

Térségi szinten a gazdaságfejlesztés közvetlen célja olyan üzleti környezet kialakítása és fenntartása, mely a térségben működő vállalkozások versenyelőnyeit tartósan biztosítja. Területi versenyről olyan régióknál lehet szó, ahol kellő önállósággal (nagy szabadságfokkal) rendelkező szervezetek, intézmények működnek, azaz decentralizált az intézményrendszer. Bizonyos területi döntési önállóság nélkül nem beszélhetünk területi versenyről (*Lengyel 2003*).

Ha régiók esetében vizsgáljuk a versenyképességet, akkor már nagy területi egységeket szükséges összehasonlítani. Kérdéses, hogy mérhető-e vajon ekkora egységek között, érdemes-e és ha igen, akkor milyen mutatókkal.

Az EU gyakorlatában (EC 1999, 144) a fenntartható gazdasági növekedést tartja szem előtt. Ennek megfelelően versenyképességi tényezőknak tekintik a fenntartható gazdasági növekedést fenntartó tényezőket.

A Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal versenyképességi fogalmából kiindulva az a versenyképes vállalkozás, ami rövidtávon eredményes. Azonban a vállalkozások rövidtávú eredményessége nem kis mértékben a környezetüktől függ. Ha viszont ez így van, akkor olyan környezetet kell teremteni a vállalkozások versenyképességének javításához, beleértve a leszakadó, az elmaradt, a perifériális térségeket is, hogy azok távlatban képesek legyenek vonzani a működő tőkét, a fiataloknak életképes, jó lakókörnyezetet tudjanak biztosítani, olyan képzési rendszert, olyan képzési kapacitásokat működtessenek, amelyek biztosítják azt, hogy az ott végzetek el tudnak helyezkedni, lehetőleg fejlett technológiát alkalmazó vállalkozásoknál, lehetőleg a turistákat is vonzzák ezek a térségek, ne öregedjenek el és így tovább. E megfogalmazás szerint tehát van gazdasági versenyképesség és van területi, térségi versenyképesség de ennek időtávja sem teljesen tisztázott és számos tényező határozza meg. Lehet egy település sikeres, de az állami szerepvállalás meghatározó. Az állam mint szereplő beavatkozik a folyamatokba, vagy teljesen kivonul, s ez is befolyásolja a városok, térségek sikerességét, vonzóképét. A közgazdaságtan is foglalkozik bizonyos értelemben a sikerességgel, a versenyképességgel.

Elméleti közgazdasági irányzatok feldolgozást a regionális versenyképesség értelmezésében végez Fenyővári és Lukovics írásában (*2008*). A térségi folyamatokban állítja szembe a komparatív és kompetitív előnyök elméletét. Budd és Hirmis (*2004*)-es írására is visszavezeti, melyben a regionális versenyképesség kapacitását (RCC) is bemutatja, az agglomerációs

előnyöket mint eltérő térbeli érvényesülést. A versenyképességnek nincs egyetlen kiemelt mutatója, nem jellemezhető egyetlen tényezővel, hanem egymáshoz szorosan kapcsolódó, viszonylag jól mérhető és egyértelmű közgazdasági kategóriák együttesét jelenti (*Lengyel 2000; Lengyel 2003*).

A versenyképesség alapkategóriái lehetnek így mint mutatószámok:

- a GDP egy lakosra jutó nagysága,
- a munkatermelékenység mértéke,
- a foglalkoztatottsági ráta,
- a gazdaság nyitottsága, globalizáltsága.

Az alapkategóriák mellett, melyek mutatnak egyfajta sorrendet a települések, térségek között, felsorolhatóak olyan általános tényezők, amelyek mindegyike a versenyképesség javítását szolgálja:

- a regionális üzleti környezet és a szolgáltatások fejlesztése,
- az elérhetőség javítása,
- a kis- és középvállalatok regionális fejlesztése,
- az innováció terjesztése,
- a helyi menedzsment fejlesztése,
- a marketing és a kommunikáció erősítése,
- a környezet megóvása, fejlesztése,
- a turisztikai infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése.

Ezen tényezők nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a működő tőke a településre áramoljon. Ha a város jól megközelíthető, regionális vonzása van, megfelelő tudású szakemberek jellemzőek, a KKV-k fejlettek, és ezek mellett élhető a város, azaz színvonalas és széleskörű szolgáltatások állnak a lakosság számára rendelkezésre, akkor az mindenképpen vonzó. A versenyképességet ezek alapján mint a város sikerességét értem.

A Világbank egy szakértői csoportja a versenyképességet, mint a városfejlesztés célját szűkebben értelmezi. Felfogásukban a városi versenyképesség „egy városi régió olyan képessége, hogy elő tud állítani és értékesíteni olyan javak tömegét (termékeket és szolgáltatásokat), amelyek jó áron eladhatók (nem biztos, hogy alacsony áron), összevetve

más városi régiók javaival. A városi versenyképesség elemzésére alkalmazott mutatórendszert négy csoportba sorolták.

- *Gazdasági szerkezet:* húzóágazatok összetétele, termelékenység javulása, beruházások nagysága, szereket-váltás gyorsasága, a vállalati stratégiák jellemzői, a helyi verseny erőssége, a helyi beszállítók és vásárlók kifinomultsága stb.
- *Területi adottságok:* népesség korösszetétele, jövedelem eloszlás, infrastruktúra (közlekedési, telekommunikációs, energetika, ipari parkok) színvonala, természeti erőforrások, környezet állapota, pénzügyi szolgáltatások, ingatlanpiac, helyi adók, imázs, stb.
- *Humán erőforrások:* munkaerőpiac mérete, munkaidő hossza, munkanélküliség, oktatás és képzés, K+F intézetek, munkabérek, jövedelemadó, szakszervezetek szerepe stb.
- *Intézményi környezet:* a központi kormány gazdaságpolitikája, központi adók, monopólium ellenes intézkedések, helyi kormányzat programjai, a helyi politikusok és helyi intézmények hatékonysága, helyi üzleti hálózatok, vállalkozókészség, korrupció stb. (Lengyel 2003).

Ezen csoportokat vizsgálva a területi adottságokról, az intézményi környezetről most nem teszek említést, viszont a humán erőforrás és a gazdasági szerkezet vizsgálódásom fő célja. A gazdasági szerkezetet tekintve ma már számos tényező befolyásolja egy térség gazdasági szerkezetét. A szerkezeti átalakítás nem jöhet létre egyik napról a másikra. Fontos lehet a működő tőke a szerkezeti átalakításban, itt talán elsősorban a külföldi működő tőke. (Azt, hogy külföldi vagy belföldi a tőke, jelen esetben nem részletezem, de a külföldi tőke melletti érvként emelem ki, hogy számos példa vehető át egyes esetekben, pl. a német precizitás, vagy a japán munkához való elkötelezettség, vezetői hierarchia). A tőke-mobilizáció hatására, új gépek, eszközök és termelői folyamat indulhat el, melyhez esetleges beszállítókra és emberi erőforrásra van szükség. Az egyes telephely-elméletek vizsgálják a különböző telepítési döntéseket, de mindegyiknél fontos a szakképzett munkaerő utánpótlása és rendelkezésre állása minden szinten.

A munkavállalással kapcsolatos döntéseket számos tényező befolyásolja, ezek közül több „nem gazdasági természetű”, fogalmazza gondolataiban A.B. Atkinson (Atkinson–Morgensen 1993).

Véleménye szerint a munkavégzés öröme a fontos, hiszen ez egyfajta társadalmi elismertséget, megbecsülést nyújt. Nagy probléma lehet itt például a fiatalon nyugdíjba vonulók, vagy a munkát tartósan nem találók magas száma. Haszontalannak érezhetik magukat, bűncselekményeket követhetnek el, ezért írja Atkinson, hogy a munkanélküliség költsége sokkal nagyobb, mint a tényleges keresetkiesés.

Egy másik megközelítésben, mint nagy versenyelőnyrel találkozunk az innováció, az új technológiák kitalálása és piacositása tényezőkben. Ezek bevezetésénél is figyelembe kell venni a munkások képzését, „továbbképzését” a további sikeresség érdekében. A hosszú távú sikerhez elengedhetetlen a munka, az ember, a szakképzettség és esetlegesen a jólét összhangját megnézni. A szakképzettség kényszerű elavulása miatt a munkaerő-megtartó technika súlyos lélektani és társadalmi problémákat okozhat a munkás számára. Az eddigi magabiztosságát elvesztheti és új eljárásokat kényszerül megtanulni (Merton 2002).

A szakképzett munkaerő képesítésére szintén szükség van néhány évre, hiszen új technológiákat, eljárásokat kell megtanulni. Ezek a diplomások és szakmai végzettséggel rendelkezők. Az ő megfelelő arányban való képzésük véleményem szerint szintén nagyban hozzájárulhat egy térség versenyképességéhez, a vállalati fejlődésekhez és térségbe vonzásukhoz.

1.3.1.3. Az EU és Magyarország versenyképessége

Az európai gazdasági és társadalmi modell szemszögéből nézve a 2000 márciusában elindított Lisszaboni folyamat történelmi döntésnek tekinthető. A Lisszaboni Stratégia nagymértékben hozzájárult a modell konkretizálásához azáltal, hogy körvonalazta nagyon fontos és összetett célkitűzések összefüggéseit:

- a tudásalapú társadalom megteremtése;
- egy globálisan versenyképes gazdaság;
- dinamikus gazdaság;
- fenntartható fejlődés;
- társadalmi befogadás.

Palánkai Tibor (2006) véleménye alapján a kelet-közép-európai (KKE) gazdaságok versenyképessége drámaian megváltozott az elmúlt 15 évben. Meggyőződése szerint a versenyképességet átfogó módon kell tanulmányozni. Az országok nemcsak technikai-

gazdasági struktúrájukkal versenyeznek (technológiák, termékek, újítások, vállalatvezetés stb.), hanem társadalmi-gazdasági és intézményi rendszereikkel is. Miközben előbbi főleg mikrogazdasági területeket érint, az utóbbit viszont akár makro-versenyképességnek is nevezhetjük. Az egyértelmű, hogy az EU nincs hátrányban technológiai strukturális értelemben, különösen, ami a legfejlettebb országok ipari gyártását illeti. Strukturális problémái inkább társadalmi – intézményi tényezőkhez kötődnek (a piacok rugalmassága, túlszabályozás, az állami szektorok alacsony hatékonysága, az európai jóléti társadalom válsága stb.). Ebből következik, hogy az EU versenyképességének helyreállítása és fokozása inkább a strukturális reformok kérdése, mint pusztán a technológiai és termékfejlesztés problémája a hagyományos értelemben. Természetesen egy jól fejlett információs társadalom (más szóval tudásalapú társadalom) megteremtésének szilárd technológiai alapon kell állnia, de a versenyképességet csak hosszú távú szociális és intézményi reformokkal lehet elérni. Fel kell ismerni, hogy ugyanez vonatkozik a Lisszaboni Stratégiára is.

A versenyképesség komplex meghatározása magába foglalja a következő területeket: technikai és strukturális tényezők, teljesítmény-paraméterek, infrastrukturális, intézményi, politikai és szubjektív tényezők. Ezek mindegyikét lehet mikro és makro szinten vizsgálni.

Kutatások szerint egy-egy térség versenyképességének javulását alapvetően innovációs kapacitása, illetve annak kihasználtsága határozza meg, s a tartós versenyelőnyök döntően a széles értelemben vett innovációk folyamatos alkalmazásától függenek. A regionális versenyképesség alapfeltételeinek megteremtéséről szóló EU-direktíva megállapítása szerint minden térség sikerének, versenyképességének egyik kulcsa az innovációs képesség.

Az Európai Unió célul tűzte ki gazdaságában a versenyképesség növelését, tudásbázisának dinamikus fejlesztését, a foglalkoztatás bővítését és a fenntartható fejlődés elősegítését. A versenyképesség kulcsa az oktatás és képzés, valamint az innováció. Azt láthatjuk, hogy az Európai Uniónak fő célja a tudásbázisú versenyben „első helyezést” elérni. A komplex versenyképesség meghatározásának pusztán két fő céljára összpontosít, a tudásra és a foglalkoztatásra. Ennek rendel alá mindent, ezt támogatja a nemzetállamok stratégiájában és ezt veszi figyelembe a források elosztásánál.

Magyarország rendkívüli mértékben növelte versenyképességét az elmúlt 15 évben, legfőképpen a nagy összegben beáramló közvetlen külföldi befektetéseknek köszönhetően. Az országban kimagaslóan (egyedülállóan) növekedett a termelékenység. A gazdaságban alapvető strukturális változás ment végbe az export gyors növekedésével, továbbá nagy javuláson mentek át az exportstruktúrák és az elmúlt évben hazánkban sikerült

pozitív külkereskedelmi mérleget produkálnia EU-partnereivel szemben. Mindezek ellenére maradtak Magyarországnak bizonyos gyengeségei a versenyképesség terén.

A magyar gazdaság versenyképessége főleg a termelékenység magas szintjéből és viszonylagos fejlettségéből (komparatív előnyök), illetve a viszonylag magas szintű, de alacsony költségű humán tőkéből ered. A viszonylag olcsó munkaerő szintén a komparatív előnyök egyik fontos forrása (*Palánkai 2006*).

A gazdasági mutatók mellett elengedhetetlen magyarországi humán erőforrás milyenségéről néhány gondolatot szólni. A felsőoktatásban tanulók száma az utóbbi évtizedben megsokszorozódott, több mint 400 ezer hallgató tanul a 73 felsőoktatási intézmény valamelyikében. Miközben mindenki diplomát szerez, vagy közben derül ki, hogy nem tudja elvégezni a szakját, esetleg csak egy bármilyen diploma megszerzése a cél, addig a szakmunkás hallgatók száma minimálisra csökkent és nem számít presztízis értékűnek a társadalom körében. A felsőoktatási intézmények is nehéz helyzetben vannak a demográfiai változások következtében. „Mára a tudásalapú társadalom igényével kell szembesülnie az oktatás szervezőinek, akik természetesen nemcsak az intézmények vezetői, hanem a társadalmi és a gazdasági alrendszerek érdekeltjei és érintettjei is. Nehéz megmondani, hogy kik azok, akik ezt a feladatot el tudják látni Magyarországon” (*Szekeres 2008*). A felsőoktatás további sikeressége és a minőségi, elhivatott szakmai utánpótlás nevelése a tudástársadalomban Magyarország kulcs sikerfaktorai között vehető számba.

Ezen versenyképességi tényezők mellett, ahogy már arról a korábbiakban szóltam, számos mérhető elem tükrözi a versenyképességet Magyarországnál is, így pl. a külföldi tőke aránya, a diplomások aránya, az idegen nyelvtudással rendelkezők aránya, a gazdasági szerkezet, a KKV sűrűség, az internet ellátottság, a bankfiókok száma. Mindezeket túl vannak olyan tényezők és feltételek, melyek mindenképpen szükségesek ahhoz, hogy a térségek versenyképessége javuljon – ilyen szükséges, de nem elégséges feltétel pl. a fizikai (vonalas) infrastruktúra, beleértve a közművesítettség szintjét, valamint a közlekedési és kommunikációs elérhetőséget. A versenyképesség egyik meghatározó mutatójának, a gazdasági fejlettséget tükröző GDP-nek és az oktatási-képzési rendszer eredményességét (is) tükröző képzettségi szintnek a kapcsolata a versenyképességet elemző szakemberek megítélése szerint szoros. Az oktatási-képzési rendszer eredményességét nehéz megállapítani, mint ahogy a világ változásához kell valamelyest alakulnia.

Howard Glennerster hívja fel a figyelmet az oktatási és képzési szerkezet állami vagy regionális szabályozásának fontosságára, mely nagyban hozzájárulhat egy térség hosszú távú

fejlődéséhez, vagy romlásához. „A más nézetten lévő (különösen európai) közgazdászok megpróbálták előírni a kormányzat számára, hány embernek kell az oktatásban és a képzésekben részt vennie. Nem biztos, hogy nem volt jó ötlet. Nagy kérdés, hogy meg lehet-e határozni. Az USA-ban ez így működik, tudniuk kell, hogy mennyi pénzre és milyen területen van szükség. A kelet-európai tervgazdaságokban, amelyek ilyen téren jól működtek általában 5 évre előre gazdasági tervet készítettek, amelynek alapján meghatározhatták, hány mérnökre vagy orvosra van szükségük. Ehhez kapcsolódott a finanszírozás, hogy a végzetek száma egyenlő legyen a tervezett szinttel. A félig tervgazdaságok rendszere volt veszélyes, pl. az Egyesült Királyság esete. Növelték a természettudományos szakos hallgatók számát, kiderült később, hogy nincs rá szükség. Úgy gondolták, hogy túl sok az orvos, ezért egészségügyi iskolákat zártak be, majd 1960-ban orvoshiány keletkezett. Hasonlóan csökkentek a születésszámok, így tanárképző főiskolákat zártak be, majd a születésszám hirtelen emelkedésével tanárhiány keletkezett” (H. Glennerstein 1999. *A jóléti állam politikai gazdaságtana*). Ezek a gondolatok mutatják, hogy a versenyképességet nem célszerű pusztán egy időpontban mérni, hanem egy folyamat része, melynél egy adott időpontban félresikerült tervezés akár a térség katasztrofális helyzetéhez vagy további felemelkedéséhez vezethet. Valamint az oktatás és gazdaság összefüggéseit így meghatározni véleményem szerint nem lehet abban világban, amikor számos külföldi nagyvállalat boríthatja fel a tervezhetőséget egy-egy telephely döntéssel. Legyen szó akár betelepülésről munkahelyteremtéssel, akár továbkköltözésről elbocsájtásokkal.

Szigetvári Tamás egy tanulmányában az infrastruktúra különböző területein, az adott területre vonatkozó legfontosabb, nemzetközi statisztikákban is hozzáférhető mutatószám összehasonlítással nézi meg, hogy áll Magyarország az EU-n belül és a világ más jelentős régióival, és országaival viszonyítva. Elsősorban az Európai Uniót vizsgálja, de Magyarország szereplése is látható a nagy közösségekhez viszonyítva. Szintén nem egy teljes, soktényezős mutatószámot vesz figyelembe, hanem 1990 és 2005 adatai alapján egyes tényezőket.

9. táblázat: A mutatók alapján számolt pontszámok infrastrukturális területek és országcsoportok szerint

	Közlekedés		Távközlés-informatika		Oktatás, kutatás		Egészségügy		Környezet, energia		Összesen	
	1990	2005	1990	2005	1990	2005	1990	2005	1990	2005	1990	2005
EU15	33	36	37	54	61	69	60	63	39	41	42	48
EU25	32	35	33	50	60	68	59	62	37	40	40	46
MED3*	28	30	24	42	54	69	55	61	41	40	37	42
KKE**	29	29	14	32	54	62	52	55	30	34	32	37
Magyarország	26	26	18	38	57	66	52	53	28	31	36	43
FÁK***	27	26	7	11	55	61	54	51	30	28	29	29
USA	43	48	65	77	69	69	62	63	32	32	54	57
Japán	43	40	49	70	58	66	70	72	57	51	55	60
D-K-Ázsia1****	21	21	34	57	46	60	46	55	48	43	38	44
D-K-Ázsia2*****	12	13	14	19	35	43	37	45	61	57	31	32
Kína	4	8	13	21	35	40	43	43	43	50	27	32
India	11	13	11	13	24	29	29	36	56	57	26	29
Latin-Amerika*****	9	9	13	21	41	46	45	45	49	48	29	31

* Spanyolország

** Csehország, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Szlovákia, Szlovénia

*** Oroszország, Ukrajna, Belarusz, Moldova

**** Korea, Hongkong, Szingapúr

***** Indonézia, Malajzia, Thaiföld

***** Argentína, Brazília, Chile, Mexikó

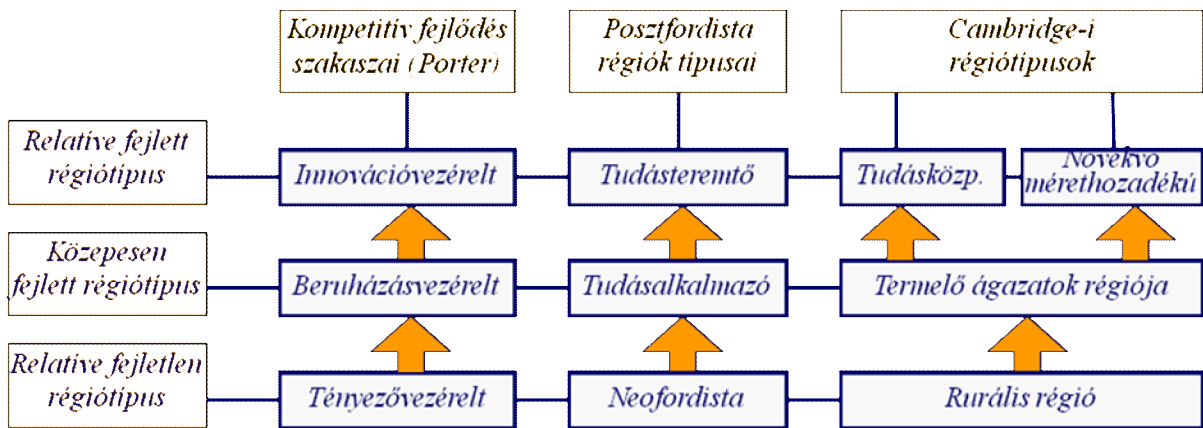
Forrás: Szigetvári Tamás 2008.

A kutatás eredményeként úgy fogalmaz, hogy a „mutatók szintetizálására építve nagyon óvatosan szabad csak következtetéseket levonni. Ami több mutató esetében kiderült, a mögötte lévő tartalom nem feltétlenül hasonlítható össze nemzetközi szinten, nem mindig egyértelmű, hogy a mutató értékében bekövetkező változások két ország esetében ugyanúgy értékelhetőek. A táblázatot megnézve azért mégis kitűnik, hogy Magyarország a többi EU tagállamhoz képest milyen elmozdulások történtek az elmúlt másfél évtizedben, és hogyan áll az Európai Unió a világ más régióival és országaival összehasonlítva.” A fő területek a közlekedés, a távközlés és informatika, az oktatás és kutatás, az egészségügy, a környezet és az energia (Szigetvári 2008, 161). De még egy-egy ilyen mutatószámnál is figyelmeztet és nyomatékosít, hogy a számok azok számok, de nem a mögötte meghúzódó döntések, folyamatok.

1.3.1.4. A regionális versenyképesség piramis-modellje

Az Európai Unió Lisszaboni határozatában láttuk, miszerint a tudást kell növelni és az ehhez kapcsolódó K+F és innováció a támogatandó. Ez segíti az egyes régiók fejlettségét, gazdagodását, azaz a sikerét és versenyképességét. A regionális versenyképesség meghatározását megelőzően a következő ábrán Lukovics szemlélteti a relatíve fejlett, a közepesen fejlett és a fejletlen régiótípusokat. Itt láthatjuk, hogy a fejlett régiót az innováció vezérli, a tudást termeli és tudásközpontú, valamint tudásközpontúság és növekvő mérethozadék jellemzi minden régiótípus alapján.

7. ábra: Elméleti régiótípusok

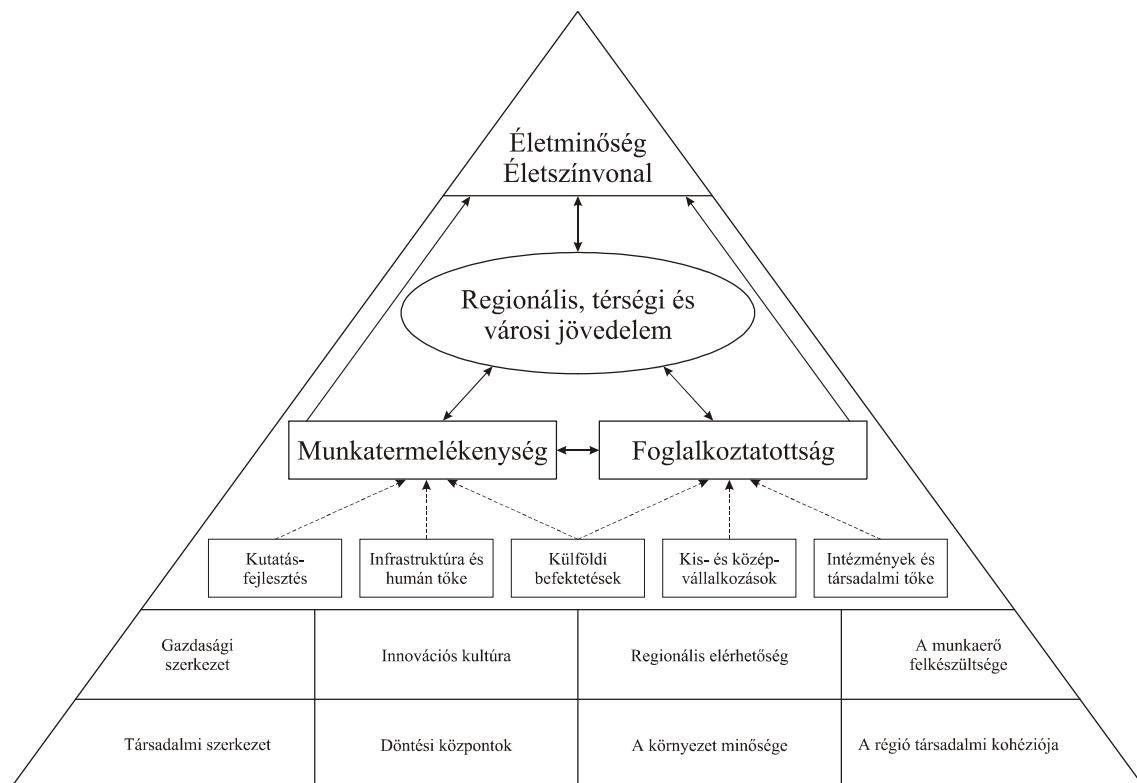
Forrás: Lengyel 2003. alapján Lukovics 2007.

A régió versenyképessége nem öncélú, a leegyszerűsített fő célja az ott élők jólétének, életszínvonalának javítása. Lengyel dolgozta ki a piramis-modellt a régiók versenyképességének mérésére, melynek logikai szerkezete a következők alapján épül fel. Ez tartalmazza egy régió versenyképessége mérésének, és versenyképességére ható tényezőknek három egymásra épülő szintjét (Lengyel 2003b):

- *Alap kategóriák:* a versenyképesség mérését lehetővé tevő (jövedelem, munkatermelékenység és foglalkoztatottság) mutatók.
- *Alaptényezők:* a versenyképesség alap kategóriáit közvetlenül meghatározó gazdasági tényezők, amelyek tudatos fejlesztésével javulhat a régió versenyképessége és felgyorsítható a gazdasági fejlődés.
- *Sikerességi faktorok:* az alap kategóriákat és alaptényezőket közvetve, áttételesen befolyásoló tényezők, amelyek hosszabb időszakon keresztül módosulnak.

A versenyképességet meghatározó jellemzőket a logikai szerkezet szerint egy ábrában megjelenítve felépíthető a regionális versenyképesség „piramis-modellje”. A modell talapzatát a hosszú távú fejlődéshez elengedhetetlen társadalmi, gazdasági, környezeti és településszerkezeti sikerességi faktorok alkotják. A piramis középső részén a gazdaságfejlesztéshez alkalmazható alaptényezők találhatók, amelyekre épülnek az egységes versenyképesség definíciójában szereplő alapkategóriák (versenyképességi mutatók). Míg a piramis csúcsán a végső cél, a régió lakosságának életszínvonala, életminősége található.

8. ábra: Lengyel-féle versenyképességi piramis

Forrás: Lengyel 2000.

A piramis-modellben a regionális versenyképesség központi kategóriája a megtermelt jövedelem (gazdasági kibocsátás), amely a régió gazdasági növekedését méri. A GDP a termelésből adódó jövedelmek mérésére alkalmas ugyan, de azt nem mutatja, hogy ebből a jövedelemből mennyi marad, mennyi fordítódik a régióban élők jólétére. Természetes módon mind a munkatermelékenység, mind a foglalkoztatottság közvetlenül hat a lakosság életminőségére is (Lengyel 2000).

Ez a modell, mely a mérésre kategóriákat és tényezőket állít, alkalmasnak bizonyult térségek, főleg megyék és régiók összehasonlításra. Az egyszerű összehasonlítását a területeknek az

alapkategóriák teszik lehetővé. Ezeket befolyásolják tehát az alaptényező mutatói és hosszú távon a sikerességi faktorok hatnak a régió versenyképességére. A versenyt e modell alapján egy összetett mutatószámokat tartalmazó módszer segítségével lehet mérni. Ez nem egy-egy kategória alapján mutat összehasonlítást, hanem a közvetlen és közvetett tényezők útján egy összesített eredményt mutat.

A komparatív előnyök vizsgálatánál látjuk, hogy a siker érdekében érdemes szakosodni és hogy a legfontosabb az életszínvonal, a tartós gazdasági növekedés és a minél magasabb foglalkoztatottsági arány. Mégis ezeket lehet befolyásolni közvetve és közvetlenül. Ezek mérésére lehet alkalmas a piramis-modell, melyre az összehasonlító elemzésemet építem a két város és térségének tércentrikus vizsgálatában.

1.3.2. AZ EURÓPAI NAGYVÁROSOK VERSENYKÉPESSÉGE

„A magyar versenyképesség-javulás akadályait hagyományos, a szakirodalomban, de a sajtóban is elterjedt megközelítésben: a magas termelési költségekben, a nem megfelelő kínálati struktúrában, a kis üzemméreteknél, a kevés külpiaci kapcsolatban és tapasztalatban találhatjuk.” Ezek a tényezők nem vitathatóak, de nem is adnak teljes képet – mondja Török Ádám. Ha jobban működnének vállalatok, jobb lenne a versenyképessége Magyarországnak és térségeinek? A magyar nagyvállalatok tőlük független gazdálkodási feltételekre hívják fel a figyelmet, melyek hátrányt jelentenek. Ezek: a piacsabályozástól is függő költségtényezők, bérleti díjak, energia, távközlési és informatikai szolgáltatások, jogi eljárások, szabályozási környezet. Előadásában arra keresi a választ, hogy ezek számszerű mérhető regionális adatai versenyhátrányt jelentenek-e és megfelelő szabályozási korrekcióval lehet-e javítani rajta (Török 2007). Az akadémikus szerző ezt követően a fenti tényezőkről beszél.

Fenti érdekes bevezető gondolatok vezethetnek vissza arra, hogy a városi és országos szabályozások a vállalati feltételek segítségével hozzájárulhatnak a városi vagy országos szintű versenyhelyzet javításában. A régiók szerepéről, a regionális térségi megközelítést már megvizsgáltuk, a versenyképességet globálisan és lokálisan is értelmeztük. A fejlődés központjai egyre inkább a nagyvárosok. Hogy értelmezzük ezeket és milyen kapcsolódó versenyképességi vizsgálat készült nemzetközi szinten körükben, erre emelek ki néhány érdekes szemléltető példát.

1.3.2.1. Nagyvárosok új szerepben

Az állami szabályozások és feltételek kialakítása hozzájárul a városok sikeréhez. Ilyen lehet a jóléti rendszerek megfelelő kialakítása. A nemzetközi példákat górcső alá véve és a magyarországi sajátosságokat nézve lehet csak adaptálni elemeket. Fontos az egyes nemzetek polgárainak emberi, társadalmi jellemzői a szolgáltatások kialakításánál. Így egy munkanélküli segély támogatása nem biztos, hogy gyorsabb munkavállalásra ösztönöz és utána is kérdés a munka intenzitása. A nagyvárosok is sok esetben segíthetnek magukon, számos eszközzel javíthatják pozíciójukat. Csak egy példát kiemelve a munkavállalási létre való felkészítő oktatási szerkezetet. Szükséges a diplomások és a szakmai végzettségű szakemberek arányának szabályozása. A szakiskolák az önkormányzatok fenntartásába tartoznak, ezért városi kezdeményezésre van szükség. A lehetőségek a városok nagyságától, népességszámától nagyban függenek. Ezek alapján megnevezték a magyarországi régió központokat is, azokat a meghatározó városokat, melyek tércentrikus fejlesztéssel várhatóan az egész térségre pozitív, ösztönző hatással lesznek.

A városok közül regionális központoknak nevezzük azokat a nagyvárosokat, amelyek méretük és földrajzi elhelyezkedésük folytán nagy kiterjedésű, egy-hárommillió népességű területi egység (régió) közigazgatási, ipari, közlekedési központjának szerepét töltik be. Ezek a városok kiemelkednek környezetükből, régiójuk erőforrásaiból népességarányuknál magasabb mértékben részesednek. Ennek magyarázata tehát, hogy olyan szintű vonzásuk van a térséghez, mely méltán nevezhető regionálisnak.

A nyugat-európai városfejlődési folyamatok hatására a regionális központok pozícióikat évszázadokon keresztül építették ki, funkcionális gazdagodásuk és erőforrásaik gyarapodása régiójukkal szoros kölcsönhatásban alakult. Fejlődésükben éppúgy szerepet játszott a gazdaság szerkezeti átrendeződése, mint a közlekedés és a szolgáltató szektor minőségi átalakulása. Az állami, az önkormányzati adminisztráció irányítási feltételeinek kialakítás, fokozatos kiépülése is természetesen közrejátszott abban, hogy az új gazdasági növekedési hajtóerők befogadásához kedvezőbb feltételek jöjjenek létre ezekben a városokban, azonban teljesítőképességük alakulásában az adminisztratív tényezők csak másodlagos erőforrásként mutathatók ki. Dinamizmusukat meghatározóan az ipar és a szolgáltatások regionális és tágabb piacialakító szerepe befolyásolta. Nem véletlen tehát, hogy amikor a regionalizmus intézményesülése – az egyes országokban eltérő fejlődési szakaszokban – közigazgatási változásokhoz vezetett, a régiószékhely kijelölése szinte minden nyugat-európai országban

egyértelműnek tűnt: a régió legnagyobb, funkciókban leggazdagabb, kiemelkedő gazdasági potenciálú városa lett a régió közigazgatási központja.

„Sok országban a régióközpontok fejlődésében a nemzeti regionális politikák decentralizáló irányzatai, különösképpen a növekedési pólus koncepciók is fontos szerepet játszottak. A növekedési pólus stratégia alkalmazásának lényege az volt, hogy a regionális fejlesztési támogatásban részesített befektetéseket csak korlátozott számú helyszínre irányították (többnyire a regionális térstruktúra módosítására irányuló tervszerű koncepció részeként), megkísérelvén a gazdasági aktivitás támogatását, a régión belüli jólét színvonalának emelését” (Horváth 2007).

Hogy miért is van erre szükség? Talán az egyes országokban jól látszottak és látszanak ezek a térségi, regionális központ városok. De nem minden esetben van ez mindig így. Magyarországon figyelemmel kísérhettük némely városok „harcát” ezért a pozícióért. nyugat-dunántúli szinten Győr–Szombathely párharcát láthattuk, talán lényegében erősebb visszhanggal, mint az Észak-alföldi régióban, ahol a Nyíregyházától 50 km távolságra fekvő Debrecen gazdasági, tudományos és társadalmi súlya lényegesen nagyobbnak bizonyult. Győr gazdasági és tudományos felsőoktatási szerepe lényegesen erősebb Szombathelynél és a többi városnál, de Szombathely geopolitikai adottságai és kulturális tevékenysége miatt szintén jól pozícionált a térségben.

A magyarországi városok közül egyedül a főváros, amely ebbe a definiált regionális központba beleillik, mégis az adott politika kijelölte a regionális központokat. Egyedül Veszprém és Székesfehérvár lett közös regionális városként kiemelve.

A regionális központért zajló harc elvileg nem hiábavaló. E központban számos funkciót és több támogatást irányoznak elő. A régió központok gazdasági és társadalmi, jóléti fejlődése eztán kihathat a térség többi településére is. Az állami szervezetek decentralizált működéséhez központokat jelöltek ki, de ez számos esetben nem a regionális központokban kapott helyet. A regionális központok értékei Magyarország városai esetében fontosak, főleg mert a két közel azonos népességszámú, határ közeli és számos tekintetben hasonló város közül Győr pólusváros lett, Nyíregyháza viszont nem. Ezt részleteiben nem itt tartom szükségesnek taglalni, de a későbbi években az ehhez kapcsolódó eredményeket is szükséges elemezni.

Urban Audit nemzetközi városi vizsgálat

Az Urban Audit elemzését az információs technológia példjaként említem. Meghatározza a városok területét és számos indikátort tekintve rangsorokat lehet szűrni az internet segítségével. Az Urban Audit területi statisztikáját Európa 258 városában, 27 európai országában végezte. Közel 300 statisztikai indikátor szolgál információval, úgymint demográfiai, szociális, gazdasági, környezeti, szállítási és szabadidős adatokkal. Az Urban Audit az Európai Közösség Regionális Politika Általános Igazgatóságának kezdeményezésére az Eurostattal és a nemzetközi statisztikai hivatalokkal közösen a 25 EU tagállamban és Bulgáriában, valamint Romániában készült 2003-ban.

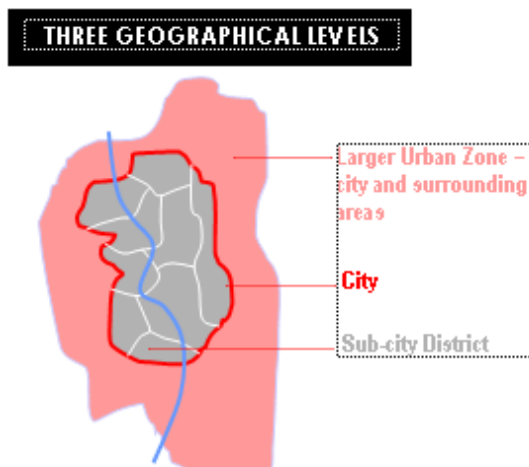
Az Urban Audit célja, hogy egy jelentős példája legyen az európai városoknak. Néhány egyszerű szabálynak kell megfelelni (www.urbandaudit.org): 1. A nemzeti népesség hozzávetőlegesen 20%-a megtalálható az Urban Auditban. 2. Minden főváros beletartozik. 3. Ahol lehetséges, régió fővárosok, regionális központok. 4. Minden nagy (több mint 250.000 lakos) és közepes városnak (50.000 és 250.000 közötti lakos) benne kell lennie. 5. A kiválasztott városoknak földrajzilag elosztva/szétosztva kell elhelyezkedniük tagállamon belül.

A városok kiválasztása folyamatos szoros együttműködésben történt a Regionális Politika általános igazgatója, az Eurostat és a nemzeti statisztikai intézetek között. Biztosításképpen, hogy a nagy és közepes méretű városok az Urban Auditban megfelelő súllyal szerepeljenek, a nagyobb méretű résztvevő országoknak nem minden nagy városa vett részt. Az Urban Audit három különböző térbeli szinttel dolgozik: a város, a nagyobb városi zóna (LUZ) és a kerület (SCD).

A városi szint a legfontosabb; ennek relevanciáját biztosítják a politikusok

A városi szint a politikusok számára is releváns. A legtöbb országban ez a szint világos keretek között lett alapítva és a törvények átláthatóan fogalmazzák.

9. ábra: Területi szintek

Forrás: www.urbanaudit.org

A *nagyobb városi zóna* (The Larger Urban Zone/ LUZ) megenged egy összehasonlítást a város és környezete (külváros) között. A cél az volt, hogy venni egy területet, ahonnan a lakosság jelentős hányada „felcserélődik a városba”, ez köztudottan a „funkcionális területi régió”. A megfelelő adatelérhetőséget biztosítandó az Urban Audit adminisztrációs határokkal dolgozik, amely megközelíti a funkcionális területi régiót.

A kisebb városok közül néhányért egy nagyobb városi zónát nem hoztak létre: Frankfurt an der Oder, Mönchengladbach, Wuppertal, Cayenne, Fort-de-France, Pointe-à-Pitre, Saint-Denis, Galway, Aveiro, Braga, Coimbra, Funchal, Ponta Delgada, Setubal and Derry ..... Három nagyobb francia város tekintetében még nagyobb városi zóna nem létrehozható, mert a városhatárok már magukban foglalják a külterületeket: Marseille, Nizza és Saint- Étienne.

Kerület (The Sub-City District): Ahhoz hogy elemezni tudjuk az egyenlőtlenségeket városon belül, kerületekre kellett osztani. Ahhoz, hogy ezek a kerületek összehasonlíthatóak legyenek, szigorú lakossági/népességi mutatókkal kell rendelkezniük: minimum 5.000 és maximum 40.000 lakos. Majdnem minden kerület megfelel ezeknek a mutatóknak. Kilenc város túl kicsi volt ahhoz, hogy kerületekre osszák: Galway, Ancona, Campobasso, Caserta, Catanzaro, l' Aquila, Perugia, Pescara és Linz.

Az Urban Auditot példaként és egyes indikátorait a vizsgálódás miatt tartottam szükségesnek részben bemutatni. Bár a honlapon számos európai és a nagyobb magyarországi város is megtalálható, az indikátorokra sok esetben egyáltalán nincs adat, ezért nehezen lehet összehasonlítani azokat. Másrésről az indikátorok csak számok, melyekből nehéz

összefüggéseket, folyamatokat levonni a városok történelme és egyéb ismerete nélkül. Ezért én, bár nagyon hasznosnak ítélem a kezdeményezést, csak nagyon óvatosan merem használnia a számokat. Főként nehéz lesz az újonnan csatlakozó országok városainak adatit lekérdezni, hiszen sokszor nem nézik ezen statisztikai mutatókat.

Bár az Urban Audit elemzésében számos indikátort használt, mégis azt tapasztaljuk a versenyképességet tekintve, hogy a demográfiai adatoknak megfelelően több a szolgáltatás, több a munkahely, több a kibocsátás és a fejlesztés az adott városban. Azaz a népességszám az egyes városok esetében talán az egyik legfontosabb tényező. Mivel az összehasonlítás miatt egy határt szükséges húzni, a 100 ezer főt vette alapul Horváth (2007) elemzésében.

10. táblázat: Az Urban Audit indikátorai

INDIKÁTOROK
<ul style="list-style-type: none"> • Teljes lakó népesség • Teljes évi népesség változás 5 évet követően • Azon háztartások százalékos megoszlása melyekben egy személy van • Azon háztartások százalékos megoszlása melyekben egyedülálló szülői van • Háztartások átlagos mérete
SZOCIÁLIS ASPEKTUS
<ul style="list-style-type: none"> • Átlagos m² ár apartmanonként • Átlagos m² ár házanként • Azon háztartások százalékos megoszlása melyek saját lakással rendelkeznek • Azon háztartások százalékos megoszlása melyek szociális otthonokban laknak • Átlagos lakótér m²/fő • Nyilvántartott bűncselekmények száma a népesség per1,000 főre tekintve
GAZDASÁGI ASPEKTUS
<ul style="list-style-type: none"> • Munkanélküliségi ráta • Munkanélküliségi ráta nő-férfi megoszlásban • Foglalkoztatottság • Aktivitási ráta • GDP/fő euró • Medián évenkénti rendelkezésre álló háztartási jövedelem euró • Azon háztartások aránya, melyek nem érik el a háztartások bevételeinek nemzeti átlagának
VÁROSI POLGÁRSÁG
<ul style="list-style-type: none"> • Regisztrált választók a városi választásokon való részvétel százalékában
TRAINING ÉS OKTATÁS
<ul style="list-style-type: none"> • 0-4 éves gyermekek száma 1,000 gyermekhez viszonyítva • A munkában állók általános iskolai végzettségük %-os aránya • A munkában állók diploma végzettségük %-os aránya

10. táblázat: Az Urban Audit indikátorai (folytatás)

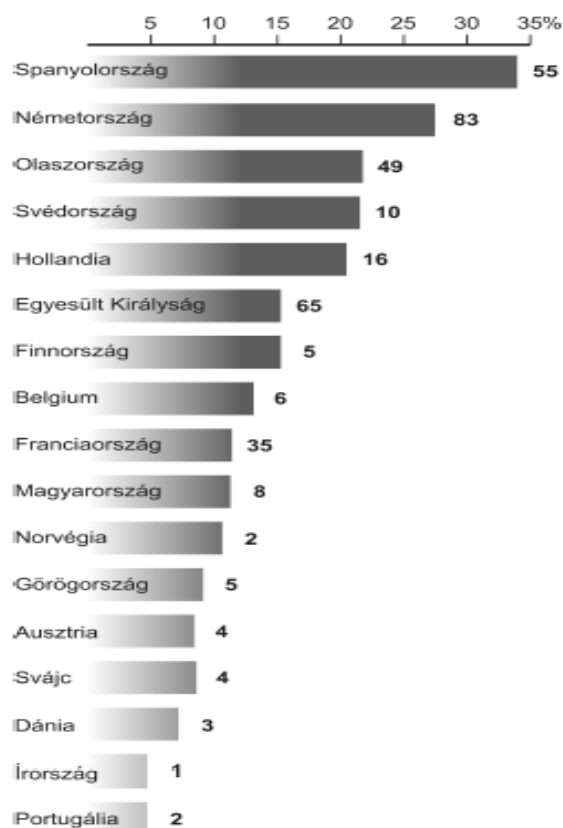
KÖRNYEZET
<ul style="list-style-type: none">
• Nyári szmog: ózon (O₃) napok száma melyeken meghaladja a 120µg/m³/ értéket
• A PM₁₀ napok száma melyeken a koncentráció meghaladja a50 µg/m³-t/ értéket
• Szilárd összegyűjtött hulladék mennyiség (háztartási és kereskedelmi)- per fő
• Szilárd összegyűjtött hulladék mennyiség országos százaléka
• Zöld terület mely hozzáférhető (m²/fő)
• Népsűrűség (lakosság/m²)
TRANSPORT ÉS UTAZÁS
<ul style="list-style-type: none">
• Autóval munkába járók százalékos aránya
• Átlagos munkahelyre bejutási idő (perc)

Forrás: www.urbanaudit.org

A városok számát tekintve Németország áll a rangsor élén, 83 városa lépi át a százezres határt, majd az Egyesült Királyság (65 város), Spanyolország (55 város), Olaszország (49 város) és Franciaország (35 város) következik. A népességarányt tekintve a sorrend: Spanyolország, Németország, Olaszország, Svédország és Hollandia (7. ábra).

Érdeemes Magyarország rangsorban elfoglalt helyére is figyelmet fordítani. A közepes méretű európai országok sorában Magyarország pozíciója viszonylag a legjobbnak tekinthető. 8 nagyvárosunk az ország népességének 12%-át teszi ki. A nagyvárosok népességarányát tekintve Magyarország az urbanizáltabb Franciaország szintjén van (természetesen a nagyvárosi központok átlagos népességszámát tekintve pozíciónk ez utóbbi összehasonlításban lényegesen kedvezőtlenebb). Közismert, hogy a magyar városhierarchia csúcsán elhelyezkedő városok mérete nem követi a nyugat-európai szabályszerűségeket, népességszámuk az európai nagyvárosokénak fele-harmada. E tekintetben lényeges változásokra nem is számíthatunk, hisz két évtizede lezárult a nagyvárosok növekedésének extenzív szakasza (Horváth 2007, 706).

10. ábra: A százezer lakosnál nagyobb népességű városok népéségen belüli aránya néhány európai országban, a fővárosok nélkül, 2004

Forrás: Horváth 2007, 10.

Jól látszik Horváth elemzésében, hogy Spanyolországban, Németországban, Egyesült Királyságban, Franciaországban és Olaszországban kiemelkedik a 100.000 főt meghaladó városok száma. A többi országban a 100.000 főt meghaladó városok csekély száma jellemző. Magyarország e tekintetben viszonylag az élmezőnyben van.

1.3.2.2. A nagyvárosi fejlődés hajtóerői

Érdekes kérdésként veti fel Bartke István (2007) hogy a nagy gazdasági és népességi koncentrációk fejlődése miért nem torpant meg a közvetlen helyi erőforrások (földrajzi adottságok, munkaerő) egyre növekvő kihasználásával, és mint elméletileg várható lenne, miért nem helyeződött át a fejlődési impulzus a letelepülés szempontjából nem sokkal kedvezőtlenebb még szabad térségekre. Három tényezőt nevezünk meg, amelyek számottevően hozzájárulhattak a vezető világvárosok mint gazdasági és népességi koncentrációk fenntartható mennyiségi fejlődéséhez.

Elsőként említhető a gazdasági tevékenység és a társadalmi élet háttérfeltételeinek (infrastruktúra) magas színvonalú kialakítása és folyamatos korszerűsítése. Az ilyen világváros gazdaságát főiskolai, egyetemi oktatással, szakképzéssel, kutatási intézmények munkájával, progresszív pszichikai légkörével támogatja: előmozdítja a gazdaság szereplőinek innovatív kezdeményezéseit, magas színvonalú munkáját. A város művi környezete kielégíti a gazdaság és a népesség – különféle szolgáltatásokkal szemben – megnyilvánuló igényeit, vonzza a középosztályt. (Enyedi 1997) Másodszor a gazdaság profiljainak megújításával folyamatosan magas foglalkoztatási szintet tarthat fenn. Kedvező munkahelyi környezetet teremt, magas hatékonysággal működik, további befektetőket vonz, a jövedelemszintet optimalizálja. A harmadik tényező, amely a világváros mennyiségi növekedésére hat, hogy a betelepülő egyedi vállalkozó költségei egy részét átháríthatja az agglomerációs közösségre. (Illés 1975)

2008-ban elkészült egy tanulmány, mely 60 várost vizsgált meg. Az elemzést elsőként végezte egy úgynevezett Globális Városok Index alapján összefoglalva (Global Cities Index). A tanulmány céljaként a következő kérdést tette fel: Hogyan váljon egy város globálissá? Válaszként és következtetésként vonta le, hogy egy város számára nincsen megadva egy helyes út arra, hogyan legyen globális. De vajon mit kell akkor tenniük a városoknak, ha fejleszteni szeretnék a nemzetközi profiljukat? Követhetik például a korábban kialakult „kipróbált-és-igaz” („tried-and-true models”) modellek bármelyikét. Az alábbi táblázatban látható az idei év 60 globális városa közül néhánynak a különböző megoldási módjai arra, hogyan kovácsoltak maguk számára előnyt az urbanizáció és globalizáció által.

**11. táblázat: Világvárosi kategorizálásra egy példa a Global Cities Index alapján
(jellemzők)**

	Jellemzőik	Városok
Nyitott Városok	Nagyvárosok szabad sajtóval, nyitott piacokkal, az információk és a technológiák könnyű hozzáférhetőségével, a külföldi kereskedelem és befektetések számára alacsony korlátokkal, és rengeteg kulturális lehetőségekkel. Gyakran számíthatnak egy jelentős szolgáltató iparra és inkább kifelé tekintenek a helyi/hazai ügyekre fókuszálás helyett.	New York (#1), London (#2), Párizs (#3)
Életstílus Központok	„Laid-back” (könnyed nyugalmas) városok, ahol magas életminőséget élveznek és a szórakozáson van a hangsúly. Vonzzák a világias embereket és megkímélnék a kulturális tapasztalatoktól.	Los Angeles (#6), Toronto (#10)
Regionális Kapuk	Hatékony gazdasági erőművek kedvező ösztönzőkkel az üzletek számára és a régió természeti erőforrásaihoz való könnyű hozzáféréssel. Vonzzák az okos, ügyes, jól-képzett embereket mindenfelől és szükséges gyakran újra feltalálniuk magukat, hogy versenyképesek maradjanak.	Hong Kong (#5), Szingapúr (#7), Chicago (#8)
Nemzeti Vezetők	Nagyvárosok, amelyek az országuk kollektív identitását formálják. Általában homogén populációjuk van és az új városi politikájuk tendenciája az, hogy felelevenítsenek egy kialakított történelmet. Jól teljesítenek a nemzetközi üzletben, de nem azért, mert szükségképpen globálisan összefüggőek. Ezek a helyeken a külföldi cégek találhatnak valami olyat, amit semelyik másik város nem nyújt.	Tokió (#4), Seoul (#9), Beijing (#12)
Politikai Középpontok	Városok, különleges méretű befolyással a nemzeti és nemzetközi politikai vitákra. Az ő kutatóközpontjaik, nemzetközi szervezeteik és politikai intézményeik alakítják a politikát, ami befolyásol mindenkit, és tele vannak máshonnan érkezett diplomatákkal és újságírókkal	Washington (#11), Brüsszel (#13)
Peron városok	Tipikusan a kis országok nagy középpontjai, befektetések óriási mennyiségét vonzzák a stratégiai helyzetük és nemzetközi kapcsolataik miatt. A cégek nem azért alapítanak boltokat itt, hogy a helyi gazdaságba befektessenek. Azért költöznek ide, mert így fontos külföldi pénzügyi piacokat érhetnek el anélkül, hogy számolniuk kellene a régió politikai vezetőivel.	Amszterdam (#23), Dubai (#27), Koppenhága (#36)

Forrás: A.T. Kearney 2008.

A nemzeti kormányok talán a globalizáció széles körvonalát alakítják, de nehéz megmondani, merre is tart ez ténylegesen és hogy hol a legélesebbek a globalizáció sikerei és hibái. A tanulmány hangsúlyozza, hogy nem máshol, mint azokon a helyeken, amiket a legtöbb ember életteréül és munkahelyéül kiválaszt – a nagyvárosokban. A világ legnagyobb, leginkább összekapcsolódó városai segítik a globális ügynökségek kialakulását, és a globális integráció középpontjaiként szolgálnak. Ezek a nagyvárosok az országuk növekedésének a motorjai és a régióik erőforrásainak a kapui. A globalizáció története több szempontból is a városiasodás története.

A Globális Városok Indexe a világvárosokat 5 dimenzió szerint rangsorolja: Az első az *üzleti aktivitás*, beleértve a tőkepiac értékét, a Fortune Global 500 cégek központjainak a számaikat ott és a javak mennyiségét, ami a városon keresztül halad. A második dimenzió a *humán tőkét* méri, vagyis mennyire működik mágnesként a város az emberek és tehetségek különböző

csoportjai számára. Ez magába foglalja a város bevándorló populációját, a nemzetközi iskolák számát és az egyetemi végzettséggel rendelkező állandó lakosok százalékát. A harmadik dimenzió az *információ váltás*: milyen jól szóródnak szét a hírek és információk ide és a világ felé. A nemzetközi hírirodák száma, a nemzetközi hírek mennyisége a vezető helyi újságokban és a szélessávú előfizetők száma adják meg ezt a dimenziót.

Az elemzés utolsó két területe a globalizált városok vagy államok legtöbb rangsorolásában nem megszokott. A negyedik a *kulturális tapasztalat*, vagy a különböző látványosságok szintje a nemzetközi lakosok és utazók számára. Ez onnantól kezdve, hogy mennyi nagy sporteseményt lát vendégül egy város, a művészeti találkozóhelyek számaig mindent magába foglal. Az utolsó dimenzió – a *politikai kötelezettség* – annak a fokát méri, hogy egy város mennyire befolyásolja a globális politikát és párbeszédet. Ez utóbbit a nagykövetségek és konzulátusok, a nagyobb kutatóintézetekkel, nemzetközi szervezetekkel, testvérváros kapcsolatokkal és a város által vendégül látott politikai konferenciák számával mérik.

A vizsgálat keresi arra a választ, hogy van-e nyertes minden értéket figyelembe véve. Ahogy az eredmény is mutatja, nincs olyan, hogy tökéletes globális város, egyik város sem dominált az indexnek mindegyik dimenziójában, de vannak közeli értékek az egyes területeken (*A.T. Kearney 2008*).

Egy kicsit a történelmi folyamatokra visszagondolva, a 20. század utolsó másfél évtizedében a telepítési tényezők nagyfokú mobilitása következtében az egységes európai piacon a nagyvárosok és a régiók kölcsönhatásai egyre erőteljesebbé váltak. Ennek következtében nem csupán a kooperációs szálak erősödtek, hanem fokozódott a régiók és a nagyvárosok közötti verseny is. A hasonló szerkezeti problémákkal küszködő területek, például a depressziós (hanyatló, régen iparosított) térségek gazdasági fellendítésében a régiók közti együttműködés fontos szerephez jutott.

A francia, a belga és a nyugatnémet nehézipari körzetek kooperációs programjai, a depressziós régiók európai szövetségének akciói is hozzájárultak e térségek gazdasági aktivitásának újraélesztéséhez.

Az érdekezéssel jellemezhető másik régiócsoporthoz a határ menti tartományok alkotják. A közös piaci eszme – sokszor regionális politikai mozgalmak nyomására – az interregionális kapcsolatok fejlesztésére mindig nagy hangsúlyt fektetett. A gyakran nemzetiségileg vegyes lakosságú, történelmi-kulturális vagy gazdasági rokon vonásokat mutató tájegységek

erőforrásainak együttes hasznosítása a közösségi politika preferált területe lett. Ezekkel foglalkoztunk korábban a határ menti térségek, városok és az Interreg programok kapcsán.

A piaci expanziós kényszer az érdekellentétek szaporodását váltja ki. A legtöbb nyugat-európai nagyváros két évtizeddel ezelőtt megkezdte a felkészülést az európai polgárok és vállalatok kegyéért folytatandó konkurenciaharcra. Fejlesztési stratégiáikban azzal számolnak, hogy:

- a gazdasági növekedés determinánsai között első helyre kerül a lakóhely minősége, a település kulturális – tudományos - technológiai miliője, a lakókörnyezet kedvező állapota;
- nő az európai városok közötti kapcsolatok intenzitása, fokozódik a városok elérhetőségének és megközelíthetőségének a szerepe;
- a nemzetközi piacokon felértékelődnek a komplex kínálattal jelentkező s ezt megfelelően menedzselni képes városok;
- a nemzeti kormányok befolyása csökken, és növekszik a regionális kormányzatok, valamint az európai szupranacionális intézmények jelentősége.

Ezek tehát a minőségi mint élhető város, a jólét egyik fontos alapja, az elérhetőség és a komplex szolgáltatások nyújtása minden területen.

A piacgazdaságokban egy városnak a településhierarchiában elfoglalt helyét elsősorban funkciói és ezek gyakorlásának minősége, illetve hatóköre, ma már meghatározóan a nemzetközi munkamegosztásban betöltött szerepe határozza meg. Azok a nagyvárosok, amelyek gazdasági szerkezetük és intézményi struktúrájuk megrendülését, azaz pl. az ipar átalakulását tétlenül szemléltek, hagyományos fejlesztési filozófiákban gondolkodtak, versenyképességük csökkenésével, fejlődési adottságaik elértéktelenedésével találták magukat szemben. Az ipari szerkezet átalakult és jelenleg is átalakulóban van. Magyarország számos térsége is szembenézett már ezzel. Győrben is átalakult a könnyűipar és az élelmiszeripar, s Nyíregyháza szerkezete is átalakult a térség mezőgazdasági felvásárló piacát is beleértve.

„Az új gazdasági paradigma ugyanis merőben másfajta telepítési követelményeket favorizál, a város mérete, az ország településszerkezetében elfoglalt pozíciója (az agglomeratív hatás) elvesztette korábbi meghatározó szerepét, és a terciér ágazatok súlya, a fejlett szolgáltatások (az információs gazdaság, a termelő szolgáltatások, a K+F szektor) váltak a fejlődés, a jövedelemtermelés motorjává. Ezek a változások változásokat hoztak a külföldi és

magyarországi városok helyzetében egyaránt. Az új fejlesztési erőforrások átrendezték az európai városok versenyképességi térképét is. Tradicionális növekedési központok indultak hanyatlásnak (Glasgow, Manchester, Dortmund, Torino, Genova, Lille), míg hajdanán csak másodlagos nemzeti regionális központok (Lyon, Bologna, Stuttgart, Graz) az európai munkamegosztás fontos csomópontjaivá váltak” (Horváth 2007). Mindegyik típusra jellemző, hogy a pozíciójuk megerősítésére vagy gazdasági alapjaik átalakítására átfogó fejlesztési stratégiákat dolgoztak ki. A városfejlődést meghatározó tényezőkben bekövetkezett változások miatt új városfejlesztési stratégiákra lett szükség. Tehát elérendő célokat tűztek ki, nem csak az árral folytak tétlenségben. Ilyen stratégiát szükséges ma az Európai Unió városainak is kidolgozni, kényszerből, legalábbis ennek érződik. Ez egy sablon alapján készül és Integrált Városfejlesztési Stratégiának nevezték el. (Egy későbbi részben Győr és Nyíregyháza e stratégiáját összehasonlításban vizsgálom.)

Az alábbi táblázatban láthatjuk tehát a „verseny” pozíciót meghatározó tényezőket Horváth nemzetközi példájában. Az itt látható 11 tényező első 4 helyét az ipari központok helye és a termelési szerkezet, valamint a kísérleti és felsőoktatási bázisok foglalják el, tehát a gazdaság és az oktatás, kutatás, ugyanakkor kiemelendő az élıhetőséget segítő tényezők jelenléte is.

12. táblázat: A városhierarchiában elfoglalt pozíciót befolyásoló tényezők

1. Nagyipari csoportok irányító központjainak jelenléte
2. A termelési szerkezet diverzifikáltsága
3. Felsőoktatási-kutatási bázisok
4. Kísérleti fejlesztő helyek
5. A népesség és az információk gyors mozgását biztosító infrastruktúra jelenléte (légi közlekedés, autópálya, telekommunikációs hálózatok)
6. Az információk és az eszmék áramlását biztosító kapcsolati rendszerek (konferenciák, rendezvények, kiállítások) kiépültsége
7. A termelő szolgáltatási hálózatok (üzleti tanácsadás, marketing, reklám, számítástechnika) jelenléte
8. Pénzügyi erőforrások, támogatási rendszerek
9. Innováció-orientált fejlesztési stratégia, rendezési tervek
10. Az oktatási, kulturális pihenési és sportlétesítmények könnyű megközelíthetősége
11. Magas színvonalú lakófunkciókat kielégíteni képes városrészek, negyedek

Forrás: Horváth 2007, 11.

Az új városfejlesztési modellek előnyben részesítették a belső termelési és humán erőforrásokat, a város és régiója kapcsolatait, az interregionális kooperáció erősítésére alapozó fejlesztési irányokat. Külső – nemzeti és külföldi – fejlesztési eszközöket a belső adottságokra építve, ezek preferenciáira alapozva vettek igénybe. Az ilyen szemléletű városfejlesztési politika képes volt megakadályozni, hogy megismétlődjön a korábbi gyakorlat, és az akut foglalkoztatási gondok megoldása, a város gazdasági szerkezetének átalakítása újból egy alapelemeiben egymáshoz nem illeszkedő, erős külső függésre épülő, sérülékeny gazdaság kialakulásához vezessen. Ha ez ilyen formában alakult és alakul, a városi fejlődés hozzátartozója a komplex szolgáltatások kialakítása, hiszen ezzel a jövedelem helybéli elköltése is eredményezett. Azaz egyfajta körforgás is létezik, mely nemzeti szintű export-import arányban is megmutatkozik, mint a nemzetgazdasági fejlettség egy lehetséges mutatója. Ez városaink esetében azt jelenti, hogy a Győri térség lakosainak esetleges ausztriai vásárlásai kedvezőtlenül hatnak a térségre, míg Nyíregyháza fejlett vásárlóturizmusa Románia és Ukrajna térségeiből pozitívan hatnak a városra. A győriek megkeresett jövedelmüket nem a térségükben költik el, Nyíregyháza pedig jövedelmet, keresletet vonz.

Az új fejlődési hajtóerők alkalmazásának feltételei az egyes nagyvárosokban jelentős különbségeket mutatnak. Példaképpen 8 várost mutat be Horváth elemzésében. A mutatókban jelentkező különbségek jelentős részét a nemzeti politikák sajátosságaival lehet megmagyaráznunk, mint ahogy néhány esetben a nagyvárost körülvevő régió szerkezeti problémáinak hatásai is megfigyelhetők. A példák közé két kelet-közép-európai regionális központ is került, ezek mutatói értelemszerűen kevésbé kedvező képet illusztrálnak. (9. táblázat)

Az elemzés, hasonlóan Piero Bonaveró 1997-ben az olasz városhálózat nemzetközi funkcióira irányuló elemzéséhez, húsz termelési, pénzügyi, kutatási és oktatási, légi közlekedési, vásár- és kiállítás-szervezési, politikai, valamint diplomáciai mutató felhasználásával készült, a környezeti milyenség kiegészítésével. Az Urban Audit elemzése között láthatjuk, hogy számos helyen „na”, azaz nincs adat szöveg található, mely azt támasztja alá, hogy ilyen regionális központok esetében is előfordul a megfelelő adatok hiánya. Ez mindenfajta összehasonlító elemzést nehezít. Az indikátorok meghatározása a vizsgálatok szempontjából kiemelt fontosságú, de az adatok nélkülözése miatt sok esetben nehezen összehasonlítható egy komplex rendszerben.

Az elemzésben található Pécs, mint a Dél-alföldi régió központja és Nagyvárad, mint csatlakozó Románia határ menti területi központja. A vizsgált adatokat megfigyelve két

szempontból mutat lényegesen alacsony számokat a többi központhoz viszonyítva Pécs és Nagyvárad: az egyik a külföldi lakosság aránya, a másik a különböző megközelíthetőségek (közúti, vasúti és légi). A többi mutatót nézve mindkét város eredményes vagy átlagos szintű. Már korábban foglalkoztunk a versenyképességi mutatókkal. Az infrastrukturális adottságok, a megközelíthetőség elengedhetetlen feltétel a városok sikeréhez. Ezek fejlődése nélkül aligha lehet vonzó egy város a tőke, a külföldi vállalatok számára. Hiába a minőségi egyetem, a szaktudás, a múzeumok száma vagy az alacsony CO₂ kibocsátás, szilárd meggyőződés, hogy a jó megközelíthetőség nélkül nagyon nehéz a vonzás. Márpedig bármilyen színvonalas legyen egy település, egy város és térsége és azok szolgáltatásai, ha nincs munkahely. Azaz akár a helyi vállalkozásokat nézzük, akár a külföldieket, az ő telephely-választási döntésüket vagy sikerességüket és maradásukat befolyásolják a megközelíthetőségi mutatók.

A fenti Urban Audit nemzetközi módszertant és egy ezek alapján készült regionális városközponti összehasonlítást, mely egy magyarországi régióközpontot is tartalmaz, a szemléltetés végett tartottam szükségesnek bemutatni. Az adatok hiánya az összehasonlítást nehezíti, az adatok pedig sok háttérben meghúzódó információra nem engednek következtetni és azokat mélységében nem ismerjük meg. „A társadalmi-gazdasági fejlődéshez, a versenyképesség növekedéséhez egyre fejlettebb technikára és egyre több tudásra van szükség. Az innovációs tevékenységek sikerességéhez ugyanakkor minden társadalomban elengedhetetlen a kormányzat, az önkormányzatok, az oktatási intézmények, a gazdasági szervezetek, a közvetítő szervezetek és a tudományos kutatási szféra összehangolt, hatékony együttműködése” (Filep Gy, 2008, 79). A nagyvárosok versenyképességéhez tehát mindezek hozzájárulnak, hangsúlyos az összehangolt működésük a lakosság szám, adottságok és történelmi előzmények mellett.

13. táblázat: Néhány európai regionális központ fajlagos teljesítménymutatója, 2001

Megnevezés	Pécs	Graz	Trieszt	Maribor	Montpellier	Liverpool	Groningen	Nagyvárad
Munkanélküliségi ráta, %	7,8	7,8	6,9	n.a.	18,7	11,1	6,4	6
Aktivitási ráta, %	52,9	66,5	n.a.	48,9	51,5	53,6	70,3	53,6
A külföldi népesség aránya, %	0,9	9,5	4,3	2	6,9	n.a.	3,3	0,2
Tőzsdén jegyzett nagyvállalati központok száma	1	14	30	1	5	7	0	n.a.
Az ipari foglalkoztatottak aránya, %	21,5	26,4	24,2	n.a.	7,9	8,9	n.a.	36,8
A pénzügyi és üzleti szolgáltatásokban foglalkoztatottak aránya, %	11,1	21,8	27,9	n.a.	17,7	17,8	n.a.	5,1
Egy vállalkozásra jutó foglalkoztatottak száma, fő	3,5	15	4,6	18	8	28	n.a.	11
A felsőfokú végzettségűek aránya az össznépességből, %	13,4	19,5	9	15,1	22,7	11,2	22,8	12
Egy főre jutó CO2 kibocsátás	7,3	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	0,9	6,6	n.a.
Ezer lakosra jutó személygépkocsi	269	n.a.	551	446	469	267	349	n.a.
Légi megközelíthetőség, EU27=100	46	109	90	82	98	112	65	44
Közúti megközelíthetőség EU27=100	57	104	89	77	91	103	132	51
Vasúti megközelíthetőség EU27=100	54	86	91	77	101	108	135	51
Egyetemek száma	1	4	1	1	3	3	1	3
Színházak száma	3	8	n.a.	3	n.a.	7	9	2
Múzeumok száma	24	32	n.a.	n.a.	n.a.	13	7	2

Forrás: Horváth 2007, 13–15.

II. ÉSZAKKELET- ÉS ÉSZAKNYUGAT-MAGYARORSZÁG (GYŐR, NYÍREGYHÁZA)

2.1. ORSZÁGOS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS, FÓKUSZÁLVA A KÉT VÁROSRA ÉS TÉRSÉGÉRE

Enyedi (1998) megfogalmazásában „a versenyt csak azok a városok tudják sikerrel megívni, amelyek jellemzői a következők: a sikeres város képes a gazdasági szerkezet változtatására, szolgáltató szektorában magas az értékhozzáadó ágazatok aránya, a tudásalapú termelés jellemzi. A sikeres városban erős az innovációs képesség, döntések születnek, erős és gyarapodó a középosztály, emellett nagy értékű környezetet képes nyújtani a gazdaság és a társadalom szereplőinek, ezeken kívül a sikeres város jól kezeli a konfliktusait, jelentősek a külső, nemzetközi kapcsolatai és ezekkel összefüggésben a sikeres városban növekszik a jövedelem és a foglalkoztatás.” A városok fejlődését és sikerességét meghatározza az állami és a területi politika.

Hogyan alakult a területiség és regionalizmus Magyarországon? A XX. század magyarországi gazdaságtörténete arra kereste a választ, hogy érvényesülhet-e a regionalizmus hazánkban.

A trianoni szerződést követően a közigazgatás a maradék országban centralizált maradt, az egyes igazgatási ágak azonban decentrumokat hoztak létre. Így alakult ki a területbeosztást követően Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs regionális szerepköre. Észak-Dunántúlon azonban a szerepkörök Székesfehérvár, Győr, Szombathely között osztódtak meg, illetve speciális vonatkozásban Sopront is megemlíthetjük. Az utódállamokban Trianon után felszámolt magyar egyetemek a maradék országba települtek – Klebelsberg Kunó kultuszminiszter akadályozta meg azt, hogy ezek a fővárosba összpontosuljanak.

A főváros „vízfej” problémája azonban nagyon érzékelhető volt Trianon után. Budapest egy 7,8 millió lakosú ország fővárosává vált. Másrészt jórészt elveszett Magyarország számára a városhálózat „második vonala” is: Pozsony és Kassa, Ungvár és Beregszász, Nagyvárad és Szatmár, Kolozsvár és Brassó, Arad és Temesvár, Szabadka és Újvidék, amely a központi Budapest jellegét még jobban kiemelte.

Az iparral rendelkező városok és bányavidékek nagy részének elcsatolásával a maradék Magyarország gyáriparának a 70%-a Budapesten és a peremvárosaiban összpontosult. Ez nagyon előnytelen helyzetet eredményezett minden szempontból. Kezdetben megvolt a

szándék a változtatásra, ám forrásigényessége révén sokáig nem kerülhetett rá sor. Lényeges fordulatot hozott az úgynevezett „győri program”. Darányi Kálmán miniszterelnök 1938-ban jelentette be az ötéves fegyverkezési programot. E programnak inkább csak a neve és a legitimációs hivatkozása volt fegyverkezés, valójában a teljes magyar gyáripár modernizációs programját jelentette, beleértve az olyannyira szükséges területi decentralizációt is. Összesen 500 új gyár keletkezett, 80%-uk vidéken, ahol ez közel 100 ezer új ipari munkahelyet jelentett. Székesfehérvár, Győr, Debrecen, Szeged, Szombathely, Kecskemét gyáripárát ez a telepítés alapozta meg. Így alakult ki a magyar iparban Budapest 50% körüli aránya, mely azután bizonyos szervezeti átalakulással a későbbiekben is megmaradt, a rendszerváltás előestéjéig. A piaci eredmény az lett, hogy jelentősen megnőtt az ipari termékek kínálata. Az ipari termelés teljes volumene 1938–1942 között 37%-kal nőtt, egészében véve a versenyképességnek az európai vezető színvonalán. A gyáripárban foglalkoztatottak létszámának 28%-os és a reálbéreknek 12%-os emelkedése következtében bővíthetett a belpiac és az export is, és így valóságos gazdasági prosperitás indult el.

Később, az ötvenes években a fejlesztési források elosztásáról az Országos Tervhivatal rendelkezett, és az ötéves terv volt hozzá a kiindulási alap. A területi források meghatározása az egyes megyékre kitzúzott tervfeladatnak megfelelően történt.

A szovjet minta szerinti, 1950-ben megindult erőltetett iparfejlesztés hadigazdaság jellegű volt: alapanyag-kitermelés és gyártás, a nehézipari abszolút prioritása, gazdasági autarkia.

A területi erőforrásokkal gazdálkodni kívánó népgazdasági tervezésnek szüksége volt egy olyan átfogó dokumentumra, amelyre az ötéves tervek épülhetnek, amely egzakt hivatkozási alap lehet a források allokációjára. Ez a regionális terv lett volna hivatott arra, hogy a területi összefüggések figyelembe vételével egybehangolja az egyes térségekben folyó fejlesztéseket. A rendezési terv a hatvanas évek folyamán több lépcsőben készült (*Miklóssy 2004*):

- 1963-ban jelent meg a Településhálózat-fejlesztési tanulmányterv;
- 1968-ra készült el az országos Településhálózat-fejlesztési koncepció;
- 1971-ben ennek a tartalmát a Kormány két rendeletben hagyta jóvá (1006/71 és 1007/71 sz. kormányrendelet).

Mandel meglátásában a II. világháború után a gazdasági termelési tényezőként figyelembe vevő, az államszervezet felépítését követő „regionalizmus” nagyarányú versenyelőnyt biztosított a vasfüggöny innenső országai számára. A hatvanas évtized során Magyarországon is kimerültek az extenzív növekedés feltételei. Így egyre inkább konvertibilis valutával

rendelkező országok piacán realizálható termékek útján lehetett kielégíteni a magyar nemzetgazdaság nyersanyag, energiahordozó beruházási eszköz, technológia szükségleteit. Ezért át kellett értékelni a gazdaságirányítás rendszerét. A gazdasági reform után, az institucionlaista (szervezeti, allokációs) rendszerben is megmaradt ágazati elv alapon. A rendszert kétféle megközelítésben lehetett tervezni: területi és ágazati. A társadalmi fogyasztás teszi ki az eszközsükséglet jelentős részét, melyek a területi egységek alapján merülnek fel, ezek kielégítése viszont ágazati allokáció útján valósulhat meg. A kereslet szükséglet területi szintű, míg a kínálat ágazati szintű, ez okozott egyfajta ellentmondást. „A „regionalitás” érvényesítésére még a gazdaságirányítási reform után sem került sor, amely a magyarországi tervgazdasági modell számlájára írható fel” (Mandel–Gáspár 1977). „A termelési struktúra átalakítása két oldalról közelíthető meg. Egyrészt a piaci kereslet, másrészt a terelőkapacitások, a rendelkezésre álló szakképzett munkaerő és egyéb gazdasági feltételek oldaláról. A piaci kereslet „húzó” a meglévő kapacitások viszont „toló” erőt jelentenek” (Mandel 1987). A piacgazdasági reformokat és a nagy változásokat nézve mindig a kereslet vezérelt hatás miatt mentek végbe és nem azért, mert meglévő kapacitások és termelési feltételek állnak rendelkezésre. A népgazdasági terv Magyarországon a termelt eszközöket osztotta szét, és a termelés fokozására bár terveket készített, azokat igazán ösztönözni és növelni csak nagy áron és mesterségesen tudta. Területi, regionális politikára a Szovjetunióval kötött megállapodás miatt nehezen kerülhetett sor.

Az államigazgatás tett egy regionalizáló kísérletet tervezéstechnikai megfontolásból. Hat „tervezési – gazdasági körzetet” hoztak létre, melynek lényege Budapest tehermentesítő centrumainak létrehozása és a hozzájuk rendelt vonzaskörzetek kijelölését jelentette. Két változat ismert: a 6 alcentrumos (Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs, Nagykanizsa és Győr székhelyével) és a 9 alcentrumos, mely fentieket Szombathellyel és Szolnokkal, Székesfehérvárral is kiegészítette volna. A rayonokban alkörzetek voltak, ez a tervezet összesen 80 alkörzettel számolt. Gazdasági koncepciók is készültek ezekre a régiókra, és bizonyos igazgatási egységek (vasút, elektromos ellátás) is ezek mentén szerveződtek meg. Meg kell jegyezni, hogy ennek a körzetlehatárolásnak érdemi jelentősége nem volt. A gazdaság más logika szerint fejlődött, a fővárosi nagy gyárak munkaerő-igényéből fakadó telephelyépítés határozta meg. A megyeközpontokban megerősödött pártapparátus pedig sikerrel akadályozta meg az esetleges regionális hatalmi átrendeződést, hiszen ez csorbította volna hatalmukat.

A hatvanas években deklarálták a városfejlesztés fontosságát, az Építésügyi Minisztérium nevét és feladatkörét is kibővítették ennek megfelelően. A városok száma a következőképpen alakult a fővárossal együtt.

14. táblázat: A városok számának alakulása a fővárossal együtt, 1950–2000

év	db	fő lakos, ezer
1950	54	3 808
1960	63	4 424
1970	73	5 110
1980	96	5 702
1990	166	6 417
2000	222	6 421

Forrás: Miklóssy 2004.

Ez a városfejlesztési politika hármas célt tűzött maga elé:

- a városi infrastruktúra általános fejlesztése;
- a városhiányos térségekben új városok kifejllesztése;
- a városfejlesztés összehangolása az iparpolitikával.

Az ipar területi szerkezetére jellemző négy meghatározó típus:

- irányító és innovációs központ: Budapest;
- hagyományos nehézipar, bányászat és alapanyag-ipar térségei (az ipar tengelye): Borsod, Nógrád, Komárom, Veszprém;

viszonylag autonóm feldolgozóipar, ez a már régebben kiépült ipari bázisokon:

- nehézipari profillal: Fejér (gépipar), Baranya (bányászat);
- könnyű- gép- és élelmiszeripar: Heves (jelentős bányászattal), Győr-Sopron, Pest, Hajdú-Bihar (ezekben a gépipar a meghatározó), Csongrád (könnyűipar).

A hatvanas évek elején a népgazdaság modernizáló fordulata, a látható erőforrás-szűkülés által kiváltott „intenzív fejlesztés” igénye életre hívta a minisztériumokban a saját szakmai felsőoktatás megszervezését, amit főiskolák formájában oldottak meg. Ebben az időben a magyar felsőoktatásban tanulók fajlagos létszáma felzárkózásának indult Nyugat-Európához,

ahol egészen más típusú „oktatási forradalom-féle” zajlott le. A hetvenes évek végére azonban a helyzet teljesen megváltozott. A felsőoktatásban tanulók aránya a korcsoporton belül jelentősen szűkült, mialatt Európa többi részében emelkedett, a nyolcvanas évek végére a földrészünkön az utolsó helyek egyikére kerültünk. Ennek meghatározható oka az oktatásra fordított költségvetési pénzek csökkenése mellett a tanultság tekintélyének az elenyészése is.

Itt mindenesetre néhány jellegzetes területi különbséget is megfigyelhetünk a tanuláshoz fűződő értékrend mentén (*Miklóssy 2004*):

- a „nyugati” típusú, az iskolázottság tekintélyével, a fővároson kívül a két nyugati megyére (Vas és Győr-Sopron) jellemző;
- a „konzervatív” típusúban az iskolázottság a társadalom egyes rétegeiben megőrizte a hagyományos tekintélyét (Dél-Dunántúlnak és az Alföld nagy részének a főiskolás arányait ez emelte fel némileg);
- a „szocialista” típusúban nem volt jelentős motivációja a tanulásnak (ez a főváros tágabb térségét jellemezte.)

2.1.1. AZ ORSZÁGOS TERÜLETRENDEZÉSI TERV (OTT) ALAPKONCEPCIÓJA

Az elmaradott térségek első fejlesztési programja 1987 és 1990 között összesen 4 Mrd Ft támogatást tett lehetővé. Megszületett az OTT-ben egy középtávú fejlesztési program, a kidolgozott szakmai tartalom és területi lehatárolódás alapján. A kiindulás az volt, hogy nemcsak települési, hanem térségi szinten kell kezelni a problémákat. A vizsgálat alapját 27 mutatószám képezte, mégpedig nem statisztikai alapadatok, hanem képzett számok. A tartalmuk a foglalkoztatás-szerkezetet, a kvalifikációt és a szellemi kapacitást, a demográfiai helyzetet, a területi mobilitást, az intézményellátottságot, a jövedelem és fogyasztásszerkezetet foglalta magába, és néhány egyéb tényezőt: az ipari telephely léte, a külterületi népesség, a népsűrűség és a lakásépítési arány. Összesen 1.180 terület került az elmaradottak közé. Ezek mellett még voltak hasonlóan elmaradott települések, de azok nem összefüggő területen. 442 települést, 23 térséget jelöltek ki a támogatásra 7 megyében: Baranya, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy, Vas, Zala megyék egyes térségei és Szabolcs-Szatmár megyében Észak-Szabolcs és Bereg, Délkeleti Nyírség, Erdőhát és a Szatmári-síkság. E forrást pályázati úton lehetett igénybe venni infrastruktúra-építésre és munkahely-teremtésre.

2.1.2. TÖBBLÉPCSŐS CENTRUM-PERIFÉRIA VISZONY

A regionális fejlesztések a 20. század közepe óta világszerte a pólusfejlesztés elvén nyugodtak. Ezen elvek szerint a pólusba összpontosított fejlesztő eszközök hatása idővel „szétsugárzik” a centrumból és fejlesztő hatását kifejti az egész térségre, beleértve a perifériát is. Ezt a megállapítást a szakma sokáig elfogadta és támaszkodott rá, de a nyolcvanas évektől megrendült a belé vetett bizalom. Fölöttébb bizonytalan ugyanis a később kisugárzó „pozitív” hatás, ezzel szemben jól látható a jelenlegi „elszívó” hatás, ami a centrum javára elsorvasztja a perifériákat, megfosztva őket azokról az erőforrásoktól, amelyeket „majd később” fejleszteni lehetne. Alapjában véve ez a Nyugatról behozott felfogás irányította a magyarországi területfejlesztést is. Szigorúan ennek a logikának az alapján épült fel például az Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció.

A megyeszékhely és a megye közötti pozíciókülönbséget és függést az erősítette fel, hogy jó negyedszázadon keresztül a székhely volt a területfejlesztési források újraelosztásának az abszolút kedvezményezettje. Ennek a meghatározója a megyei apparátus volt, mint a tervalkunak az egyik meghatározó szereplője. Minden megyeszékhely erőteljesen növekedett, javult az infrastruktúra-ellátottsága és megtöbbszörözött a lakásállomány. A fejlődés motorja az ipartelepítés volt, az ezzel járó munkaalkalom és ingyenes lakáshoz jutási lehetőség csábította ide az embereket. Hatalmasra nőtt az ingázás volumene is, a nyolcvanas évekre minden megyeszékhelyen 10 000 fölötti volt a naponta bejárók száma. Ez a székhely számára kedvező forrásszerzési pozíció a szellemi élet tekintetében eléggé esetleges következményekkel járt, erősen függött a megyei apparátus által helyben teremtett légkörtől. Előnyben voltak az egyetemi városok. A legfontosabb lépcsője a területi alárendeltségnek a főváros és vidék viszonya volt.

Sz.-Sz.-B. megye tipikus ipari perifériának számított. A megye ipara eredetileg igen fejletlen és kis volumenű volt, azon kívül jelentős volt a mezőgazdaság népességfőlése, amit növelt a tsz-szervezés. A munkaerő helyi lekötésére ezért a hatvanas évektől telephelyi iparfejlesztés kezdődött, a tipikusnak mondható magyarországi gépipar és könnyűipar kombinációban. A beruházási szint természetesen igen alacsony, negyven éven át egyfolytában mindig sereghajtó volt ez a megye, viszont a beruházások legalább nem folytak el a semmibe. Az alacsony, az országos átlagtól 30-40%-kal elmaradó munkabérek vonzó telepítési tényezőt jelentettek, az iparban dolgozók pedig a mezőgazdasági kisüzemben tudták a jövedelmüket kiegészíteni.

2.1.3. TERÜLETI REÁLFOLYAMATOK: AZ ORSZÁG KETTÉSZAKADÁSA

2.1.3.1. Történeti előzmények

Gazdasági szempontból Nyugat-Dunántúl és főképpen a Kisalföld mezőgazdasága sokat profitált a birodalmi fővárossá növekedő Bécs és a nyugati nagy felnövekvő piac közelségéből. Az így szerzett jövedelmek kedveztek a gazdálkodás folyamatos korszerűsítésének, és ez egyúttal a polgári életformák és értékrend átvételét is eredményezte. Ez a térség, ahová Hamvas Béla megfogalmazásával „Nyugat géniusza” kisugárzik, az iskolázottságtól kezdve a családtervezésen keresztül egészen a konszolidált településképig.

(A társadalmi tőkében rejlő eme tartalék viszont akkora, hogy a magyar gazdaságföldrajz nagy szakértője, Enyedi György, néhány éve megkockáztatta azt a megjegyzést, hogy az Alföld homokján fejlődhet ki a „magyar Szilíciumvölgy”. Ha ennek idáig mégsem látszanak csírái, az nem biztos, hogy a prognózis hibája...)

A századelőtől kezdődő tartós agrárválság, a világháború és az ország megcsonkítása, majd a védővamos rendszerre átállt európai gazdaság azonban erősen aláásta az Alföld gazdasági lehetőségeit. Tovább növelte a bajt, és szinte összeroppantotta az Alföld társadalmát a „szocialista iparosítás” korszaka, ami az első időszakban együtt járt a mezőgazdaságnak a tönkretételével is.

2.1.3.2. Az állam szocialista iparpolitika hatásai

Az ötvenes évek végétől indult el az a területpolitika, aminek a kinyilvánított célja a területi különbségeknek a kiegyenlítése volt mind az értéktermelő képességben, mind pedig az életkörülményekben, és ezt a célt a rendszer alapvető sajátosságának megfelelően az újraelosztás segítségével próbálta megvalósítani. Így kezdődött az ipar telephelyi rendszerének a kiépítése és az infrastruktúrának, valamint általában az ellátásnak az iparra kulcsolt fejlesztése.

Az elmúlt fél évszázad gazdasági fejlődését erősen változó körülmények között is mindig az ipar határozta meg, pontosabban azok a gazdaságpolitikák, amelyek mindig csak az iparfejlesztést tekintették fontosnak, „húzó” ágának. Pedig ez a világgazdasági korszakváltás időszaka volt, és a fejlett országok már a szellemi tőkében és a szolgáltatásban találták meg a gazdaságuk húzó erejét. Ez a korszakos gazdasági tévedés határozta meg Magyarországnak a hatvanas évek óta fokozódó leszakadását a fejlődés világtrendjétől. Ezt a leszakadást fedte el

a KGST áldatlan működése, aminek a belső igénytelensége és gazdasági irracionalitása sokáig észrevétlen maradhatott.

A szocialista iparfejlesztés területileg háromféle stratégiát valósított meg, ekképpen alakult ki az ország iparának a térszerkezete:

- kitermelő és alapanyagipar, ez a kommunista rendszer első számú prioritása mindenütt;
- feldolgozóipar, gépipar „győri program”, Győr-Sopron megye;
- telephelyi ipar, Szabolcs-Szatmár „kedvező földrajzi fekvés”.

A termelő beruházásokon keresztül azután ez eldöntötte a megtermelt értékek területi aránykülönbségét, amelyben a „nehéziparú” megyék domináltak és a „telephelyiek” kerültek a sor végére. Eldöntötte a jövedelmek differenciálódását, amelyek ténylegesen nagyobbak voltak a nehéziparban. Eldöntötte nagyrészt a mezőgazdaság felhalmozó képességét is, mert ez nem az alaptervekenységtől, hanem a melléküzemi tevékenységtől függött, amit viszont a települt ipar szolgáltatási igényei határoztak meg elsősorban. A jövedelmek lényegesen befolyásolták a személyi szolgáltatások lehetőségét is.

Ami pedig a legfontosabb, erősen meghatározta a jövőbeli lehetőségeket. Arról van szó, hogy a telephelyi rendszer egyoldalúvá építi le a kapcsolatokat. Hiányzik a szellemi potenciál, az üzleti kooperáció, a piaci kapcsolat, az innovációs lehetőség, és a telephely ki van szolgáltatva a tőle független, általa nem befolyásolható központi döntéseknek.

2.1.3.3. A térszerkezet hatása

Észak-Dunántúl és a főváros térsége a leggyorsabb növekedést produkálta az elmúlt évtizedben, és egyúttal a külföldi tőkének a 90%-a is ide érkezett. Az ország keleti része viszont egyre gyorsuló ütemben maradt le a fejlődésben. Pusztán a „távolabbi” fekvés ezt ilyen mértékben nem indokolja. Talán még az sem, hogy ezen a területen döntően telephelyi ipar volt, ami a rendszerátmenetkor megsemmisült. A telephelyi iparnak a fő fogyatéka azonban az egyoldalú kapcsolat volt, ez funkcionálisan éppúgy igaz, mint a térbeli kapcsolatokban.

15. táblázat: A területi gazdaság értéktermelő képessége⁵

	Az ipar gazdálkodási eredménye, M Ft, folyó áron, 1983	Az ipar gazdálkodási eredménye az állóeszköz %-ban, 1983	Területi GDP, 1000 Ft/fő, 2000-es árfolyamon, 1975	Területi GDP, 1000 Ft/fő, 2000-es árfolyamon, 1983	Területi GDP, 1000 Ft/fő, 2000-es árfolyamon, 1994	Területi GDP, 1000 Ft/fő, 2000-es árfolyamon, 2000
Budapest	30912	19,3	1490	1710	1871	2615
Baranya	-236	-1,4	1150	1360	868	976
Bács-Kiskun	79	0,8	840	1000	800	856
Békés	-752	-7,0	940	1060	839	846
Borsod-A.-Z.	-1814	-2,9	1190	1380	722	827
Csongrád	1929	12,0	1160	1190	981	1063
Fejér	2332	10,0	1130	1430	998	1535
Győr-M.-S.	1434	7,0	1200	1340	1096	1731
Hajdú-Bihar	-285	-1,7	930	1060	864	919
Heves	535	2,6	1070	1170	737	916
J.-N.-Szolnok	27908	202,0	1000	1130	817	855
Komárom-E.	571	2,6	1370	1300	830	1077
Nógrád	27	0,34	830	750	649	698
Pest	1356	4,2	650	760	788	1010
Somogy	-873	-11,5	770	900	817	866
Szabolcs-Sz.-B.	2212	20,8	630	710	627	690
Tolna	-889	-14,0	820	1600	1003	1049
Vas	660	8,5	890	1100	1113	1475
Veszprém	1178	4,5	1240	1300	834	1086
Zala	3599	33,0	940	980	1002	1082
ORSZÁG			1070	1180	1040	1290

Forrás: Nemes Nagy József 1975.

Magyarország megyéinek vizsgálatára nem túl régre visszanyúlva, 10-20 éves távlatban is találunk területi és idősoros elemzéseket. Nemes Nagy József statisztikai vizsgálatait és regionális elemzési módszereit már ismertek. A KSH is készített egyfajta magyarországi nagyvárosi elemzést (ld. 1.3.3. fejezet).

⁵ A Statisztikai Évkönyvek alapján készült. Az 1975-ös GDP Nemes Nagy József összeállítására alapján. Az 1983-as GDP az ipar, a mezőgazdaság, a foglalkoztatás és a jövedelem térségi adataiból számított becslés. Az ipar deficitje meghatározó volt a rendszer összeomlásában. Az 1983-as év kiemelését több tényező indokolja:

- a hetvenes évek közepén megindult folyamatok tisztán ekkor érvényesültek utoljára, mert ezután az ad hoc állami beavatkozások a képet összekuszálták
- ekkor ért csúcspontra a vállalatközpontosítás. A következő évtől már lassú osztódás indult el.
- ekkor készült a kistérségekre bontott iparstatisztikai adatsor, amely egyedülként ad területi összehasonlítási lehetőséget ebből a korszakból.

**16. táblázat: Az adóköteles jövedelmek területi és időbeli alakulása Magyarországon
1988-1999 között**

Megye, régió, településkategória (fő)	Összes jövedelem (millió forint)			Az egy főre jutó jövedelem az országos átlag százalékában		
	1988	1993	1999	1988	1993	1999
Budapest	132 993	354 604	858 392	136,6	153	156,1
Pest	48 245	112 114	326 409	103,5	98,1	99,9
Közép-Magyarország	181 238	466 718	1 184 802	125,9	134,9	135,2
Fejér	21 632	53 973	150 672	103,3	105,4	112,8
Komárom-Esztergom	17 226	36 847	100 936	110,1	96,6	102,9
Veszprém	18 825	44 425	120 973	98,4	96,1	101,9
Közép-Dunántúl	57 684	135 244	372 580	103,5	99,7	106,3
Győr-Moson-Sopron	20 924	53 250	149 567	98,7	103,2	112,3
Vas	12 556	33 429	93 600	91,4	101,2	111,4
Zala	13 609	35 450	89 175	88,1	95,3	95,5
Nyugat-Dunántúl	47 089	122 129	332 342	93,4	100,2	107,0
Baranya	20 336	45 891	109 796	99,9	91,1	86,0
Somogy	14 164	34 602	81 844	82,4	83,0	77,2
Tolna	11 584	28 466	70 204	90,4	91,5	89,1
Dél-Dunántúl	46 084	108 959	261 844	91,5	88,5	83,8
Borsod-Abaúj-Zemplén	35 068	76 002	185 562	90,6	80,7	77,9
Heves	15 488	34 061	91 311	92,0	83,9	89,0
Nógrád	10 970	22 275	55 243	94,9	80,3	79,6
Észak-Magyarország	61 526	132 338	332 117	91,7	81,4	81,0
Hajdú-Bihar	23 120	53 890	137 451	84,4	79,8	79,0
Jász-Nagykun-Szolnok	18 854	43 046	107 414	86,7	81,9	80,9
Szabolcs-Szatmár-Bereg	20 873	46 981	114 718	71,0	65,8	61,9
Észak-Alföld	62 847	143 917	359 582	80,0	75,2	73,0
Bács-Kiskun	22 670	51 202	127 157	82,9	76,2	74,1
Békés	17 315	40 449	94 693	83,3	80,6	75,2
Csongrád	19 288	49 669	118 839	89,6	94,5	88,6
Dél-Alföld	59 273	141 319	340 688	85,1	83,2	78,9
Vidék összesen	382 748	896 020	2 325 562	91,5	87,9	88,3
Ország összesen	515 741	1 250 625	3 183 955	100	100	100
0-500	9 692	18 790	47 959	67,6	54,6	56
501-1000	18 398	38 022	99 256	73,4	62,1	63,5
1001-2000	34 505	73 777	196 107	76,2	66,3	67,7
2001-5000	58 998	128 254	338 771	79,2	71,0	71,5
5001-10 000	38 069	84 564	232 173	85,6	76,6	77,3
10001-50 000	113 152	267 828	691 595	97,5	95,5	95,7
50 001-100 000	42 566	114 476	295 170	112,1	122,2	123,8
100 001-250 000	64 489	168 148	424 532	110,6	115,8	115,7
Budapest	132 993	354 604	858 392	137,3	153,3	156,1
Vidék összesen	382 748	896 020	2 325 562	91,5	87,9	88,3
Ország összesen	512 862	1 248 464	3 183 955	100,0	100,0	100,0

Forrás: Nemes Nagy–Jákobi–Németh 2001.

A 19. táblázat regionális és megyei szinten mutatja az összes jövedelmet millió forintban és az egy főre jutó jövedelmet az országos átlag százalékában. Az idősoros vizsgálat 1988, 1993 és 1999. éveket hasonlítja össze. Szembetűnő eredmények mutatkoznak már ezekben az években is területi szinten.

Jól látszik, hogy megyei szinten kitűnik az egyes években és folyamatában is Győr-Moson-Sopron megye, mellette még szorosan Fejér, Komárom-Esztergom és Vas megyék. A Nyugat-dunántúli és a Közép-dunántúli régiók folyamatos fejlődési tendenciája mellett az Észak-alföldi régió és itt Szabolcs-Szatmár-Bereg megye országos átlaghoz való viszonylatban csökkenő mértékű az egy főre jutó jövedelmet tekintve.

Benett módszer a városok összehasonlítására (1900-tól 2004-ig)

Egy másik módszert, a társadalmi gazdasági fejlettség mérésére egy sokrétű naturális mutatórendszert használ Nagy Zoltán (2007), az ún. Bennett módszert, mely segítségével heterogén mutatókból juthatunk szintetizált mutatókhoz.

A módszer lényege, „hogyminden mutató esetében azon terület egység adatát tekintjük bázisnak, amelynél a mutató értéke a legnagyobb. Bennett* az egy-egy terület egységre kapott viszonylagos értékek összegét tekintette a számítás eredményének (pontszámának).

A számításoknál feltétel, hogy valamennyi mutató egyenes (minél magasabb értékű, annál magasabb fejlettséget mutat). Mutatóként a legmagasabb értéket kiválasztva, minden terület egységre ki kell számítani, hogy hány százaléka a legfejlettebb értéknek. Ezután terület egységenként összeadandóak a százalékos értékek, és ezen összegek rangsorolhatóak. Így látható, hogy egyes értékek mely terület egységekben a legmagasabbak, illetve milyen relatív fejlettséget mutatnak” (Nagy 2007). Ezzel a módszerrel Nagy a következő városok pozicionálását végezte el: Békéscsaba, Debrecen, Eger, Győr, Kecskemét, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Salgótarján, Szeged, Szolnok. A településeket 1900-ban, 1920-ban, 1949-ben, 1980-ban, 1995-ben, 2000-ben és 2004-ben számolta ki. A 11 város összesített rangsorában 1980-ig Győr végig az 1-2-ik helyet foglalta el, míg az utolsó évekre romlottak a város pozíciói és 4-5-ik helyre került vissza. Nyíregyháza helyzete változatosabb képet mutat. Folyamatosan a 7-8-ik helyen szerepelt 1980-ig, amikor az utolsó helyre csúszott vissza, az utolsó három vizsgált évben viszont már a hatodik helyen szerepel. ⁶

Összességében jól látszik, hogy a regionalizmus a II. világháborút követően bontakozott ki és ekkor ismerték fel jelentőségét a kormányok Nyugat-Európában. „A regionalizmus eszmerendzere, a totális diktatúra birodalmi államszerkezetének tagadásában fogant meg, és a Német Szövetségi Köztársaság és Ausztria föderális államformájában reprezentálódott” (Mandel 2004.) A később és mára egyre gyorsuló világban a nemzetállamok szélesebb körben

---

⁶Nagy Zoltán 2007-es Doktori értekezésében vizsgálja Miskolc város helyzetét a Bennett módszerrel más városokkal összehasonlításban. Hivatkozik a módszertannál Abonyiné P.J. 1999-es írására.

gazdasági együttműködések hoznak létre. Új dimenziója alakult ki az európai integráció jegyében a nemzetállamok kapcsolata mellett. Ez a területi önkormányzati szint és a határon átnyúló együttműködések intézményesítése, az eurorégiók kialakítása. Megalakult tehát a regionális forma, melyet a Maastrichti Szerződés alapján létrehozott Régiók Tanácsa is nyomatékositott. Az eurorégiók, azaz a határ mentén kialakított intézményesült együttműködési formáknak nagy jelentőséget tulajdonítottak a konfliktusok kezelésében és az integráció szorosabb fejlődésében. Ez a szubszidiaritás elvét is kielégítette, hiszen a helyi területi önkormányzatok építhették kapcsolataikat. Közép-Kelet Európában és így Magyarországon is a Szovjet típusú autokratikus birodalom, centrális irányítás alakult ki. Mindent a központból határoztak meg, a tervek is központilag születtek. Az országok együttműködését a határok elválasztó jellege nem segítette, hanem gátolta. Ebben az időszakban ráadásul a tőke és a munkaerő szabad áramlása sem volt lehetséges. Magyarország ilyen irányú fejlődése tehát azt eredményezte, hogy nemzetközi kapcsolatokat nem tudott kialakítani, központilag meghozott tervek mentén történt az elosztás és a területi politika helyett az ágazati politikai allokáció volt a jellemző. Az egyes kijelölt városok szükségszerű iparosítása megindult és ezek nagy fejlődésnek indultak. Ezek viszont nem a piaci kereslet vezényelt fejlesztések következtében fejlődtek, hanem a pártpolitikai fejlesztés döntésének hatására.

A központi döntések meghatározóak voltak, és Budapest dominanciája magasan vezetett. A nehézipari fejlesztések területi egységei voltak a meghatározó területei, és a feldolgozóipar követte ezt. A telephely ipar volt a legkedvezőtlenebb helyzetű. Magyarország térségi fejlődése tehát nagyrészt függött a két világban való hovatartozástól, a nyugati és a Szovjet blokk országaira való eltérő fejlődési pálya meghatározó volt. Ezen belül a külvilágtól való elzárás és a totáli központi döntések irányították a területi politikát. A városok és térségek versenyképessége nem attól függött, hogy a szubszidiaritás elve alapján, helyben mit tudnak tenni és fejleszteni, hanem egyszerű központi döntés határozta meg „sikerességüket”, fejlődésüket. A piacgazdaságra való áttérést és a regionalizmus kialakítását a központi gazdasági irányítás és a kollektivisták tulajdonszerkezet hátráltatott. A nyolcvanas évek végén már kialakultak a hipotézisek a tulajdonszerkezet megváltoztatására, a pártállam felszámolására és a parlamenti demokratikus pluralizmus kialakítására. A rendszerváltást követően a kormányzat a tanácsi rendszert „lecserélte” területi önkormányzati rendszerrel. Ezzel a középszint erős, meghatározó szerepe elhalt. Közben láthatóvá vált, hogy a piacgazdaság fontos eleme a regionális decentralizáció és ez nemcsak az Európai Unióhoz

való csatlakozás feltétele miatt lehet fontos. Bokros (2004) írásában értelmezi a piacgazdaságra való áttérés hatását, a verseny és szolidaritás tükrében: „ a piacgazdaságról úgy tartják, hogy rendeltetészerű működése feltétlenül fokozza a társadalom tagjai közötti jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségeket, ami a formális jogegyenlőség viszonyai közepette egyre inkább szétszabdálja a mezőnyt gazdagokra és szegényekre. Nem tagadható, hogy ez a hatás mindenképpen érvényesül a piacgazdaság lényegének tekinthető és az önérdeken alapuló verseny következtében, ami az eltérő képességek és szorgalom, valamint a kiinduló élethelyzetek különbözősége folytán valóban naponta szüli az egyenlőtlenségeket” (Bokros 2004, 28). Itt az egyén szemszögét láthattuk, amelyet ha megnézünk, a térségekre, városokra is igaznak vélhetünk. A piacgazdaságban a városok fejlődése a következőktől függhet: piacgazdasági verseny, önérdek (képesség, szorgalom) és kiinduló helyzet (történelmi előzmények) és a város geopolitikai adottságai.

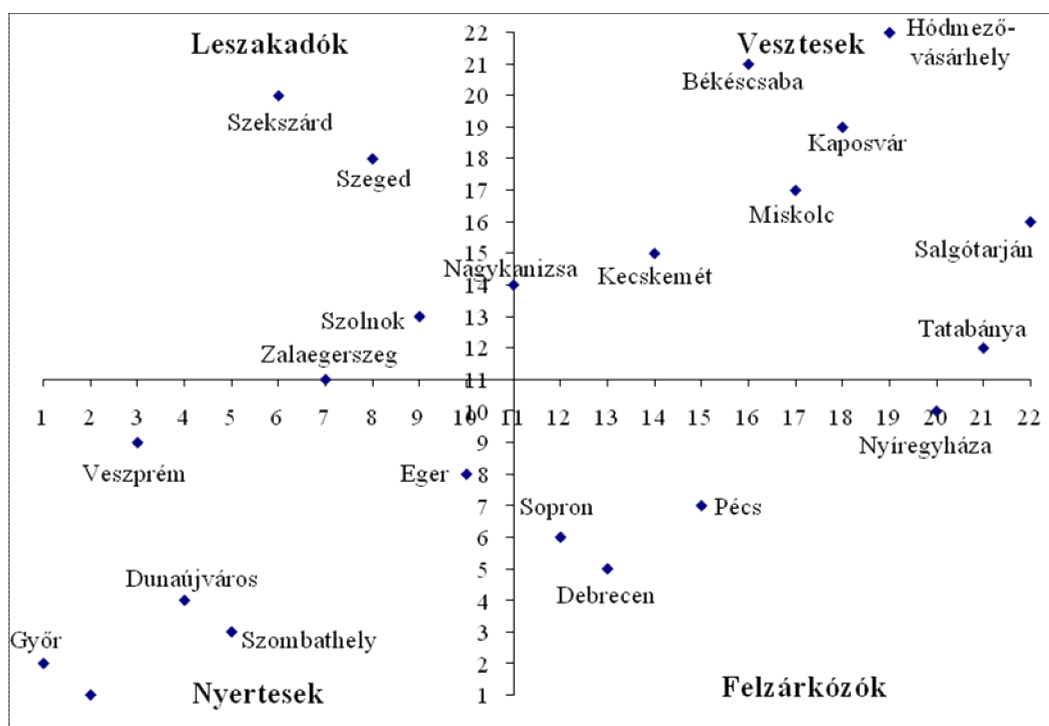
1990-ben megtörtént a közigazgatás teljes reformja, mely során az önkormányzati rendszert átalakították. Ezek következtében a helyi önkormányzatok kaptak számtalan jogosultságot, de megmaradt a megyei rendszer is. A régióra vonatkozó elképzelések tehát nem direkt közvetlenül kezdtek megvalósulni. A területfejlesztés rendezése jelentette a régiók helyét kijelölő fejlődés kiinduló pontját. A területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény a megyei és kistérségi területfejlesztési tanácsok mellett – önkéntes jelleggel – létrehozta a regionális fejlesztési tanácsokat is. A területfejlesztési törvényt 1999-ben módosították. Ezek alapján kialakításra került a hét tervezési-statisztika régió, melyek összetételét még ma is számos vita kíséri. Az intézményrendszer súlypontja kellene, hogy legyen a régió, de azok kialakítása, területi lehatárolása és törvényességi rendje, feladata mellett még mindig hiányos funkciókkal rendelkezik és erős a központi centrális irányítás kormányzati szinten.

A történeti területi áttekintésben látható, hogy a városok és térségeik fejlesztési irányának kialakítása központi döntés eredménye volt a szocialista időszakban, mely alapján a győri programot követően és a feldolgozóipari fejlesztések miatt Győr eredményesebben fejlődött, míg Nyíregyháza minden időszak fejlesztéspolitikai kategóriájában a rangsor végén szerepelt. Ezt figyelembe véve Nyíregyháza viszonylag jó helyen szerepel a városok összehasonlításában.

A rendszerváltást követően a piacgazdaságra való áttérésben Győr perspektivikus helyzetét kihasználva nagyarányú fejlődésnek indult, mely a térségre is jellemző volt. A külföldi tőke elsőként ismert fel vidéki városaink közül a győri előnyöket (Bécs–Pozsony–Budapest

tengely, közlekedési infrastrukturális feltételek, kedvező munkaerő feltételek az ipari múlt miatt, Főiskolai képzés), így elsőként alakult meg Magyarországon a Győri Ipari Park, melynek tulajdonosi szerkezete is kedvezett a további fejlődésnek (A győri önkormányzat közvetve kisebb részben, míg nagyobb részben egy osztrák befektető cég a tulajdonos). Mindkét városban széles palettájú főiskolai képzés folyik. Nyíregyháza helyzete az utóbbi években kezd felértékelődni a lehetséges határ menti kapu pozíciója miatt, az óriási jelentőséggel bíró M3 autópálya kiépülésével és további perspektíva egy meghatározó logisztikai központi szerep a záhonyi városközponttal karöltve.

11. ábra: A megyei jogú városok típusai a versenyképességi rangsorok alapján (1998)

Székesfehérvár

Megjegyzés: a vízszintes tengelyen az 1998. évi adatokból adódó összesített rangsor, míg a függőleges tengelyen a dinamikus rangsor található.

Forrás: Lengyel–Rechnitzer 1998

A fenti táblázat Lengyel Imre és Rechnitzer János kutatómunkájának eredményeként készült el. A magyar nagyvárosokat statikus és dinamikus rangsor alapján helyezték el a négyes kategóriákban: nyertesek, vesztesek, felzárkózók, leszakadók. Jól látszik, hogy Győr jól pozicionált Nyíregyházával ellentétben, viszont mindkét város fejlődő pályán halad kisebb-nagyobb mértékben.

2.2. GYŐR A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN ÉS GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYÉBEN

2.2.1. A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ

Az Észak-dunántúli régió természetföldrajza rendkívül változatos képet mutat, területén három nagytáj húzódik: a Kisalföld, az Alpokalja és a Dunántúli-dombság egy része, kiegészülve a Dunántúli-középhegység északi és nyugati peremvidékeivel. „A gazdag táj tükrében könnyen felfedezhető az itt élők természet és víz formálta szelleme. A római kori helyőrségtől a későbbi századok során a Dunát meghódító terményszállító burcsellásokig; majd a lecsapolással termőföldet teremtőkön és a közelmúlt rendkívüli folyószabályozó munkáin át egészen az immár rendezett vízpartokat a sport, a felüdülés céljából ismét birtokba vevő mai emberekig. Az itt élők mindennapjait ugyanakkor nemcsak a természet, hanem a történelem is formálta. A rómaiakat követő hun fennhatóság, az avarok, majd az államalapítás, a tatár és török hadak kevés vendégszeretettel fogadott itt tartózkodása, feudalizmus és reformkor, Napóleon Győrben töltött éjszakája mind érzékelhető lenyomattal gazdagították a térség társadalmi, gazdasági arculatát” (IVS Győr 2008).

A Nyugat-dunántúli régió Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyéket öleli fel. A régió a lakosság számát tekintve a második legkisebb az országban, a népesség 9,9%-a él itt. A térség északi része, elsősorban Győr-Moson-Sopron, kevésbé Vas megye földrajzi elhelyezkedéséből adódóan intenzíven bekapcsolódik a világpiac vérkeringésébe, míg a délebbre fekvő területek között periférikus helyzetben lévő térségek is találhatóak.

17. táblázat: A Nyugat-dunántúli régió településszerkezete, 2005

Területi egység	Terület (km ²)	A települések száma	Ebből: városok	Lakosságszám (ezer fő)
Győr-Moson-Sopron	4.208	182	9	439,9
Vas	3.336	216	10	265,2
Zala	3.781	257	9	295,2
Nyugat-Dunántúl	11.329	655	28	1.000,3

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A fenti táblázatban a Nyugat-dunántúli régió és a régió megyéinek lakosságszámát, területnagyságát, városainak és településeinek számát láthatjuk összehasonlításképpen. A

megyék területét és lakosságát tekintve Győr-Moson-Sopron megye a legnagyobb, a városok száma viszont hasonlóságot mutat, a településeknél pedig jól látszik Zala megye aprófalvas jellege.

A Nyugat-dunántúli régió három országgal határos, Szlovénia, Ausztria és Szlovákia területeivel. A régió részt vesz különböző eurorégiós együttműködésekben, így a West/Nyugat Pannónia Eurorégióval. E szervezet 1998-ban alakult meg, Burgenlanddal és a Nyugat-dunántúli régió megyéivel a határ menti együttműködés támogatására. A *Hármas Duna-Vidék Eurégió* 2001 januárjában jött létre azzal a szándékkal, hogy a szlovák-magyar határ menti területek kapcsolatai tovább erősödjenek a gazdaság, a kultúra, a környezetvédelem, az oktatás és a területfejlesztés terén. Míg a „nyugati” példákön nyugvó tapasztalatszerzés jelentős ösztönzője volt az Ausztria felé történő nyitásnak, a regionális együttműködések szükségképpen egyre inkább előtérbe helyezik a háromoldalú problémakezelést.⁷

A régió városhálózata kiegyensúlyozott, nagy- és középvárosok egyaránt megtalálhatók. A régióban 29 városi rangú település van. Nagyságrendjüket tekintve egyedül Győrben laknak 100 ezernél többen, a többi négy megyei jogú város (Sopron, Szombathely, Zalaegerszeg, Nagykanizsa) népessége 50 és 100 ezer fő közé esik. Az öt megyei jogú város vonzáskörzete az országhatáron túl terjed. A régió városhálózatában meghatározó térségi központi funkciókat lát el nyolc, 10-30 ezer fő közötti lakosságú város, és meghatározó kistérségi funkciókat 15 (10 ezer fő alatti lakosságú) város. 12 város tartozik az ötezer fő alatti kategóriába (a városok 40%-a), ami szintén tükrözi az elaprózódott településhálózatot. A régióban jól kitűnik a megyei jogú városok (ahol egyszerre van meg az agglomerálódás és a teljes körű térségi központ szerep) és néhány középváros funkciógazdagsága.

A dinamikusan fejlődő ágazatok elsősorban a régió északi felébe települtek. A kelet–nyugati főközlekedési útvonalak is ezen a területen haladnak át. A térségben található az ország legfejlettebb mezőgazdasággal és élelmiszeriparral rendelkező területe. A régió gazdaság szerkezetére jellemző, hogy itt és a Közép-Dunántúlon a legnagyobb az ipar részaránya, ami a '90-es évek második felében mindkét régióban dinamikus növekedést mutatott és a fejlődés meghatározó tényezőjévé vált. Elsősorban ennek köszönhető a terciér szektor részarányának mérséklődése is.

---

⁷ A határ közelségének számos napi szintű előnye és hátránya is létezik az itt élők számára, melyekre a korábbi elemzések miatt már nem térek ki.

A változatos természeti adottságú Nyugat-Dunántúlon történelmileg az ipar volt a gazdaság meghatározó ága. Ebben rejlik ma is a térség komparatív előnye, amelyet felismertek és eredményesen ki is használnak a multinacionális vállalkozások. Elsősorban a járműipar és gépipar súlya emelkedik ki. A termelékenység mutatói meghaladják az országos átlagot és éves növekedési üteme is átlag feletti. A foglalkoztatottak magas, közel 40%-os aránya dolgozik az iparban, miközben a terciér szektorban dolgozók aránya csak valamivel nagyobb, mint 55%. A külföldi érdekeltségű vállalkozások súlya – a Központi régió után – ebben a térségben a legnagyobb. A teljes magyarországi GDP mintegy 10–12%-át állítja elő a nyugat-dunántúli gazdasági térség. Ez a lakosság számához viszonyítva relatíve magas, így az egy főre jutó GDP meghaladja az országos átlagot, a vidéki átlagnál pedig lényegesen több. 2004-ben a Központi régió után a Nyugat-Dunántúlon volt a második legmagasabb az egy főre jutó GDP értéke (2.110 ezer Ft/fő).

2005-ben a régióban a gazdaságilag aktívak 94,1%-a foglalkoztatott, 5,9%-a munkanélküli volt, ugyanezek az arányok nyolc évvel ezelőtt 93,8 és 6,2%-ot mutattak. A foglalkoztatottak részaránya 2002-ben volt a legmagasabb, a munkanélkülieké viszont a legalacsonyabb. A régió megyéi közül Győr-Moson-Sopronban volt a legkedvezőbb az aktív népesség összetétele. Országos viszonylatban a másik két megye is kedvező foglalkoztatási, illetve munkanélküliségi mutatókkal rendelkezik.

A lakosság iskolázottsági szintjének alakulásáról elmondható, hogy hosszú távon csökkent a csak általános iskola 8 osztályát vagy ennél kevesebb osztályt végzettek száma, nőtt viszont az ennél magasabb végzettséggel rendelkezőké, legdinamikusabban a főiskolai, illetve egyetemi diplomásoké.

18. táblázat: Alkalmazásban állók száma a primer, szekunder és terciér szektorban Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyékben, 2005 (%)

	Győr-Moson-Sopron	Vas	Zala
Mezőgazdaság	3,9	4,0	3,9
Ipar	41,9	45,7	38,2
Szolgáltatás	54,2	50,3	57,9

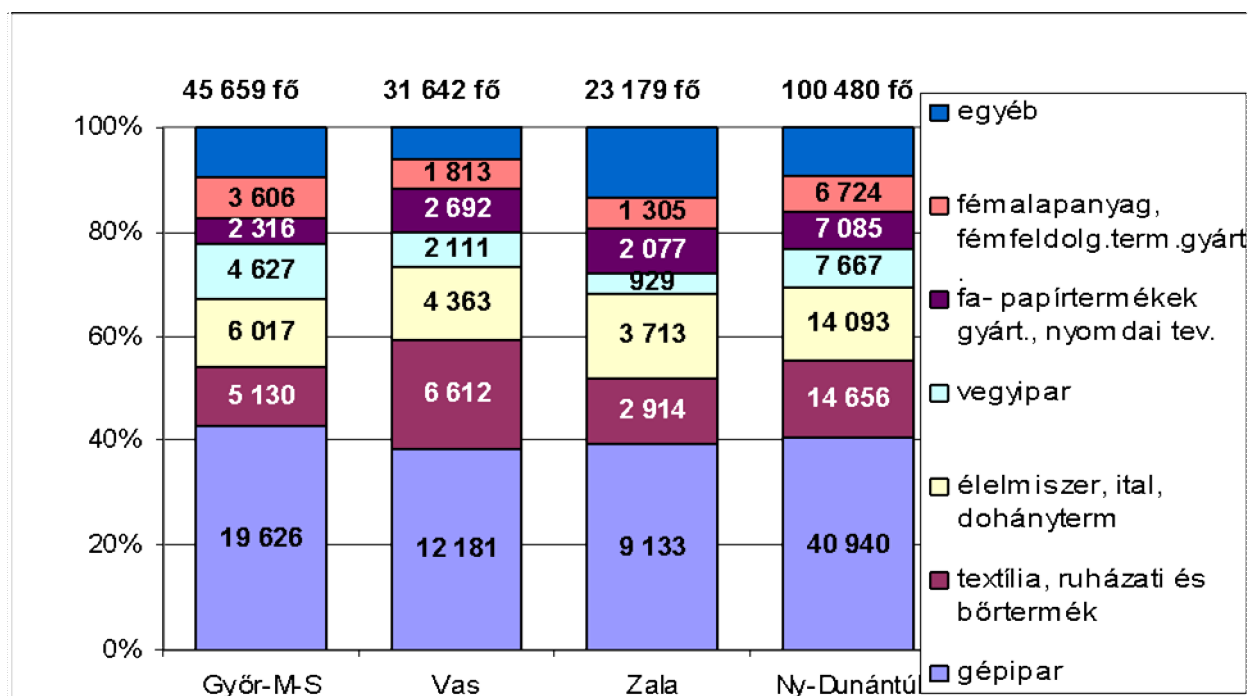
Forrás: Kovács 2007, adatai alapján saját szerkesztés

A Nyugat-dunántúli régió 286,4 ezer főt kitevő alkalmazásban állójának mindössze 3,9%-a dolgozik a primer szektorban, közel 42%-a dolgozik az iparban és 54,1%-a a tercier, szolgáltató szektorban. A 3. táblázatból látható, hogy Győr-Moson-Sopron és Vas megyében az iparban dolgozók aránya magas, míg Zalában a szolgáltató szektorban dolgozók aránya számottevőbb a másik két megyéhez viszonyítva, összefüggésben a megyék vállalkozói szerkezetével és jövőbeni fejlesztési területeivel. A győri és szombathelyi ipari parkokban jelentős nagyvállalatok telepedtek le, melyek fő profilja a jármű- és gépgyártás. Ez a beszállítói kör tevékenységét is meghatározza. Zala megyében ezzel szemben a szállodai szolgáltatások, turizmus, vendéglátás, gyógyturizmus szerepe erősödött meg.

Az 14. ábrából kitűnik, hogy a Nyugat-dunántúli régióban a gépiparban dolgozók aránya a legmagasabb, ez régiószinten 40,9 ezer főt jelent a 100,5 ezerből. A megyék közül a gépiparban dolgozók számát tekintve Győr-Moson-Sopron megye emelkedik ki. Jelentős az alkalmazásban állók száma emellett a textil-, bőr- és ruházati ipar területén, a vegyiparban, az élelmiszer- és italgyártásban, a fa- és papírtérmékek feldolgozásában, valamint a fémalapanyag-, fémfeldolgozás-termelés területén.

12. ábra: Az alkalmazásban állók száma a Nyugat-dunántúli régióban, 2005

Forrás: Kovács 2007.

A Nyugat-dunántúli régióban az elhelyezkedési lehetőségek az ország más területeihez hasonlítva kedvezőnek mondhatók. Az alkalmazásban állókat ágazati szektoronként tekintve a

szekunder és terciér szektorban dolgozók aránya viszonylag magas. Az iparban dolgozók meghatározó része – Győr-Moson-Sopron és Vas megyékben – a jármű- és gépiparban dolgozik, míg Zala megyében a szolgáltató szektorban dolgozók aránya relatíve magasabb.

Kiemelt fontosságú a területi verseny szempontjából a foglalkoztatottságot és munkaerő-piaci helyzetet regionális szinten is vizsgálni, hiszen a jól képzett, rugalmas, nyelveket beszélő fiatalok számára a felsőoktatási intézményekről kikerülve körvonalazódik: mely vállalatok elvárásainak szükséges megfelelni az elhelyezkedés szempontjából. A későbbi pályakövetés eredményei és a visszajelzések a munkaerőpiacról pedig az intézmények számára szakokra vonatkozóan is figyelemre méltóak (Filep 2007).

Bár a régióban az utóbbi években a munkanélküliségi ráta enyhén növekedett és az aktivitási arány kis mértékben csökkent, ennek ellenére országos összehasonlításban továbbra is kedvező helyzet mutatkozik. A térség jól szemlélteti a gazdasági átalakulás időbeni változását. A régió rendszerváltást megelőző időszakában az ipar nem volt jelentős a térségben, a folyamatos átalakulás következtében Magyarország egyik iparilag legfejlettebb területévé vált. A külföldi tőke beáramlott a térségbe és ez fellendülést eredményezett. A régióban nem egyenletes a tőkeállomány eloszlása. Az ipari termelés értéke 1991-hez képest megháromszorozódott (Győr-Moson-Sopron megyében 4,5-szeresére, Vasban 5,8-szorosára emelkedett). A régió gazdaságának fejlődése eredményezte az egy főre jutó GDP emelkedését, a nagyarányú munkahelyteremtést, a kifizetett bérek multiplikátor hatását a helyi gazdaságban, a know-how transzfer és a K+F együttműködések erősödését, a helyi iparüzési adó emelkedését. 2008-tól már az Audi Hungária Motor Kft. is fizet helyi iparüzési adót, mely Győr és térsége további fejlesztési perspektíváit segítheti. Mindezekkel együtt szintén jellemző a feldolgozóipar magas és a szolgáltatói szektor alacsony aránya, a kis- és középvállalkozások fejletlensége, az alacsony K+F ráfordítás és a régió belső egyenlőtlenségeinek fennmaradása. A kistérségek közötti nagyarányú különbségek jól érzékelhetőek.

2.2.2. GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYE

Győr-Moson-Sopron megye az ország területének 4%-át fedi le, területe 4.208 km². Az ország népességének 4,4%-a él a megyében. A 100 km²-re jutó településszám (4,3) meghaladja az országos átlagot (3,4). A megye településhálózatát 2005-ben 9 város és 173 község alkotta. A települések mindössze 3,8%-a népesebb ötezer főnél, amely magasabb a régió átlagánál (2,7%), de alacsonyabb az országos átlagnál (9,0%). Az urbanizációs szint,

vagyis a városi térségekben élő lakosság aránya 57,6%, meghaladja a Budapest és Pest megye nélkül számolt országos átlagot (a régióban ez az arány 55,4%, míg a Budapest és Pest megye nélküli magyar átlag 57,3%). A megyében jelentős a megyeszékhely népességkoncentrációja (28,9%).

A megyében Győr központtal alakult ki agglomeráció (29 település). Sopron közvetlen környezetében a települések közti kapcsolatok viszonylag laza rendszere mutatható ki, nagyvárosi település-együttest formálva (6 település). Mindkét térséget, az elmúlt másfél évtized szuburbanizációs folyamatainak eredményeként a népesség növekedés jellemzi.

Győr-Moson-Sopron megyében a kilenc város közül öt (Győr, Mosonmagyaróvár, Csorna, Fertőd, és Pannonhalma) mutatott dinamikus növekedést, míg Sopron, Kapuvár, Tét, és Jánossormorja növekedése elmaradt ettől. Elemzésünk szerint a megyében nincs stagnáló - lemaradó városi település. A nem városi rangú települések 30%-a (52 db) a dinamikusan növekvő, 42%-a (79 db) a növekvő, míg 24%-a (42 db) a stagnáló-lemaradó kategóriába került. Jellemző az egyes településkategóriák földrajzi elhelyezkedése, amelyek többnyire összefüggő „foltokat” alkotnak a megyén belül. Dinamikus területek jelentkeznek a nagyobb városok körül, elsősorban Győr esetében, illetve az országos jelentőségű első és másrangú utak mentén. Győr-Moson-Sopron megyében a kilenc város közül öt (Győr, Mosonmagyaróvár, Csorna, Fertőd, és Pannonhalma) mutatott dinamikus növekedést, míg Sopron, Kapuvár, Tét és Jánossormorja növekedése elmaradt ettől. Ki kell emelni, hogy ezen elemzés szerint a megyében nincs stagnáló - lemaradó városi település (*IVS Győr 2008*).

Magyarország NUTS besorolási szintjén a Nyugat-dunántúli régió belül Győr-Moson-Sopron megyének a részei az alábbi kistérségek: Csornai kistérség, Győri kistérség, Kapuvári kistérség, Mosonmagyaróvári kistérség, Pannonhalmi kistérség, Sopron- Fertődi kistérség, Téti kistérség.

2.2.3. GYŐR MEGYEI JOGÚ VÁROS

A város kialakulásában, életében a folyóknak meghatározó szerepe volt: a Duna, a Rába és a Rábca teszi Győrt a folyók városává. A város fejlődésében domináns szerepet játszott folyóparti tájegységek határán való fekvése. A Duna mentén, annak is jobb partján haladt az a fontos közlekedési útvonal, mely a Kárpát-medence középső részéből nyugatra vezetett. Ezen az útvonalon haladt a római korban Aquincumot (Buda) és Vindobonát (Bécs) összekötő út. Az előnyös helyzetet látszólag csökkentette az a tény, hogy Győr nem a Duna főága, hanem annak mellékága, a Mosoni-Duna mellé települt. De ez a hátrány csak látszólagos: a dunai

hajózás egészen az 1886-1894 közötti folyószabályozásig a Mosoni-Dunán, a Győri-Dunaágon haladt, mivel a szigetközi Duna rendkívül elfajult medre morotváival, mellékágak, holtágak, szigetek, zátonyok labirintusával alkalmatlan volt a hajózásra.

Győr közlekedésének nagytérségi kapcsolatai a IV. (közúti közlekedési folyosó), ill. VII. (Duna hajózási útvonal) Helsinki Folyosókat alkotják. Győr városa a Bécs-Budapest európai közlekedési folyosóban helyezkedik el, kiváló kelet-nyugati közúti, vasúti és vízi úti kapcsolatokkal rendelkezik. A meglévő észak–déli közlekedési kapcsolatrendszer a városnak jelentős fejlesztést igényel. A regionális léptékű útkapcsolatok szerteágazóak, közepes minőségűek. Számos hálózati, tehermentesítő szerkezeti kapcsolat hiányzik. Ezek közül a 85. sz. soproni főút 2x2 sávú fejlesztési programja napirenden van.

A regionális vasúti kapcsolat észak felé hiányzik, a jó soproni, közepes pápai és a gyenge veszprémi közül a pápai fejlesztése van folyamatban. A várossal szomszédos Győr - Gönyű Országos Közforgalmú Kikötő fejlesztése folyamatos. Ennek a kikötőnek fontos szerep jut a nagytérségi vízi úti kapcsolat biztosításában.

Győr megyei jogú város lakosságát tekintve az ötödik legnagyobb vidéki város Magyarországon. Az 1990-es népszámlálás adatai szerint a város lakónépessége 129.331 fő volt, a 2001-es népszámlálás pedig 129.412 főnyi lakónépességet mutatott ki Győr területén. Ez egyfajta stagnálást mutat.

Ha az állandó népességet vizsgáljuk éves bontásban, akkor más helyzet mutatkozik. Az állandó népesség 1990 óta folyamatosan csökken, aminek fő oka az agglomeráció falvaiba történő kiköltözés és a születések számának csökkenése. Az agglomerációban található falvakba történő kiköltözést a vándorlási egyenleg mellett a lakcímváltozások száma (be- ill. kijelentkezés) is jól szemlélteti, 1990 és 2001 között ennek értéke 1473. A népesség korösszetétele a kedvezőtlen demográfiai folyamatok ellenére viszonylag jó, a gazdaság és az innováció fogadás és érvényesítés szempontjából kedvező, hogy az aktív korosztály (15–64 évesek) aránya meghaladja a 70%-ot.

A város egyre szorosabban együttműködik, együtt él kistérségével és a jövőben egyre szorosabb együttműködést tervez a szomszédos kistérségekkel. A kistérségi kapcsolatokat nyolc főút, négy állami mellékút és öt vasútvonal szolgálja. A növekvő együttműködés egyik jele az, hogy az állami utak bevezető szakaszai sorra kezdenek telítődni (bécsi, veszprémi, pápai utak) és további fejlesztéseket sürgetnek. A vasútvonalak különböző szerény – a

korábbiaknál alacsonyabb – arányban vesznek részt a kistérségi közlekedésben (*IVS Győr 2008*).

Győr életében a helyi emberek lokálpatriotizmusa igen erős szerepet játszik, de fontos a város geográfiai helyzete is, mely a történelem során mindig elkísérte. A korábbi kereskedelmi útvonal, mely a mezőgazdasági csomópontból később átalakult ipari területté. Ma is léteznek ezek a versenyelőnyök, hiszen a fővárosi közelség és a közlekedési tengely, az autópálya, mely a hét minden napján zsúfolt, a vasút, a repülőtér és az alakuló kikötő mind hozzájárulnak Győr eddigi és lehetséges további fejlődéséhez. A győri ipar fejlődését szolgál(hat)ja a nemzetközi vállalatok betelepülése, melyektől munkakultúra, tudás transzferálódik. Ezek mellett egyre többen járnak be Győrbe munkát vállalni, ingáznak vagy idővel a városba telepednek. Ez a folyamat is túlmutat a határokon. A város tehát gazdasági és szellemi központ, kulturális, felsőoktatási és közigazgatási funkciókat átfogva.

Győrben mint kijelölt régióközpontban a közel harminc pénzintézet, a nagy fogyasztói tömegek kiszolgálására hivatott bevásárlóközpontok mind túlmutatnak a város szűkebb közigazgatási határain. A legutóbbi időszakban elkészült IVS tanúsága szerint – felismerve az ipari, gazdasági és szolgáltatási, közigazgatási és nem utolsósorban oktatási és egészségügyi központi szerepkörből adódó felelősséget – a város törekszik arra, hogy jelenének és jövőjének alakításába szervezett formában bevonja a környező falvakat, városokat.

Bécs, Pozsony és Budapest egyaránt versenyben áll vonzaskörzetének Győrre és környékére való kiterjesztésében, ugyanakkor Győrnek is sikerült megőriznie egyedi térformáló képességét. Győr Szlovákia szomszédos területein alakítja vonzaskörzetét, a bevásárló turizmustól a munkaerő fogadáson át egészen a kultúráig, a szórakozásig. Győr regionális szervező központja az Észak-Dunántúlnak és egyben fordítókorongja a Bécs–Pozsony–Budapest mega-agglomerációnak, azaz folyamatosan megújuló és kiteljesedő kommunikációs, logisztikai központ szerepet tölt(het) be. Az Európai Unióhoz való csatlakozás lehetővé teszi, hogy az egykori Bécs központú gazdasági körzet kapcsolatai újra kiépüljenek, egyidejűleg Győrnek esélyt adva korábbi vonzaskörzete felélesztésére a Felvidék irányába. Közép-Európa szívéhez, Bécs-Pozsonyhoz, mint az újraépülő nagyvárosi térhez való kapcsolódás egyre természetesebbé válik, mivel ez jelenti a városnak és térségének a hosszú távú európai perspektívát.

Győr jelenleg nyolc várossal folytat hivatalos nemzetközi együttműködést, a nem testvérvárosi együttműködésekben nyugvó megállapodások száma azonban ennél jóval magasabb. Ezen nemzetközi kooperációk jórészt a történelmi múlt, a földrajzi közelség, a

kulturális, vallási örökség, illetve a világgazdasági folyamatok eredményeképpen valósultak meg. Győr beleillik azon Duna menti városok sorába, amelyek fejlődése korábban a kereskedelemre, majd az iparra alapozódott. A város gyengeségét sokak szerint az összehasonlításban a szolgáltatások színvonala adja.

A város felemelkedő helyzetét tükrözi a felsőoktatás helyzete a többi városhoz képest. A város felsőoktatási funkciója elsősorban a kis-közepes európai városoknak felel meg, míg a valódi regionális központok széles skálájú egyetemi élete, a több karú campus nem jellemző. Jellemző ugyanakkor a helyi gazdasággal való összekapcsolhatóság, a szakképzés hozzáigazítása a helyi igényekhez.

2.2.3.1. Gazdaságtörténeti háttér

Győr gazdasági fejlődésének köszönhetően az ország vezető vidéki gazdasági központjává vált, ipari potenciálját, gazdasági versenyképességét tekintve Budapest után az ország második nagyvárosa. Győr kiváló előfeltételekkel rendelkezik ahhoz, hogy ne csak hazai, hanem nemzetközi jelentőségű gazdasági csomóponttá váljék. Győr szellemi potenciáljában, felsőoktatási szerepkörében, K+F bázisát tekintve jelentősen elmarad az ország felsőoktatási központjaiként számon tartott városoktól (Debrecen, Szeged, Pécs).

A győri térség, a győri polgárok, a győri millió hosszú évtizedek óta erősen kötődik az ipari hagyományokhoz és ez nagyon fontos a város történelmi fejlődését vizsgálva. A rendszerváltással járó nehézségeket a többi városhoz viszonyítva is viszonylag könnyedén megoldotta Győr. Ehhez hozzájárult a kedvező földrajzi fekvése, a szakképzett munkaerő folyamatos megléte és természetesen a város tudatos gazdaságszervező politikája, melyre a városvezetők mindig komoly figyelmet fordítottak. A nyugati határ közelsége szintén fontos szerepet játszott, hiszen a külföldi befektetések vonzására nagy hatással volt.

A város ma is jól prosperál a gazdaságot tekintve, melyben néhány multinacionális vállalatnak meghatározó jelentőségű szerepe van. Győr a magyarországi ipari forradalom időszakában a feldolgozóipar központjává lett, a vagongyártás, az élelmiszer-feldolgozóipar, a textilipar és a fegyvergyártás voltak a meghatározó iparágak. A II. világháborút követően a feldolgozóipar töretlenül fejlődött (a fegyvergyártás kivételével). A városban olyan nemzetközi szinten meghatározó termékek és gyárak voltak találhatóak, mint a RÁBA (futómű gyártás) és a GRABOPLAST (múpadló-gyártás) mely utóbbi ma is győri patrióta gyárnak mondható, hiszen óriási beruházásokat hajtott végre a városban, győri beruházókkal karöltve.

„A város klasszikus iparágak válságát (élelmiszeripar, textilipar) nagyobb megrázkódás nélkül vészelte át. Azonban Győr életét jelentős mértékben meghatározó összeszerelő-feldolgozóiparra hosszú távon nem alapozható a város gazdasága. Egyrészt az iparág túlságosan érzékeny a világgazdaságban bekövetkező változásokra, és emiatt sérülékeny. Másrészt a letelepedést elősegítő kemény telepítő tényezőkkel már más városok is rendelkeznek” (*Pólusstratégia Győr 2006*).

Ennek ellensúlyozása miatt a feldolgozóipar mellett támogatni kell más, magasabb hozzáadott értéket képviselő iparágak, vállalkozási formák megtelepedését és a meglévők fejlesztését. Már több vállalkozás elindult ezen az úton és telepedett meg, de folyamatos ösztönzéssel kell segíteni ezek minél nagyobb számú megvalósulását. Ehhez olyan környezetet szükséges kialakítani, amely a várost vonzóvá teszi a letelepedni kívánók részére, a már meglévőket pedig folyamatos fejlődésre sarkallja. Az ipari parkok megfelelő helyet biztosíthatnak az új vállalkozások számára és a szolgáltatások fejlesztésére is nagyobb hangsúlyt kell fordítani.

„A város adottságai jók a logisztikai szolgáltatások nyújtásához. Az úthálózat a teljes Nyugat-Dunántúli Régióra kiterjed, hatással van a Közép-Dunántúli Régióra is, a város rendelkezik közlekedési felsőoktatással, vasúti fővonallal, autópályával, kikötővel, illetve a közelben reptér található” (*GYMJV Fejlesztési Pólusstratégiája 2006*).

Érdemes kiemelni, hogy a regionális innovációs potenciál fejlesztési hatásai részben koncentráltan jelentkeznek, részben pedig kisugárzódnak a kompetenciákkal rendelkező centrumok körül, elsősorban a földrajzilag lehatárolható térségben. Győr esetében ezek a hatások mintegy 100 km sugarú körben jelentkeznek, és átlépik az államhatárokat. A hármashatár régióban, regionális alközpontként Győr térszervező erővel rendelkezik, és földrajzi helyzeténél fogva közvetíti, kiegészíti és alakítja is a nagy fővárosi központok által gerjesztett folyamatokat. Győr térszervező erejének fenntartásához a gazdaság, a környezet és a humán erőforrások összehangolt fejlesztése szükséges, melyben fontos szerepet kap a felsőoktatás.

2.2.3.2. Felsőoktatás – képzés

A Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási intézményeinek száma 2007-től egyel csökkent. Korábban a régió meghatározó felsőoktatási intézményei voltak a soproni székhelyű Nyugat-magyarországi Egyetem, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola, a zalaegerszegi kihelyezett képző helyek, a Pannon Egyetem nagykanizsai kara, a Győri Hittudományi Főiskola és a győri Széchenyi István Egyetem. A régióban közel 35 ezer hallgató tanul a felsőoktatás valamilyen formában és közel másfél ezer oktató vesz részt a munkában. Ahogy az alábbi táblázatban láthatjuk a hallgatók legnagyobb része Győr-Moson-Sopron megyében tanul (25 ezer fő) míg Vas megyében 6 ezer fő, Zala megyében kicsit több mint 4 ezer fő.

A városok közötti megoszlásban vezető szerepe Győr városának van, a mintegy 17–18 ezer fős hallgatói létszámával.

19. táblázat: A régióban működő felsőoktatási intézmények főbb mutatói a képzési helyeken, 2006

Város/megye/régió	Kar	Felsőoktatásban résztvevő hallgatók száma minden tagozaton	Hallgatók száma az egyetemi, főiskolai szintű oktatásban				Oktatók száma
			Összesen	ebből:			
				nappali tagozaton	esti, levelező, távoktatás	kollégiumban lakó	
Győr	9	17 004	16 144	8566	7578	1878	460
Mosonmagyaróvár	1	1 114	974	743	231	309	81
Sopron	4	6 196	5 196	3 007	2 189	679	355
Győr-Moson-Sopron megye	14	24 314	22 314	12 316	9 998	2 866	896
Szombathely	9	6 480	5 934	3 060	2 874	743	374
Vas megye	9	6 480	5 934	3 060	2 874	743	374
Keszthely	2	1 618	1 330	970	360	451	84
Nagykanizsa	1	548	423	374	49	145	5
Zalaegerszeg	4	2 060	1 889	1 484	405	627	122
Zala megye	7	4 226	3 642	2 828	814	1 223	211
Nyugat-Dunántúl összesen	30	35 020	31 890	18 204	13 686	4 832	1 481

Forrás: Oktatási helyzetkép a Nyugat-dunántúlon 2007.

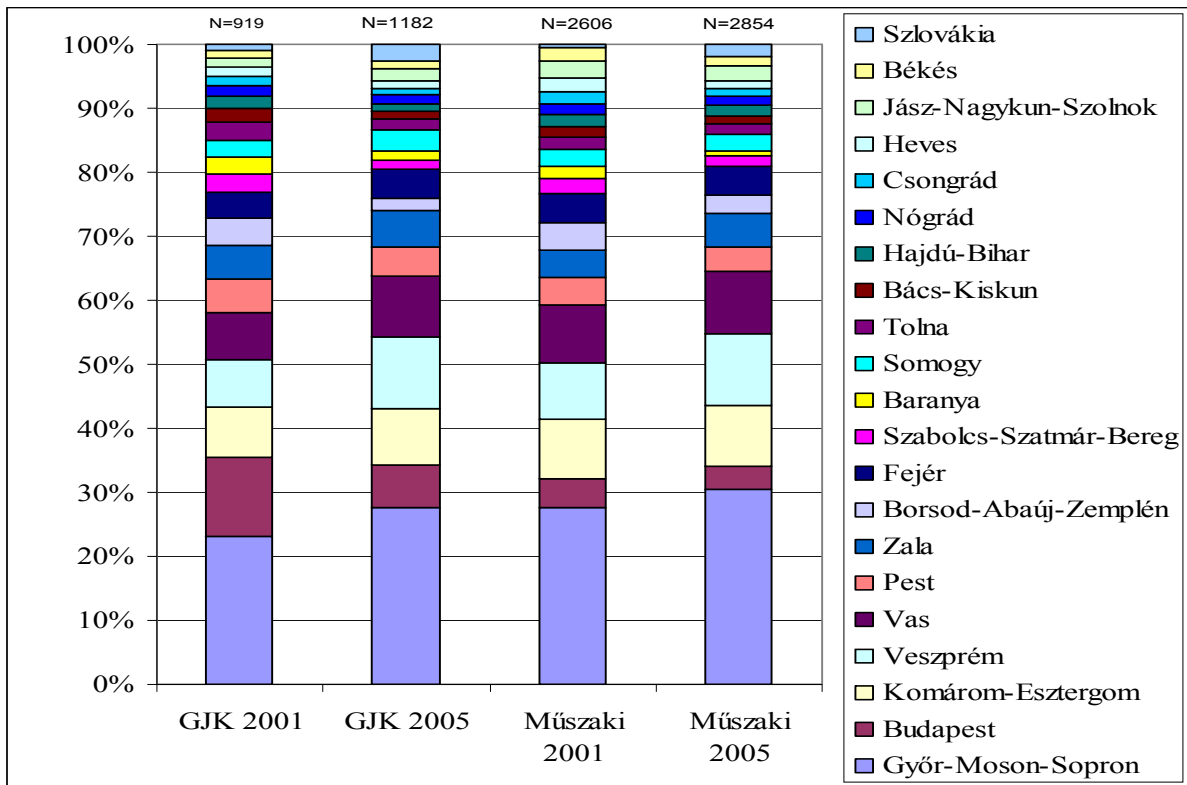

2.2.3.3. Győr és a térség meghatározó oktatási intézménye: a Széchenyi István Egyetem

„Az intézmény sikere nem előzmény nélküli. Győr újkori története során mindig jelentős iskolaváros volt. Kiváló egyházi és világi középiskolái mellett 1718-tól – kisebb-nagyobb megszakításokkal – a XIX. század végéig jelentős felsőoktatási intézmények (hittudományi, bölcséleti és jogi akadémiák, karok) is működtek a városban. A Győri Királyi Jogakadémia (amely állami intézmény volt) 1766-tól 1792-ig működött, olyan tanítványokat szárnyra bocsátva, mint Batthyány Lajos, az első felelős magyar miniszterelnök és Deák Ferenc, a „haza bölcse” (IFT SZE 2006). 1963-ban egy törvényerejű rendelet alapján műszaki egyetem létrejöttét rendelték el, melyet módosítottak és főiskola létrehozása kezdődött el. A tervezett nappali hallgatói létszáma a négy karon – Közlekedési, Közlekedésépítési, Járműgyártási, Távközlési Karon – összesen 1 734 hallgató volt. Az új felsőoktatási intézmény 1974-ben Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola néven kezdte meg működését. A magyar felsőoktatási intézmények többségétől eltérően a főiskola épületei eleve oktatási célra készültek, így minden létesítmény egy helyszínre került. A főiskola 1986 óta viseli a „legnagyobb magyar” Széchenyi István nevét. A fejlesztési célkitűzéseknek megfelelően 1995-ban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Győri Zeneiskolai Tanárképző Tagozata integrálódott mint Művészeti Fakultás, s az egyetem képzési palettáján a zeneművészeti oktatás 1996-ban jelent meg. 1998-ban megindult a gazdálkodási képzés, a korábbi 1995-ben elkezdődött ELTE kihelyezett jogi képzés 2002-től saját jogász képzésre kapott lehetőséget.

2002. január 1-jétől a Főiskola Egyetemi rangra emelkedett. 2004-ben megtörtént a Multidiszciplináris Társadalomtudományi, majd 2005-ben a Multidiszciplináris Műszaki Doktori Iskolák akkreditációja és ezt követően mindkét iskola azonnal megkezdte munkáját. 2008-ban a Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori iskola külön területekre vált szét: Jogi és Társadalomtudományi. A 2008-as MAB doktori iskolák akkreditálásánál mindhárom képzés folytathatta működését. Ezek mellett elindultak a különböző szakkollégiumi tevékenységek, megépült a Győri Egyetemi Csarnok. A győri Széchenyi István Egyetemen színes képzési paletta áll rendelkezésre a tanulni vágyó fiatalok számára. A hagyományos műszaki képzések mellett (villamosmérnök, mechatronikai mérnök, mérnök informatikus, közlekedésmérnök, gépészmérnök, építészmérnök, építőmérnök, környezetmérnök, műszaki menedzser, műszaki szakoktató), jogi és közgazdasági (gazdálkodási és menedzsment, kereskedelmi és marketing, közszolgálati, nemzetközi igazgatási, nemzetközi tanulmányok), egészségügyi, valamint zenei képzés is folyik.

13. ábra: Az alábbi ábra a Széchenyi István Egyetem hallgatóinak megoszlását mutatja karok és megyék szerint 2001-ben és 2005-ben.

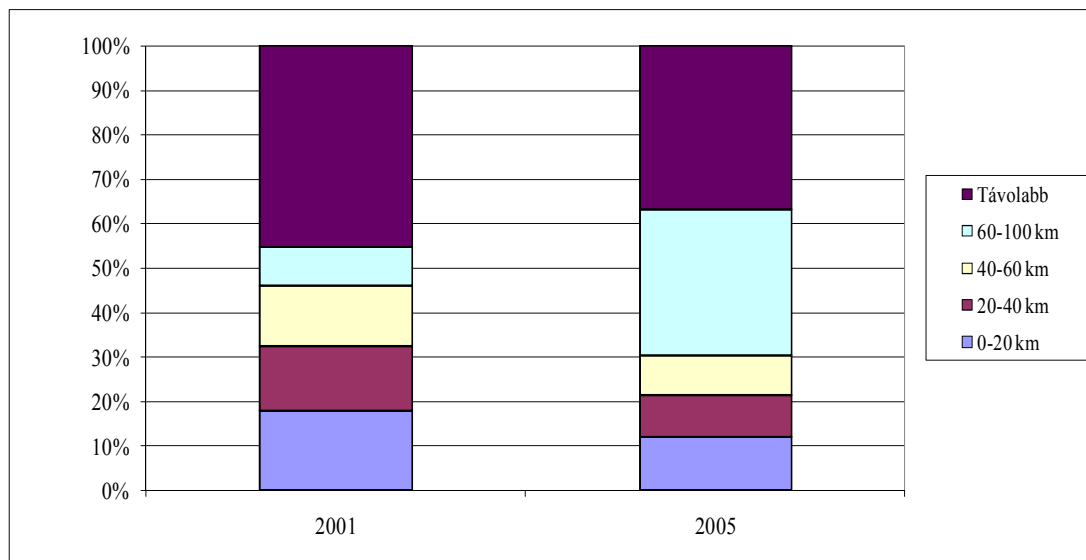

Forrás: Hardi 2007.

A 10-es ábrán látható a Jog-és Gazdaságtudományi Kar és a Műszaki Tudományi Kar megyék szerinti megoszlása 2001-ben és 2005-ben. Jól kivehető, az egyetem vonzáskörzete. A Győr-Moson-Sopron megyei magas hallgató számot követően, Veszprém megyéből, Komárom-Esztergom megyéből és Vas megyéből érkeznek a legnagyobb számban hallgatók. Érdekesség, 2001-hez viszonyítva a Budapesti jelentkezők száma visszaesett és a Győr-Moson-Sopron megyéből érkezők száma emelkedett.

A Széchenyi István Egyetem jelentkezőinek legnagyobb százalékát a térség, a környező megyék középiskolásai teszik ki. Ez mutatja az egyetem térségi vonzását hallgatói tekintetben.

14. ábra: A hallgatók megoszlása a lakhely távolsága szerint a Széchenyi István Egyetemen, 2001, 2005

Forrás: Hardi 2007.

Az utolsó ábra a Széchenyi István Egyetem hallgatóinak lakhely távolság szerinti megoszlását mutatja két időpont (2001–2005) között. A kutatást a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatási Központjának Nyugat-dunántúli Tudományos Intézete végezte. Látható, hogy 2005-re a 100 km-en belül lakó hallgatók száma közel 10%-kal növekedett. Legnagyobb létszámban azon hallgatók tanulnak az egyetemen, akik lakhelye az egyetemtől 60 és 100 km közötti távolságban található.

Az elmúlt évtizedben rugalmas, széles és színes képzési rendszer épült ki az intézményben: felsőfokú szakképzés, alapképzési szakok, a már akkreditált mechatronikai mérnöki mesterszak mellett további mesterszak indítására adott engedélyt a Magyar Akkreditációs Bizottság és szakirányú továbbképzések, doktori iskolák jelzik a kínálatot. A két multidiszciplináris doktori iskola megszervezése, működése az intézmény és egyúttal a térség tudományos értékének növekedését jelzi. Az egykor ezer hallgatót képző intézményben ma hétezer-háromszázan nappali, háromezer-hatszázan a levelező, ezernégyszázan a távoktatási képzésben vesznek részt. A szomszédos Felvidékről kettőszázat meghaladó fiatal tanul az egyetemen.

A hallgatói létszámhoz a minősített oktatói létszám is kialakult. Az egyetem teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatóinak számát láthatjuk a következő táblázatban.

20. táblázat: A Széchenyi István Egyetem teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatóinak száma oktatói munkakörök szerint, 2005/2006

Szervezeti egység	Egyetemi				Főiskolai				Össz.
	tanár	doc.	adj.	tanárs.	tanár	doc.	adj.	tanárs.	
Jog- és Gazdaságtudományi Kar	7	15	34	7	1	9	3	0	76
Műszaki Tudományi Kar	15	37	66	15	11	39	0	0	183
Egészségügyi Szociális Intézet	1	1	0	0	1	1	4	2	10
Zeneművészeti Intézet	0	0	0	0	1	13	5	3	22
Széchenyi István Egyetem	23	53	100	22	14	62	12	5	291

Forrás: Felsőoktatás. Statisztikai tájékoztató 2005/2006.

A Széchenyi István Egyetem jelentős hagyományokkal rendelkezik a Győr központú technológiai régió vállalkozásaival történő együttműködés terén. A földrajzi értelemben Észak-Dunántúlként megfogható gazdasági térségben a járműipar központi jelentőségű. A korábbi évek tudatos építkezésének, illetve a vállalati kapcsolatok intenzitásának elismerése, hogy a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal által kiírt pályázatok jóvoltából az Egyetem keretein belül 2005-ben megkezdhette munkáját a Járműipari-, Elektronikai és Logisztikai Kooperációs Kutató Központ melyhez 23 cég kapcsolódik. A KKK finanszírozását tekintve 100-130 millió Ft-os vállalati forráshoz ugyanannyi támogatást biztosít az állam. A Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont (JRET) a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal támogatásával a Pázmány Péter Program 2005-ös kiírása keretében valósul meg a 2006 és 2008 közötti időszakban. Tekintettel Győr ipari hagyományaira és nyilvánvaló fejlődési tendenciáira, valamint figyelembe véve a Széchenyi István Egyetem fő képzési irányait, a Tudásközpont kiemelten a járműipari gyártástechnológia kutatására fókuszál (www.nkth.hu). Tudásközpont konzorciumi partnerei a régió jelentős járműipari vállalatai a Rába Futómű Kft, a Borsodi Műhely Kft és a mosonszolnoki SAPU Bt. Mindkét program több egyetemi tanszék összehangolt munkájának eredményeképpen, a vállalati kutatási igények széles spektrumára képes hatékony válaszokat adni. A Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont jövője szorosan összekapcsolódik azzal a kiemelkedő jelentőségű munkával, mely a magyarországi fejlesztési pólusok programjának, ezen belül is az

„AUTOPOLIS” – Nyugat-magyarországi Fejlesztési pólus komplex fejlesztési programjának kialakításával kapcsolatos.

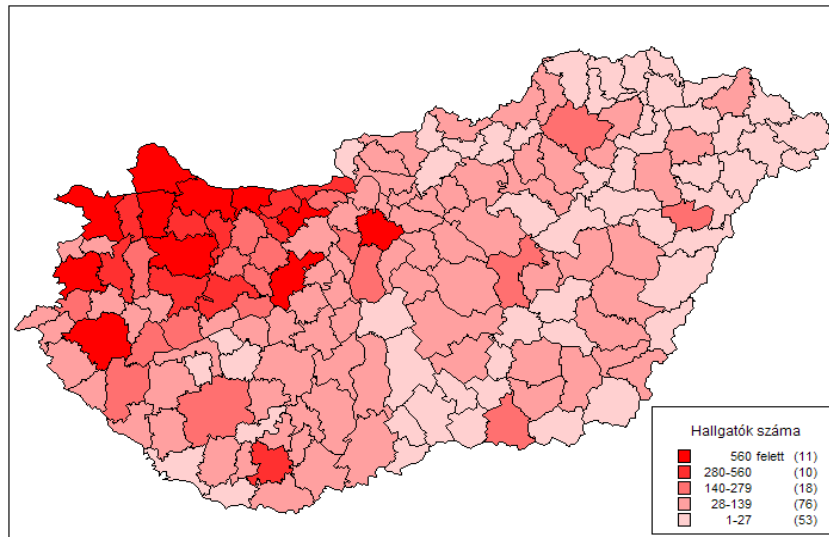
Hagyományaira, erősségeire, valamint földrajzi elhelyezkedéséből következő lehetőségeire való tekintettel a Győr központú pólus elsődleges fejlesztési irányaként a járműipar, az ezt kiszolgáló beszállító ipar, valamint a járműiparhoz, közlekedéshez kapcsolódó alternatív üzemanyagok témaköre került meghatározásra. A Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont, illetve a Széchenyi István Egyetemhez kapcsolódó fejlesztési elképzelések célja, hogy az egyetem bázisán egy európai dimenziókban is jelentős járműipari tudáskonzentráció jöjjön létre, mely azon túl, hogy a vállalati kooperatív kutatásokon keresztül közvetlenül is gazdaságfejlesztő hatást vált ki, egyidejűleg az új kutatási eredményekkel folyamatosan frissített oktatási programokon keresztül újratermeli és megerősíti a technológiai régió versenyképességének és megújuló képességének személyi feltételeit (www.sze.hu). A térségben közel 3,5 millió motor és 1,6 millió jármű készül évente.

A dinamikusan fejlődő fiatal győri egyetem a gyakorlatorientált mérnök képzésével – a 10 éves PRACTING konzorcium munkája révén – a régió iparával szoros kapcsolatban van. A Széchenyi István Egyetem PRACTING irodája közel 80 vállalattal tartja a kapcsolatot és éves szinten mintegy 100-110 hallgatónak nyújt segítséget gyakornoki hely közvetítésében. A gazdaság további fejlődésének feltétele, hogy az innováció, a kutatás-fejlesztés terén tovább erősödjön a felsőoktatás és az ipar kapcsolata. Különösen a térség vállalkozói számára kell lehetőséget teremteni, tudományos-technológiai támogatást biztosítani, hogy beszállítóként bekapcsolódhassanak a világszínvonalú termékek előállításába. (www.nfh.hu)

A Széchenyi István Egyetem a Karrier és PR Iroda vállalta fel a magasan képzett munkaerő megtartásának támogatását, az oktató-nevelő cél mellett egyfajta tápláló szerepet, segíteni az intézmény hallgatóinak a tudatos karriertervezésben, karrierépítésben és a megfelelő munkahely kiválasztásában. A hallgatók fő szükséglete, hogy a diploma megszerzését követően el tudjanak helyezkedni, valamint be tudjanak illeszkedni, és a szakmai elvárásoknak megfeleljenek. Problémájuk, hogy nem kapnak elég információt arról, hogy mi vár rájuk a munka világában, illetve nem tudatosul bennük, hogy nem lehet elég korán elkezdni a tudatos karrier tervezését (*Filep–Kovács 2005*). A piaci szféra fő szükséglete, hogy olyan friss diplomások kerüljenek ki a felsőoktatási intézményekből, akik az elméleti ismeretek mellett szakmai tapasztalatokkal is rendelkeznek, ezért gördülékenyen tudnak munkába állni. A vállaltok szemszögéből ma már elvárás az egy vagy két idegen nyelven való társalgás, a számítógép alapos ismerete és a különböző személyes kompetenciák fejlettsége.

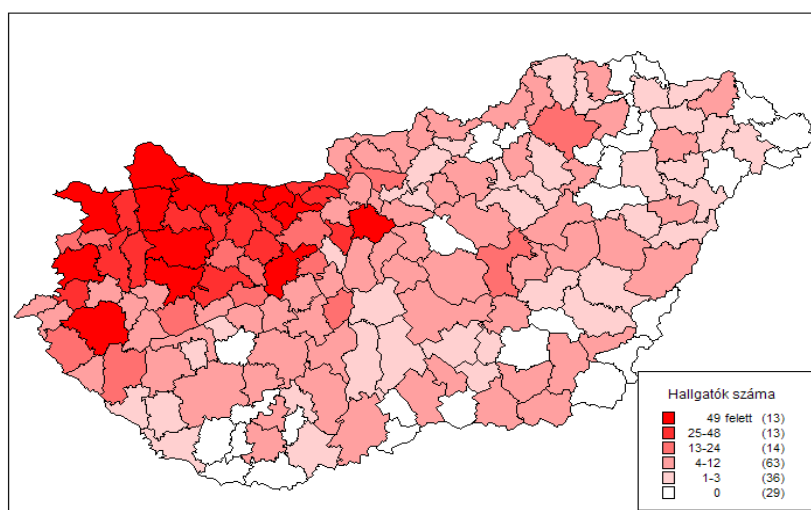
A következőkben két ábra látható. Az ábrák azt mutatják, hogy milyen a Széchenyi István Egyetem vonzáskörzete 2001 és 2008 között valamint 2006-ban. Ugyanez a táblázat látható majd összevetésként a Nyíregyházi Főiskola esetében. A vonzáskörzet adatai a hallgatók lakhely szerinti jelentkezését tükrözik.

15. ábra: Széchenyi István Egyetem Győr, 2001-2008. Felvett hallgatók lakhelyük szerinti bontásban, kistérségi ábrázolásban.

Forrás: Educatio Kht. / OFIK adatai alapján.

16. ábra: Széchenyi István Egyetem Győr, 2006. Felvett hallgatók lakhelyük szerinti bontásban, kistérségi ábrázolásban.

Forrás: Educatio Kht. / OFIK adatai alapján.

Mint láthatjuk a Széchenyi István Egyetem (2002. január 1-én kapott egyetemi rangot) hallgatói „vonzástérképein” 2001–2008. között minden kistérségből érkeztek hallgatók az egyetemre. Azaz országos lefedettséget mutat. Ha 2006. évet kiemeljük jobban látható a vonzáskörzet. A legerősebb vonzás az észak–nyugat dunántúli térségből jelentkezik, de domináns a főváros kistérsége is.

2.2.4. GYŐR ÉS A FEJLESZTÉSI PÓLUS

„Győr Megyei Jogú Város Közgyűlése, mint a pólus egyik legfontosabb szereplője, 286/2004. (VII. 8.) Kgy. határozatával fogadta el Győr jövőképét. A jövőkép alapján elkészült és a Közgyűlés 502/2004. (XII. 16.) Kgy. határozatával fogadta el a Győr Megyei Jogú Város 2014-ig szóló Stratégiai Programját. A stratégiai program jól használható Győr Fejlesztési Pólus Programjának elkészítéséhez.

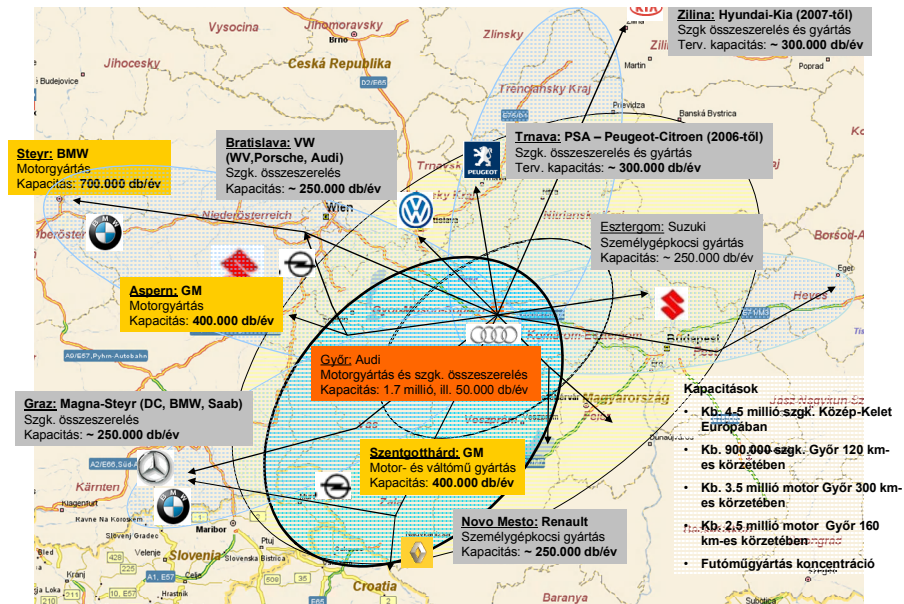
Győr jövőképe a Közgyűlési határozat alapján két fő fejlődési irányt tartalmaz:

- Modern város-modern gazdaság
- A regionális központ”

A közös elképzelések alapján a fejlesztési pólus jövőjét a a gépjárműgyártásra, beszállítói és logisztikai kapacitások bővítésére valamint a megújuló energiák fokozott hasznosítására kívánja alapozni, úgy, hogy a fejlesztések hatása a régió egészére és a szomszédos határmenti területekre terjedjen ki (*GYMJV Fejlesztési Pólusstratégiája 2006*).

A pólus releváns *gazdasági hatásának* térbeli lehatárolását a pólusfejlesztési célkitűzések határozzák meg. Ezek közül a gépjárműgyártás és beszállítás tekintetében lehetséges ábrázolni a pólus hatásterületét.

17. ábra: Győr járműipari fejlesztési pólus elsődleges és másodlagos célterülete, valamint kisugárzási irányai regionális partnerei segítségével

Forrás: (GYMJV Fejlesztési Pólusstratégiája 2006).

Győr városának versenyképességéhez vezető út a szakemberek és vezető politikusok szerint az alábbi út vezet. Fő célelemek az innováció, melyhez a felsőoktatás és a különböző kutatások eredményei vezethetnek. Ebben fő együttműködő partnerek a kutatóhelyek, vállalatok, és a felsőoktatási intézmények. Mivel a térség járműipari fejlesztésre és a hozzá kapcsolódó tevékenységek területére koncentráll, kiemelten a Széchenyi István Egyetem.

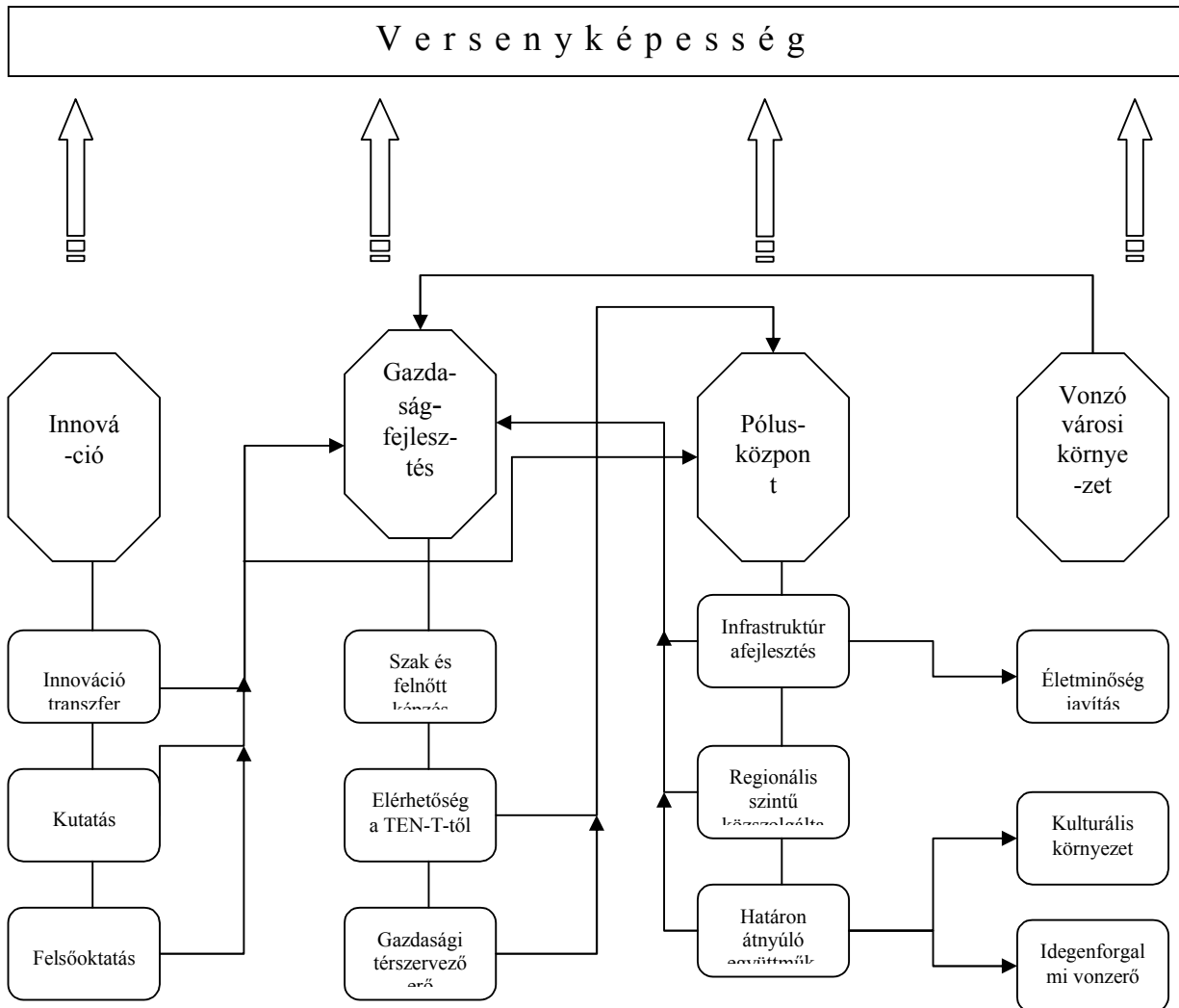
A gazdaságfejlesztés másik fontos szerepe a szak és felnőttképzés, melynél az előbbiben komoly hátrány jelentkezik ország viszonylatban is. Itt fontos lehet a további cégeknél és meglévőkénél is a megfelelő utánpótlás, a szakemberek biztosítása. A pólusközpont fejlesztésben kiemelt a megfelelő infrastruktúra fejlesztése, itt még szintén van lemaradás melynek fejlesztése a regionális vonzást tovább erősítheti és fontos a határ menti további együttműködések fejlesztése. A vonzó városi környezet elengedhetetlen, hiszen a városok versenyképességében egyre fontosabb a környezet milyensége, a kulturális programok melyek a helyiek számára és a turizmus vonzásában emeli Győr városát.

A 20-as ábrán a versenyképesség ábráját láthatjuk, melyet Győr városa készített. A versenyképesség négy útját részletezi. Ezek alapján a gazdaságfejlesztést, az innovációt, a pólusközponti szerepet és a vonzó városi környezetet jelöli meg. Az innováció meghatározó elemei az innováció transzfer, a kutatás és a felsőoktatás. A gazdaságfejlesztéshez kiemelt

figyelmet kell fordítani a szak- és felnőttképzésre. A pólusközpont keretében fejleszteni szükséges az infrastruktúrát, ez kihat a gazdaságra és az életminőségre is, a regionális szintű közszolgáltatásokat és a határon átnyúló együttműködéseket. Ez utóbbi a kulturális környezet és az idegenforgalom miatt meghatározó jelentőségű.

18. ábra: Győr Megyei Jogú Város versenystratégiájának egyszerűsített ábrája

Forrás: GYMJV Fejlesztési Pólusstratégiája 2006.

2.3. NYÍREGYHÁZA AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓBAN ÉS SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYÉBEN

2.3.1. AZ ÉSZAK-ALFÖLDI RÉGIÓ

Az Észak-alföldi régió Magyarország északkeleti részén fekszik és határos Szlovákiával, Ukrajnával, valamint Romániával. Területe 17.729 km², amely hazánk területének 19,1%-át teszi ki; a magyarországi népesség 15,3%-a, azaz 1,56 millió fő (KSH, 2001) él itt. A 29 év alatti korosztályt 643.128 fiatal képviseli. Egy négyzetkilométerre csak 86 ember jut, így a hét régióból ez a 3. legritkábban lakott vidék. Jellemző a régióra a több évtizede tartó negatív vándorlási egyenleg; a bihari, illetve a határ menti térség tekinthető gyorsan fogyó népességű területnek. A régiót Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék közigazgatási területe alkotja.

A régió területén található 387 településből 49 város. A legtöbb település Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található. Jelenleg 28 többcélú kistérségi társulás működik a térségben.

A régió természetföldrajzi képét az Alföld határozza meg. Az agrárium jó adottságokkal bír. A mezőgazdaság kb. 11%-kal járul hozzá a régiós GDP értékéhez, amely kétszerese az országos átlagnak. A mezőgazdaságnak régi hagyományai vannak: Észak-Alföld Magyarországon belül jelentős élelmiszer-feldolgozóipari alap-, illetve nyersanyagtermelő bázis és jó minőségű, a térséghez köthető agrártermékekkel rendelkezik.

A terület legfontosabb természeti kincsei a nagy kiterjedésű, helyenként kiváló minőségű szántóterület, a természetes gázmezők, a szén-dioxid-, a termásvíz- és az agyag-készletek. A régióban fontos határátkelőhelyek találhatóak, a magyarországi határforgalom kb. 12%-a itt bonyolódik le. Magyarországon csak az Észak-alföldi régióknak van Ukrajnával közös határvonala.

A térség 22 településén található számottevő turisztikai vonzást kiváltó termálfürdő, amelyek között nemzetközi hírűek (Debrecen, Hajdúszoboszló, Berekfürdő, Cserkeszőlő, Nyíregyháza-Sóstófürdő) is vannak. Az Észak-Alföld egyik legattraktívabb adottsága a Tisza (és a Tisza-tó) vízi turizmusa, továbbá a régió kiváló terepe a lovaglás, a kerékpározás, a horgászat, a repülés, a vadászat szerelmeseinek.

A régió városai közül Debrecen tartozik a „regionális centrumok” közé gazdasági súlypont-szerepe, nemzetközi hírű egyeteme és az innovációra épülő gazdasági fejlődés szellemi bázisa miatt. Nyíregyháza gazdaságára jellemző az intézményi és kereskedelmi szolgáltatások

átlagosnál nagyobb súlya a helyi gazdaságban. A gazdasági szerkezetet erősítették a város népességéhez viszonyítva nagy léptékű és rendkívül gyorsan felfutó kereskedelmi beruházások, valamint a pénzügyi szolgáltató hálózatok terjeszkedése. A város (szub)regionális szerepkörének meghatározói a kereskedelmi, vásárvárosi, üzleti szolgáltatási tevékenységek és a román–ukrán–szlovák határ közelségére alapozott nemzetközi funkciók lehetnek. Szolnok gazdaságában a legnagyobb a feldolgozóipar súlya, amelynek privatizációja országos összehasonlításban is jelentős külföldi befektetéseket vonzott. A várost régió belüli excentrikus fekvése és erős külső kapcsolatrendszere, valamint közlekedési adottságai egyaránt alkalmassá teszik a regionális logisztikai centrum-szerep betöltésére.

Az Észak-alföldi régió mindhárom megyéje számos nemzetközi együttműködési megállapodással rendelkezik.

Kihívást jelentő feladat a három megyét közelebb hozó együttműködések elindítása és a régió belüli közösségi tudat, regionális identitás megteremtése.

A jól működő oktatási és képzési rendszer rendkívül fontos szerepet játszik az előnyök kiaknázásában. Az alapképzés meghatározó szerepet játszik a munkaerő minőségének alakulásában, hiszen ez jelent alapot a továbbtanuláshoz. Az oktatási intézmények és a tanuló diákok számát tekintve az Észak-alföldi régió különösen jó helyen áll. A régió 213 közép fokú intézményeiben több mint 70 ezer diák tanul, míg felsőfokú képzésben több mint 20 ezer hallgató vesz részt.

A kutatás és a fejlesztés, fejlesztői munka, az innovációs és korszerűsítési képesség lényeges eleme a regionális jellemzők, tulajdonságok kialakításában. Új vagy továbbfejlesztett szolgáltatások, alacsonyabb költségek, magasabb minőségi tevékenység és gyorsabb válasz a kihívásokra: ezekhez mind hozzásegít a kutatás és fejlesztés. Fontos szerepet tölt be a kommunikációs hálózatok kiépítettsége, az információs szolgáltatások igénybevehetőségének fokozása és a szakértelemhez való hozzáférés lehetősége.

Elmondható tehát a régióról, hogy az oktatási, kutatási területen jól pozicionált, határ menti területei szomszédosak Ukrajnával, Romániával és Szlovákiával melyből az elkövetkezendő években szintén versenyelőnye keletkezhet, a foglalkoztatottságot szükséges mindenképpen valamilyen módon ösztönözni.

2.3.2. SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Magyarország északkeleti részén fekszik. Két nagyobb tájegységből áll, a Nyírségből és a Felső-Tisza-vidékből. A Nyírségben helyezkedik el a Rétköz területének 78%-a, a Felső-Tisza-vidékhez pedig a Szatmári-síkság, a Beregi-síkság, valamint az Ecsedi-láp tartozik. A Nyírség hazánk második legnagyobb hordalékkúp síksága, ahol a futóhomok a legelterjedtebb. Területét több folyó szeli át, a Tisza, a Szamos, a Kraszna, a Túr és a Batár, melyek a tájak mai arculatát jelentősen meghatározzák.

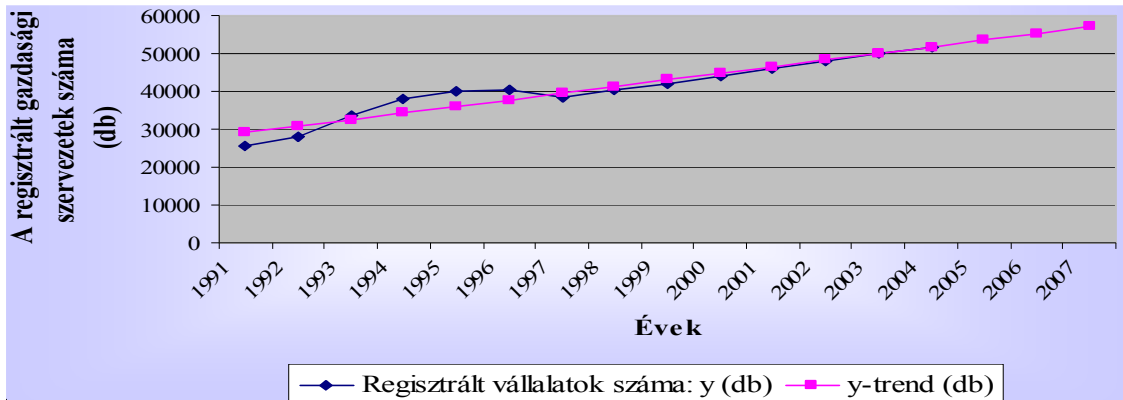
A megye három országgal határos: Ukrajnával, Romániával és Szlovákiával. Szomszédos megyéi: Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú Bihar. A megye területe közel 6.000 km² és 229 települése van. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét 2005 elején 579 ezren lakták, ezzel a harmadik legnagyobb népességű megye az országban. Népsűrűsége 98 fő/km², mely alacsonyabb az országos (104 fő/km²) átlagnál, vidéki összehasonlításban azonban a viszonylag magas (a vidéki átlag 91 fő/km²). A megye székhelye Nyíregyháza, melyet a „Nyírség fővárosának” is neveznek. E megyei jogú város lakosainak száma 116 ezer, mely 1/5-e az egész megyében élők számának. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye keleti részére az aprófalvas településstruktúra jellemző, így a megye lakosságának tizede 2 ezer fő alatti lélekszámmal bíró településen él. De meg kell jegyezni, hogy az Alföld térségeihez hasonlóan a nagyobb településméret jellemző.

A keleti ukrán határ menti terület tágabb körben a Kárpátok Eurorégióba tartozik, a magyarországi NUTS szinten pedig az Észak-alföldi régióba és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyébe. Négy kistérség található a magyar-ukrán határ menti területen: a Záhonyi, a Kisvárdai, a Vásárosnaményi és a Fehérgyarmati kistérségek; a Csengeri és a Nyírbátori kistérség Romániával szomszédos.

A megyei foglalkoztatásban a vállalkozói szféra kisebb szerepet tölt be, mint országosan, 2005-ben a munkavállalók 52%-a dolgozott magántulajdonú munkáltatónál, országosan pedig a foglalkoztatottak 56%-a. A megye népességének fogyását a születésszám csökkenése által generált természetes fogyás, valamint az utóbbi években ismét erősödő belföldi vándorlási veszteség együttesen okozta. A megyében a nemenkénti összetételre a nőtöbblet jellemző, 2005-ben 1000 férfira 1088 nő jutott.

Gazdaság szerkezetében a rendszerváltás sem hozott áttörő változásokat – annak ellenére, hogy a vállalkozások száma dinamikusabban növekedett és növekedésük a jövőben is várható.

19. ábra: A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 1991-2007

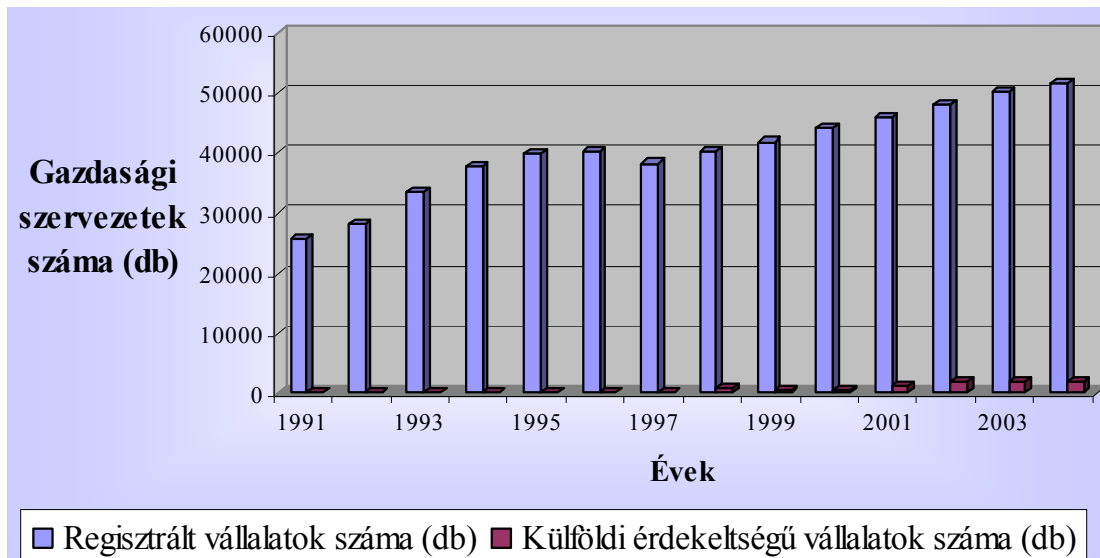

Forrás: KSH.

A megye gazdasági struktúrájának sajátossága – a fejlettebb megyék struktúrájához viszonyítva – abban mutatkozik meg, hogy az ipar a hozzáadott értéknek arányaiban kevesebb mint felét adja, a szolgáltatások és a mezőgazdaság súlya viszont relatíve magasabb.

Az ipari termelést a városokra és döntően a megyeszékhelyre történő koncentráltág jellemzi. Vállalkozásainak legfőbb problémája az elaprózottság és a tőkeszegénység. A külföldi működő tőke megjelenése, az országoshoz viszonyítva szerény.

20. ábra: A regisztrált és a külföldi érdekeltségű gazdasági szervezetek száma, 1991-2004

Forrás: KSH.

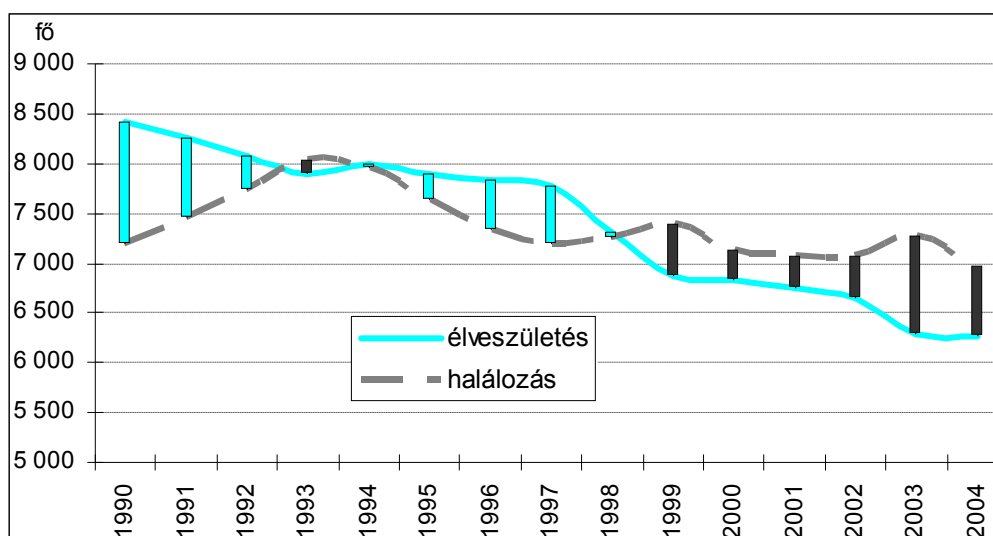
A szolgáltatás volumene az értéki adatok oldaláról követve számottevőbb. Struktúráját a tradicionális kereskedelmi és közösségi jellegű szolgáltatások aránya határozza meg.

Viszonylag kicsi a többlet hozzáadott érték termelőképeség. A megye kereskedelme szempontjából meghatározó a fekvés periférikus jellege.

A változatos természetföldrajzi adottságok számtalan további lehetőséget kínálnak a turizmus (vadászat, sporthorgászat, lovaglás, méhészet) fejlesztéséhez is.

A megye *népességszáma* az utolsó mikrocenzus időpontjában 581 ezer fő volt, alig ezerrel kevesebb, mint a legutóbbi, a lakosság teljes körében végzett 2001. február 1-jei eszmei időponttal végrehajtott népszámláláskor. A megye népességének fogyását a születések és halálozások egyenlegeként kialakuló (lásd. ábra), elsősorban a születésszám csökkenése által generált természetes fogyás, valamint az utóbbi években ismét erősödő belföldi vándorlási veszteség együttesen okozta, amit – a határok kilencvenes évektől jellemző átjárhatóbbá válása következtében – a pozitív nemzetközi vándorlási egyenleg nyeresége csak némileg tompított.

21. ábra: Természetes szaporodás, illetve fogyás Sz.-Sz.-B. megyében, 1990-2004

Forrás: KSH.

A megye *népsűrűsége*, az egy négyzetkilométerre jutó népesség száma 98 fő/km^2 , kisebb az országosnál (109 fő/km^2), vidéki összehasonlításban azonban a viszonylag magas értékek közé tartozik. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2005. április 1-jén az ország lakosságának 5,8%-a élt, 0,1 százalékponttal nagyobb része, mint 2001. február 1-jén.

A születések számának csökkenéséből, valamint a fiatalabb, mobilabb rétegek elvándorlásából adódóan a *korstruktúra* kedvezőtlen irányban változott, a népesség előregedése folytatódott. Az öregedési index a megyék sorában ennek ellenére továbbra is

Szabolcs-Szatmár-Beregben a legkisebb (93), az országos kétharmada. A népesség *családi állapot* szerinti összetétele az országoshoz hasonlóan változott. Az életmódbeli változásokkal összefüggésben tovább mérséklődött a házastársi kapcsolatok száma, miközben mind a nőtleneké, hajadonoké, mind az elváltaké és megözvegyülteké emelkedett. Ez a szokásmóddá váló társas kapcsolati forma már-már tartós tendencia jellegűnek ítéltető.

A megye lakosságának *iskolázottsági színvonala* 2001 óta javult. A 18 éves és idősebb népesség köréből a legalább érettségizettek aránya 5,4 százalékponttal, az országost meghaladóan nőtt, a 25 éves és idősebbek köréből pedig a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 2,1 százalékponttal, az országoshoz hasonlóan növekedett.

2.3.3. NYÍREGYHÁZA

Nyíregyháza az ország északkeleti részén, a Közép-Nyírségben található, 240 km-re a fővárostól. A régióközpont Debrecen 50 km-re, a szomszédos Észak-magyarországi régió központja, Miskolc 80 km távolságra fekszik a várostól, közvetetten mindkét pólusvárossal biztosított az autópálya-összeköttetés. Nyíregyháza 100 km-es körzetében 3 ország (Szlovákia, Ukrajna és Románia) határátkelői érhetőek el.

A város történelme a XIII. századig, közigazgatási funkciója több mint 200 évre vezethető vissza. Nyíregyháza 1786-ban nyert mezővárosi rangot (lakossága ekkor közel 7 ezer fő), 1872-től a királyi törvényszék, 1876-tól Szabolcs vármegye székhelye. Jelenleg Szabolcs-Szatmár-Bereg megye székhelye, az Észak-alföldi régió egyik legjelentősebb városa. Lakossága 2006-ban 116.298 fő, állandó népessége 118.456 fő, ezzel az ország 7. legnépesebb városa.

Nyíregyháza kiterjedt vonzáskörzettel rendelkezik, amely az egyes funkciókat tekintve különböző településeket, térségeket fed le. A város intenzíven működő külkapcsolati hálózatot épített ki (pl. nemzetközi szervezetekben való tagság, testvérvárosi kapcsolatok, Kárpátok Eurorégió), amelynek megteremtette intézmény- és feltételrendszerét is.

Nyíregyháza a policentrikus, együttműködő városhálózati rendszer szerves eleme, Debrecen és Miskolc vonzáskörzetében, egy nemzetközi és egy regionális jelentőségű közlekedési tengely találkozásánál elhelyezkedő fejlesztési alközpont. Az ország 6. legnépesebb vidéki városaként – kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően – jelentős gazdasági, közlekedési és logisztikai funkciókat lát el országos és nemzetközi szinten egyaránt.

A megyei jogú városok településhálózati jelentőségét vizsgáló kutatások alapján Nyíregyháza a(z alsó)közép kategóriába tartozik, mert a rendszerváltozás időszaka óta a regionális funkciók erőteljes koncentrációja ment végbe, aminek nyertesei a régióközpontok, míg az egyéb megyei jogú városok inkább a vesztesek közé sorolhatók. Ennek megfelelően kirajzolódnak olyan szegmensek, amelyek esetében Nyíregyháza kiemelkedő szerepet tölt(het) be és amelyek alapján kialakulhat egyfajta regionális munkamegosztás az Észak-alföldi régió nagyvárosai között.

Nyíregyháza Szabolcs-Szatmár-Bereg megye székhelyeként számos regionális és megyei szintű közigazgatási és közszolgáltatási funkciót lát el. A város – részben a képzett lakónépesség és a munkavállalási céllal ingázók nagy száma, részben a gazdaság koncentrációja miatt – növekedési pólusként funkcionál és domináns szerepet tölt be a megye gazdasági és társadalmi folyamataiban. Mindemellett Nyíregyháza egy olyan dinamikusan fejlődő nagyváros, amely szerves egységet alkot a városkörnyéki településekkel a gazdaság és a társadalom minden területén.

Az állandó népesség 2001-ben 118.795 fő volt Nyíregyházán, 2006-ra számuk 339 fővel csökkent. A vándorlási különbség több éven át tartó folyamatos javuló tendencia (2002-ben -312, 2005-ben -100) után pozitívba fordult: 2006-ban 223 fővel több ember költözött a városba, mint ahány elhagyta azt. A város lakosságának korstruktúrája öregedő. A születésszám országosan megfigyelhető csökkenése kirajzolódik a gyerekek számának erőteljes fogyában (a 0-14 évesek száma 2001-ben 20.262 fő, 2006-ban 18.303 fő), az öregedés pedig a 60 év feletti lakosság számának és arányának jelentős növekedésében (2001-ben 18.697 fő, 2006-ban 14.588 fő) ragadható meg.

Nyíregyháza mikroregionális és megyei szinten mutatja a legnagyobb funkcionális koncentrációt: gyakorlatilag az összes vizsgált területen – gazdaság, kereskedelem, közlekedés, távközlés, államigazgatás, humán szolgáltatások, turizmus, rekreáció – széles körű és változatos szolgáltatásokat kínál a megye lakosságának, vállalkozásainak. Nyíregyháza megyeszékhelyként kiterjedt vonzáskörzettel rendelkezik, amely az egyes funkciókat tekintve különböző településeket, térségeket fed le.

Nyíregyháza évtizedek alatt kiterjedt és intenzíven működő külkapcsolati hálózatot épített ki, amelynek megteremtette intézmény- és feltételrendszerét is. A nemzetközi együttműködések különböző formális és informális kapcsolatok formájában valósulnak meg. Nyíregyháza határ közeli elhelyezkedése miatt kiemelt szerepet játszanak a határ menti együttműködések, amelyek közül a legjelentősebb az 1993-ban alakult, jelenleg 161.192 km² területű, 16 millió

lakosú Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség. Az európai területi folyamatokat kutató ESPON (European Spatial Planning Observation Network) terminológiája szerint Nyíregyháza és vonzáskörzete egyike az 1.595 ún. „funkcionális városi körzetnek” (Functional Urban Area, azaz FUA), amely azokat az európai városokat jelöli, ahol a lakosság 15 ezer főnél nagyobb és a vonzáskörzet lakossága 50 ezer főnél több (www.espon.eu).

Az ország 6. legnépesebb vidéki városaként – kedvező földrajzi fekvésének köszönhetően – Nyíregyháza jelentős gazdasági, közlekedési és logisztikai funkciókat lát el országos és nemzetközi szinten egyaránt. A város kiemelt kelet-nyugati kereskedelmi útvonal mentén, több közlekedési út csomópontjában fekszik, jelentős a városon átmenő kelet-nyugati irányú tranzitforgalom. Ennek nyomán a városban létre is jöttek olyan természetes funkciók, amelyek kereskedőváros jellegét kölcsönözik neki. Ez megmutatkozik a város gazdaságának jellegében is: az ipari termelés szerepe kisebb, a kereskedelem és a szolgáltatások súlya pedig viszonylag magasabb. Hiányzik azonban még számos olyan feltétel, amelyek meglétével Nyíregyháza Északkelet-Magyarország kereskedelmi, logisztikai és vásár központjává fejlődhetne. A kelet-nyugati irányú kereskedelem várható bővüléséből adódó lehetőségek kihasználásához szükséges az infrastrukturális, intézményi/szervezeti, valamint humán erőforrás feltételek átfogó fejlesztése.

Nyíregyháza tehát egy olyan dinamikusan fejlődő nagyváros, amely szerves egységet alkot a városkörnyéki településekkel. Intenzívebb kapcsolat hagyományosan inkább az északi és a keleti irányban elhelyezkedő településekkel alakult ki. Hivatalosan a következő övezetek, térségek léteznek: Első Nyírségi Fejlesztési Társaság (Nyíregyháza, Apagy, Kállósemjén, Kálmánháza, Kemece, Kótaj, Levelek, Nagycserkesz, Napkor, Nyírbogdány, Nyírpazony, Nyírtelek, Nyírtét, Nyírtura, Sényő, Újfehértó, Vasmegyer); Nyíregyházai kistérség (Nyíregyháza, Kálmánháza, Kótaj, Nagycserkesz, Napkor, Nyírpazony, Nyírtelek, Nyírtura, Sényő); a KSH által lehatárolt Nyíregyházi településegység (a korábbi 12 település helyett a 2001. évi népszámlálás alapján: Nyíregyháza, Kótaj, Nyírpazony, Nyírtelek, Nyírtura).

A fentiekén kívül az Észak-alföldi régió Stratégiai Programjában is meghatározták Nyíregyháza agglomerálódó térségének településeit, amelyek kezdetben a megyeszékhelyről kitelepülő lakosság, a szuburbanizáció, későbbiekben pedig a gazdasági tevékenységek elsődleges célterületévé vált. Az ide sorolt 7 város és 23 község Nyíregyházától legfeljebb 25 km-re helyezkedik el, ahol a 2001-es népszámlálás adatai alapján az eljárók aránya nagyobb, mint 10% (ez jelzi a központtal való erőteljes kapcsolatot), illetve az 1990-2001. közötti lakosság szám-változás és vándorlási különbözet pozitívumot mutatott. Ez a térség egységes

gazdasági, munkaerő-piaci teret alkot. Az agglomerálódó térség 30 települése, amelybe Nyíregyháza nem számít bele, a megye népességének több mint 18%-át, a vállalkozások 13,5%-át koncentrálnak.

Mikroregionális szinten Nyíregyháza feladatai kiterjednek a gazdaság és a társadalom minden területére (kereskedelmi ellátás, egészségügy, oktatás, közlekedés, munkahelyteremtés, közigazgatási feladatok, kommunális szolgáltatás, szabadidős tevékenység stb.), a felmerült szükségleteknek a város képes megfelelni. A Városrehabilitáció 2007-2013-ban – a „Kézikönyv a városok számára” című módszertani útmutatóban felsorolt funkciók alapján – Nyíregyháza mikroregionális és megyei szinten mutatja a legnagyobb funkcionális koncentrációt: gyakorlatilag az összes vizsgált területen (gazdaság, kereskedelem, közlekedés, távközlés, államigazgatás, oktatás, egészségügy, szociális ellátás, kultúra, turizmus, rekreáció) széles körű és változatos szolgáltatásokat kínál a megye lakosságának, vállalkozásainak (*Nyh IVS 2008*).

2.3.3.1. Gazdaságtörténeti háttér

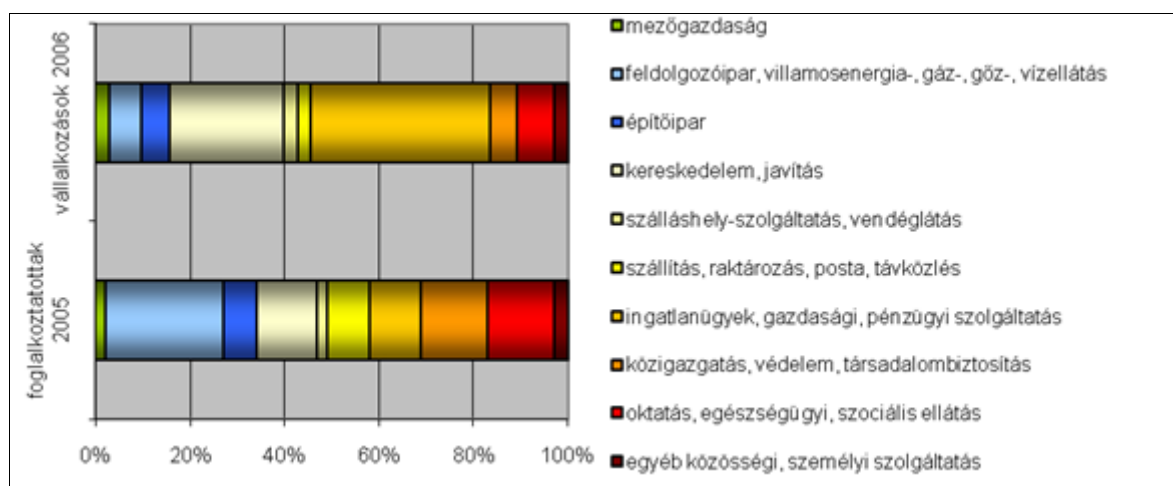
Nyíregyháza az Európai Unió Trieszt-Kijev közötti, 5. számú közlekedési útvonalának jelentős csomópontja, az első jelentős város az Európai Unió határán belül. Stratégiai elhelyezkedésének köszönhetően a '90-es évek óta folyamatos és növekvő jelentőségű a külföldi tőke jelenléte Nyíregyháza gazdaságában, foglalkoztatásában (2005-ben 5,1 milliárd euró értékű külföldi tőkét fektettek be a városban). Az ipari termelésben 2005-ben 25 külföldi érdekeltségű vállalat csaknem 25 milliárd forint saját tőkével volt jelen, ami cégenként átlagosan 996 millió forintot jelent szemben a kereskedelemben tevékenykedő 859 vállalkozás cégenkénti 2,6 millió forintos saját tőkéjével.

Nyíregyházán 1997 óta több mint 100 hektáros területen ipari park működik, amelyben a Flextronics, illetve az Elektrolux 1000 főnél is többet foglalkoztató üzemei, valamint több hazai és külföldi tulajdonú kis- és középvállalkozás folytatnak termelő tevékenységet. Az ipari park, amelyet a 100%-os önkormányzati tulajdonban lévő Nyíregyházi Ipari Park Kft. működtet, közel 4 000 dolgozó számára biztosít munkát. A város gazdaságát is meghatározó jelentős foglalkoztató a MICHELIN Hungária Abroncsgyártó Kft., emellett több nagy kereskedelmi vállalat, valamint élelmiszeripari üzem tölt be fontos szerepet a munkaerőpiacon. A városban működő 3.122 kiskereskedelmi tevékenységet folytató üzletből 1.162-t egyéni vállalkozások üzemeltetnek. A város gazdasági jelentőségére utal az a tény is, hogy a megyei foglalkoztatottak 1/3-ának Nyíregyháza ad munkát, a Nyíregyházán kívül élő,

munkahelyükre ingázók közül minden harmadik ember (összesen 12 ezer fő) Nyíregyházára jár dolgozni a 2001. évi népszámlálási adatok alapján.

2006-ban 19.185 regisztrált vállalkozás működött Nyíregyházán, amelyek közül mindössze 3.621 rendelkezett jogi személyiséggel (11.058 egyéni vállalkozás, 3.959 betéti társaság), vagyis jelentős az önfoglalkoztatók és a kisvállalkozások aránya. E vállalkozások 3%-a mezőgazdasági területen tevékenykedett, az ipari jellegű termelést főtevékenységként folytató vállalkozások együttesen az összes vállalkozás 13%-át tették ki. A regisztrált vállalkozások 84%-a alapvetően szolgáltatási jellegű volt, ezek között 9% az egészségügyi, szociális és oktatási szolgáltatásokat nyújtók aránya.

22. ábra A foglalkoztatottak és a vállalkozások nemzetgazdasági ág szerinti megoszlása

Forrás: KSH.

Nyíregyházán a foglalkoztatottak nagyobb része a szolgáltatás-jellegű tevékenységeket magában foglaló ágazatokban dolgozik. Az alkalmazottak 32%-a ipar, 23%-uk feldolgozóipari vállalkozásoknál dolgozik. Fontos kiemelni, hogy a közigazgatási, oktatási, illetve egészségügyi tevékenységeket végző szervezetektől az alkalmazottak 26%-ának megélhetése függ, így az önkormányzat és/vagy az állam jelentős súlyt képvisel a városi foglalkoztatásban (jóllehet nem mind állami/önkormányzati tulajdonú és/vagy ezek nem mindegyike állami/önkormányzati megrendelők számára végez feladatokat).

A foglalkoztatásban jelenleg betöltött súlyához viszonyítva nagyobb gazdasági potenciált jelent a turisztikai ágazat.

A városban és környékén található kulturális értékek mellett leginkább gyógy- és termálvízéről ismert Sóstógyógyfürdő strandja és szolgáltatásai, az egyik legjelentősebb

vidéki állatkert, a 23 hektáros Állatpark, valamint a Múzeumfalva jelenti a legfontosabb turisztikai vonzerőt. Nyíregyháza további attrakciókkal és kulturális kínálatának folyamatos fejlesztésével kíván hozzájárulni turisztikai vonzerejének növeléséhez. A több éves tendenciák azt mutatják, hogy a megyében megforduló turisták több, mint 50%-át Nyíregyháza fogadja, a vendégéjszakák – különösképpen a külföldiek – közel 2/3-át Nyíregyházán található szálláshelyeken töltik el. A turisták száma jelentősen nőtt a '90-es évek óta, bár a 2001-ben eltöltött 110 ezer vendégéjszakához képest az utóbbi években némi visszaesés mutatkozik.

„A turizmus jelentőségének növekedése mellett a helyi fogyasztási igények és potenciál növekedésének is jó indikátora, hogy a 2001 és 2006 között 874-ről 946-ra nőtt a vendéglátóhelyek száma. Hasonló növekedést figyelhetünk meg a kiskereskedelmi üzletek számának növekedésében is (2854-ről 3122-re 2001 és 2006 között), annak ellenére, hogy ebben az időszakban több nagy kereskedelmi üzletlánc nyitott bevásárlóközpontokat a városban,, (Nyh. IVS 2008).

„Az aktív korúakra (15-74 évesek) vetített foglalkoztatási arány 47%, az aktivitási arány 53%, ami némiképp elmarad az országos értékektől. 100 foglalkoztatottra 157 inaktív kereső és eltartott jut.

A város XX. század előtti, alapvetően mezővárosias jellege főleg az elmúlt fél évszázadban változott meg jelentősen. A belváros ma a hagyományos és a modern városközpont eltérő karakterének erőteljes konfliktusával jellemezhető.

Ahhoz a jelenséghez, hogy Nyíregyháza vonzáskörzete számos esetben kiterjed a megye határain túli településekre is, nagyban hozzájárul a város korábban már bemutatott kedvező közlekedés földrajzi helyzete, amelynek háttérében részben a vasúti, illetve távolsági autóbusz-közlekedési csomóponti funkció áll. A vasútállomás személyvonatforgalma hétköznapiakon 167 vonat, ennek jelentős része a megye határain túlra közlekedik. A buszjáratok inkább a megyei közlekedési kapcsolatokat szolgálják.

A funkciók koncentrációja egyben azt eredményezi, hogy a város munkaerő-piaci vonzáskörzete jelentős, a szomszédos megyék településeire is kiterjed: a napi ingázási adatok szerint 100 helyben lakó foglalkoztatottra 119,2 helyben dolgozó jut, az ingázók 5,5%-a más megyéből érkezik Nyíregyházára. Az ún. foglalkoztatási szerepkörök szerint a város elsősorban a központi, a közlekedési és az ipari szerepkörök kombinációjának felel meg” (Nyh IVS 2008).

2.3.3.2. Felsőoktatás-képzés

A '90-es évtizedben emelkedett a szakközépfiskolai és gimnáziumi tanulók száma és aránya és jelentős létszámbővülés zajlott le a régió felsőoktatásában is. Egyetemi képzés jelenleg Debrecenben folyik, itt található az Észak-alföldi régió felsőfokú képzési kapacitásának fele.

A Közép-magyarországi régió után az Észak-alföldi régió kutatás-fejlesztési (K+F) intézményi hálózata a második legjelentősebb az országban. Erre a magas színvonalú K+F tevékenységre alapozva az innováció betelepülésének és fejlődésének elősegítése (technológia-, termék- és innováció-fejlesztés) és a külföldi és belföldi tőke bevonásának ösztönzése a Régió felzárkózásának szempontjából létfontosságú.

A 2001. évi népszámlálás adatai alapján a város 15 évnél idősebb lakosságának 93%-a rendelkezik általános iskolai végzettséggel, a 18 évesnél idősebbeknek pedig 48,9%-a érettségizett, ami országos összehasonlításban jónak mondható. A 25 év felettiak 18,1%-a diplomás, ami a hazai átlaghoz (12,6%) képest magas, és meghaladja a megyei jogú városok átlagát is (17,2%).

2.3.3.3. Nyíregyháza és a térség meghatározó felsőoktatási intézménye: a Nyíregyházi Főiskola

Az alábbi fejezet leíró bemutatónak jellegű, melyet a Nyíregyházi Főiskola Intézményfejlesztési Stratégiája (IFS) alapján készítettem el. Nyíregyháza, a Főiskola székhelye, Északkelet-Magyarország egyik évszázadokra visszatekintő szellemi kisugárzással rendelkező városa, a régió meghatározó logisztikai központja, a kulturális és művészeti élet formálója. Napjainkhoz közeledve kisugárzó szerepét egyre erőteljesebben növeli a városban tanuló több tízezer fős tanulói és főiskolai hallgatói létszám, amelyből legtöbbször a Nyíregyházi Főiskolához kötődnek.

A Főiskola jelenlegi szervezeti formájában alig több mint fél évtizedes múltat tekint vissza, de jogelődeinek örökségén most ünnepli fennállásának 45 éves jubileumát.

A jogelődöket – a Bessenyei György Tanárképző Főiskolát (BGYF), valamint a Gödöllői Agártudományi Egyetem Mezőgazdasági Főiskolai Karát (GATE MFK) – az 1960-as évtized kezdetének társadalmi igényei hívták életre. A rossz közlekedési infrastruktúrával rendelkező, periférikus fekvésű, halmozottan hátrányos helyzetű Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, az aprófalvas, viszonylag magas népsűrűségű településeken ez időre kritikussá vált a pedagógus hiány. Az általános iskolák képesítés nélküli tanítói a gazdasági elmaradottsághoz társították a

szellemi lemaradást, amely a fejlődés elindulásának késleltetőjévé, a gazdasági- és szellemi szegénység konzerválójává vált. A felsőoktatást megyén kívül elérők végzettségüket követően nem tértek vissza munkavállalókként a szülőhelyükre, így a jelentkező pedagógus hiány orvoslására a kormányzat 1962-ben megteremtette a helyi képzés bázisát, megalapította a Bessenyei György Tanárképző Főiskolát. Az első képzések szükség férőhelyeken, közismereti tanár szakokon indultak, döntően a helyi középiskolákból verbuválódott oktatói karral. A tanárképzés mellett az óvónői és tanítónői képzésre is szükség mutatkozott.

Az 1990-es évtizedig a főiskola fejlődése töretlennek és felfelé ívelőnek tekinthető. Képzési kínálata az általános iskolai pedagógusképzés területén kiteljesedett, s csak hamar országos hírnevet szerzett magának. Jótékonyan segítette az eredmények elérését az oktatói kar magas szintű kvalifikáltsága, amit a főiskolai küldetésből adódó kutatói feladatvállalások teljesítményei szilárdítottak meg. Ezen időszakra az oktatók tudományos minősítettségi aránya már megközelítette a 30%-ot, amely az intézményt az ország első főiskolájának rangjára emelte. Az 1990-es évek változásai azonban a klasszikus eszméken építkező intézményt ráébresztették konzervativizmusára. Az államilag finanszírozott hallgatói létszámot beiskolázó tanárképzés stabilitása a költségvetési megszorítások közepette meginogni látszott. Időről időre felszínre került az egyszintű tanárképzés gondolatisága, amely az általános iskolai tanárképzés veszélyeztettségének látszatát keltette. Ugyanakkor a magasan kvalifikált oktatói kar környezeti érzékenysége is rugalmatlannak bizonyult, amely 1996-ot követően intenzív útkeresési kényszerbe hozta az intézmény menedzsmentjét.

A másik jogelődöt, a GATE Nyíregyházi Főiskolai Karát a mezőgazdaság nagyüzemesítése hívta életre. 1961-re befejeződött az ágazat szocialista átszervezése, a megnövekedett méretek működtetésének viszont szűk keresztmetszetévé vált a szakképzettség.

A helyi szakközépiskola bázisán 1961-ben hozták létre, az országban is az elsők között a Nyíregyházi Felsőfokú Mezőgazdasági Technikumot, döntően a zöldség-, gyümölcs- és szőlőágazatok termelési szakembergárdájának képzésére. Az erős gyakorlati orientáltságú végzett szakemberek helyt állása bizonyította a képzés létjogosultságát, és így 1965-től megindult a mezőgazdasági felsőfokú szakemberképzés infrastrukturális feltételeinek fejlesztése. Mindaddig, amíg egy irányítás alá tartozott a középiskola, a felsőfokú technikum, és a jó nevű tangazdaság, az agrár-felsőoktatás modell értékű intézményeként emlegették a nyíregyházi oktatóbázist. A képzési profil évente változott és bővült. Meghonosodott a mezőgazdasági műszaki képzés, s az országban mindmáig egyedülálló repülőmérnök képzés is. A felsőfokú mezőgazdasági technikum fejlődése azonban közel sem tekinthető

huzamosabb ideig törésmentesnek. A felsőoktatás ezen szektorai hamarosan betöltötték történelmi küldetésüket, s az 1970-es évtizedre eltűntek a palettáról. Részben megszűntek, részben más intézmények szervezetébe integrálódtak, részben pedig főiskolai rangra emelkedtek. Ez utóbbi szerencsés helyzetbe került a nyíregyházi intézmény, s mint kétkarú mezőgazdasági főiskola folytatta az 1970-es évtizedben szakemberképzését. Ezen időszak tekinthető az intézmény virágkorának, egészen 1976-ig, mely tanévtől kezdődően azonban kifutó rendszerben megindult a kertészeti kar szakjainak leépítése. 1979-1991-ig az ország legnagyobb agrár jellegű megyéjében, ahol az összes zöldség- és gyümölcsstermesztésnek csaknem kétharmadát állították elő, nem folyt termelési szakemberképzés. A képzés profilja egyoldalú műszaki jellegűvé vált. Időközben az intézmény elveszítette önálló főiskolai státuszát is, és a közel 250 km-re lévő Gödöllői Egyetem Főiskolai Karává vált.

A rendszerváltás új típusú szakember igényel jelentkezett. Ezen szükségletre reagálva kezdődött meg a főiskolai karon az agrármérnök képzés programjának kimunkálása, s az országban az elsők között a képzés indítási engedélyének megszerzése. Az új típusú mezőgazdasági szervezetek nemcsak a termelés szervezéséhez igényeltek szakembereket, hanem a gazdálkodáshoz is, így időben lépve az 1990-es évtized közepére a gazdálkodási szakos közgazdász képzés indítási engedélyét is megszerezte a főiskolai kar. A szakok iránti nagy érdeklődés több lábon állást biztosított, ugyanakkor a továbblépésnek az oktatói kar részéről jelentkezett a szűk keresztmetszete. A mennyiségi hiánynál nagyobb volt az oktatók minősítettségi hiánya, amely ezen intézmény menedzsmentjét is útkeresés elé állította.

A közel két évig tartó előkészítő tárgyalásokat követően 1998-ra érlelődött meg a helyzet Nyíregyházán, két felsőoktatási intézmény integrációjára. Ekkor vette kezdetét egy közös Intézmény Fejlesztési Terv előkészítése, amely a kormányzati szervek részéről is befogadást nyert, és anyagi támogatást kapott a közös akadémiai és infrastrukturális fejlesztési programok megvalósítása.

2000. január 1-jétől az integrált Nyíregyházi Főiskola négy főiskolai karral – Bölcsészettudományi és Művészeti, Gazdasági és Társadalomtudományi, Műszaki és Mezőgazdasági, valamint Természettudományi – folytatta működését, két székhely szerinti telephelyen. Szervezetét konszenzus alapján, a konszolidáció jegyében alakították ki. A feladat és hatáskörök erős centralizációja mellett a karok szakmai autonómiája kapott elsődlegességet. Az átszervezésből adódó feladatok mellett zökkenőmentesen zajlott a felsőoktatás egészét érintő változások nyomán követése, a kredit alapú képzésre történő átállás, a minőségbiztosítás rendszerének kiépítése, a mobilitás elősegítése, illetve az azt

megalapozó ekvivalencia rendszer fejlesztése. Nagyobb zökkenőktől mentesen indult a Bologna rendszerre történő átállás előkészítése. Közben folyamatosan bővült a képzési kínálat. A tradicionális tanárképző szakokkal szemben elsődlegességet kaptak a piacképesebb, nem tanári kimenetet biztosító szakok a képzésben. Elindult a felsőfokú szakképzés, és karonként differenciáltan, de lendületet vett a szakirányú továbbképzések szervezése. Gyakorlatilag oktatói létszámnövekedés nélkül megduplázódott a hallgatói létszám, és folyamatosan javult az oktatók minősítettségi aránya.

Leglátványosabb változást a beruházási program végrehajtása hozott. A magyar felsőoktatásban szinte egyedülállóan épült ki egy székhely szerinti Campus jellegű városrészként a Nyíregyházi Főiskola.. Hallgatói létszámának stabilitását biztosította a széles képzési kínálat iránti hallgatói érdeklődés. Hallgatói létszáma, képzési kínálata, a szakjai iránti érdeklődés, az oktatóinak minősítettségi aránya és képzésének infrastrukturális feltételrendszere alapján látszik. Az integráció révén jelentősen felerősödött regionális szerepköre. A régió, a megye és a város értelmisége közvetlenül vagy közvetetten a Főiskolához kötődik, a vezető értelmiségi réteg részese az intézmény életének. A jelenlét tükröződik az együttműködési kapcsolatok sokrétűségében. Különleges helyzetét az határozza meg, hogy karainak képzési kínálatával képes megjeleníteni az alapképzés (BSc,BA) közel teljes palettáját. Ez a kínálat székhelyen kívülre és határon túlra is kiterjed, továbbá a felsőoktatást megelőző és az azt követő időszakokra is kitolódik.

A kevesebb mint fél évszázados múltra visszatekintő Nyíregyházi Főiskola, a felsőoktatás egészét jellemző konjunkturális lehetőségeket kihasználva, az integrációt követő – 2000-2006 – időszakban mennyiségi növekedésének felső szakaszába érkezett. Alapvető feladata a környezeti kihívásokra történő reagálás, a minőségfejlesztés, a működés és működtetés hatékonyságának növelése a belső stabilitás megteremtése. A főiskola az Észak-alföldi régió sajátos földrajzi helyzetéből adódóan (Románi–Szlovákia–Ukrajna közvetlen szomszédsága, a Debreceni Egyetem, Miskolci Egyetem közé való ékelődése) fogalmazta meg küldetését, az országos és európai felsőoktatási trendeknek megfelelően.

A gyakorlati oktatásnak kiváló háttérintézménye az országban is számon tartott, egyedi értékeket és látványosságot magáénak tudható botanikus kert, a jól felszerelt gyakorlóiskola, valamint a felsőoktatásban ma már ugyancsak kuriózumnak számító – tetemes saját vagyonnal is rendelkező – tangazdaságunk.

Az integrált intézmény növekvő feladatait folyamatosan csökkenő munkaerőlétszám mellett oldotta és oldja meg. A létszámcsökkenés intézményen belül a fenntartó és kiszolgálói

feladatkörök területén zajlott le, mivel a környezeti kihívásokhoz alkalmazkodva a szolgáltatói tevékenységeink döntő hányadát vállalkozásba adtuk. A képzési és kutatási területeken foglalkoztatottak létszámát a 2006/2007. tanévben a 22. táblázat mutatja be.

21. táblázat: A képzési és kutatási területeken foglalkoztatott létszámok a 2006/2007. tanévben

Egységek	Teljes munkaidőben foglalkoztatott	Részmunkaidőben foglalkoztatott	egyetemi tanár	főiskolai tanár	docens	adjunktus	tanársegéd	egyéb oktató	DSc	CSc	PhD	habilitált
BTMFK	116	23	6	25	34	27	11	14	2	9	24	4
GTFK	56	46	4	22	15	25	12	6	-	3	13	1
MMFK	47	23	3	8	9	14	3	11	1	5	4	2
TTFK	85	37	3	15	43	18	5	4	1	3	18	4
PF	32	15	2	10	13	10	-	-	-	4	5	-
Gyak. isk. pedagógus	162											
Egyéb (nem oktatási egység)	315											
Összesen:	813	144	18	80	114	94	31	35	4	35	64	11

Forrás: Nyíregyházi Főiskola Intézményfejlesztési Terv 2006.

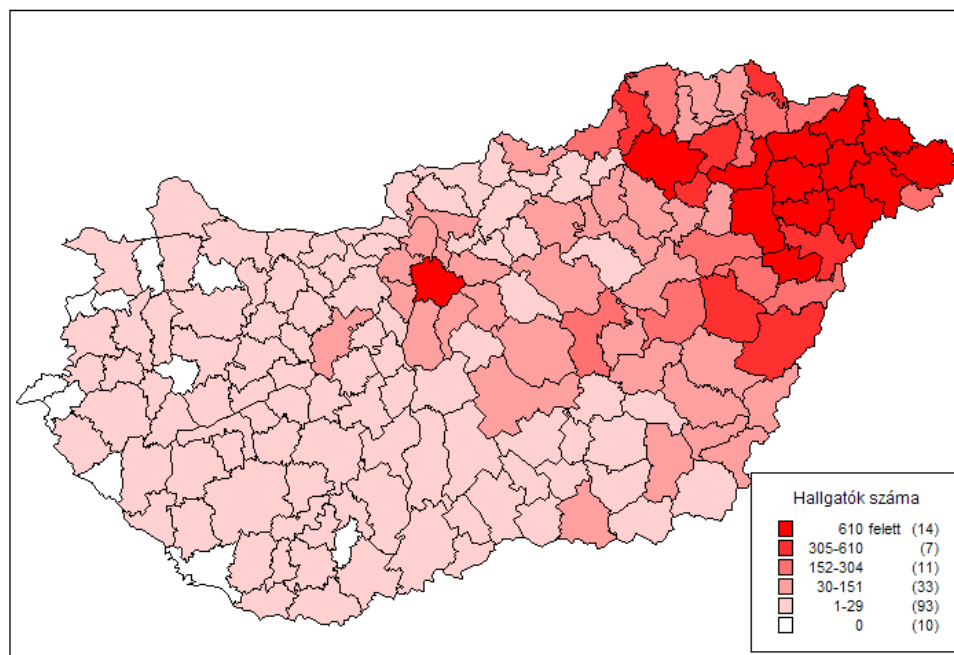
A főiskola teljes munkaidős oktatóinak korösszetételét hasonlóan a többi magyarországi felsőoktatási intézményhez, az öregedés jellemzi, a 30 év alatti oktatók létszáma igen alacsony. A táblázatban látható, hogy a karok szerkezetét tekintve eltérések mutatkoznak, amelyek oka az integráció még nem teljes körű megvalósulása.

A differenciáltság az oktatók tudományos minősítettségi színvonalában is megfigyelhető. A piacképesebb szakok oktatóinak a tudományos minősítettsége mellett, további szakképzettségeik és huzamosabb időn keresztül a gyakorlatban szerzett tapasztalataik is megvannak, ami biztosítéka lehet annak, hogy a munkaerő-piaci igények élénkülése esetén az eddiektől is rugalmasabban tudjon az intézmény reagálni a képzési szerkezet változtatási igényeire. Az integrációt megelőző időszakhoz viszonyítva a Nyíregyházi Főiskola hallgatói létszáma több mint duplájára növekedett, az utóbbi években 13 és 14 ezer fő között alakult. A képzési kínálat bővülése, a hallgatók munkaerő-piaci elhelyezkedési esélyei, valamint a

képzés infrastruktúrájának vonzó jellege eredményezte azt, hogy miközben a felsőoktatás egészében már csökkent a felvételre jelentkezők száma, a Nyíregyházi Főiskolán még tovább növekedett. A bent lévő hallgatói létszám 43-45%-a tanul nappali tagozatos képzésben, míg 55-57%-a esti és levelező tagozatokon. Az egyenértékű hallgatói létszám nem éri el a 10 ezer főt. A hallgatói döntően magyar állampolgárok, mindössze 2,7%-uk a külföldi. A finanszírozási formán belül nagyobb részarányt, mintegy 55%-ot képvisel az államilag finanszírozott képzési forma.

A következő ábrákon (hasonlóan a győri Széchenyi István Egyetemhez) láthatjuk a Nyíregyházi Főiskola felvett hallgatóit lakhelyük szerint 2001–2008. és 2006. évben.

23. ábra: Nyíregyházi Főiskola, 2001–2008. Felvett hallgatók lakhelyük szerinti bontásban, kistérségi ábrázolásban

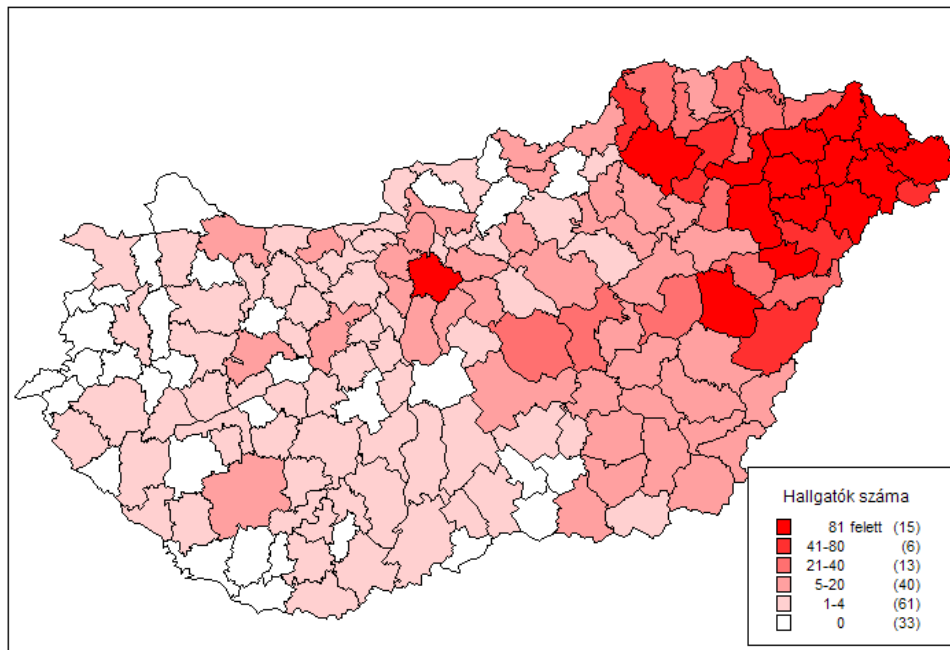
Forrás: Educatio Kht. / OFIK adatai alapján.

Láthatjuk mindkét ábrán, de talán a 2006-os évben még szemléletesebben, hogy a Nyíregyházi Főiskolára felvett hallgatók többnyire Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből érkeznek. E mellett még Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megyék egy-egy közeli kistérségeiből érkeznek hallgatók nagyobb számmal. Itt is megállapítható viszont, hogy a főiskola lefedettsége majdhogynem teljesen országos szintű, néhány kistérségtől eltekintve.

A vizsgálatoknál célom a jövőben az elhelyezkedést is elemezni, hiszen az elhelyezkedési terület összevetve a vonzáskörzettel érdekességeket sejtet. A Diplomás Pályakövetési

Rendszer (DPR) 2006-tól kötelező a felsőoktatási intézményekben, de az eltérő módszertan miatt még összehasonlítása alkalmatlan.

24. ábra: Nyíregyházi Főiskola, 2006. Felvett hallgatók lakhelyük szerinti bontásban, kistérségi ábrázolásban

Forrás: Educatio Kht. / OFIK adatai alapján.

Nyíregyháza és Győr felsőoktatási intézményeinek esetében fontosnak tartottam a vonzáskörzet megállapítását. Ez lehatárolhatóság szempontjából egyértelműen meghatározható volt. A két város versenyelőnyét jelentik a hallgatók nagyobb számaránya és több kistérségből való érkezés. A hallgatói étellel nő a városok kulturális és egyéb programjain a részvétel, a fogyasztás, lehet eseti munkaerő és később szakmai utánpótlás a városban letelepedett vállalatok számára. Amennyiben a városok „megfogják” milliójukban az ide érkező fiatalokat és esetlegesen munkahelyet is találnak, úgy nőhet a város népességszáma és később vonzereje is.

2.3.4. KAPCSOLÓDÁS A DEBRECENI PÓLUS PROGRAMHOZ

Nyíregyháza az IVS megfogalmazása szerint nem tekinti célnak az észak-alföldi régióközponti szerepkörért folyó versenybe való bekapcsolódást, erre Debrecen közelsége és hagyományosan erős regionális szerepköre miatt nem is lehetett reális esélye. Ennek ellenére egyértelműen kirajzolódnak olyan szegmensek, amelyek esetében Nyíregyháza kiemelkedő

szerepet tölt, tölthet be, és amelyek alapján a jövőben kialakulhat egyfajta regionális munkamegosztás az Észak-alföldi régió nagyvárosai között, ahogyan ezt az Országos Területfejlesztési Konceptió is tartalmazza. Debrecen központi funkciója az elit felsőfokú képzés, a K+F tevékenység, az egészségügy és az igazgatás területén várhatóan tovább fog erősödni. Minden más területen a városok fejlődési dinamikájától függ, hogy mely területeken alakulnak ki meghatározó regionális szintű funkciók. Nyíregyháza számára a leginkább előnyöket hordozó területek – amelyeknek fejlődése városirányítás szintjén befolyásolható – az alábbiak lehetnek:

- nemzetközi kereskedelmi és pénzügyi szolgáltatások,
- nemzetközi logisztikai szolgáltatások,
- regionális kiállítási és vásári tevékenység,
- rekreációs tevékenységek (pihenés, szórakozás, kultúra, sport).

Ezeket a részben már meglévő regionális funkciókat célszerű közösségi előkészítő és befolyásoló intézkedésekkel tovább erősíteni. A fentiek mellett fejleszthető területnek számít a felsőoktatás, amelyben Debrecen dominanciája összességében nem kérdőjelezhető meg, azonban a Nyíregyházi Főiskola az ország egyik legnépszerűbb vidéki főiskolájaként bizonyos képzési területeken (pl. tanárképzés) komparatív előnyöket tud felmutatni, valamint az utóbbi időszakban megerősödött a kutatás-fejlesztési tevékenység is.

Az Országos Területfejlesztési Konceptióban a várost a Nyíregyháza – Debrecen – Nagyvárad tengely részeként említik. Nyíregyháza a policentrikus, együttműködő városhálózati rendszer szerves eleme Debrecen és Miskolc vonzáskörzetében, egy nemzetközi és egy regionális jelentőségű közlekedési tengely találkozásánál elhelyezkedő fejlesztési alközpont, amely Magyarország távlati urbanizációs térszerkezeti sémája alapján Debrecennel együtt urbanizációs térséget alkot.

Az átfogó cél az Észak-alföldi régióban a földrajzi elhelyezkedésre, valamint a meglévő és mobilizálható erőforrásaira támaszkodó, hazai és európai szinten is versenyképes gazdaság, ami az értékek megőrzésével és fenntartható használatával biztosítja a minőségi élet feltételeit az itt élők számára. Specifikus célként jelenik meg a régió versenyképességének növelése a gazdasági feltételek és az elérhetőség javítása által, a régió európai szintű minőségi egészség- és rekreációs központtá fejlődése az endogén potenciáljára támaszkodva és a régió társadalmi különbségeinek mérséklése a társadalmi kohézió erősítése a foglalkoztatás bővítésével és a térségi együttműködés javításával. A prioritások a gazdaság működési feltételeinek javítása; a

regionális és helyi jelentőségű közlekedési infrastruktúra fejlesztése és a virtuális elérhetőség javítása; a turisztikai potenciál erősítése; a térség- és településfejlesztés.

Ezeknél a prioritásoknál fontos fejlesztési terv a kistérségi és helyi jelentőségű ipari területek fejlesztése, a regionális K+F eredmények és a regionális innováció elterjedésének és gyakorlati alkalmazásának a támogatása, a régió virtuális elérhetőségének javítása, az infokommunikációs technológiai szektor fejlesztése, a versenyképes turisztikai attrakció- és termékfejlesztés, a turizmus fogadási feltételeinek javítása, turisztikai szervezeti és működési feltételek javítása, komplex településfejlesztés, térségi és települési természet- és környezetvédelmi fejlesztések, régiós civil szervezetek társadalmi szerepvállalásának növelése, együttműködéseinek megerősítése.

Nyíregyháza és a megyei vonzáskörzet az uniós pályázatok miatt nagy jelentőséggel bírhat. Egy fő prioritás az Európai Területi Együttműködés, melynek keretében lehetőség lesz megvalósítani magyar–román és magyar–ukrán programokat uniós forrásból a külső határok mentén. „Hozzáteve a regionális politika alapelveit látható, hogy a periférikus helyzetből, mint hátrányból előnyt kovácsolhat Sz-Sz-B. megye. Most olyan sajátos és megismételhetetlen helyzetbe került a térség, amikor alapvetően megváltozhatnak a határ menti régiók kapcsolatai, és együttműködésük a korábbiaktól lényegesen eltérő, új alapokon épülhet tovább” (Nagy 2008, 93).

Fontos figyelembe venni, hogy bár Debrecen városa lett pólusvárosként kikiáltva az Észak-alföldi régióban, Nyíregyháza és térsége az elkövetkezendő időszakban az uniós forrásokból a külső határ menti fekvése miatt profitálhat, és a megfelelő tervezéssel és együttműködéssel hosszú távon fejlődő sikeres város maradhat.

Nyíregyháza, a két közeli régióközponttal, pólusvárossal (Debrecennel és Miskolccal) az ország egyik legjelentősebb regionális piacát alkotja. Míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében Nyíregyházának nincs „vetélytársa”, addig az ország többi részén nem jellemző, hogy ilyen földrajzi közelségben három, magyarországi viszonylatban nagy város terülne el. Ebben a három városban félmillió ember él és majdnem 60 ezer hallgató tanul a felsőoktatási intézmények valamelyikében. „E városhármas között hosszú idők óta verseny folyik a minél jobb gazdasági pozícióké megszerzéséért, de a városverseny közepette is szükség van a közöttük megvalósuló munkamegosztásra, az együttműködésre, a funkciómegosztásra, melynek soha nem volt olyan időszerűsége, mint napjainkban” (Hajnal 2008). Nyíregyháza esetében kulcsfontosságú a két közeli nagyvárossal való együttműködés, összehangolt munka a siker érdekében.

2.4. A PIRAMIS-MODELL ALKALMAZÁSA NYÍREGYHÁZA ÉS GYŐR VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSÁRA

A térségi versenyképesség növelése nem öncélú, hanem megadott cél érdekében történik: az ott élők jólétének, életszínvonalának javulása áll az előtérben (Lengyel 2003, 290). A versenyképesség mérésére a nemzetközi gyakorlat három közgazdasági kategóriát használ, ezek: a jövedelem, a munkatermelékenység és a foglalkoztatottság.

A versenyképességi elméleti és gyakorlati fogalmakkal már foglalkoztam az előző fejezetben, mégis fontosnak tartom, hogy kitérjek arra, mit is jelent ez a városok és térségeik szemszögéből. A versenyképesség fogalma több oldalról is megközelíthető. Megítélésem szerint elsődlegesen az emberek szükségleteiből kell kiindulni, az ő jólétük a legfontosabb cél. Ha a jólétet definiáljuk térségenként (amelynek alapos részletezése jelen esetben nem célokom), azt láthatjuk, hogy az emberek jövedelme meghatározó. A foglalkoztatottságot nézve ehhez kapcsolódik, hogy a polgárok minél szélesebb körének legyen megfelelő megélhetési lehetősége – munkája. Az, hogy ezen felül mit jelent a jólét az egyes egyéneknek, vagy a boldogságukat miben találják meg, az szintén egy másik tudományos mű alapja lehetne. A munkatermelékenység alapján viszont látható, hogy az adott térség mennyit „termel”, milyen a produktuma.

Dolgozatomban két térség versenyképességét kívánom vizsgálni, azaz azt, hogy mitől sikeresebb, vonzóbb egy térség. Tehát a versenyképességet a térség egészére vonatkoztatva próbálom elemezni, s nemcsak az egyének szempontjából. Ennek széleskörű vizsgálata nem egyszerű dolog, már csak azért sem, mert erre egységes mutatórendszer még nem létezik. A másik tényező, amely nehezíti az összehasonlító vizsgálatot, a megfelelő adatok megszerzése és az, hogy számos adat nincs meg a különböző területi egységekre vonatkozóan.

Egy speciális módszertan, a Lengyel-féle versenyképességi piramis alapján próbáltam meg az adatokat összegyűjteni, városonként, kistérségenként és megyénként. Feltételeztem, hogy ha a három kategóriát, az alapkategóriát, az alaptényezőket és a sikerességi faktorokat sorba veszem, ezeket a két városra vetítve az adatokat összehasonlítom és alaposabban szemügyre veszem, talán választ kaphatok a már megfogalmazott kérdéseimre.

E módszer alapján még nem történt városi mély összehasonlító vizsgálat, de mégis egy olyan modellnek tartom, melyet szisztematikusan használva, az adatokat összegyűjtve talán eredményt hozhat nemcsak megyei vagy regionális szinten, hanem a városokat tekintve is.

2.4.1. ALAPKATEGÓRIÁK

2.4.1.1. Az alapkategóriába tartozó tényezők összefoglaló bemutatása

A piramis-modell az egységes versenyképesség fogalmából indul ki, eszerint a jólétet (életszínvonalat) a magas foglalkoztatottságból és magas munkatermelékenységből származó magas jövedelem biztosítja. Az előző részekben már megvizsgáltuk magát a piramis modellt és foglalkoztunk a versenyképességi tényezőkkel, területi bontásban is. A termelékenység növelése a vállalkozások versenyelőnyét erősíti, a foglalkoztatottság magas szinten tartása, a munkából kikerülőkre részére perspektivikus ágazatokban (főként szolgáltatásban) történő munkahelyteremtés a társadalmi célokat jeleníti meg. „A fogalom megpróbálja feloldani azt az ellentmondást, ami a munkatermelékenység javítása (ami általában elbocsátásokkal jár együtt) és a magas foglalkoztatottság elvárása között feszül” (Lengyel 2003, 304).

Az alapkategóriák tehát a versenyképesség mérését lehetővé tevő (jövedelem, munkatermelékenység és foglalkoztatottság) mutatók. Országos, regionális és megyei szinten ezen kategóriák mérése viszonylag egyszerű, kistérségi és települési szinten sajnos jóval korlátozottabbak a lehetőségek.

A piramis-modellben szereplő alapkategóriák:

(1) Jövedelem

A minimum NUTS 1-3. szintű térségekben a térségi GDP egy lakosra jutó nagysága, azaz lényegében az előállított fajlagos jövedelem hasonlítható össze. Település- és kistérségi szinten az alábbi mutatók érhetők el:

- AK11: Egy lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem, 2006 (Ft)
- AK12: Munkaviszonyból származó jövedelem / összes adófizető, 2006 (eFt)
- AK13: Társas vállalkozásból származó jövedelem / összes adózó, 2006 (eFt)
- AK14: A saját jogon nyugdíjasok átlagos nyugdíja, 2006 (eFt)

(2) Munkatermelékenység

A munkatermelékenység fejezi ki a humán erőforrások hatékonyságát. Ennek legegyszerűbb mérési módja az egy foglalkoztatottra jutó GDP kiszámítása. Kistérségi, ill. települési szinten természetesen itt is más módszert kell választani:

AK21: Egy adózóra jutó adóköteles jövedelem, 2006 (eFt)

AK22: A vállalkozások egy foglalkoztatottra jutó adózás előtti eredménye, 2006 (eFt)

(3) Foglalkoztatottság

Azt, hogy hányan vesznek részt a jövedelem előállításában, a foglalkoztatási ráta fejezi ki. Településszinten megbízható, összehasonlítható adatokat ebben a vonatkozásban a 2001. évi népszámlálásból kapunk. Árnyaltabb és aktuálisabb lesz az elemzés, ha ehhez hozzátesszük a munkanélküliség alakulását, valamint azt, hogy mennyien rendelkeznek adóköteles jövedelemmel.

AK31: Foglalkoztatottsági ráta, 2001 (%)

AK32: Munkanélküliségi arány, 2006 (%)

AK32: Az SZJA-t fizetők ezer lakosra jutó száma, 2006 (fő)

(4) Globális integráltság

„A versenyképesség fogalma csak nyitott gazdaságban, a nemzetközi (globális) versenyben elismertett gazdasági teljesítményhez, a globális integrációhoz kapcsolódik” (*Lengyel 2003, 324*). Régiók, megyék esetében az integráltság erőssége főként az export és import adatokkal ragadható meg, amiből látható, hogy a térség vállalkozásai a globális versenyben mennyire eladható termékeket, szolgáltatásokat állítanak elő. A hazai statisztikai rendszer településszinten ilyen adatokat nem közöl, így teljesen más módszert szükséges választani (*Lukovics 2007*):

AK41: A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák ezer lakosra jutó száma a kereskedelmi szálláshelyeken, 2006 (vendégéjszaka)

AK42: A belföldiek által eltöltött vendégéjszakák ezer lakosra jutó száma a kereskedelmi szálláshelyeken, 2006 (vendégéjszaka)

Az előzőek alapján, Győr és Nyíregyháza megyeszékhelyek versenyképességének alapkategóriái – összevetve a 18 megyeszékhely és az érintett 18 megye adataival is⁸ – a következők:

---

⁸ Az összehasonlításból kivettem Pest megyét, mivel a megyei adatokat több esetben nagymértékben torzítják Budapest adatai.

22. táblázat: Győr és Nyíregyháza összehasonlítása a versenyképességi alapkategóriába tartozó mutatók alapján

Megnevezés	Győr	Nyh.	18 m.sz.	Gy-M-S.	Sz-Sz-B.	18 megye	Országos
(1) Jövedelem							
AK11	868	690	766	712	447	581	683
AK12	1.614,7	1.397,5	1.492,4	1.388,1	1.165,2	1.267,9	1.419,5
AK13	50,31	43,40	49,36	38,06	26,81	34,49	45,13
AK14	78,7	73,7	77,6	72,5	65,1	70,7	74,0
(2) Munkatermelékenység							
AK12	1.752,4	1.523,3	1.633,2	1.503,7	1.261,6	1.381,5	1.551,1
AK22	3.237	669	1.540	891	715	847	1.816
(3) Foglalkoztatottság							
AK31	61,4	52,1	55,6	60,6	40,7	51,5 ⁹	n.a
AK32	2,9	4,4	4,8	2,8	11,5	7,6	6,1
AK33	496	453	469	474	354	421	437
(4) Globális integráltság							
AK41	876	351	427	799	105	421	997
AK42	811	637	994	1.326	362	1.141	954

Forrás: KSH és APEH adatok alapján saját feldolgozás.

2.4.1.2. Az alapkategóriába tartozó tényezők részletes bemutatása

(1) Jövedelem

A térségben előállított fajlagos jövedelem nagyságának, a térségi egy főre jutó GDP-nek az elemzése a szakirodalom széles körében megtalálható. Az elemzések legfőbb megállapításai azonosak: egyfelől mindegyik magyarországi régióban és megyében 1996 után megfigyelhető a gazdasági növekedés, másfelől nőttek a régiók és megyék közti különbségek.

2005-ben Magyarországon az egy főre jutó GDP 2.186 eFt-ot tett ki – a megyék között Komárom-Esztergomban ennek 114,2%-a, Győr-Moson-Sopronban 111,1%-a. A legkisebb értékekkel továbbra is Nógrád (az országos átlag 50,5%-a) és Szabolcs-Szatmár-Bereg (54,7%) rendelkezett.

⁹ 19 megye átlaga

A változásokat megyék szerint – és Pest megyét a főváros nélkül – tekintve az országos átlaghoz képest 2006-ban csak három dunántúli térség, Vas, Győr-Moson-Sopron és Fejér mutatója változott pozitív irányban az előző évi adatokkal összehasonlítva, a fővárosi növekedéstől azonban ezeké is jócskán elmaradt. A rangsor elejére 2006-ban Győr-Moson-Sopron került Komárom-Esztergom helyett, és a csökkenő értékek szerinti sorrend első felébe Pest megye mellett csak dunántúli megyék tartoztak. A sort továbbra is a keleti megyék zárták, kiegészülve a dél-dunántúli Somogygal. A legfejlettebb Budapest és a legkevésbé fejlett Nógrád között 1994 óta a legnagyobb, négy és félszeres lett a különbség.

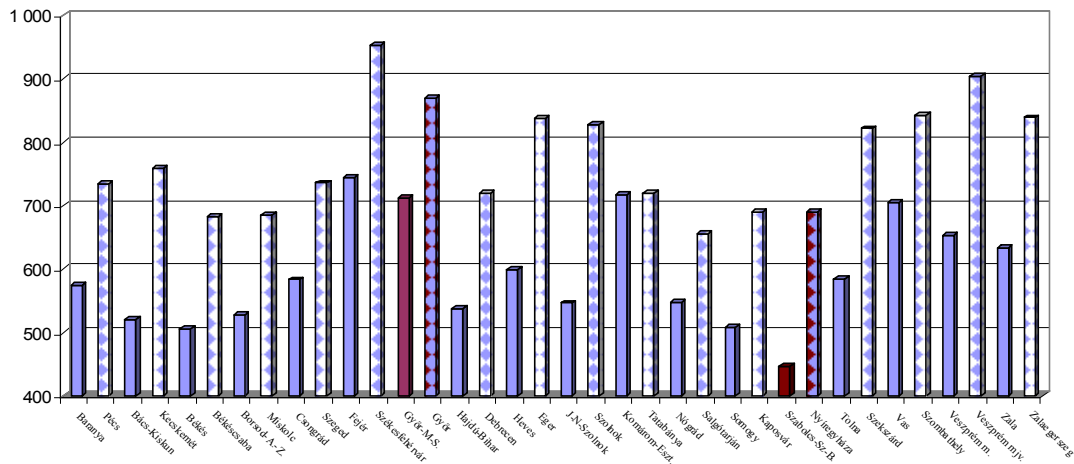
25. ábra: A GDP megoszlása, egy főre jutó értéke, 2006

Régió	GDP		Egy főre jutó GDP			
	milliárd FT	megoszlás, %	ezer Ft	az országos átlag %-ában	a vidéki átlag %-ában	az EU27 átlagának %-ában
Közép-Magyarország	11 229	47,2	3921	165,9	220	107,6
Közép-Dunántúl	2370	10	2139	90,5	120,1	58,7
Nyugat-Dunántúl	2369	10	2370	100,3	133	65
Dél-Dunántúl	1547	6,5	1596	67,5	89,6	43,8
Észak-Magyarország	1899	8	1512	64	84,8	41,5
Észak-Alföld	2278	9,6	1490	63,1	83,6	40,9
Dél-Alföld	2103	8,8	1564	66,2	87,8	42,9
ÖSSZESEN	23 795	100	2363	100		64,8

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

Az egy lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem tekintetében hasonló a helyzet: a megyék között Fejér és Komárom-Esztergom után Győr-Moson-Sopron a harmadik, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg az utolsó. Gy.-M.-S. az országos átlagot 4,2%-kal „übereli”, a 18 megye (Pest megye nélkül) átlagát pedig több mint ötödével meghaladja. Ezzel szemben Sz.-Sz.-B. az országos átlag kétharmadát sem éri el, s a 18 megye átlagának alig több mint ¾-e – egymáshoz viszonyított arányuk 60 százalékos különbség az északnyugati megye javára.

26. ábra: Az egy lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem nagysága Magyarország megyéiben és megyeszékhelyein, 2006 (eFt)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Győr a megyeszékhelyek között ugyancsak 3., Nyíregyháza pedig a 14-ik. Az országos átlagot mindkét város meghaladja, a megyeszékhelyekét viszont Nyíregyháza 10%-kal alul-, Győr pedig 13 %-kal felülmúlja.

Az SZJA-t fizető lakosok aránya, illetve az SZJA-alapot képező jövedelem mindkét térségben a megyeszékhely – kistérség – megye sorrendet követi (bár Gy.-M.-S. megyében kisebbek a különbségek). Győr városában az ezer lakosra jutó adózók száma mintegy 10, az adóalap 15, a fizetett SZJA pedig 22 százalékponttal meghaladja a nyíregyházit.

23. táblázat: A jövedelmek alakulása város – kistérség – megye összevetésben, 2006

Megnevezés	Győr, ill. térsége			Nyíregyháza, ill. térsége		
	város	kistérség	megye	város	kistérség	megye
Az egy lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem (eFt)	869	835	712	690	642	447
Az egy lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem (%)*	100,0	96,1	81,9	100,0	93,0	64,8
Az egy lakosra jutó SZJA-alapot képező jövedelem (%)**	100,0	100,0	100,0	79,4	76,9	62,8
A saját jogon nyugdíjasok átlagos havi nyugdíja (eFt)	78,7	76,6	72,5	73,7	72,0	65,1
A saját jogon nyugdíjasok átlagos havi nyugdíja (%)*	100,0	97,3	92,1	100,0	97,7	88,3
A saját jogon nyugdíjasok átlagos havi nyugdíja (%)**	100,0	100,0	100,0	93,6	94,0	89,8

* A megyeszékhely adata a kistérségi, illetve a megyei %-ában.

** Győr és Nyíregyháza összehasonlítása az azonos térségek alapján

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal.

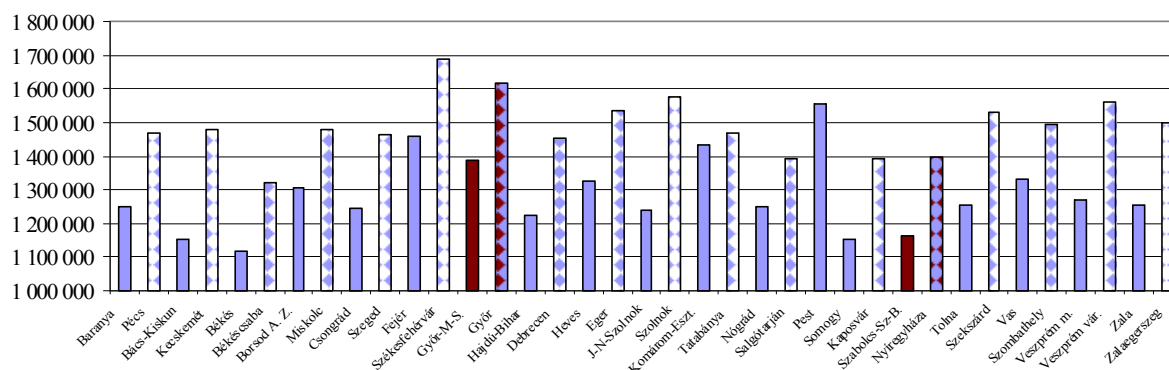
A 2 város kistérség- és megyebeli helyzetét összevetve látható, hogy

- Nyíregyháza súlya a lakónépességet tekintve a kistérségben 82%, a megyében pedig 20%, ugyanakkor a nyíregyházi adózók aránya a kistérségből 85%, a megyéből pedig 26%;
- Győr súlya a kistérség lakónépességéből és adózó népességéből egyformán 72%, a megyéből való súlya pedig – az adózók javára – csak egy százalékponttal több (30%).

Fentiekből egyértelműen látszik, hogy Nyíregyházán a környezetéhez képest arányaiban lényegesen többen rendelkeznek SZJA-típusú jövedelemmel, azaz itt nagyobb mértékben koncentrálódik a jövedelemtermelésben résztvevő népesség.

A nyugdíjasok aránya mindkét megyében összhangban van a lakónépességen belüli súllyal a kistérséget, illetve a megyét illetően. A saját jogon nyugdíjasok átlagos havi nyugdíja itt is a megyeszékhely – kistérség – megye lejtőt követi, de kisebb különbségekkel. Ugyancsak ki kell emelni, hogy – akárcsak az SZJA-alapnál – Nyíregyháza és a megyei átlag között sokkal nagyobb a különbség, mint Győr esetében.

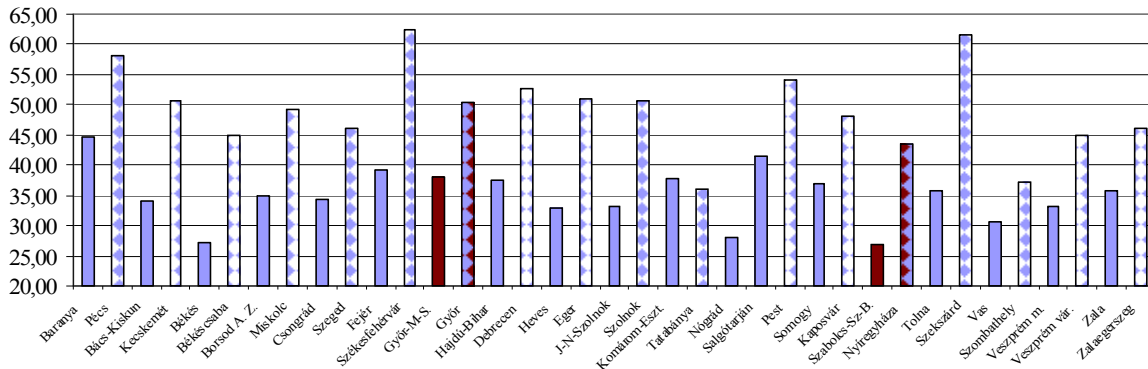
27. ábra: Az egy adófizetőre jutó munkaviszonyból származó jövedelem nagysága Magyarország megyéiben és megyeszékhelyein, 2006 (eFt)

Forrás: APEH adatok alapján saját szerkesztés.

Ha az adófizetők munkaviszonyból származó jövedelmét vizsgáljuk, látható, hogy Győr-Moson-Sopron megye a 18 megyén belül itt is a 3., Győr pedig a megyeszékhelyek sorában a 2., míg Szabolcs-Szatmár-Bereg a 15. és Nyíregyháza a 16. helyen szerepel. Győr és megyéje az átlagot 120-122 eFt-tal haladja meg, míg a szabolcsi központ és a megye lemaradása 95-103 eFt közötti; a megyei adathoz képest Győré 116%, Nyíregyházáé pedig 120%, tehát a két város jövedelemtermelő képessége közel egyformán haladja meg a megyéit.

28. ábra: Az egy adózóra jutó, társas vállalkozásból származó jövedelem nagysága Magyarországon megyékben és megyeszékhelyein, 2006 (eFt)

Forrás: APEH adatok alapján saját szerkesztés.

Nagyobb eltéréseket tapasztalunk a társas vállalkozásból származó jövedelmek összehasonlítása során: Gy.-M.-S. itt is a 3., Sz.-Sz.-B. pedig az utolsó (18.), azonban Győr csak a 9., míg Nyíregyháza a 15-ik.

A 18 megye átlagához viszonyítva Gy.-M.-S. 10%-os többletet, Sz.-Sz.-B. 22%-nyi mínuszt mutat; Győr a megyeszékhely-átlagot minimálisan meghaladja, Nyíregyháza 12 %-kal elmarad attól. Megyei helyzetüket tekintve Győr önmagában 32%-kal, míg Nyíregyháza 62%-kal relatíve több vállalkozásból származó jövedelmet produkált, mint térségével együtt.

Összességében látható, hogy mind Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, mind Nyíregyháza, illetve a Nyíregyházi kistérség alapkategóriabeli jövedelem-mutatói elmaradnak úgy az országos, mint a Győr-Moson-Sopron megyei megfelelő szinttől. Győr esetében ugyanakkor kisebb az eltérés a kistérségi és megyei adatokhoz képest, mint Nyíregyházánál, azaz Győr-Moson-Sopron megyében kevésbé koncentrált a jövedelemtermelő bázis, mint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

(2) Munkatermelékenység

Az előállított fajlagos jövedelem mellett „a versenyképesség másik mutatója a munkatermelékenység, az egy ledolgozott órára jutó kibocsátás (hozzáadott érték), amely közelítőleg egyenlő az egy foglalkoztatottra jutó GDP-vel” (Lengyel 2003, 315).

A munkatermelékenység szintje és növekedési üteme csak részben hasonlít a fajlagos jövedelmek alakulásához. 1996-ban még Közép-Magyarországon volt magas az értéke, míg a többi régió közti eltérés viszonylag kicsi volt. 2001-re a vidéki régiók két elkülönülő

csoporthoz oszlottak: a dunántúli régiókra, valamint a keleti régiókra. Ki kell emelni emellett, hogy a régiókon belül a megyék munkatermelékenysége között nagyobbak voltak a különbségek, mint a régiók között, s a megyék közti eltérések 1996 és 2001 között tovább nőttek.

2005-ben az egy foglalkoztatottra jutó GDP értéke 3.262 eFt (Nógrád) és 5.874 eFt (Komárom-Esztergom) között volt úgy, hogy a megyék között a második legjobb munkatermelékenységi mutatóval Győr-Moson-Sopron megye rendelkezett, a második legkedvezőtlenebbel pedig Szabolcs-Szatmár-Bereg.

A régió és megye szintű vizsgálatokban Lengyel emellett felhasználta az egy alkalmazottra jutó hozzáadott érték az iparban, valamint az egy adózóra jutó SZJA-alap mutatójának alakulását – utóbbi a települések elemzésekor is rendelkezésre áll. Győr és Nyíregyháza munkatermelékenységét ezen kívül a vállalkozások egy foglalkoztatottra jutó adózás előtti eredményének összevetésével is jellemezhetjük.

24. táblázat: A munkatermelékenység alakulása

Megnevezés	Győr, ill. térsége			Nyíregyháza, ill. térsége		
	Város	kistérség	megye	város	kistérség	megye
Egy adófizetőre jutó SZJA-alapot képező jövedelem (eFt)	1.752	1.691	1.503	1.523	1.465	1.262
Egy adófizetőre jutó SZJA-alapot képező jövedelem (%)*	100,0	96,5	85,8	100,0	96,2	82,9
Egy adófizetőre jutó SZJA-alapot képező jövedelem (%)**	100,0	100,0	100,0	86,9	86,6	84,0
A vállalkozások egy foglalkoztatottra jutó adózás előtti eredménye, 2006 (eFt)	3.237	..	891	669	..	715

* A megyeszékhely adata a kistérségi, illetve a megyei %-ában.

** Győr és Nyíregyháza összehasonlítása az azonos térségek alapján

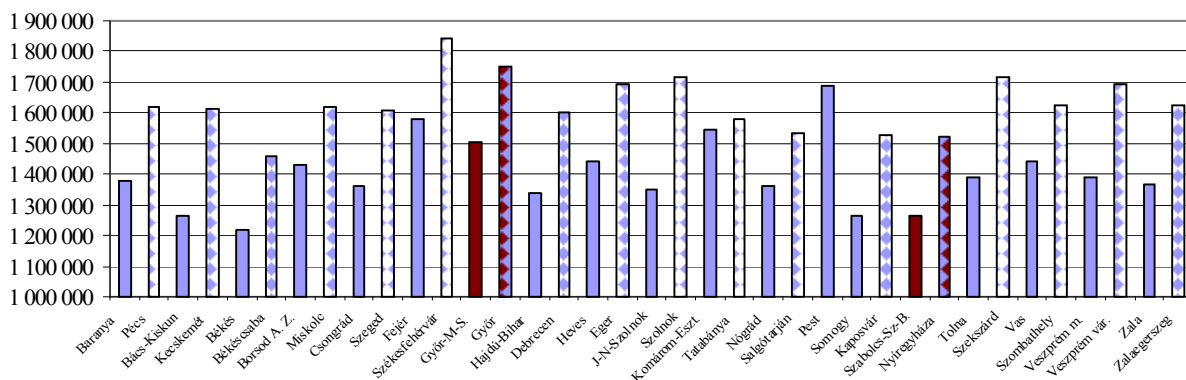
Forrás: KSH és APEH adatok alapján saját szerkesztés.

Az egy adózóra jutó SZJA-alapot képező jövedelem az APEH adatai szerint 2006-ban országosan 1.551 ezer Ft-ot tett ki, a 19 megye átlagában 1.424 eFt, Pest megye nélkül pedig 1.382 eFt volt. Győr-Moson-Sopron megye a 18 megye között a stabil 3., míg Szabolcs-Szatmár-Bereg a 16. helyen szerepelt. Ez egyben azt is jelenti, hogy előbbi a vidéki átlagot mintegy 9%-kal meghaladta, utóbbi pedig ugyanannyival alatta maradt.

A megyeszékhelyek között e mutató tekintetében Győr már a második, Nyíregyháza pedig továbbra is 16-ik, s az átlagtól való eltérés mértéke itt is egyforma: +7 és -7 %.

megyékhez képest Győr 16,%-os, Nyíregyháza 20,7%-os többletet mutat – a kistérségükkel összevetve nincs szignifikáns különbség (3,5 – 3,8 %).

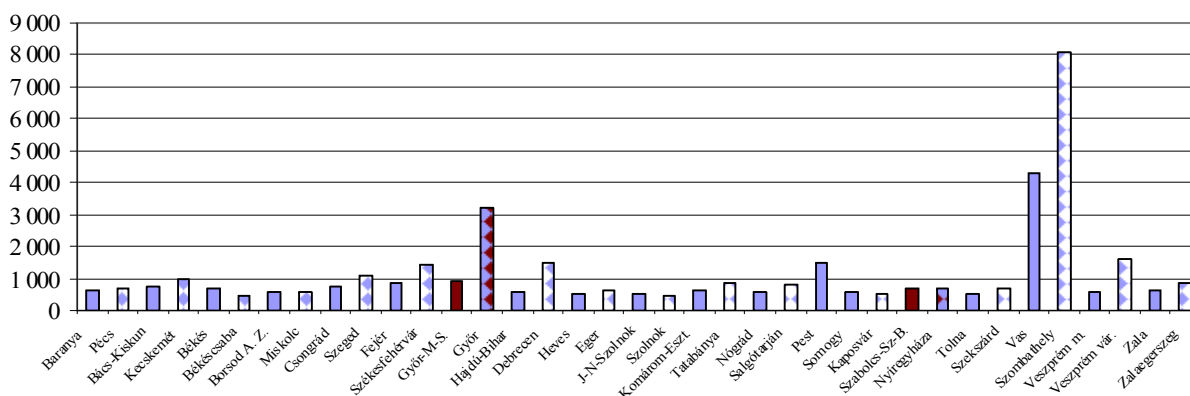
29. ábra: Az egy adózóra jutó adóköteles jövedelem nagysága Magyarország megyéiben és megyeszékhelyein, 2006 (Ft)

Forrás: APEH adatok alapján saját szerkesztés.

A vállalkozások egy foglalkoztatottra jutó adózás előtti eredménye egy-két térség kiugró teljesítménye mellett nem mutat óriási különbségeket. 2006-ban az országos átlag 1.816 eFt volt, a 19 megyéé 941, a 18-é 847 eFt. Győr-Moson-Sopron ezen belül a 2., Szabolcs-Szatmár-Bereg a 6. úgy, hogy előbbi 5 %-kal a vidéki átlagnál több, utóbbi 16 %-kal attól kevesebb.

30. ábra: A vállalkozások egy foglalkoztatottra jutó adózás előtti eredménye Magyarország megyéiben és megyeszékhelyein, 2006 (eFt)

Forrás: APEH adatok alapján saját szerkesztés.

Győr, Szombathely kiugró adatát követve a második legmagasabb, Nyíregyháza a megyeszékhelyek között a 13-ik. Érdekes módon e téren Győr saját megyéjén belül is kimagasló, míg Nyíregyháza nem érte el a megyei átlagot sem.

(3) Foglalkoztatottság

A regionális versenyképesség harmadik alapkategóriája a foglalkoztatottsági ráta. Bár 1996 és 2002 között a megyei foglalkoztatottsági ráta – Csongrád megyét kivéve – mindenhol nőtt, 2002-re az ország e téren „kettészakadt”: a közép-magyarországi, a nyugat-dunántúli és a közép-dunántúli megyékben számottevően jobb lett a helyzet. Legalacsonyabb szintet az ország északkeleti két megyéje, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg hozta, míg relatíve legtöbben Zala, Vas és Győr-Moson-Sopron megyékben dolgoztak.

A 15-74 éves népesség gazdasági aktivitását elemezve látható, hogy az ország foglalkoztatási rátája 1996-ban 46,7% volt, 2002-ben 49,9%, 2006-ban pedig 50,9%. Ekkorra Szabolcs-Szatmár-Bereg megye az utolsó helyre került (42,9%), míg az élbolyt alkotó közép-dunántúli és nyugat-dunántúli 6 megyén belül Győr-Moson-Sopron a hatodik (54,8% - a legjobb ez az érték Zalában volt: 56,0%).

2006-ban Gy.-M.-S. megye mintegy 8,2 ezer nyilvántartott álláskeresőjének háromtizede, közel 2,5 ezer fő lakott Győrben; ugyanekkor a Sz.-Sz.-B. megyei 44,5 ezres álláskeresőknél „csak” 8,1%-a volt nyíregyházi, de számuk (3,6 ezer) így is közel másfélszerese a győrinek.

Az álláskeresőknél a munkavállalási korú állandó népességből vett arányát összehasonlítva megyei szinten óriási az eltérés (11,5% – 2,8% Sz.-Sz.-B. „javára”), kistérségi és megyeszékhelyi szinten már kisebb, de azért érzékelhető a különbség (Győrben és a Győri kistérségben ez a mutató 2,9%, Nyíregyházán 4,4%, körzetében 5,1%).

Az álláskeresők megoszlását elemezve látható, hogy Győrben, illetve szűkebb-tágabb (kistérség – megye) környezetéből 35-38 %-uk tartós munkanélküli, míg a másik vizsgált térségben 49-56 % között alakul ez a mutató. S nemcsak a 180 napon túl nyilvántartott álláskeresők aránya magasabb az északkeleti országrészben, hanem a pályakezdőké is mintegy duplája itt.

25. táblázat: A foglalkoztatottság alakulása

Megnevezés	Győr, ill. térsége			Nyíregyháza, ill. térsége		
	város	kistérség	megye	város	kistérség	megye
Foglalkoztatottsági arány, 2001 (%)	61,4	..	60,6	52,1	..	40,7
Foglalkoztatottsági arány, 2001 (%)*	100,0	..	98,7	100,0	..	78,1
Foglalkoztatottsági arány, 2001 (%)**	100,0	100,0	100,0	84,8	..	66,3
Munkanélküliségi arány, 2006 (%)	2,9	2,9	2,8	4,4	5,1	11,5
Munkanélküliségi arány, 2006 (%)*	100,0	100,0	96,6	100,0	115,9	261,4
Munkanélküliségi arány, 2006 (%)**	100,0	100,0	100,0	151,7	175,8	410,7
SZJA-t fizetők ezer lakosra jutó száma, 2006 (fő)	496	494	474	453	438	354
SZJA-t fizetők ezer lakosra jutó száma, 2006 (%)*	100,0	99,6	95,6	100,0	96,7	78,1
SZJA-t fizetők ezer lakosra jutó száma, 2006 (%)**	100,0	100,0	100,0	91,3	88,7	74,7

* A megyeszékhely adata a kistérségi, illetve a megyei %-ában.

** Győr és Nyíregyháza összehasonlítása az azonos térségek alapján

Forrás: KSH és APEH adatok alapján saját szerkesztés.

A megyeszékhelyekre és a megyékre vonatkozó foglalkoztatási arány a népszámlálási adatokból nyerhető ki annyi módosítással, hogy a 15-64 éves népességet vesszük alapul.¹⁰ Országos szinten a foglalkoztatási arány 58,4% volt, a megyei átlag 51,5%, a 18 megyéé pedig 50,8%. Pest megyét leszámítva a sorban Győr-Moson-Sopron a harmadik (60,6%), Szabolcs-Szatmár-Bereg pedig (40,7%) a 17-ik.

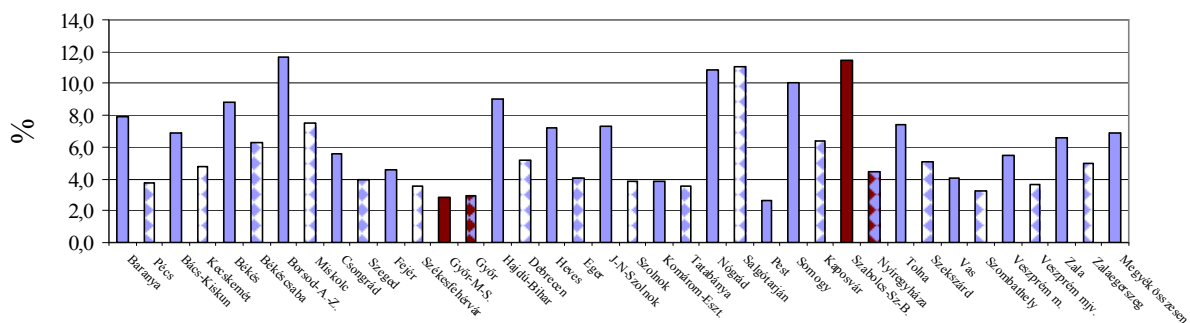
A megyeszékhelyek átlaga 55,6%, ehhez képest a győri mutató (61,4%) a 4-ik, a nyíregyházi (52,1%) a 15-ik helyet jelenti.

2006-ban Magyarországon a KSH által számított munkanélküliségi arány 6,1% volt – a 19 megyéé 6,9%, Pest megye nélkül pedig 7,6%. Utóbbin belül a legjobb Győr-Moson-Sopron megyében volt, míg a legkedvezőtlenebb – Borsod-Abaúj-Zemplén után – Szabolcs-Szatmár-Beregben: míg az északnyugati megyében az országos átlag felét sem érte el (46%), az északkeleti térségben közel kétszerese volt annak (189%); a két megye aránya ebben a vonatkozásban 1:4.

¹⁰ A tendenciákat és az egymáshoz viszonyított arányokat ez a számítás lényegesen nem változtatja meg.

Kisebb az eltérés a 2 megye székhelyt összevetve: a győri a nyíregyházinak 2/3-a (s fordítva: Nyíregyházán a relatív munkanélküliség másfélszerese a győrinek), s mindkét városban jobb, mint a megyeszékhelyek átlaga (4,8%). Érdekes az is, hogy míg Győrben a ráta gyakorlatilag megegyezik a megyei és a kistérségi nagysággal, Nyíregyházán a megyeinek kevesebb, mint négytizede, s a kistérséginek 86%-a. Mindez egyértelműen jelzi, hogy a munkanélküliség tekintetében Győr, ill. szűkebb és tágabb környezete között nincs számottevő különbség, míg Nyíregyháza helyzete kistérségénél kismértékben, megyéjénél pedig nagymértékben jobb.

31. ábra: Munkanélküliségi arány, 2006

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés.

Az SZJA-t fizetők ezer lakosra jutó száma országosan 437 fő, a 19 megye átlagában 422, a 18-éban 421. Győr-Moson-Sopron megye a 18 megye között a 2., Szabolcs-Szatmár-Bereg a 18. úgy, hogy előbbi az országos átlagot 8,5%-kal haladja meg, utóbbi pedig közel 20%-kal kevesebb annál.

Ezen a területen is kisebb a vizsgált két város közti különbség. Győrben a megyei értéknél csupán 4,6%-kal több a városi, a kistérséggel pedig szinte megegyező, míg Nyíregyháza 28%-kal a megyei és 3%-kal a kistérségi fölötti értékkel rendelkezik. A két város közti eltérés kevesebb, mint 10%.

Összességében megállapítható, hogy míg Győr és térsége mind a foglalkoztatási szint, mind a munkanélküliség vonatkozásában viszonylag kiegyenlített, addig Nyíregyháza helyzete számottevően jobb, mint a megyei, azaz arányaiban több munkahely koncentrálódik ide.

(4) Globális integráltság

A versenyképesség fogalma a nemzetközi (globális) versenyben elismertett gazdasági teljesítményhez, a globális integrációhoz kapcsolódik. Régiók esetében az integráltság

leginkább az export és import adatokkal fogható meg: a régióbeli cégek a globális versenyben mennyire eladható árucikkkel (termékekkel, szolgáltatásokkal) vesznek részt.

Lengyel a térségek versenyképességének vizsgálata során megállapította, hogy a „magyar régiók egy lakosra jutó export és import adatainak együttes vizsgálata a korábban is megfigyelt területi különbségeket mutatja” (Lengyel 2003, 326) és az „export területi koncentrációja a régiókhoz képest a megyék esetében jóval erősebb” (Lengyel 2003, 327). Az ország exportjának döntő része 3-4 megyéből származik (ezek: Győr-Moson-Sopron, Fejér, Vas és Pest megye Budapesttel együtt).

Mivel települési szinten a globális integráltságra az export értékesítés, illetve a kereskedelmi integráltság adatai nem állnak rendelkezésre, Lukovics (2007) a kereskedelmi szálláshelyek forgalmának elemzését javasolja e szempont elemzésére.

Bár mindkét térség határ menti elhelyezkedésű, a külföldiek itt-tartózkodása eltér: Győrben a vendégéjszakák több mint felét, a hozzá tartozó megyében 38%-át külföldiek foglalták le, ugyanakkor Nyíregyházán ez az arány csak 36 % (a megyében pedig 26%).

A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák ezer lakosra jutó száma a kereskedelmi szálláshelyeken 2006-ban Magyarországon 997 volt, óriási területi különbségekkel: a legkisebb (Nógrád, 50) és a legnagyobb (Zala, 3.266) között 65-szörös az eltérés. Győr-Moson-Sopron ebben a mezőnyben – a balatoni megyéket követve – az előkelő 4., előbbiben ez a mutató 7,6-szor több.

A megyeszékhelyek átlaga 427, Győr ennek dupláját (876), Nyíregyháza négyötödét (351) teljesítette úgy, hogy ezzel Győr Eger után a második, Nyíregyháza pedig a nyolcadik a sorban. Győrben fajlagosan a Győri kistérségi átlagnál negyedével, a megyeinél közel tizedével több külföldi szállt meg, míg Nyíregyházán a kistérségi átlagot 17, a megyeit pedig 70%-kal haladja meg ez a mutató.

Hasonló a helyzet a belföldiek által eltöltött vendégéjszakák vonatkozásában is, bár kisebb szórásokkal. Az országos átlag 1.042, legtöbb Zalában (3.339) és legkevesebb – Pest megyét leszámítva – Szabolcs-Szatmár-Beregben (362); Győr-Moson-Sopron a hetedik. A két vizsgált megye közti eltérés 3,7-szeres.

A megyeszékhelyek átlaga 994, ezt sem Győr, sem Nyíregyháza nem éri el: Győr a 8., Nyíregyháza a 12. a sorban; a győri adat a kistérséginél több, a megyei átlagnál kevesebb, míg a nyíregyházi mind a kistérségét, mind a megyeit meghaladja.

26. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma, 2006

Megnevezés	Győr, ill. térsége			Nyíregyháza, ill. térsége		
	város	kistérség	megye	város	kistérség	megye
A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma ezer lakosra a kereskedelmi szálláshelyeken, 2006	876	664	798	351	290	105
A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma ezer lakosra a kereskedelmi szálláshelyeken, 2006 *	100,0	75,8	91,1	100,0	82,6	30,2
A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma ezer lakosra a kereskedelmi szálláshelyeken, 2006 **	100,0	100,0	100,0	40,1	43,7	13,3
A belföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma ezer lakosra a kereskedelmi szálláshelyeken, 2006	811	634	1.326	637	542	362
A belföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma ezer lakosra a kereskedelmi szálláshelyeken, 2006 *	100,0	78,2	163,3	100,0	85,4	57,2
A belföldiek által eltöltött vendégéjszakák száma ezer lakosra a kereskedelmi szálláshelyeken, 2006 **	100,0	100,0	100,0	78,3	85,5	27,4

* A megyeszékhely adata a kistérségi, illetve a megyei %-ában.

** Győr és Nyíregyháza összehasonlítása az azonos térségek alapján

Forrás: KSH évkönyvek alapján saját feldolgozás.

Fenti táblázatból jól látható, hogy a határ menti fekvés ellenére számottevően kisebb a vendégforgalom mind Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, mind pedig Nyíregyházán. A város súlya ugyanakkor lényegesen nagyobb, mint Győré, azaz a megyébe érkező és itt megszálló vendégek többsége Nyíregyházára koncentrálódik, szemben Győrrel, ahol a külföldiek kismértékben többen fordulnak elő, a belföldi vendégek pedig nagyobb intenzitással keresik fel a megye többi települését.

2.4.1.3. Összefoglaló megállapítások

A versenyképesség alapkategóriáiba tartozó tényezők alapján Szabolcs-Szatmár-Bereg és Győr-Moson-Sopron megyék, valamint Nyíregyháza és Győr városok versenyképességéről az alábbiak fogalmazhatók meg:

(1) Jövedelem

- Mind Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, mind Nyíregyháza, illetve a Nyíregyházi kistérség alapkategóriabeli jövedelem-mutatói elmaradnak úgy az országos, mint a Győr-Moson-Sopron megyei megfelelő térségi szinttől.
- Győr esetében kisebb az eltérés a kistérségi és megyei adatokhoz képest, mint Nyíregyházánál. Bár Nyíregyháza jövedelemtermelő képessége elmarad a győritől, Győr-Moson-Sopron megyében kevésbé koncentrálódik a (mind a lakossági, mind a vállalászási) jövedelemtermelő bázis a megyeszékhelyre, mint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.
- A jövedelmek tekintetében Győr-Moson-Sopron Magyarország 18, Pest megye nélkül számított NUTS3 szintű térsége között a 3., Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a 17. helyen található; Győr a 18 megyeszékhely között a 4-5., Nyíregyháza a 15.

(2) Munkatermelékenység

- A munkatermelékenységet kifejező egy adózóra jutó SZJA-alapot képező jövedelem tekintetében saját megyéjéhez viszonyítva Győr 16%-os, Nyíregyháza 21%-os többletet mutat.
- Győr-Moson-Sopron megye a munkatermelékenység szerint a 3., Szabolcs-Szatmár-Bereg a 16-ik a sorban; Győr a 2., Nyíregyháza 16-ik a megyeszékhelyek között.

(3) Foglalkoztatottság

- Győr és térsége mind a foglalkoztatási szint, mind a munkanélküliség vonatkozásában viszonylag kiegyenlített, ugyanakkor Nyíregyháza helyzete számottevően jobb, mint a megyei, azaz több munkahely koncentrálódik ide.
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a foglalkoztatás szempontjából a 17-18. helyet foglalja el, Győr-Moson-Sopron megye a második; Győr a megyeszékhelyek között a harmadik-negyedik, Nyíregyháza a 12-13. helyen van.

(4) Globális integráltság

- A globális integráltságot közvetetten kifejező szálláshely-forgalom a határmenti fekvés ellenére különbözőségeket mutat. Győr és Győr-Moson-Sopron megye többi települése kiegyenlítettebb szerepet töltenek be, míg Nyíregyháza – bár lényegesen kisebb forgalmat mondhat magáénak – a megyében így is súlyponti helyzetű.

- A kereskedelmi szálláshelyek forgalma alapján Győr-Moson-Sopron megye a 6., Szabolcs-Szatmár-Bereg a 17-18. a 18 megye közül; ugyanez Győrnek az 5., Nyíregyházának a tizedik helyet jelenti.

27. táblázat: A 18 megye, ill. megyeszékhely között a versenyképesség alapkategóriái szerint elfoglalt hely

	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
Jövedelem	3.	17.	4-5.	15.
Munkatermelékenység	2.	16.	2.	16.
Foglalkoztatottság	2.	17-18.	3-4.	12-13.
Globális integráltság	6.	17-18.	5.	10.
Versenyképességi alapkategóriák összesen:	3-4.	17.	3-4.	13-14.

Forrás: Saját számítás.

Mint látható, Győr és Győr-Moson-Sopron között a térségek közti versenyképesség vonatkozásában kisebb a különbség, mint Nyíregyháza és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye között. Győr és térsége alapvetően hasonló helyet foglal el, míg Nyíregyháza – bár mutatói lényegesen kedvezőtlenebbek, mint a győri adatok – a versenyképesség alapkategóriái szerint a magyarországi megyeszékhely városok között a hátsó középmezőnyben, Szabolcs-Szatmár-Bereg pedig stabilan az utolsók között van.

Mindez azt is jelenti, hogy a versenyképességi alapkategóriák szerint mind a jövedelemtermelő bázis, mind a foglalkoztatottak, mind pedig a külső látogatók koncentráltabban jelennek meg Nyíregyházán, mint Győrben.

2.4.2. ALAPTÉNYEZŐK

2.4.2.1. Az alaptényezők összefoglaló bemutatása

„A magyar régiók és megyék versenyképességét mérő alapkategóriák vizsgálata kimutatta, hogy az ország növekvő gazdasági teljesítménye csak három régió, pontosabban négy-öt megye versenyképességének javulására vezethető vissza. ... az alapkategóriák ex-post jellegűek, csak mérik a versenyképességet, de nem utalnak arra, hogy a versenyképesség adott szintje és változása mitől függ” (Lengyel 2003, 329).

A piramis-modell alapján a versenyképességi alapkategóriákat, mint okozatot főleg az ún. alaptényezők befolyásolják, azok az okok, melyek viszonylag rövid távon hatnak és döntően gazdasági jellegűek. „Az alaptényezők egyrészt a versenyképesség árnyaltabb felméréséhez használhatók fel, másrészt a régiók, térségek területfejlesztési koncepcióinak és stratégiai programjainak kidolgozásához is, mint ‚orientáló’ fejlesztési irányelvek: kívülről jövő befektetések, infrastruktúra és humán tőke, kutatás-fejlesztés, kis- és középvállalkozások, intézmények és társadalmi tőke” (Lengyel 2003, 329).

Az alaptényezők tehát a versenyképesség alapkategóriáit közvetlenül meghatározó gazdasági tényezők, amelyek tudatos fejlesztésével javulhat a térség versenyképessége és felgyorsítható a gazdasági fejlődés. Ezen tényezőket összetett mutatórendszerrel lehet vizsgálni. Főbb, részben településszinten is használható kategóriái és mutatói a következők:

(1) Kutatás-fejlesztés, technológia, innovációs kapacitás

A kutatás-fejlesztés (K+F) a vállalatok versenyképességét döntően meghatározza, mivel versenyelőnyt jelenthet az innovációk, az új technológiák és új termékek bevezetése. Az innovációk érkehetnek a térségen kívülről, de lehetnek belső fejlesztések is. Nemzetközi tapasztalat, hogy egy-egy térség tartós növekedését elsősorban a belső K+F tevékenység segíti elő. A K+F tevékenység az alábbi mutatókkal mérhető:

AT11: K+F helyek 10 ezer lakosra, 2006 (db)

AT12: K+F költségek 10 ezer lakosra, 2006 (eFt)

AT13: K+F beruházások 10ezer lakosra, 2006 (eFt)

AT16: A felsőoktatási intézményekben a tudományos fokozattal rendelkezők ezer lakosra jutó száma, 2006 (fő)

(2) Kis- és középvállalkozások (KKV-k)

A KKV-k a globalizációs folyamatok, a beszállítások és az üzleti szolgáltatások felértékelődése következtében egyre nagyobb szerepet játszanak a térségi / helyi fejlődésben. Nemcsak a munkahelyteremtésben, a foglalkoztatásban, azaz a versenyképesség egyik alapkategóriájának alakulásában meghatározóak, hanem a rugalmasan változó, kisebb szegmensű piaci igények kielégítésében is. „A KKV-k többsége a helyi, regionális piacon működik, mivel nontraded jellegű tevékenységet végez, de már megfigyelhetők a globális versenyben a traded (főleg innovatív, avagy beszállító) KKV-k megjelenése”. (Lengyel, p. 340.) Ezen tényező az alábbi mutatókkal mérhető:

- AT21: Ezer lakosra jutó működő vállalkozás, 2006 (db)
- AT22: Ezer lakosra jutó működő KKV (10-49 fős), 2006 (db)
- AT23: Ezer lakosra jutó működő jogi személyiségű vállalkozás, 2006 (db)
- AT24: A vállalkozások saját tőke összege ezer lakosra, 2006 (eFt)
- AT25: A vállalkozások mérleg főösszege ezer lakosra, 2006 (eFt)
- AT26: A vállalkozások jegyzett tőke összege ezer lakosra, 2006 (eFt)

(3) Kívülről jövő befektetések – külföldi tőke

Egy térség meghatározó ereje abban is megmutatkozik, hogy odavonzzák és megtartsák a magas hozzáadott értéket produkáló gazdasági tevékenységeket. Itt a külföldi tőkét emeljük ki mindig, de fontos a magyar tőke is. „A regionális fejlődésre fontos hatást gyakorol, amikor a nemzetközi cégek többsége helyi érdekeltségét, új telephelyét integrálja a helyi gazdaságba, azaz kialakítja beszállítói, helyi üzleti kapcsolatait (nemcsak félkész termékek, hanem helyi szolgáltatások: energia, szállítás stb. esetében is). Lényegében a kumulatív regionális fejlődés elindításához és fenntartásához szükséges regionális multiplikátor hatásokat idézhetik elő”. (Lengyel, p. 329) meg kell jegyezni, hogy itt nemcsak a nemzetközi tőkéről van szó, hanem a régió kívüli, akár más hazai térségekből érkező tőkéről is, bár tény, hogy a jelenlegi statisztikai rendszer csak a külföldi tőke alakulását tudja követni.

- AT31: A külföldi érdekeltségű vállalkozások saját tőkéje egy lakosra, 2006 (eFt)
- AT32: A külföldi tőke aránya a külföldi érdekeltségű vállalkozásokban, 2006 (%)

(4) Infrastruktúra és humán tőke

A térségek gazdasági teljesítményének növekedésében ugyanúgy meghatározó a fizikai (műszaki) infrastruktúra, mint a humán tőke színvonala, képzettsége. A fizikai infrastruktúra

terén a közművesítettség, valamint a közlekedési és telekommunikációs hálózatok kiépítettsége a legfontosabb, míg a humán tőke színvonala elsősorban a meglévő szakmai kultúrától, a térségre jellemző motivációktól és az oktatási-képzési rendszertől függ – utóbbi alapvetően a munkaerő iskolázottságával mérhető.

Települési, ill. kistérségi szinten az alábbi indikátorok állnak rendelkezésre:

- AT41: Egyetemet, főiskolát végzettek aránya a foglalkoztatottakból (%)
- AT42: Egyetemet, főiskolát végzettek aránya a 25-x évesek között (%)
- AT43: Középfokú végzettségűek aránya a 18-x évesek között (%)
- AT44: Korhatár alatti rokkantsági nyugdíjasok aránya a 40-59 évesekhez képest (%)
- AT45: Távbeszélő fővonalak száma ezer lakosra, 2006 (db)
- AT46: ISDN fővonalak száma ezer lakosra, 2006 (db)
- AT47: Az év folyamán épített lakások száma ezer lakosra, 2006 (db)
- AT48: A személygépkocsik ezer lakosra jutó száma (db)
- AT49: Közműolló (%)

(5) Intézmények és társadalmi tőke

„A régiók tartós fejlődéséhez alapvető az intézményi háttér és a társadalmi tőke, mivel nemcsak a jól mérhető tényezők (GDP, foglalkoztatottság, tőke stb.), hanem a társadalmak szerveződése, a közösségek működése, az attitűdök is szerepet játszanak a gazdasági kibocsátás növelésében. A köz- és államigazgatási intézmények színvonalas működésén kívül szükséges a köztük, valamint az üzleti és közszféra szervezeti közötti hatékonyan működő kapcsolati rendszer, informális tőke is” (Lengyel 2003, 346).

Az intézmények színvonala és a társadalmi tőke nehezen mérhető kategóriák – települési és térségi szinten az alábbi indikátorok segítségével lehet következtetéseket levonni:

- AT51: Belföldi vándorlási különbözet éves átlaga ezer lakosra, 2001–2006 (fő/év)
- AT52: Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma ezer lakosra, 2006 (fő)
- AT53: Regisztrált non-profit szervezetek száma ezer lakosra, 2006 (db)
- AT54: A felsőfokú intézmények nappali tagozatos tanuló ezer lakosra, 2006 (fő)

28. táblázat: Az alaptényezők közé tartozó tényezők

Megnevezés	Győr	Nyh.	18 m.sz.	Gy-M-S.	Sz-Sz-B.	18 megye	Országos
(1) K+F, technológia, innovációs kapacitás							
AT11	..	..	..	2,8	1,2	2,0	2,8
AT12	..	..	..	142.614	27.098	83.411	190.089
AT13	..	..	..	19.581	4.191	13.869	41.447
(2) KKV-k							
AT21	101	101	89	74	50	59	69
AT22	4,0	4,1	3,6	2,9	1,9	2,3	2,9
AT23	25	24	22	16	9	12	18
AT24	9.439.726	1.353.702	3.997.618	1.117.372	533.494	1.137.846	3.804.596
AT25	14.079.472	4.036.945	7.294.024	3.004.665	1.437.220	2.564.943	9.946.966
AT26	1.610.491	520.740	1.136.473	442.551	157.082	391.682	1.182.118
(3) Külföldi tőke ¹¹							
AT31	6.382	259	..	2.514	142	620	1.777
AT32	98,3	97,5	..	97,4	93,4	92,4	77,8
(4) Infrastruktúra és társadalmi tőke							
AT41	23,7	25,0	24,2	15,5	15,9	15,3	18,3
AT42	18,7	18,1	18,2	11,7	8,3	9,9	12,6
AT43	52,3	48,9	50,2	38,1	28,3	33,0	38,2
AT44	13,8	22,3	17,3	14,3	22,7	17,5	16,0
AT45	428	343	373	357	229	288	334
AT46	111	67	77	63	28	39	58
AT47	3,2	6,6	3,6	3,7	3,3	2,6	3,4
AT48	332	327		309	247		293
AT49	933	600		850	538		592
(5) Intézmények és társadalmi tőke							
AT51	-2,02	-2,07	-2,57	2,99	-3,75	-1,10	-
AT52	279	295	298	276	307	307	302
AT53	8	9	10	7	6	7	8
AT54	57	53	62	30	11	18	24

Forrás: KSH és a Nemzeti Szabadalmi Hivatal adatai alapján saját feldolgozás.

¹¹ Győr és Nyíregyháza adatai 2005. évi. Forrás: Ambrus–Kissné–Kólyáné–Malakucziné 2008.

2.4.2.2. Az alaptényezők közé tartozó tényezők részletes bemutatása

(1) Kutatás-fejlesztés, technológia, innovációs kapacitás

Magyarországon a K+F intézményi és személyi feltételei, a kutató-fejlesztő állások és tudományos minősítettek a fővárosban tömörülnek. A kutató-fejlesztő helyeken mind a kutató-fejlesztők, mind a tudományos minősítettek 54%-a Budapesten dolgozik. Ez egyben azt is jelenti, hogy a fővároson kívül döntően az egyetemi városokban működnek K+F intézmények, összességében „gyenge az innovációs háttér, hiányos az innovációs kultúra, nehézségeket okoz a vállalatok „térsgéi bázisának” megerősítése” (Lengyel 2003, 340).

Az innováció, a folyamatos technológia megújulás egyre fontosabb egy térség életében. Azonban ezt mérni és vizsgálni nagyon nehéz. Smahó (2005) véleménye szerint az „innovativitás területi dimenzióban történő mérésének egyik lehetséges módja a szabadalmi bejelentések számának vizsgálata, mely az egyéni és vállalati feltalálásokat egyaránt tükrözi, ugyanakkor az innovativitás mértékéről is hozzávetőleges nagyságrendjéről is információt nyújtanak” (Smahó 2005, 255).

29. táblázat: A kutatás-fejlesztés főbb adatai, 2006

Megnevezés	Győr	Gy.-M.-S. megye	Nyíregyháza	Sz.-Sz.-B. megye
K+F helyek 10ezer lakosra (db)	..	2,8	..	1,2
K+F költségek 10ezer lakosra (eFt)	..	142.614	..	27.098
K+F beruházások 10ezer lakosra (eFt)	..	19.581	..	4.191

Forrás: KSH.

A térségek humán erőforrás potenciálját jelentősen növeli a K+F kutatók, cégek száma a kutató-fejlesztő tevékenység kiterjedtsége. A főtevékenységként K+F tevékenységet folytató cégek területi eloszlását vizsgálva is szembevetendő a főváros meghatározó szerepe. A műszaki kutatással fejlesztéssel foglalkozó cégek 58%-a, a humán K+F tevékenységet főtevékenységként végzők kétharmada Budapesten működik. Jelentős számban található ilyen cégek Pest megyében is, így a Közép-magyarországi régió részesedése 70%-os az ilyen típusú cégek esetében. Vidéken Szeged, Debrecen, Pécs emelhető ki.

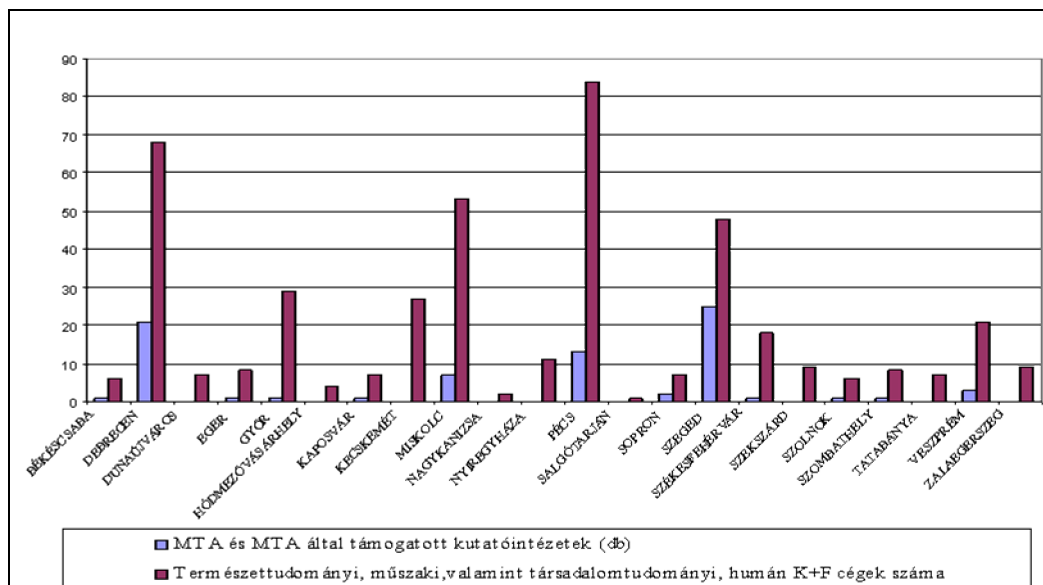
A kelet-magyarországi térségekben általában 1-2 szervezet foglalkozik fő tevékenységként kutatással, ezek közt jelentős arányban vannak a humán területen kutatók. A Dunántúl fejlettebb térségeiben ezzel szemben nagyobb számban tevékenykednek ilyen cégek, többségében műszaki területen.

A tízezer lakosra jutó K+F helyek száma országosan 2,8 – a vidéki átlag 1,9 (a fővárosi adat 7,0). A megyék sorrendje: Csongrád (5,1) Baranya (4,4), Hajdú-Bihar (3,8), Győr-M.-S. (2,8) – Szabolcs-Számár-Bereg a 11-ik.

Magyarországon 2006-ban egy lakosra 23,6 millió Ft kutatás-fejlesztési ráfordítás jutott óriási szórásokkal: Budapesten 90,9 mFt, a 18 megyében 10,4 mFt (a 19-ben pedig kerekén 10). A megyék között első helyre került Hajdú-Bihar (26,4 mFt), majd Csongrád (26,0), Győr-Moson-Sopron (16,2), Baranya (13,8) és fejr (1,7) következett. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a maga 3,1 millió Ft értékével Zala, Tolna és Nógrád előtt a 15-ik.

Ha a tízezer lakosra jutó K+F beruházás alakulását elemezzük, láthatjuk, hogy az országos átlagot (41,5 mFt) csak Hajdú-Bihar és Csongrád közelíti (32 md Ft körüli értékkel), Gy.-M-S. (19,6 mdFt) a hatodik, Sz..Sz.-B. (4,2 mdFt) pedig a 16-ik.

32. ábra: Kutatóintézetek, K+F cégek száma a megyei jogú városokban, 2003

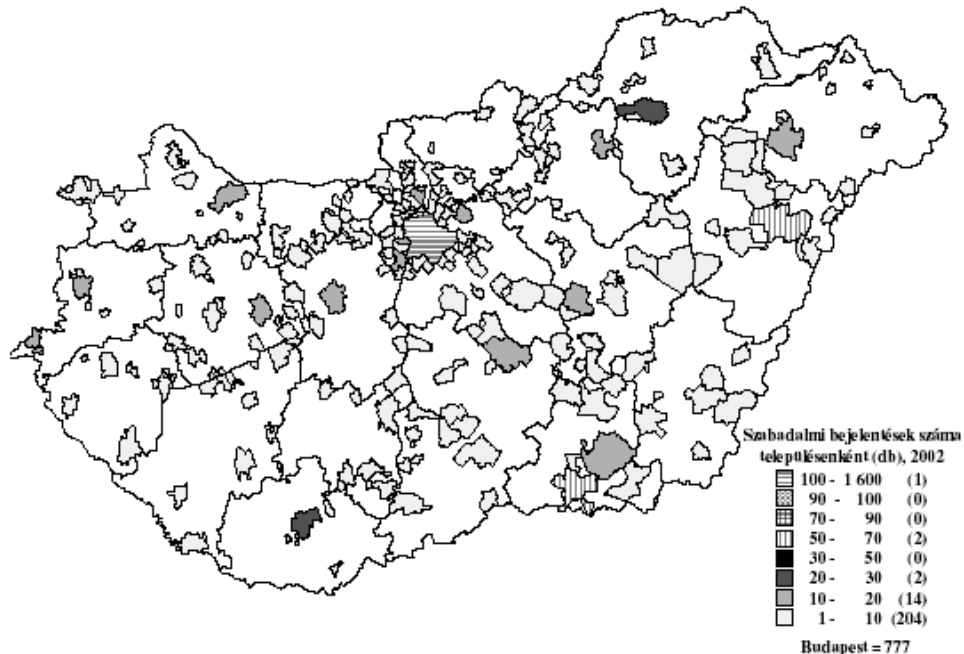

Forrás: Győr MJV IVS, 2008.

A szabadalmi bejelentéseket a Magyar Szabadalmi Hivatal honlapján lehet egyszerűsített vagy összesített alapon vizsgálni. Sajnos ez területi bontásra nem alkalmas, csak a bejelentések típusát és annak adatait tartalmazza. A szabadalmi bejelentéseket a területek innovativitásának mérőszámaként lehetne tekinteni, hiszen a kutatásokat követően egy hivatalosan bejelentett eredménnyel számolhatunk. A szabadalmi bejelentések településsoros adatai lényegében a bejelentések számát mutatja, s ennél fogva földrajzi eloszlásukból a tudás, a humán erőforrás egyfajta megnyilvánulásának területi szerkezetére következtethetünk

(Smahó 2005). A következő ábrán ezen bejelentések számát láthatjuk településenként. Győr és Nyíregyháza kategóriájában hasonlóságot mutat.

33. ábra: Szabadalmi bejelentések száma településenként 2002 (db).

Forrás: Smahó 2005.

Bár az adatokat Smahó kutatása alapján 2002-ben és előtte vizsgálja, az újabb hiányában is jól látszik a területi bejelentések térségi bontása. A főváros túlsúlya domináns, de a vidéki nagyvárosainkban is relatíve magas a bejelentések száma, különösen Debrecen és Szeged városában és vonzáskörzetében. A városok szabadalmi bejelentéseit tekintve nagy előnyt élveznek a vidéki településekkel szemben. Győr és Nyíregyháza helyzete az innovációs „versenyben” hasonló eredményt mutat, a magyarországi nagyvárosi hierarchiában 3-4. helyen szerepelnek. E szempontot tekintve a nagy vidéki egyetemi városok játszanak vezető szerepet.

Az egy lakosra jutó eszközbeszerzés (gép, berendezés, jármű beszerzés) Magyarországon 2006-ban összesen 175 mFt-ot tett ki, rendkívül nagy eltérésekkel. Fajlagosan a 18 megye közül legtöbb fejlesztés Komárom-Esztergom (308 mFt) és Győr-Moson-Sopron megyékben (224,5) mFt volt, legkevesebb Nógrádban (75,9), Somogyban 84,7) és Szabolcs-Szatmár-Beregben (92,4).

(2) KKV-k, vállalati szektor

A kis- és középvállalkozás (KKV) az a gazdasági szervezet, melynél 250-nél kevesebben dolgoznak, éves nettó árbevétele legfeljebb 4 md Ft vagy mérlegfőösszege legfeljebb 2,7 md Ft. A KKV-k rendkívül összetett kört alkotnak, sok köztük az ún. kényszervállalkozó, illetve az „alibi” vállalkozó (utóbbiak csak azért létesítenek vállalkozást, hogy bizonyos bevételeiket és kiadásait így számolhassák el – példa erre a tanárok esete). A versenyképesség szempontjából meghatározóak a jogi személyiségű vállalkozások, melyek a magyarországi vállalkozási kör negyedét, az alkalmazottak 90%-át foglalkoztatják, s az értékesítési árbevétel 94-95 %-át realizálják (*Lengyel 2003, 341*).

Magyarországon a területi GDP adatok alapján megállapítható, hogy a versenyképességben megmutatkozó különbségek „nem a KKV-ktől függnnek, mivel hasonló arányban járulnak hozzá a GDP-hez, hanem főleg a nagyvállalatok jelenléte határozza meg egy régióban a kibocsátást és az exportot. ... A fejlett megyékben az alkalmazottak 40-50 %-a, a kevésbé fejlettekben 60-70 %-a a KKV-knál dolgozik, amelyek mindenhol szinte kizárólag nontraded jellegűek, csak a helyi, hazai piacra termelnek. ... A vállalkozások saját tőkéje területileg koncentrált, a fővárosban bejegyzett cégeknél van, ahol viszont az alkalmazott nélküli, mikro- és kisvállalkozások nevéen lévő tőke is igen nagy értékű” (*Lengyel 2003, 345-346*).

A Sz.-Sz.-B. megyei regisztrált vállalkozások 41%-a Nyíregyházán, a Gy.-M.-S. megyeiek 40%-a Győrben működik – ez egyben azt is jelenti, hogy a vállalkozás-koncentrálttság Nyíregyházán 21, Győrben 11 százalékponttal meghaladja a lakossági koncentrálttságot. Az egyformán igaz, hogy a túlsúly elsősorban a szolgáltatási, másodsorban pedig az ipari-építőipari szervezetek nagyobb jelenlétéből adódik, míg a mezőgazdasági cégek aránya kisebb. A gazdaság szempontjából meghatározó mutatónak tekinthető a vállalkozássűrűség, azaz az ezer lakosra jutó vállalkozások száma: figyelemre méltó, hogy a két városra (164–165) és a két kistérségre (144–147) vonatkozóan ez szinte egyforma, míg Gy.-M.-S. megyében (115) közel másfélszer több, mint Sz.-Sz.-B. megyében (81).

A vállalkozások társas és egyéni forma közti különbség elhanyagolható: a két városban 41–42% a társas, s 58–59% az egyéni vállalkozások aránya, míg megyeszinten 36–37 és 63–64 % az arányuk. A társas vállalkozásokon belül Nyíregyházán nagyobb súlyt képviselnek a betéti társaságok (49% a győri 40%-kal szemben), a kft.-k részaránya viszont Győrben több (45–43 %).

A gazdaság szerkezete és száma meghatározó sok tekintetben, pl. a foglalkoztatottságban és a termelésben. Itt kiemelten nagy eltérést mutat a két város megyéhez viszonyított aránya, hiszen Győr és Nyíregyháza esetében az ezer lakosra jutó vállalkozások száma közel hasonló, míg a megyei szint nagy eltérést mutat. Ez jól példázza, hogy Nyíregyháza mint megyeszékhely vállalkozásainak számát tekintve hasonló a sokat emlegetett győriével, de a nyugati megye érezhetően fejlettebb, mint a vizsgált keleti megye.

A vállalkozások fő célja a profit maximalizálása, és akkor hoznak létre vállalkozást optimális esetben ha abban a vezetőknek gazdasági érdekeltsége van.

30. táblázat: Vállalkozási szerkezet, 2006

Megnevezés	Győr, ill. térsége			Nyíregyháza, ill. térsége		
	város	kistérség	megye	város	kistérség	megye
Regisztrált vállalkozások ezer lakosra jutó száma (db)	164	144	115	165	147	81
Regisztrált vállalkozások ezer lakosra jutó száma (%)*	100,0	87,8	70,1	100,0	89,1	49,1
Regisztrált vállalkozások ezer lakosra jutó száma (%)**	100,0	100,0	100,0	100,1	102,1	70,4
Társas vállalkozások ezer lakosra jutó száma (db)	67	57	43	70	61	29
Társas vállalkozások ezer lakosra jutó száma (%)*	100,0	85,1	64,2	100,0	87,1	41,4
Társas vállalkozások ezer lakosra jutó száma (%)**	100,0	100,0	100,0	104,5	107,0	67,4
A regisztrált vállalkozásokból						
• az egyéni vállalkozások aránya (%)	58,9	60,4	63,1	57,6	58,6	63,7
• a kft-k aránya (%)	19	18	24	18	18	14
• a bt-k aránya (%)	17	17	31	21	20	20

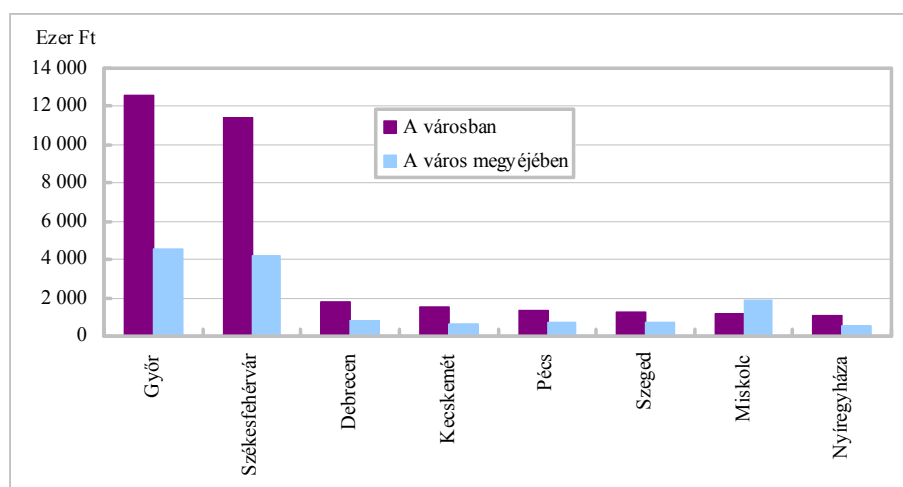
* A megyeszékhely adata a kistérségi, illetve a megyei %-ában.

** Győr és Nyíregyháza összehasonlítása az azonos térségek alapján

Forrás: KSH megyei évkönyvek alapján saját szerkesztés.

A városok ipari tevékenységét, annak strukturális eltéréseit a 49 főnél többet foglalkoztató, vagyis a közepes és nagyméretű szervezetek alapján lehet vizsgálni – ezek tevékenységének számbavétele székhelyükön történik. A nagyvárosok vállalkozásai térségük ipari produktumának előállításában igen eltérő szerepet töltenek be, ami 2006-ban átlagosan a térségi termelési érték mintegy hattizedét jelentette, Győrben pedig meghaladta a 80%-ot.

34. ábra: Egy lakosra jutó ipari termelés a nagyvárosokban, 2006¹²

Forrás: KSH.

31. táblázat: Az ipari termelés ágazati szerkezete a nagyvárosokban, 2006

Gazdasági ág	Debre- -cen	Győr	Kecs- -kemét	Mis- -kollc	Nyír- -egyháza	Pécs	Sze- -ged	Székes- -fehérvár	Össze- -sen
<i>Egy lakosra jutó érték, ezer Ft</i>	1 745	12 566	1 486	1 130	1 106	1 348	1 250	11 395	3 492
Ezen belül, %:									
Élelmiszer, ital, dohány gyártása	23,5	2,4	16,5	6,1	26,6	33,2	51,0	2,1	9,8
Vegyipar	34,4	2,1	7,9	..	51,7	1,5	17,1	2,2	7,5
Fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása	2,1	0,3	5,7	25,2	9,5	1,5	3,4	18,6	7,7
Gépipar	20,7	86,9	54,2	45,6	..	26,7	2,8	74,9	64,1
Villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás	14,4	6,0	3,7	16,5	2,3	29,2	20,1	0,8	7,5

Forrás: KSH.

Jelentős különbségek adódnak az egy lakosra jutó ipari termelési értéket tekintve is. Ez alapján Győr iparosodottsága kiugró, s Székesfehérváré közelíti meg. A nagyvárosi iparosodottsági mindenhol meghaladja a térségit, Miskolc kivételével. Ez is mutatja, hogy a nagyvárosok vonzereje a térséghez képest nagyarányú. A városok erősödő szerepét – az élhetőség, foglalkoztatottság, a kultúra és minden egyéb mellett – ez is mutatja. Az iparosodottság tekintetében a városokban létrejövő ipari parkok miatt a vállalkozások

¹² A 49 főnél többet foglalkoztató vállalkozások székhely szerinti adatai alapján

koncentrálódnak és így jól látszik a városok vezető szerepe az ipari kibocsátást tekintve a megyéjükhöz képest. Nyilván az alacsonyabb nyíregyházi kibocsátásnál ez az arány nem érzékelhető olyan mértékben, de itt is látszik a város vezető szerepe.

A vállalalkozási szektort részletesen elemezve az alábbiak láthatók:

Az ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma 2006-ban Magyarországon 69 volt, a 19 megye átlagában 61, Pest megye nélkül 59 – utóbbihoz képest Győr-Moson-Sopron megyében (74) 25%-kal több, Szabolcs-Szatmár-Beregben (50) 15%-kal kevesebb. A két megye közti eltérés 48% Győr-Moson-Sopron javára – ezzel a megyék között utóbbi az 1., előbbi a 16. helyen áll.

A megyeszékhelyekben ez a mutató 89-et tett ki, s figyelemre méltó, hogy mind a két vizsgált városban ennél 13,5%-kal több volt (101). Ez egyben azt is jelenti, hogy Győr saját megyéje adatához képest 36,5%-kal nagyobb vállalkozássűrűséggel rendelkezik, Nyíregyházán pedig több mint kétszeres a megyei értékhez képest, ami a megyeszékhelyek közti helyzetükben is tükröződik: mindkettő a 2-3. helyen van.

Ha a vállalkozássűrűséget a KKV-kre szűkítjük, hasonló következtetésekre juthatunk azzal, hogy Nyíregyháza megyén belüli súlya itt még nagyobb (216%). Még szembetűnőbb ez a jelenség, ha a jogi személyiségű vállalkozások ezer lakosra jutó számát nézzük meg: Győr-Moson-Sopron megye értéke (16) a 18 megye átlagát (12) harmadával, Szabolcs-Szatmár-Beregét (9) pedig 78%-kal haladja meg, miközben Győr (25) és Nyíregyháza (24) helyzete e téren közel azonos, s mindkettőé jobb, mint a megyeszékhelyeké összességében (22). E téren Győr a megyeinél 1,6-szer, Nyíregyháza pedig 2,7-szer nagyobb mutatókkal bír. A két térség pozíciója e téren:

- ezer lakosra jutó működő KKV: Gy.-M.-S. 1., Sz.-Sz.-B. 16., Győr 2–4., Nyíregyháza 1. (!);
- ezer lakosra jutó működő jogi személyiségű vállalkozás: Gy.-M.-S. 1–2., Sz.-Sz.-B. 1–16., Győr 2–3., Nyíregyháza 4–7.

A vállalkozások saját tőke összege ezer lakosra 2006-ban országosan 3,8 md Ft-ot tett ki, a 19 megyében 1,18 mD Ft-ot, Pest megye nélkül pedig 1,14 md Ft-ot. Győr-Moson-Sopron megyében a vidéki átlagot közelítette ez az érték (1,17 md Ft), Szabolcs-Szatmár-Beregben viszont ennek a felét sem érte el (0,5 md Ft). A megyék között ez Gy.-M.-S. számára a 2., Sz.-Sz.-B. számára pedig a 14. helyet jelentette.

Nagy a különbség itt a két város között is: Győr a 9,4 md Ft-os értékkel a megyeszékhely-átlagot (4,0 md Ft) számottevően felülmúlja, míg Nyíregyháza (1,4 md Ft) annak harmadát is alig éri el – Győr ezzel a 18 város között a 2., Nyíregyháza pedig a 12. helyen van.

Ha a vállalkozások ezer lakosra számított mérleg főösszege alapján végezzük el az összehasonlítást, az előzőekhez hasonló következtetéseket vonhatunk le: országos szinten Budapest adata kiugró, a 18 megye átlaga (2.565 mFt) az országos (9.947 mFt) szintet meg sem közelíti, ugyanakkor a 18 megye között óriásiak az eltérések. Győr-Moson-Sopron a maga 14,1 md Ft-jával a második, Szabolcs-Szatmár-Bereg 1,4 md Ft-tal a 15-ik helyen ebben a sorban, míg Győr (14,1 md Ft) ugyancsak a második, Nyíregyháza (4,0 md Ft) pedig a 9-ik.

Végül a vállalkozások jegyzett tőkéje összege ezer lakosra: itt is érvényesül a fővárosi dominancia – az országos átlag 1.182 mFt, a 19 megye átlaga 415, a 18-é 392 mFt. Győr-Moson-Sopronban a vállalkozások átlagos jegyzett tőkéje 2006-ban 442.551 eFt-ot tett ki (ez a 18 megye között a 2. legnagyobb), Szabolcs-Szatmár-Beregben 157.082 eFt volt (a 17-ik).

Győr értéke (1.610.491 eFt) a megyeszékhelyek átlagának (1.136.473 eFt) közel másfélszerese, a 18 város között a 2. legnagyobb, míg Nyíregyházán (520.740 eFt) ez a mutató a megyeszékhelyek átlagának felét sem éri el, bár köztük így is a középmezőnyben szerepel (11. hely).

(3) Kívülről jövő befektetések, külföldi működő tőke

„A gazdasági szerkezetváltást Magyarországon döntően a külföldi működő tőke segítette elő, amelynek kb. kétharmada a közép-magyarországi régióban koncentrálódik.” (Lengyel, p. 330.) Jelentősebb nemzetközi üzleti kapcsolatokkal és külföldi befektetésekkel a főváros és négy megye (Győr-Moson-Sopron, Fejér, Vas és Komárom-Esztergom) rendelkezik. Itt sajnos települési és kistérségi adat hiányában csak a megyéket tudtam összevetni, pedig igen érdekes lenne ezt települési szinten is összehasonlítani. A külföldről jövő befektetésekkel a telephely választásnál már foglalkoztam a dolgozatban, de itt is ki kell térni arra, hogy Nyíregyházának és a megyének valamit tenni kell, hogy egy vonzó térség legyen, Győrnek és térségének pedig fent kell tartania ezt a képességét a változó világban. Hiszen a vállalkozások számára is változnak a feltételek, és a profit maximalizáláshoz Magyarország már nem a legolcsóbb munkaerővel versenyképes.

32. táblázat: A külföldi tőke alakulása, 2005

Megnevezés	Győr	Gy.-M.-S. megye	Nyíregyháza	Sz.-Sz.-B. megye
A külföldi érdekeltségű vállalkozások saját tőkéje egy lakosra (eFt)	6.382	2.184	259	155
A külföldi tőke aránya a kf-i érdekeltségű vállalkozásokban (%)	98,3	..	97,5	..

Forrás: KSH; Ambrus–Kissné–Kólyáné–Malakucziné 2008.

2006-ban Magyarországon 24.176 külföldi érdekeltségű vállalkozás működött n, hattizedük Budapesten. A 18 megye közül számszerűen legtöbb – Pest megye után – Győr-Moson-Sopron megyében (1.085); a 18 megye összes külföldi érdekeltségű vállalkozásának 14%-a ide koncentrálódott. Szabolcs-Szatmár-Beregben 324 ilyen vállalkozás volt, ez a 18 megyében 4,2%-os részesedést jelentett.

A fajlagos mutatókat elemezve megállapítható, hogy egy lakosra országosan 1.382 eFt befektetett külföldi tőke jutott, a megyék között a legtöbb (2.449,7 eFt) Győr-Moson-Sopronban. Szabolcs-Szatmár-Beregben ez az érték 132,5 eFt, ami a 18 megye között a 15. helyre elég.

Más a sorrend a külföldi tőkének a saját tőkéből számított arányát nézve. E mutató 2006-ban a legmagasabb Vas megyében (99,0%) volt, Gy.-M.-S. (97,4%) a 3. a sorban. Sz.-Sz.-B. megyében a 93,4%-os arány a 9. helyet biztosítja.

A külföldi tőke egyenlőtlen regionális eloszlásának magyarázatára számos elképzelés született. Ezek között említhető az elgondolás, mely szerint a képzett munkaerő iránti kereslet részben magyarázatot nyújt a tőke regionális elhelyezkedésre is (*Fazekas-Köllő, 1998*). Emellett meghatározóak a közlekedési és kommunikációs lehetőségek, valamint az adott ország (térség) jogi keretei sem, a helyi attraktív feltételek megléte, illetve a befektetésekkel kapcsolatos a jogi eljárások gyorsasága és hatékonysága. A „sikerrégiók” már korábban is erős gazdasággal rendelkeztek, a privatizációs folyamat itt indult be elsőként, magas volt a fogyasztás és az egy főre jutó jövedelem, relatíve jó infrastruktúrával rendelkeztek (Nagy 2003).

Győr-Moson-Sopron megye a magyarországi átalakulás „sikerrégiója” a külföldi tőke, a multinacionális cégek vonzását illetően. A kezdeti privatizációval eszközölt befektetések

mellett Nyugat-Dunántúlra általában a nagy zöldmezős ipari beruházások jellemzőek.⁷, összefüggésben a nyugati export-piacokhoz való közelséggel, ipari hagyományokkal, a képzett munkaerő meglétével, valamint a különböző infrastruktúrák fejlettségével és a szolgáltatások színvonalával (*Árva-Dicházi 1998*).

A KSH felmérése szerint a külföldi befektetők a 8 legnagyobb vidéki város közül leginkább Győr iránt mutattak érdeklődést, ahol az egy lakosra jutó külföldi saját tőke a nagyvárosi átlag ötszöröse volt 2005 végén.. A befektetéseket népességárányosan tekintve a külföldiek jelenléte Pécsen, Nyíregyházán a legkisebb, vagyis azokban a nagyvárosokban, melyek térsége is a legkedvezőtlenebb értéket mutatja. A külföldi tőke eltérő érdeklődésében a nagyvárosok autópályán történő megközelíthetősége is szerepet játszott –Nyíregyháza elérése 2077-től ily módon is már lehetséges.

Érdeemes még kiemelni, hogy az egy lakosra jutó külföldi befektetés Miskolc kivételével valamennyi nagyvárosban magasabb, mint megyéjében. A nagyvárosi tőkekoncentráció legtöbb esetben igen erőteljes, legnagyobb mértékű volt Győrben, de Szeged, Debrecen és Pécs esetében is igen jelentős.

(4) Infrastruktúra és humán tőke

Az iskolázottságot elemezve látható, hogy az érettségizettek aránya 28,3% (Szabolcs-Szatmár-Bereg) és 38,6 % (Csongrád) között mozog. A közép- és nyugat-dunántúli régiók megyéiben magasabb az iskolázottság szintje, a többi megye közül csak az egyetemi városokkal (Szeged, Pécs, Debrecen) rendelkezők közelítik meg az országos átlagot.

Az öregedési index azt mutatja meg, hogy milyen a lakosság, a humán tőke korszerkezete, az miként változik. Egy versenyelőnyt jelenthet ez. Látható benne, hogy milyen a korösszetétel, azaz a születések száma, a fiatalok-nyugdíjasok aránya. Fontos itt még kiemelni a képzettséget, mely szintén a humán tőke milyenségét jellemzi. A fejlettebb térségekben a munkaerő magasabban kvalifikált, bár a szak szerinti végzettség is meghatározó lehet, vagy éppen a diplomások és szakmai végzettséget szerzők aránya. Itt a térségeket tekintve a főváros és a győri térség jobb helyzetet mutat, mint a keleti térségek. Feltételezhetjük, hogy a sikeres térségekben magasabb a kvalifikált vállalati alkalmazottak aránya, erre vezethetők vissza a regionális különbségek, mivel a közszférában dolgozó diplomások hasonló arányban vannak mindenütt. Ehhez kapcsolódhat a tudás-intenzív vállalatok alapítása vagy vonzása is, hiszen ahhoz elengedhetetlen a végzettség, a nyelvtudás és az egyéb kialakult vagy tanult készségek. A lakosság elöregedése is követi ezt a trendet, és ahogy láthatjuk, a HDI index azt

veszi figyelembe egy térség sikerességénél, hogy milyen az átlag élettartam évben kifejezett tartalma. (Természetesen lehet azzal vitatkozni, hogy milyen az élet eltöltésének milyensége, és ez fontosabb, mint a hosszú élettartam, de ennek mérhetősége és értékelése még számos kutatást érdemel.)

Az infrastruktúra – matematikai szóhasználattal – szükséges, de nem elégséges feltétele a gazdasági kibocsátás növekedésének. Kiépülése csökkenti a vállalkozások versenyhátrányát, de nem növeli automatikusan azok versenyelőnyét.

A magyar régiók versenyképességénél, különösen a külföldi tőke letelepedésénél meghatározó a közlekedési elérhetőség; az autópályák meglétének a hatása közvetlenül kimutatható. Az információk elérhetősége, a gyors kommunikációs hálózat a piaci versenyben való sikeresség egyik legfontosabb háttérfeltétele.

A települések infrastrukturális színvonalát, a vállalkozások üzleti környezetének minőségét jól érzékelteti a közüzemi közcsatornák kiépítettsége. A vezetékes ivóvíz a települések többségében kiépült, amit lassan követ a közcsatornák elkészítése. A két vizsgált térségről látható, hogy városi és kistérségi szinten minimális a lakások ellátottságának különbsége (bár meg kell jegyezni, hogy Győré 100%-os, Nyíregyházé pedig 99,1%), megyei szinten viszont számottevő: míg Gy.-M.-S. megyében a lakások 98,4%-a ellátott vezetékes ivóvízzel, ez a mutató Sz.-Sz.-B-ben csak 92,8%. Még nagyobb az eltérés a lakások szennyvizes ellátottsága terén: Győrben 96,5%, Nyíregyházán 91,4%, előbbi megyéjében 80,9%, míg utóbbiában csupán 50,7% (!).

A háztartási vezetékesgáz-fogyasztók aránya mindkét város esetében nagyobb a lakossági súlynál. Mindkét megyében a lakások 72-73%-a van felszerelve gázvezetékekkel, ezen belül Győr 93%-os (kistérsége 88%-os), Nyíregyháza pedig 80%-os (kistérsége 79%-os) ellátottságú. Jobb a helyzet a szilárdhulladék-gyűjtésbe bevont lakások tekintetében: Győrben és kistérségében 99, a megyében 96%-os, Nyíregyházán és kistérségében 93-92%, a megyében 91%.

33. táblázat: Humán tőke és infrastruktúra

Megnevezés	Győr, ill. térsége			Nyíregyháza, ill. térsége		
	város	kistérség	megye	város	kistérség	megye
Az egyetemet, főiskolát végzettek aránya az összes foglalkoztatotton belül, 2001 (%)	23,7	20,4	15,5	25,0	22,7	15,9
A 25-X éves főiskolai, egyetemi diplomával rendelkezők aránya a megfelelő korúak %-ában (%)	18,7	15,9	11,7	18,1	15,7	8,3
A 18-X éves középfokú végzettséggel rendelkezők aránya a megfelelő korúak %-ában (%)	52,3	46,5	38,1	48,9	44,0	28,3
Öregedési index*	..	..	103,1	..	..	72,7
Korhatár alatti rokkantsági nyugdíjasok aránya a 40-59 évesekhez képest (%)	13,8	..	14,3	22,3	..	22,7
A távbeszélő fővonalak ezer lakosra jutó száma (db)	428	387	357	343	317	229
Az ISDN fővonalak ezer lakosra jutó száma (db)	111	90	63	67	57	28
A személygépkocsik ezer lakosra jutó száma (db)	332	321	309	327	315	247
Az év folyamán kiadott lakásépítési engedélyek 1000 lakosra jutó száma (db)	3,2	3,9	3,7	6,6	5,9	3,3
Közműöllő (m)**	933	921	850	600	580	538

*100 gyermekkorúra jutó időskorú.

**Egy km közüzemi vízhálózatra jutó közüzemi szennyvízcsatorna, m

Forrás: KSH.

A munkaerő felkészültségét tükröző, egyetemet, főiskolát végzettek aránya a foglalkoztatottakból mutató érdekes módon nem tartalmaz a megyék között nagy eltéréseket. Bár a 2001. évi népszámlálás alapján az országos átlagot (18,3% a főváros magasabb aránya miatt) nem éri el, kismértékben mind a két megyében meghaladják a vidéki szintet (19 megye: 15,4%, 18 megye: 15,3%), így ezzel Szabolcs-Szatmár-Bereg az 5-ik (15,9%), Győr-Moson-Sopron (15,5%) pedig a 7.

Hasonló a helyzet a megyeszékhelyek terén is, bár Győrben a diplomás foglalkoztatottak aránya (23,7%) némileg a megyeszékhelyek átlaga (24,2%) alatt maradt, Nyíregyházáé itt is magasabb (25,0%), ami a szabolcsi városnak a 9., Győrnek pedig a 11. helyet jelenti. Ez a paradox helyzet vélhetőleg összefügg azzal a ténnyel, hogy Északkelet-Magyarországon kevesebb a foglalkoztatási lehetőség és a diplomások nagyobb mértékben vállalnak el akár nem diplomásnak szóló munkakört is.

Erre utal a következő indikátor elemzése is: 2001-ben az egyetemet, főiskolát végzettek aránya a 25-x évesek között Magyarországon 12,6% volt – a 19 megye átlaga 10,1%, a 18-é 9,9%. Győr-Moson-Sopron megyében a vidéki átlagnál több a diplomás (11,7%), Szabolcs-Szatmár-Beregben kevesebb (8,3%). A megyék közti sorrendben Gy.-M.-S. a 2., Sz.-Sz.-B. a 17-ik helyet tölti be.

Nincs ekkora különbség a két megyeszékhely között: Győrben a legalább 25 évesek 18,7%-a, Nyíregyházán 18,1%-a rendelkezik egyetemi vagy főiskolai végzettséggel (a megyeszékhelyek átlaga 18,2%), így a két város egymást követve a 8-9. helyen található. Figyelemre méltó, hogy míg a diplomás foglalkoztatottak vonatkozásában mindkét városban mintegy másfélszer nagyobb volt a megyeszékhelyen a mutató, a népességben belüli arányukat tekintve Győr előnye hasonló (160%), Nyíregyházáé viszont több mint kétszeres (218%).

Ezek után nem hoz meglepetést a legalább 18 évesek között a középfokú végzettségük arányának vizsgálata. Az országos átlag 38,2%, a 18 megyéé 33,0%, köztük Győr-Moson-Sopron (38,1%) az első, Szabolcs-Szatmár-Bereg (28,3%) a 18-ik. Győrben a nagykorú lakosság 52,3-a érettségizett (a megyeszékhelyek átlaga 50,2%), Nyíregyházán ez 48,9%, ami előbbi számára a 6., utóbbinak a 12. „helyezést” biztosítja. Győr adata a megyeinél 37%-kal, Nyíregyházáé 73%-kal jobb.

Bár a piramis-modell nem tartalmazza külön a 10-x évesek körében az általános iskola első osztályát sem végzettek arányát, érdemes ezt is megnézni, hiszen a szakirodalom ebbe a körbe sorolja a funkcionális analfabétákat. 2001-ben Magyarországon a legalább 10 évesek 0,7%-a tartozott ide, legkevesebb (0,4%) 4 megyében (Csongrád, Gy.-M.-S., Vas és Veszprém), legtöbb (1,2%) Szabolcs-Szatmár-Beregben. A megyeszékhelyeken átlagosan 0,4% ez a mutató, Győrben 0,2% (itt és még Székesfehérvárott, Szombathelyen és Veszprémben volt legjobb a helyzet), Nyíregyházán az átlaggal megegyező (0,4%). Tehát itt is látható, hogy Győr és Győr-Moson-Sopron megye az „élmezőnyhöz” tartozik, míg Nyíregyháza átlagos, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye pedig a legkedvezőtlenebb mutatókkal bíró térségek közé tartozik.

A korstruktúrát kifejező öregedési index Magyarországon nagy eltéréseket mutat. Míg országosan 100 gyermekkorúra (0-14 évesre) átlag 104,9 legalább 60 éves felnőtt jut, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében csak 72,7 (itt a legkevesebb), Győr-Moson-Sopronban 103,1 – ezzel 13. a sorban. A korhatár alatti nyugdíjasok aránya országosan 16,0% - mind Nyíregyháza, mind Sz.-Sz.-B. megye az előkelő 3. helyen van e téren, míg Győr és a megye a 13-ik.

Áttérve a fizikai infrastruktúrára, elsőként a telekommunikációs ellátottságot nézzük meg. 2006-ban Magyarországon ezer lakosra 334 távbeszélő fővonal jutott, a 18 megyében átlagosan 288 (a 19-ben 289). A megyék átlagát Győr-Moson-Sopron közel negyedével meghaladta (357), Szabolcs-Szatmár-Bereg (229) pedig ötödével alulmúlta. Valamivel kisebb az eltérés a két megyeszékhely között: Győrben 428 fővonal jutott ezer lakosra, ami a megyeszékhelyek átlagánál 15%-kal több, Nyíregyházán 343, ami 8%-kal kevesebb. Győr a megyéhez képest 20%-kal, Nyíregyháza 50%-kal ellátottabb.

A modernebb telekommunikációs technika lehetőségét magában hordozó ISDN fővonalak kiépítettsége még nagyobb különbségeket jelez. Magyarországon 2006-ban ezer lakosra 58 ISDN fővonal jutott, a megyék átlagában 39, a megyeszékhelyeken 77. Győr-Moson-Sopron megyében ez az érték 63, ami közel 2/3-ával jobb, mint a vidéki átlag, Győrben 111, a megyeszékhely-átlagnál 44%-kal több. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében mindössze 28 fővonal jutott ezer lakosra, alig több, mint a vidéki érték héttizede, míg Nyíregyházán 67. Ezzel együtt is Győr ISDN-ellátottsága saját megyéjénél 76%-kal, Nyíregyházáé pedig 2,4-szer kedvezőbb.

A két térség pozíciója a telekommunikáció terén:

- távbeszélő fővonalakkal való ellátottság: Gy.-M.-S. 1., Sz.-Sz.-B. 18., Győr 3., Nyíregyháza 14.
- ISDN-fővonalakkal való ellátottság: Gy.-M.-S. 1., Sz.-Sz.-B. 17., Győr 2., Nyíregyháza 14–15.

A személygépkocsival való felszereltséget mutatja, hogy országosan 2006-ban ezer lakosra 293 autó jutott, a 18 megye között a legtöbb (309) Bács-Kiskun és Győr-Moson-Sopron megyében; Szabolcs-Szatmár-Bereg (247) itt a 16. helyen van.

A 2006. év folyamán épített lakások ezer lakosra jutó száma országosan 3,4 volt, a 18 megyében 2,6 (a 19-ben 3,1). A vidéki átlagnál mind Győr-Moson-Sopron megyében (3,7), mind Szabolcs-Szatmár-Beregben (3,3) intenzívebb volt a lakásépítés – Gy.-M.-S. ezzel a megyék között a második, Sz.-Sz.-B. az ötödik.

A lakásépítési kedv a szabolcsi megyeszékhelyen különösen magas volt (6,6 – a megyeszékhely-átlag 3,6-nál közel kétszer több), míg Győrben (3,2) picit visszafogottabb. A megyeszékhelyek között Nyíregyházán volt relatíve a legtöbb lakásépítés – Győr a 11. ebben a sorban. Győrben tehát a megyéhez képest kisebb, Nyíregyházán viszont éppen kétszeres volt a lakásépítési aktivitás.

Érdekes a helyzet a közműolló vonatkozásában. Bár láthattuk, milyen nagy eltérés van a lakások felszereltsége terén, a hálózatkiépítés már kisebb különbségeket mutat (amiben szerepet játszik, hogy a lakosság egy része nem tudja vállalni a lakásba való bekötés önerejének biztosítását). Ezzel együtt is a vezeték-kiépítés országosan a legjobb Győr-Moson-Sopron megyében, Győrben a második legjobb – Nyíregyháza a 12., Sz.-Sz.-B. a 9. hellyel a középmezőnyben szerepel.

(5) Intézmények és társadalmi tőke

A társadalmi tőke egyik meghatározó tényezője a migráció, mely tükrözi adott térség népesség-megtartó képességét. Ugyancsak a társadalmi tőke egyfajta leképeződése a civil szféra jelenléte, melyre a non-profit szervezetek számából lehet következtetni. S hosszabb távú hatását tekintve talán legfontosabb szerepet a felsőoktatás tölt be.

„A felsőoktatási intézményekben nemcsak oktatnak és kutatnak, hanem éveken át a jövő szakembereket itt építik ki kapcsolati tőkéjüket, ismeretségeiket, itt szerzik szakmai motivációikat. Jellemző, hogy a magyar felsőoktatás igen centralizált, az intézmények fele a közép-magyarországi régióban található, az egyetemi oktatók 50 %-a ott dolgozik, a nappali hallgatók 45-47 %-a ott tanul. ... Ez a centralizáció jelenik meg a diplomások arányában, az innovációs háttér területi különbségeiben is, illetve részben magyarázza a hazai területi különbségek kiéleződését is” (Lengyel 2003, 346).

34. táblázat: Intézmények és társadalmi tőke

Megnevezés	Győr	Gy.-M.-S.	Nyíregyháza	Sz.-Sz.-B.
Belföldi vándorlási különbözet ezer lakosra, 2001-2006 (fő/év)	-2,02	+2,99	-2,07	-3,75
A regisztrált non-profit szervezetek ezer lakosra jutó száma, 2006 (db)	8	7	9	6
A felsőfokú intézményekben nappali tagozatos hallgatók ezer lakosra jutó száma, 2006 (fő)	57	30	53	11

Forrás: KSH.

2001-2006 között a 18 megyét összességében elvándorlás jellemezte: ezer lakosra évente átlagosan 1,10 vándorlási különbözet jutott. Győr-Moson-Sopron megyébe többen költöztek, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből többen el. A megyék között ezzel Gy.-M.-S. mutatója a legkedvezőbb, Sz.-Sz.-B. megyéé pedig – Borsod-A.-Z. előtt – a legkedvezőtlenebb.

Első pillantásra talán meglepőnek tűnik, hogy a megyeszékhelyeknél is negatív ez a mutató, azonban ez vélhetőleg az agglomerációban való kiköltözéssel magyarázható. Ezen a téren Győr és Nyíregyháza helyzete közel azonos, mindkettő a középmezőnyben van (Győr Péccsel együtt a 7–8., Nyíregyháza a 10.)

A non-profit szervezetek ezer lakosra jutó száma 2006-ban Magyarországon 8 volt – Budapesten 11, vidéken 7. Győr-Moson-Sopron értéke 7 másik megyéével azonos (8–15. hely), Szabolcs-Szatmár-Bereg 2 másik megyéével osztozik a 16–18. helyen, így Győr a 16–17-ik, Nyíregyháza a 11–15-ik.

A felsőfokú intézmények nappali tagozatos tanulóinak ezer lakosra jutó száma igazán nagy szóródást mutat. Győr-Moson-Sopron a negyedik, Győr a hatodik, Sz.-Sz.-B. a tizedik, Nyíregyháza pedig hetedik itt.

2.2.2.3. Összefoglaló megállapítások

A versenyképességet befolyásoló alaptényezők szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg és Győr-Moson-Sopron megyék, valamint Nyíregyháza és Győr városok versenyképességéről az alábbiak fogalmazhatók meg:

(1) Kutatás-fejlesztés, technológia, innovációs kapacitás

- A kutatás-fejlesztés-innováció Magyarországon alapvetően főváros-központú, emellett a nagyobb, főként egyetemekkel rendelkező városokba koncentrálnak. A történelmi folyamat is ezt támasztja alá Smahó (2005) kutatásában. Elsődlegesen a szabadalmi bejelentéseket vette alapul, mint az innováció egy találmány formáját. A regionális idősoros vizsgálata is egy folyamatos Budapesti túlsúlyt mutat, 1992-ben a vidéki városokból származó szabadalmi bejelentések 50-60 százaléka megyei jogú városokban koncentrálnak. Ez is mutatja a térségben betöltött húzó szerepüket. 1998-ra a nagy vidéki egyetemvárosok „elhúztak” az innovációs versenyben, és 2002-re az ország keleti fele egyértelműen győzedelmeskedik e téren nyugattal szemben. Látszik tehát, hogy a megyei jogú városok folyamatosan fejlődtek és ez egyben azt is előrejelzi, hogy az ún. pólusvárosok kiemelt, speciális fejlesztése a vidéki nagyvárosokban (beleértve Győrt és kérdőjelesen Nyíregyházát, amennyiben tud kapcsolódni elsősorban a régióbeli Debrecen, másrészt esetleg az ugyancsak közeli Miskolc programjaihoz) megerősítheti a meglévő K+F, innovációs kapacitást. Ezen a területen való fejlődés meghatározó lehet a jövőre nézve.

- A tízezer lakosra jutó K+F helyek száma alapján Győr-M.-S. a 4. – Szabolcs-Szatmár-Bereg a 11-ik, az egy lakosra jutó kutatás-fejlesztési ráfordítás szerint Győr-Moson-Sopron a 3., Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 15-ik, míg a tízezer lakosra jutó K+F beruházás alakulását elemezve láthatjuk, hogy a megyék között Gy.-M-S. a hatodik, Sz..Sz.-B. pedig a 16.
- A szabadalmak számát tekintve Győr és Nyíregyháza hasonló értéket mutat és a városhierarchiában a 3-4. helyet foglalják el. E tekintetben kitűnik mindkét esetben a városok fölénye a vidékkel szemben, azaz a városok meghatározó jelentőségűek.
- Az egy lakosra jutó eszközbeszerzés terén Győr-Moson-Sopron a második, Szabolcs-Szatmár-Bereg a 16. a 18 megye között.

(2) KKV-k

- A vállalkozói szféra relatív jelenléte a két városban hasonló, közel egyformán nagyobb a vállalkozások jelenléte e két megyeszékhelyen, mint szűkebb környezetükben, azaz kistérségükben. A két város helyzete e téren főként megyebeli pozíciójukban különbözik: Nyíregyháza megyén belüli súlya nagyobb, mint Győré.
- A vállalkozássűrűség alapján Győr-Moson-Sopron megye az 1(–2). helyen áll, Szabolcs-Szatmár-Bereg pedig a (15–)16. helyen. Számottevően kisebb a különbség a városok között: Győr 2–3. a megyeszékhelyek között, Nyíregyháza pedig a 3–4.
- A vállalkozások „erősségét” (ezer lakosra jutó mérleg főösszeg, ill. jegyzett tőke) tekintve Gy.-M.-S. megye és maga Győr is stabilan a második, Sz.-Sz.-B. a 16. és Nyíregyháza a 10. a 18-as mezőnyben.

(3) Külföldi tőke

- Teljeskörű településszintű adatok hiányában a megyei adatokból lehet a két város helyzetére következtetéseket levonni, kiindulva abból az általánosan elfogadott és a többi gazdasági mutatónál már bizonyított feltételezésből, hogy a megyeszékhelyi adatok jobbak, mint a megyeiek. Eszerint a jelentősebb külföldi befektetések – a közép-magyarországi térségen túl 4 megyébe (köztük Győr-Moson-Sopronba) koncentrálnak, így Győr előtt az a feladat áll, hogy megőrizze és tovább erősítse ezt a helyzetet, míg Északkelet-Magyarországon, s így Nyíregyházán is a befektetés-ösztönzésre kell nagyobb hangsúlyt helyezni.

- Az egy lakosra jutó befektetett külföldi tőke a megyék között a legtöbb Győr-Moson-Sopronban, Szabolcs-Szatmár-Beregben ez az érték a 15. helyre elég. A külföldi tőkének a saját tőkéből számított aránya szerint Gy.-M.-S. a 3. a sorban. Sz.-Sz.-B. megye pedig a 9.

(4) Infrastruktúra és humán tőke

- Az infrastruktúra és a humán tőke tekintetében a kép rendkívül színes. A lakosság, így a potenciális munkaerő felkészültsége a két megye között szélsőséges különbségeket mutat, ugyanakkor a két megyeszékhely fejlettsége e téren közel egyforma. A korhatár alatti nyugdíjazás szempontjából már nem olyan jó a helyzet Nyíregyházán, mint Győrben, viszont a korstruktúra szerinti összehasonlítás egyértelműen Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nyíregyháza „fiatalosabb” képét jeleníti meg (igaz, ebben köztudottan benne van a különösen hátrányos helyzetű társadalmi rétegek magasabb születési arányszáma is).
- A lakosság iskolai végzettségének mutatóit összesítve Gy.-M.-S. a 3–4., Győr a 8–9., Sz.-Sz.-B. a 16–17., Nyíregyháza pedig a 10–11. pozíciójú. A korhatár alatti nyugdíjasok aránya szerint nézve a versenyképességet, Győr és a megye a hatodik, Nyíregyháza és a megye a 16-ik. Az öregedési index Szabolcs-Szatmár-Bereg megye értékelésében a legkedvezőbb helyet biztosítja, Győr-Moson-Sopronnak a hatodikat.
- A fizikai infrastruktúra mint épített környezet kiépítettsége ugyancsak heterogén, és – a lakásépítési intenzitás kivételével – itt is látható egyrészt a „megyeszékhely-kistérség-megye lejtő”, másrészt a két térség közti különbség az északnyugati javára, harmadrészt pedig Nyíregyháza megyén belüli nagyobb fejlettsége.
- A kommunikációs eszközökkel való ellátottság tekintetében Gy.-M.-S. az első, Sz.-Sz.-B. a 17., Győr a 2–3., Nyíregyháza a 14–15. A személygépkocsi-sűrűség Gy.-M.-S. megye számára az 1–2., Sz.-Sz.-B. számára 16. helyet jelenti, Győr a 4. és Nyíregyháza a 6. a sorban. A lakásépítési kedv terén 2006-ban Nyíregyháza volt az első, Győr a 11., s érdekes módon Gy.-M.-S. a második, Sz.-Sz.-B. pedig az ötödik. A közműháló Gy.-M.-S. megyében a legkevésbé nyitott, Sz.-Sz.-B. a 9. itt – Győrben a hálózat-kiépítettség a 2., Nyíregyházán a 12. a megyeszékhelyek között.

(5) *Intézmények és társadalmi tőke*

- Az elvándorlások alapján Gy.-M.-S. az első, Sz.-Sz.-B. a 17. helyen van, Győr a 7–8., Nyíregyháza a 10.
- A non-profit szervezetek gyakorisága szerint Győr-Moson-Sopron értéke 7 másik megyéével azonos (8–15. hely), Szabolcs-Szatmár-Bereg 2 másik megyéével osztozik a 16–18. helyen. Győr a 16–17-ik, Nyíregyháza a 11–15-ik.
- A felsőfokú intézmények nappali tagozatos tanulóinak ezer lakosra jutó száma: Győr-Moson-Sopron a negyedik, Győr a hatodik, Sz.-Sz.-B. a tizedik, Nyíregyháza pedig hetedik.

35. táblázat: A 18 megye, illetve megyeszékhely között a versenyképesség alaptényezői szerint elfoglalt hely

	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
Kutatás-fejlesztés, technológia, innovációs kapacitás	3-4.	14-15.	7-8.	15-16.
KKV-k	2.	16.	2.	7.
Külföldi tőke ¹³	2.	12.	1.	10-11.
Infrastruktúra és humán tőke	2-3.	13-14.	5-6.	10.
Intézmények és társadalmi tőke	5-6.	14-15.	10.	10.
Versenyképességi alaptényezők összesen:	3.	14-15.	5-6.	9-10.

Forrás: Saját számítás.

A versenyképesség alaptényezőit elemezve az alapkategóriákhoz hasonló következtésekhez jutottam. Győr és Győr-Moson-Sopron között kisebb a különbség, mint Nyíregyháza és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye között úgy, hogy Győr mutatói – egy-két kivételtől, így az öregedési indextől, a lakásépítési aktivitástól, illetve a civil szervezetek relatív számától eltekintve – következetesen jobbak, mint Nyíregyházáé.

¹³ A KSH 8 nagyvárosra irányuló felméréséből következtetve.

2.4.3. SIKERESSÉGI FAKTOROK

2.4.3.1. A sikerességi faktorok közé tartozó tényezők összefoglaló bemutatása

A sikerességi faktorok az alapkategóriákat és az alaptényezőket közvetve, áttételesen befolyásoló tényezők, amelyek hosszabb időszakon keresztül módosulnak.

A sikerességi faktorok két csoportba sorolhatók, a piramis ábra két szintjének megfelelően. A felső szint elemei szoros kapcsolatban állnak az alaptényezőkkel, mivel főleg gazdasági jellegű szempontokat fogalmazznak meg, a gazdasági háttér egyes kulcsterületeit emelik ki – az alaptényezőket ezek a faktorok már rövid távon is befolyásolják. Ezek közül a következők értelmezhetők, illetve a következőkre szerezhetők be adatok települési (megyeszékhelyi) szinten is:

(1) Gazdasági szerkezet

SF11: Az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatások súlya a működő társas vállalkozások számán belül, 2006 (%)

SF12: A mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás és halászat ágban foglalkoztatottak aránya, 2001 (%)

SF13: A szolgáltatás ágban foglalkoztatottak aránya, 2001 (%)

SF14: Az egyéb szellemi ágban foglalkoztatottak aránya, 2001 (%)

(2) Innovációs kultúra és kapacitás

SF21: A könyvtárak beiratkozott olvasó ezer lakosra, 2006 (fő)

SF22: A felsőoktatási intézményekben dolgozó oktató száma ezer lakosra, 2006 (fő)

(3) Regionális elérhetőség

SF31: A fővárosból vasúti elérhetőség, perc

SF32: A fővárosból közúti elérhetőség, perc

(4) A munkaerő felkészültsége

SF41: Helyben dolgozó lakónépesség legalább érettségivel ezer lakosra (fő)

SF42: Főiskolai, egyetemi végzettségű helyben foglalkoztatottak száma ezer lakosra (fő)

SF43: Elvégzett átlagos osztály (db)

A piramis legalsó szintjén olyan faktorok szerepelnek, melyek gazdaságon kívüli szempontokat fejeznek ki. Ezek a regionális fejlődésre hosszabb időtávon keresztül ható, társadalmi – környezeti – települési feltételek tényezői. Vizsgálatomhoz az alábbi mutatókat tudtam felhasználni:

(5) Társadalmi szerkezet

- SF51: Legalább 60 évesek aránya az állandó népességből, 2006 (%)
- SF52: Legfeljebb 18 évesek aránya az állandó népességből, 2006
- SF53: Élveszületések/halálozások ezer lakosra, 2001-2006
- SF54: Vitalitási index (a 18-39 évesek a 18-59 évesek %-ában) (%)
- SF55: A térség-központ lakosságának aránya a kistérség / megye lakosságában (%)

(6) Döntési központok

- SF61: Legalább 250 főt foglalkoztató jogi személyiségű vállalkozások aránya az országosból, 2006 (%)
- SF62: Az 50-249 főt foglalkoztató jogi személyiségű vállalkozások aránya az országosból, 2006 (%)

(7) Környezeti minőség

- SF71: Ismertté vált közvédas bűncselekmények ezer lakosra jutó száma az elkövetés helye szerint, 2006 (%)
- SF72: Ismertté vált gazdasági bűncselekmények ezer lakosra jutó száma az elkövetés helye szerint, 2006 (%)
- SF73: Nappali ellátást nyújtó idősek klubjai férőhelyeinek száma ezer 60 évesnél idősebbre, 2006 (db)
- SF74: Közcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások ezer lakásra, 2006 (db)

(8) Társadalmi kohézió

- SF81: Elvándorlások ezer lakosra, 2001-2006 (fő)
- SF82: Odavándorlások ezer lakosra, 2001-2006 (fő)

A sikerességi faktorok – akárcsak az alapkategóriák és az alaptényezők – természetesen összefüggnek és részben át is fedhetik egymást. „...a modellben a sikerességi faktorok két

szintjének elemei egymásra épülnek: a gazdasági szerkezet nagyon függ a régió társadalmi szerkezetétől, az innovációs kultúra a vállalati és intézményi döntési központoknak helyet adó települések méretétől, a regionális elérhetőség javítása általában rontja a környezet minőségét, valamint a régió társadalmi kohéziója befolyásolja a munkaerő felkészültségét, motivációit is” (Lengyel 2003, 303).

Ezeket a fentebb felsorolt mutatókat próbáltam rendszerezve összegyűjteni Győr és Nyíregyháza valamint a megyék esetében, hogy a kérdéseimre választ kaphassak. A jobb szemléltethetőség miatt a 18 megyét és megyeszékhely adatait is megmutatom.

36. táblázat: A sikerességi faktorok közé tartozó tényezők

Megnevezés	Győr	Nyh.	18 m.sz.	Gy-M-S.	Sz-Sz-B.	18 megye	Országos
I. Rövid távon ható tényezők							
(1) Gazdasági szerkezet							
SF11	34,9	30,2	32,3	29,4	22,5	25,6	32,9
SF12	0,9	2,3	1,4	5,7	6,1	7,7	5,5
SF13	56,4	70,4	64,9	55,0	64,3	57,2	61,7
SF14	22,9	23,3	23,3	19,4	18,5	18,5	20,4
(2) Innovációs kultúra és kapacitás							
SF21	182	132	191	126	138	145	149
SF22	3,0	3,6	5,7	2,1	0,7	1,6	2,2
(3) Regionális elérhetőség							
SF31	86	179	-	-	-	-	-
SF32	78	138	-	-	-	-	-
(4) A munkaerő felkészültsége							
SF41	206,7	149,2	166,9	126,8	78,5	99,0	117,3
SF42	113,7	92,0	97,5	63,4	42,1	50,5	66,2
SF43	10,45	10,18					
II. Hosszú távon ható tényezők							
(5) Társadalmi szerkezet							
SF51	21,2	17,2	20,7	20,6	17,1	20,6	21,1
SF52	18,4	20,4	18,9	19,4	24,1	20,6	20,0
SF53a ¹⁴	10,0	9,8	9,3	9,4	11,1	9,4	9,6
SF53b ¹⁵	11,2	10,3	11,6	12,0	12,2	13,2	13,2
SF53	-1,2	-0,5	-2,3	-2,6	-1,1	-3,8	-3,6
SF54	55,1	55,4	54,0	54,5	55,3	53,6*	53,7
SF55	28,6	20,1	24,2	100,0	100,0	100,0	-
(6) Döntési központok							
SF61	3,0	1,1	27,9	5,4	2,7	57,8	100,0
SF62	2,2	1,5	21,2	5,1	3,8	59,7	100,0
(7) Környezeti minőség							
SF71	49,3	56,8	53,6	34,6	37,9	37,7	42,3
SF72	3,2	4,4	3,5	2,0	2,6	1,6	1,8
SF73	15	17	15	14	35	22	19
SF74	965	914	867	809	507	599	674
(8) Társadalmi kohézió							
SF81	44,8	35,7	39,3	44,5	39,6	44,1	42,8
SF82	46,8	37,8	41,8	41,5	43,4	43,0	42,8
Vándorlási	+2,0	+2,1	+2,5	-3,0	+3,8	-1,1	-

*19 megye adata.

Forrás: KSH adatok illetve saját adatgyűjtés.

¹⁴ Élveszülések ezer lakosra jutó száma, 2001–2006.

¹⁵ Halálozások ezer lakosra jutó száma, 2001–2006.

2.4.3.2. A sikerességi faktorok közé tartozó tényezők részletes bemutatása

Rövid távon ható tényezők

(1) Gazdasági szerkezet

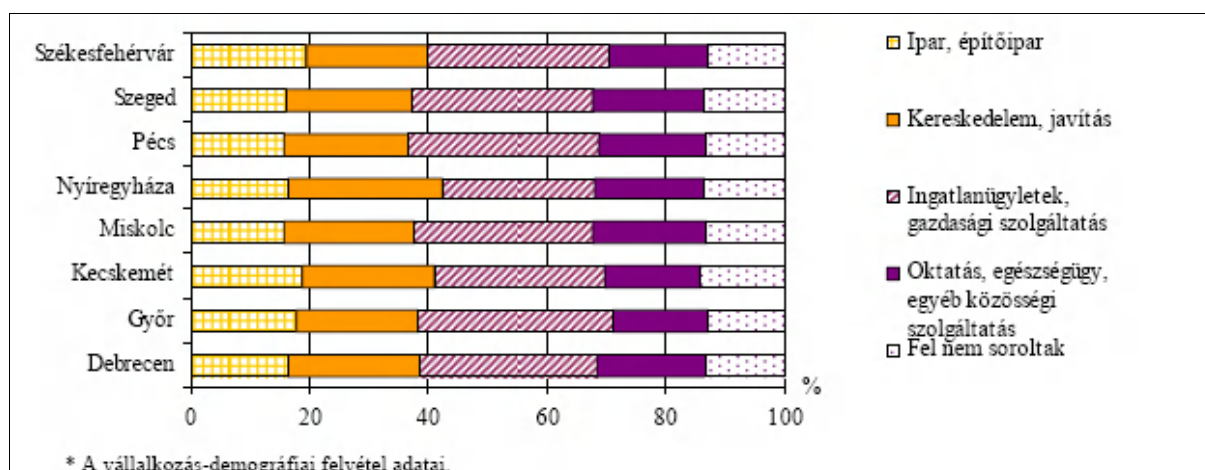
A sikeres térségekben a foglalkoztatottak a gazdasági szolgáltatásokban, ill. a feldolgozóiparban koncentrálnak, mivel ezen gazdasági ágazatokra a magas hozzáadott értéket produkáló, valamint regionális multiplikátor hatású tevékenységek túlsúlya jellemző. „A magas hozzáadott értéket produkáló (informatikai, pénzügyi, hírközlési stb., avagy csúcstechnológiai) szolgáltató szektorokban egyaránt nő a termelékenység és a foglalkoztatottság, míg a feldolgozóipar sikeres ágazataiban magas és növekvő termelékenység mellett is általában csökken a foglalkoztatottak száma” (Lengyel 2003, 301).

A KSH egy 2007. évi vizsgálata szerint (Ambrus–Kissné–Kólyáné–Malakucziné 2008) a vállalkozások ágazati besorolása alapján Magyarország 8 legnagyobb vidéki városában az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás, valamint a kereskedelem, javítás ágak kiemelkedő szerepe mutatható ki. E két területre koncentrálnak a nagyvárosok vállalkozásainak fele. (Nyíregyháza kivételt képez abban a tekintetben, hogy a kereskedelmi vállalkozások aránya jóval nagyobb a nagyvárosi átlagnál, míg az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás a legkisebb.) A nagyvárosokba bejegyzett cégek mintegy háromtizede a szolgáltató szféra további területein, ezen belül nagyobb arányban a közösségi szolgáltató ágakban (oktatás, egészségügy, egyéb) tevékenykedik. Az ipari, építőipari vállalkozások együttesen 17%-os arányt képviselnek, a mezőgazdaságiak szerepe pedig igen mérsékelt. Ágazati szinten nézve a vállalkozássűrűség – az ezer lakosra jutó vállalkozások száma – Székesfehérváron valamennyi területen, Győrben pedig az egészségügy kivételével meghaladja a nagyvárosi átlagot, ugyanakkor Miskolcon minden ágazatban gyengébb elterjedtség mérhető az átlagosnál. Nyíregyházán a kereskedelem, javítás súlya a 8 nagyváros között a legszámottevőbb (ezer lakosra 26 jut), az ipari vállalkozássűrűség a győrivel és a székesfehérvárral megegyezően szintén a legnagyobb (9).

Az egyes ágazatok szerepének vizsgálatára a gazdasági szervezetek *foglalkoztatottsági* adatai további lehetőséget kínálnak. A foglalkoztatottak ezer lakosra jutó száma Székesfehérváron 1,5-szerese, Győrben 1,2-szerese a nagyvárosi átlagnak, és azt meghaladó volt Nyíregyházán is (1,1-szerese), ugyanakkor a többi városban elmaradt az átlagostól. A jelentősebb foglalkoztatási területeket nézve Székesfehérváron és Győrben – az oktatás, illetve Győrben még az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás ág kivételével – valamennyi ágazati mutató a

nagyvárosi átlagot meghaladó, és főként az ipari foglalkoztatás szerepe kiugró. Az ipari foglalkoztatottak ezer lakosra jutó száma Nyíregyházán szintén nagyobb az átlagosnál, és a város mutatói más ágazatok tekintetében is kedvezően alakultak.¹⁶

35. ábra: A működő vállalkozások megoszlása gazdasági ágak szerint Magyarország 8 legnagyobb vidéki városában, 2005

Forrás: Ambrus–Kissné–Kólyáné–Malakucziné 2008.

Ha a regisztrált vállalkozások főbb nemzetgazdasági ágak szerinti megoszlását a piramismodellnek megfelelően vizsgáljuk, a következő megállapítások tehetők:

- A mezőgazdaság-erdőgazdálkodás ágazat súlya mindkét városban alacsony, bár Nyíregyházán így is két-és félszerese, mint Győrben (2,9 és 1,1%). A nagy különbség megyei szinten mutatkozik: míg a kislalföldi megyében csupán 4,8%, a másik térségben 9,6%.
- Az ipari-építőipari vállalkozások aránya mindkét megyeszékhelyen 13%, s a két megyében sem nagy a különbség: 14,9% (Sz.-Sz.-B.) és 16,2% (Gy.-M.-S.).
- Szolgáltatási tevékenységet végez a nyíregyházi vállalkozások 84, s a győriek 86%-a; a szabolcsi térségben ez az ágazat is kisebb súlyú (75,4%), mint a másikban (79%).

A 18 megye, ill. megyeszékhely gazdasági szerkezetét tekintve a következő pontokat kapják a vizsgált térségek:¹⁷

¹⁶ Ez a megállapítás látszólag ellentmond a vállalkozássűrűségnél elmondottaknak. Ennek magyarázata, hogy a foglalkoztatottsági adatok telephely szerinti, míg a vállalkozások száma székhely szerint állt rendelkezésre.

37. táblázat: Sikerességi helyezés – gazdasági szerkezet

	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
SF11:	1.	16.	2.	11.
SF12:	8.	10.	7.	16.
SF13:	12.	1.	14.	5.
SF14:	3.	8-9.	13.	11
Gazdasági szerkezet:	6.	9.	9.	10-11.

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás.

(2) Innovációs kultúra

A sikeres régiókra jellemző a szabadalmak nagy száma, a kiterjedt innovációs tevékenység, az innovációk hatékony diffúziója. „Csak kevés régió képes csúcstechnológiai K+F tevékenységek végzésére (tudásteremtő régiók), a többség viszont sikeres lehet hagyományos feldolgozóipari ágazatokban új technológiák alkalmazásával, gyors adaptálásával (tudásalkalmazó régiók). Az innovációs kultúra, készség szükséges ahhoz, hogy bármilyen műszaki, üzleti, környezeti stb. változásra a régió megfelelő adaptációs stratégiával válaszolhasson, az innovációs kihívásokat a maga javára tudja fordítani” (Lengyel 2003 301).

A nagyvárosok – lélekszámukból adódóan is – a társadalom és gazdaság számos területén előnyben vannak a kisebb településekkel szemben, amit városenként eltérő mértékben tovább erősíthet kedvező gazdaságföldrajzi helyzetük, a fővárosból való jobb elérhetőségük, infrastruktúrájuk fejlettségének színvonala, gazdagabb intézményi rendszerük.

A *felsőoktatás* intézményei, különösen az egyetemek – hosszú időre visszatekintve – tradicionálisan a fővároshoz és legnagyobb városokhoz kötődnek. Ezek a városok – amelyek a kutatás és fejlesztés vidéki bázisai is egyben – egyre inkább tudáscentrum szerepet töltenek be régiójukban. A nagyvárosi lét előnyei közül az egyének számára a felsőfokú oktatási intézmények által helyben nyújtott gazdag képzési kínálat is egyre jobban felértékelődik.

Az oktatás és kutatás – mint az egyetemek elsődleges funkciói – szorosan összekapcsolódnak, kölcsönösen kiegészítik, feltételezik egymást. A nagyvárosok felsőoktatási intézményei – különösen az egyetemek – töltik be a tudományos kutatás-fejlesztés vidéki centrumának

¹⁷ Az SF12 faktornál az alacsonyabb arány, a többenél a magasabb arány jellemzi a fejlettebb gazdasági szerkezetet, amit érvényesítettem a pontozásban.

szerepét, így innovációs hatásuk legtöbb esetben közvetlen térségükön is túlmutat (bár tény, hogy még nem tekinthetők a főváros igazi ellensúlyának).

Az innovációs kultúra másik fontos eleme az információk és a tudás klasszikus forrásának számító *könyvtárak* olvasótábora. Bármely könyvtárba iratkozunk be, közvetett módon igénybe vesszük más könyvtárak szolgáltatásait is. Használjuk a nemzeti és a szakkönyvtárak bibliográfiáit, lelőhely jegyzékeit és egyéb központi szolgáltatásait, a megyei, a települési, egyetemi, főiskolai és egyéb könyvtárak helytörténeti bibliográfiáit. Könyvtárközi kölcsönzés, vagy másolatkérés útján bármely könyvtárban lévő dokumentumhoz hozzájuthatunk. Érdekes módon a könyvtári olvasótábor terén sem Győr, sem Nyíregyháza nem áll élen és a két megye között relatíve több a beiratkozott lakos (ami részben összefügghet a több iskolás korúval, illetve az iskolai könyvtárak nagyobb szerepével).

A 18-as listákban rangsor szerint nézve a következő pontokat kapják a vizsgált térségek:

38. táblázat: Sikerességi helyezés – innovációs kultúra

	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
SF21:	13.	10.	10.	15.
SF22:	4.	12-13.	9.	8.
Innovációs kultúra	8-9.	11.	9-10.	11-12.

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás.

(3) Regionális elérhetőség

A regionális elérhetőség egyfelől földrajzi megközelíthetőséget jelent, amit elsősorban a közlekedési infrastruktúra (pl. repülőtér, vasút, autópálya, kikötők) adataival írhatunk le, másrészt virtuális megközelíthetőség, azaz a kommunikációs infrastruktúra fejlettsége (hírközlés, internet, adatátvitel) határoz meg.

A sikeres régiókra jellemző a jó megközelíthetőség, a kiépített közlekedési kapcsolatok, a megfelelő földrajzi fekvés. A földrajzi elhelyezkedés nagyban meghatározza a lehetőségeket az utazás / szállítás idő- és költségigénye révén, ugyanakkor a közlekedési és a kommunikációs infrastruktúra kiépítettsége is számottevően befolyásolja az elérhetőséget.

Itt sajnos nem sikerült települési és megyei adatokat találni, csak a fővárostól való elérhetőségre vasúton és közúton. A vizsgálatok mellett kiemelt a regionális elérhetőség, melyben nagy fejlődést jelent az autópálya kiépítése Nyíregyházáig. Ezt a város jó fekvése

mellett nagy előnynek tartom, de két tényező még továbbra is nehezíti a város regionális elérhetőségi versenypozícióját. Az egyik, hogy a keleti irányú közlekedés és szállítási útvonalakat tovább kell minőségileg fejleszteni, a másik a fővárosi áthaladás ténye. Győr ebből nézve jobban pozícionált, hiszen jó fekvése mellett a megközelíthetősége kitűnő. Ha a nyugati tőkét nézzük, számára a fővároson való áthaladás és a közúti közlekedés onnan való továbbhaladása véleményem szerint meghatározó volt a korábbi években, és talán az M0-ás kiépítés vonzóbbá teheti a térséget.

A 18 megyeszékhely és Budapest között a lehető legrövidebb közlekedési elérési lehetőségeket kigyűjtve az alábbi eredményeket kaptam:

- Győr és Budapest vasúton 131 km – minimum 1 óra 26 perc az út, míg Nyíregyházáról a főváros (270 km) vonattal leghamarabb 2 óra 59 perc alatt tehető meg Intercity járáttal. Ez azt jelenti, hogy a 18 megyeszékhely között Győr az 5., Nyíregyháza a 17. helyen áll a vasúti elérhetőségi idő tekintetében.
- GPS-es térkép szerint kicsit módosul a helyzet: Győr (1óra 18 perc) itt már a 4. (leelőzve Szolnokot), Nyíregyháza (2 óra 18 perc) pedig – gyakorlatilag holtversenyben Debrecennel – a 13–14. helyre került, ami ékesen tanúsítja az autópálya kiépülésének közvetlen hatását.

39. táblázat: Sikerességi helyezés – regionális elérhetőség

	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
SF31:	-	-	5.	17.
SF32:	-	-	4.	13-14.
Regionális elérhetőség:	-	-	4-5.	15-16.

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás.

(4) A munkaerő felkészültsége

Szinte közhelyszerű megállapítás, hogy a sikeres régiókban magasabb a kvalifikált munkaerő aránya, s hatékonyabb az oktatási rendszer, azaz egyrészt rugalmasan követi a munkaerő-piaci igényeket, másrészt megfelelően felkészíti a fiatalokat a munkaerő-piacra történő belépésre, harmadrészt szükség esetén „képes átképezni a meglévő munkaerőt kreatív, innovatív tevékenységekre (az információs társadalom elvárásaira), az üzleti szolgáltatásokra. A sikeres régiókban nemcsak a tudásbázis magas szintű (amely általában a munkaerő viszonylag szűk rétegétől függ), hanem a munkakultúra, a munkafegyelem is, továbbá a munkaerő képes

tömegesen, rugalmasan alkalmazkodni a változásokhoz (tréningeken, tanfolyamokon az aktív munkaerő átképezhető), igényes a környezetével és „önmagával” (megjelenésével, egészségével stb.) szemben” (Lengyel 2003, 301).

A 2001. évi népszámlálás adatai alapján Nyíregyházán a legalább érettségivel rendelkező helyben foglalkoztatottak ezer lakosra jutó száma 149 volt, Győrben 207; ez a mutató a szabolcsi megyeszékhely esetén magasabb az országos átlagnál (117%), de alacsonyabb, mint a 18 megyeszékhely átlaga (167%). Kisebb a két város közti különbség a diplomások tekintetében: Győrben 114 fő, Nyíregyházán 92 fő diplomás dolgozó jutott ezer lakosra. Mindkét mutatóra jellemző, hogy a szabolcs–szatmár–bereg megyei és megyeszékhelyi adat elmarad mind a győr–moson–soproni, mind a 18 elemes átlagoktól, illetve Nyíregyháza és a megye között nagyobb a különbség, mint Győr esetében.

A munkaerő felkészültségét jelzi az elvégzett átlagos osztály száma is: a megyeszékhelyek között ezen a téren viszonylag kicsi a különbség. Győr a 10,45 osztállyal az élen áll, Nyíregyháza pedig (10,18 osztály) az utolsó előtti.

40. táblázat: Sikerességi tényezők – a munkaerő felkészültsége

	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
SF41:	2.	18.	1.	13.
SF42:	1-2.	16.	4.	12.
SF43:	..	..	5-6.	14.
A munkaerő felkészültsége:	1-2.	17.	3-4.	13.

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás.

Hosszú távon ható tényezők

(5) Társadalmi szerkezet

Sikeres térségekben a gazdasági szerkezet, a tudásigényes gazdasági tevékenységek, a gazdasági szolgáltatások számottevő jelenléte átalakítja a gazdasági szerkezetet: erősödik a középosztály, összezsugorodik a szakmunkás réteg és csak néhány tevékenységre (pl. a helyi építőiparra, a közszolgáltatások egy részére) alkalmazható a tanulatlan munkaerő.

„A gyarapodó középosztály, a felkészült munkaerő a régió fejlődését serkenti igényes keresletével, magasabb jövedelmének felhasználásával.” (Lengyel, p. 302.) Ugyanakkor

ezekben a térségekben erőteljes polarizálódás is megfigyelhető, azaz a változásra képtelen, főleg szakképzetlen lakosság kiszorul a munkaerőpiacról.

A piramis modellben a társadalmi szerkezetet egyrészt a korstruktúrával (a legalább 60, illetve a legfeljebb 18 évesek aránya), a természetes szaporodással, a vitalitási indexszel és a térségközpont lakosság-súlyával jellemezzük.

A korstruktúrával kapcsolatban általánosan elmondható az időskorúak arányának növekedése a fiatalok rovására, összefüggésben a természetes népmozgalmi folyamatokkal. A legalább 60 évesek aránya Győrben és megyéjében az országos átlag körüli, Nyíregyházán és a megyében viszont országosan is a legalacsonyabb. A kiskorú népesség arányát tekintve – kisebb eltérésekkel ugyan, de – hasonló a helyzet. Más a kép a vitalitási index (a 18-39 évesek a 18-59 évesek %-ában) vonatkozásában: meglepő módon e téren nincs óriási különbség a két-két város, ill. megye között. Hasonlóan kisebb természetes fogyás következett mindegyik térségben, mint országosan (ennek okait érdemes lenne külön, részletesen boncolgatni!).

A megyei lakosság koncentrálódása az országoshoz képest Győrben nagyobb, Nyíregyházán kisebb – ez a tény azért is figyelemre méltó, mivel más faktorok elemzésénél jól láthattuk, hogy a jövedelemtermelésben résztvevők, a termelési tényezők, a külső látogatók stb. nagyobb mértékben koncentrálódnak Nyíregyházán, mint Győrben.

41. táblázat: Sikerességi tényezők – társadalmi szerkezet

	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
SF51:	5.	1.	9.	1.
SF52:	14-15.	1.	9-10.	2.
SF53:	2-3.	1.	3-4.	2.
SF54:	2.	1.	2.	1.
SF55:	-	-	3.	10-11.
Társadalmi szerkezet:	6.	1.	5-6.	3-4.

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás.

(6) Döntési központok

A sikeres régiókban megfigyelhető az önálló, döntési kompetenciával rendelkező vállalatok jelenléte, azaz ezekben a térségekben vannak vállalati térségi bázisok, „lényegi tevékenységet folytató egységek”. „A vállalati központok keresletükkel igényt támasztanak és helyben serkentik a színvonalas képzéseket, erősítik a tudásbázist, javítják az üzleti környezet minőségét, tapasztalataik és „mintáik” túlcsoportolásával, egyes agilis szakemberek helyi önállósodásával (start-up) a KKV-k tevékenységét is élénkítik, versenyelőnyeiket javítják” (Lengyel 2003, 302). Ha nincsenek vállalati központok, azaz „lényegi tevékenységek”, vagy azok csak szigetszerűen működnek és nem ágyazódnak be a helyi gazdaságba, akkor a térség kiszolgáltatottá válik, alkalmazkodóképessége tovább gyengül, s a felkészült, piacképes munkaerő elköltözik.

A döntési központok tekintetében a „nagyvállalatok” jelenléte mellett természetesen a kormányzati, hivatali központok, azaz a közigazgatási és egyéb funkciók megléte is meghatározó. A döntési központok többnyire nagyobb városokban találhatóak, így a településhierarchiában betöltött szerep, a térség népességén belüli súly is fontos tényező.

Magyarországon az 50–249 főt foglalkoztató jogi személyiségű vállalkozások 30%-a Budapesten, 21%-a a 18 megyeszékhelyen működik. Az ennél nagyobb cégek koncentráltága még szembeűnőbb: 33%-uk a fővárosban, 28%-uk valamelyik megyeszékhelyen került bejegyzésre. Ebben a sorban Győr-Moson-Sopron a megyeszékhellyel együtt az élmezőnyben szerepel, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nyíregyháza a legnagyobbaknál a második harmad, az 50–249 fős vállalkozások tekintetében az első harmad végén helyezkedik el.

42. táblázat: Sikerességi tényezők – döntési központok

	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
SF61:	1.	12.	2.	13.
SF62:	2.	6-7.	3.	5-7.
Döntési központok:	1-2.	9-10.	2-3.	9-10.

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás.

(7) Környezeti minőség

A sikeres régiókban „a képzett és kulturális igényekkel is fellépő, gyarapodó középosztály mind a települési környezet (közbiztonság, minőségi szolgáltatások, esztétikus városépítéssel, színvonalas megjelenésű lakások, jó helyi közlekedés stb.), mind az egészséges, biztonságos természeti környezet iránt fogékony” (Lengyel 2003, 302). Fontos, hogy a lakosság egyre aktívabb szerepet is vállal a környezet megóvásában (pl. a szelektív hulladékgyűjtés, a zöld területek védelme, polgárőrség működtetése), ami többnyire a közhivatalok tevékenységéhez, illetve a non-profit (civil) szervezetek akcióihoz illeszkedik.

A piramis modell a környezeti minőség értékelésére egyrészt bűncselekmények alakulását, másrészt az idősekről való gondoskodást, harmadrészt közcsatornázottság mértékét alkalmazza. Eszerint mind a közvádas, mind a gazdasági bűncselekmények gyakorisága nagyobb Északkelet-Magyarországon, az idősekről való gondoskodás a nappali ellátást nyújtó idősek klubja formájában viszont Győr-Moson-Sopronban kevésbé elterjedt, mint Szabolcs-Szatmár-Beregben, annak ellenére, hogy utóbbiban kisebb az időskorúak aránya. (Ebben vélhetőleg szerepet játszik az aprófalvas településstruktúra mellett a lakosság kedvezőtlenebb jövedelmi helyzete is.)

A közcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások Győrben nagyobb, mint Nyíregyházán, de ott is meghaladja a megyeszékhely-átlagot és – a korábbiakhoz hasonlóan számottevően kevésbé ugrik ki a mutató a megyén belül Győr esetében, mint Nyíregyházánál.

43. táblázat: Sikereségi tényezők – környezeti minőség

	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
SF71:	5.	12.	8.	11-12.
SF72:	16.	17-18.	7-9.	15.
SF73:	16.	2.	6-7.	5-6.
SF74:	1.	18.	3.	7.
Környezeti minőség:	9-10.	12-13.	6-7.	9-10.

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás.

(8) Társadalmi kohézió

Az, hogy minden térségben kialakulnak konfliktus-helyzetek, természetes jelenség. Sikeres térségekben adódhatnak ezek a szituációk pl. a gazdasági szerkezetváltáshoz kapcsolódó munkahely-leépítésekből, a gyors növekedés által kiváltott tömeges beköltözésekből, a régió

belüli területi és települési egyenlőtlenségek erősödéséből, azaz a gyors városi fejlődés és a vidékies – rurális – térségek leszakadásából. „A sikeres régiókban az egyes települési önkormányzatok konszenzusra, együttműködésre törekszenek, kölcsönösen informálják és segítik egymást. Fontos, hogy a regionális identitás, a lokálpatriotizmus erősödik, ezáltal a lakosság, a nonprofit szervezetek is aktivizálhatók” (Lengyel 2003, 302-303).

A lokálpatriotizmus méretére lehet következtetni a migráció alakulásából. 2001 és 2006 között belföldi vándorlás jellemezte a 18 megyét, beleértve a megyeszékhelyeket is. A migráció mértéke Nyíregyháza esetében kisebb volt az átlagosnál, Győrnél viszont nagyobb. A két megyénél már nem ilyen egyértelmű a helyzet: Szabolcs-Szatmár-Bereg az elvándorlás, Győr-Moson-Sopronnál az odavándorlás volt kisebb mértékű, mint a 18 megyében átlagosan. Így összességében mindkét vizsgált város pozitív egyenleget produkált, míg Győr-Moson-Sopronból többen vándoroltak el, Szabolcs-Szatmár-Beregbe pedig többen költöztek.

44. táblázat: Sikerességi tényezők – társadalmi kohézió

	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
SF81:	12.	5.	14.	5.
SF82:	14.	8.	4.	15.
Társadalmi kohézió:	13.	6-7.	9.	10.

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás.

2.4.3.3. A sikerességi faktorok összegzése

Az előzőekből láthattuk, hogy a rövid távon ható sikerességi tényezők közül a gazdasági szerkezet és az innovációs kultúra csak kismértékű, míg a regionális elérhetőség – az autópálya-építés ellenére – és a munkaerő felkészültsége számottevő versenyelőnyt jelent Győr számára Nyíregyházával szemben.

A hosszú távon ható sikerességi faktorok közül a természetes népmozgalmi folyamatokat tükröző társadalmi szerkezet, valamint a migrációval jellemzett társadalmi kohézió viszonylag kiegyenlített a két város között, míg a döntési központok és a környezeti minőség szempontjából Győr versenyképesebb, mint Nyíregyháza.

45. táblázat: A 18 megye, ill. megyeszékhely között a versenyképesség sikerességi faktorai szerint elfoglalt hely

Megnevezés	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
I.				
Gazdasági szerkezet	6.	9.	9.	10-11.
Innovációs kultúra	8-9.	11.	9-10.	11-12.
Regionális elérhetőség	-	-	4-5.	15-16.
A munkaerő felkészültsége	1-2.	17.	3-4.	13.
II.				
Társadalmi szerkezet	6.	1.	5-6.	3-4.
Döntési központok	1-2.	9-10.	2-3.	9-10.
Környezeti minőség	9-10.	12-13.	6-7.	9-10.
Társadalmi kohézió	13.	6-7.	9.	10.
Sikerességi faktorok összesen:	6-7.	10.	6-7.	10.

Forrás: Saját számítás.

Ezzel Győr és Győr-Moson-Sopron megye Magyarország 18 megyéje között a 6-7., Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nyíregyháza a tizedik – ami azért is meglepő, mert így Nyíregyháza ezen tényezők alapján nem bizonyult versenyképesebbnek, mint Szabolcs-Szatmár-Bereg megye.

2.4.4. GYŐR ÉS NYÍREGYHÁZA VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ÖSSZEGZÉSE ÉS KÖVETKEZTETÉSEK A PIRAMIS MODELL ALAPJÁN

Az előzőekben részletesen megnéztük, hogy Győr és Nyíregyháza a 18 megyeszékhely között, illetve Győr-Moson-Sopron megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a 18 megye között a piramis modell egyes moduljai szerint hol helyezkedik el. Az összesített eredményt az alábbi táblázat tartalmazza:

46. táblázat: A 18 megye, ill. megyeszékhely között a piramis modell szerint elfoglalt hely

Megnevezés	Gy.-M.-S.	Sz.-Sz.-B.	Győr	Nyíregyháza
Alapkategóriák	3-4.	17.	4-5.	15.
Alaptényezők	3.	14-15.	5-6.	9-10.
Sikerességi faktorok	6-7.	10.	6-7.	10.
<i>Versenyképesség összesen</i>	<i>4-5.</i>	<i>13-14.</i>	<i>5-6.</i>	<i>11-12.</i>

Forrás: Saját számítás.

Fenti táblázat alapján a következő megállapítások fogalmazhatók meg:

- Valamennyi tényezőcsoport esetében jobbak Győr helyezései, mint Nyíregyházáé, s ugyanígy jobbak Győr-Moson-Sopron megyéé, mint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéé.
- Részleteiben szinte valamennyi mutató tekintetében jobbak a megyeszékhelyek értékei, mint megyéjüké.
- Többször tapasztaltuk a nagyobb különbséget Nyíregyháza és térsége, mint Győr és térsége között, ami az összesített értékelésben ahhoz vezetett, hogy Győr a megyeszékhelyek között egy lépcsőfokkal kevésbé jó versenyképességű, mint Győr-Moson-Sopron megye a megyék között, míg Nyíregyháza esetén fordított a helyzet.
- Győr és Győr-Moson-Sopron megye versenyelőnye Nyíregyházához és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéhez képest legnagyobb az alapkategóriák vonatkozásában, s legkisebb a sikerességi faktorok terén.
- Győr és Győr-Moson-Sopron megye a köztudatban ma legversenyképesebb térségekként szerepelnek, s jól láthatjuk, hogy bár az élbolyba tartoznak, összességében nincsenek az első 3 között.

- Nyíregyháza és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a köztudatban ma legkevésbé versenyképes térségekként szerepelnek, holott összességében versenyképességi potenciáljuk nincs a legrosszabbak között Magyarországon.

A piramis-modellt alapul véve mint a regionális, megyei versenyképesség összehasonlító módszerét alkalmazva az adatok kigyűjtése okozta a legnehezebb feladatot. Számos adat nem található meg városi, kistérségi szinten. Ez az elemzést nehezítette. (Látható volt ez a nemzetközi városok összehasonlítására tett mutatószámoknál is.) Az adatokat az alaptényezők, az alapkategóriák és a sikerességi faktorok esetében lehet vizsgálni évről-évre levetítve, viszont az adatokból egy összetett képlet nem valósult meg, így az egyes adatokat kategóriánként lehetett csak összehasonlítani és azokból összefüggéseket levonni.

Az idősoros vizsgálat, hosszabb időszakra vonatkoztatva többet elárulna a folyamatokról, de ahhoz kevesebb adatot lehet figyelembe venni és az adatok megfelelő szintű kiválasztását jól át kell gondolni. Az így nyert elemzés tehát 2006. évre vonatkozóan egy statikus állapotot tükröz, mely az adott állapot szerint mutat egy helyzetet a két városra vetítve, de szükséges lesz idősoros vizsgálatot is végezni.

A területi (regionális, megyei) összehasonlításra készült módszerek kezdenek kialakulni a regionális területi egységekre, így a kistérségekre és a városokra is. De a városok gazdasági, társadalmi mutatók szerinti összehasonlítása, valamint a területükhöz képesti súlyarányuk meghatározására tett kísérletem egy újfajta megközelítés. Ezt később idősoros vizsgálat alapján, egy mutatószám kidolgozásával lehetne tökéletesíteni. Itt fontos lesz a súlyozás megvitatása és a meglévő adatok előzetes átgondolása.

Amennyiben a városokat nyugati és keleti központokkal is összehasonlító vizsgálat alá kívánjuk vonni a jövőben a piramis módszer segítségével, ott még több adathiánnyal szembesülünk várhatóan. A tőlünk keletebbre fekvő országokra még inkább jellemző a statisztikák nem egységes megléte. Fontosnak tartom a későbbi területi összehasonlítások sikeressége érdekében a regionális és gazdaságpolitikai szakemberek együttműködését a Központi Statisztikai Hivatal, valamint a közigazgatási szervek szakembereivel, hogy az országos, regionális hivatali felmérésekben olyan adatokat kérdezzenek le, melyek az ilyesfajta elemzéseket elsegítik. Ezeket a nemzetközi elemzések és a hazai módszertan alapján tartom szükségesnek összeállítani, egy összehangolt szervezeti együttműködésben. Így a jövőben több megfelelő adat állna rendelkezésre, melyből jobban rá lehet világítani a számok mögött meghúzódó folyamatokra.

2.5. GYŐR ÉS NYÍREGYHÁZA FEJLŐDÉSI TERVE AZ INTEGRÁLT VÁROSFELJESZTÉSI STRATÉGIA TÜKRÉBEN

Az Integrált Városfejlesztési Stratégia (IVS) kidolgozásának módszertanával kapcsolatosan az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium, valamint a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség olyan módszertani előírásokat fogalmazott meg, amelyek biztosítják a stratégiai dokumentum belső koherenciáját, szakmai megalapozottságát és hosszú távú megvalósíthatóságát. Az integrált városfejlesztési stratégia, valamint az előzetes akcióterületi terv módszertanát és értékelési szempontrendszerét az ÖTM által kiadott Városrehabilitációs Kézikönyv tartalmazza. Az IVS központi gondolata a funkcionalitás, azaz mind a helyzetelemzés, mind a stratégiaalkotás során hangsúlyosan vizsgálják a város és a városrészek jelenlegi és fejlesztendő funkcióit.

Az IVS nem azonos a településfejlesztési stratégiával, azonban jól meghatározott keretek között a két dokumentum közti módszertani különbségeket lehet egymáshoz közelíteni, az egyes tematikus elvű (pl. turizmusfejlesztési, gazdaságfejlesztési, közlekedésfejlesztési, kulturális, pólusprogram) stratégiák, koncepciók már egyértelmű mellérendelést tesznek lehetővé egy-egy tematikus cél menetén.

Mindkét IVS a fent említett módszertani okok miatt szerkezetében hasonlóan épül fel. A fejezetek¹⁸ számában és a terjedelemben mutatkozik bizonyos különbség. Nyíregyháza stratégiája 142 oldalon és 5 fejezetben fejt ki tervezetét míg Győr 209 oldalon és 8 fejezetben. Mindkettőhöz tartoznak még mellékletek, ezen kívül Győrre készült egy Belvárosi Előakció Terv.

Mindkét városfejlesztési stratégiában különös szerepet kap egy ún. városfejlesztő társaság, annak szerepe és helye a struktúrában.

2.5.1. GYŐR STRATÉGIÁJA

A város hosszú távú jövőképe (15 év múlva)

A korábbi műhelymunkák alapján a következő megfogalmazások kerültek elő:

- az észak-dunántúli hármashatár térség kiemelkedő gazdasági és szolgáltató központja;

---

¹⁸¹⁸ Ez a rövid elemző, stratégiai dokumentum a két város Integrált Városfejlesztési Stratégiájának ide vonatkozó részeinek kivonatát tartalmazza. A dokumentum sémája meghatározott a városok számára.

- a város és vonzáskörzetének lakossága számára a magas szintű életkörülmények biztosítása;
- a sokoldalú, magas hozzáadott értéket képviselő, tudásalapú gazdaságával hozzájárulás a térség folyamatos megújulásához, hosszú távon fenntartható versenyképességének megőrzéséhez;
- a természeti és épített környezet adottságait kihasználva jelentős kulturális és közösségi értékek közvetítése a helyi lakosság és a városba látogatók számára.

Ezen megállapításokból kiindulva a város egészére vonatkozóan több dokumentumban némileg eltérő értelmezésű jövőkép-megfogalmazásokat találunk:

A Győr Város településfejlesztési koncepciójában megfogalmazott jövőkép középpontjában az „élhető város” átfogó célja áll.

A stratégiai programok megvalósításához a „modern város – modern gazdaság, Győr a regionális központ” jövőképet jelölték meg. Jelen átfogó célt az önkormányzat gazdasági programja is megerősítette 2006 decemberében.

Az Autopolis Nyugat-Magyarországi Fejlesztési Pólus Stratégiájának jövőképe: bár mára a pólus-program jelentősen módosult az eredeti elképzelésekhez képest, a Fejlesztési Pólus jövőképét a program Koordinációs Munkacsoportja, mint legfőbb irányító szervezet fogadta el 2006 januárjában. A jövőkép a „Nyugat-dunántúli fejlesztési pólus a technika és a tudás bázisán” megfogalmazással foglalható össze.

A Győri Többcélú Kistérségi Társulás területfejlesztési koncepciójában elfogadott jövőkép – mint Győr számára fontos agglomerációs kapcsolat: a Győri kistérség egy integrált, a városban és a többi településen magas életminőséget biztosító urbánus régióvá válik, amelyben biztosított a város és agglomerációjának összehangolt fejlődése.

A jövőképet meghatározó fejlesztési irányok kijelölése

A város jövőképét a következő főbb stratégiai célkitűzésekkel kell biztosítani:

- Győr növelje a térségben betöltött szerepét;
- Győr folyamatosan újítsa gazdaságát a versenyképességének növelése érdekében;
- Győr biztosítsa az itt élők számára a kimagasló életkörülményeket.

A 2004. évi településfejlesztési stratégiában megfogalmazott és a 2006. évi gazdasági programban is elfogadott általános fejlesztési irányok a következők:

I. prioritás: A humán erőforrás fejlesztése

II. Prioritás: Működő és fejlődő gazdaság

III. Prioritás: Városi szolgáltatások fejlesztése

IV. Prioritás: A környezet védelme

„Legyen jobb Győrben élni, letelepedni, dolgozni, szabad időt eltölteni, tanulni, mint a többi magyarországi régióközpontban!”¹⁹ Ebben a mondatban látszik, hogy a célok mellett megjelenik a lokálpatrióták versenyszelleme, azaz a városok saját fejlesztésükben is figyelembe veszik, hogy verseny van a hasonló városok között.

Ezen jövőkép elérését segítő stratégiai célok:

- 1. A város nagysága, lakosságának kisszámú növelése*
- 2. A sűrűn lakott, minél kisebb területet elfoglaló város létrehozása*
- 3. Az idegenforgalom növelése*
- 4. A kulturális élet bővítése, színesebbé tétele*
- 5. A sport, szabadidő kínálat bővítése*

A jövőkép elérése:

- lakásszám-növelés, de a belterület növelése nélkül, a lakósűrűség növelésével;
- ipari növekedés a meglévő ipari park fejlesztésével és egy második, inkább logisztikai célú IP létrehozásával;
- kijelöli a sport-szabadidős területeket és ide fejlesztéseket irányoz elő, illetve bővíti a már meglévő kapacitásokat;
- kiterjeszti a belváros határait, jobb összeköttetéseket hoz létre a városrészek között, figyelmet fordítva a gyalogos bejárhatóság javítására, figyelve a belvárosi funkciók területi strukturálására (kultúra, vendéglátás, kereskedelem, közigazgatás);
- fejleszti a városrészeket;
- fejleszti a wellnes-termál turizmus kínálatát;
- oktatási célú fejlesztéseket tartalmaz;
- külön is foglalkozik kulturális élettal: a Győri Balettel, a Mediawave-vel és a 20. századi gyűjtemények méltó elhelyezésével,

---

¹⁹ Ezen gondolatokat a Bodrossy Attila, a Győri Építész Műhely prominens tagja fogalmazta meg, mintegy gondolatébresztőként.

vagyis egy „igazi” régióközpontot kíván megteremteni egy nagyobb, de élhetőbb, színes, szabadidős és kulturális kínálattal rendelkező várost, nagyobb idegenforgalommal, több és színesebb, színvonalasabb kulturális és sporteseménnyel.

A város stratégiai terve szerint **GYŐR MODERN GAZDASÁGGAL RENDELKEZŐ MODERN VÁROS, A RÉGIÓ KÖZPONTJA LEGYEN.**

A stratégiával kapcsolatban és az elmúlt időben folytatott sokrétű véleménykutatás alapján a véleményüket nyilvánító győriek többségének is a nyugodt, csendes környezetben lévő családi házában töltött élet az eszményképe, olyan élet, melynek biztos alapja az anyagi és környezeti biztonság és az egészség, tehát ezen az úton kell továbbhaladni.

A településtervezési tudomány – annak tudatában, hogy ez az ideális kép az átlagos anyagi körülmények között élő városi emberek számára minden elemében nem megvalósítható – a fenntartható városfejlődés koncepcióját ajánlja, mely összességében a legkedvezőbb települési környezet megteremtését teszi lehetővé. A városfejlesztési stratégia minden eleme feleljen meg a fenntartható fejlődés kritériumainak, melyek között a legátfogóbb az energia- és erőforrás-takarékosság, és ebből a fenntarthatóság szempontjából optimális városszerkezet is levezethető. A települések számára a legfontosabb erőforrás a saját területük, ezért a fenntartható fejlődés leglényegesebb kritériuma a területtakarékos fejlődés, melyet mind az Európai Területi Fejlődés Perspektívái című EU-s dokumentum, mind az országos területfejlesztési dokumentumok hangsúlyoznak. További ilyen városszerkezeti elv a „rövid utak városa”, az „autómentes város”, a közösségi közlekedés előnyben részesítése, a lakóhely közeli ellátások elsőbbsége, a vegyes területhasználat, az energiatakarékos építés és üzemeltetés, valamint a megújuló energiák használata.

Ahogy láthattuk a régióközpontok is versenyben vannak egymással, legalábbis az érzés is ezt mutatja Győr szemszögéből. A fő irányok a térségi szerep erősítése mellett a folyamatosan megújuló gazdaság és az élhető város. A térségi szerep erősítéséhez további funkcióerősítésre van szükség, a gazdaság folyamatos megújulásához a K+F+I fejlesztés elengedhetetlen mely nagy ország rész versenyében kelet erősebben fejlődött az utóbbi években, és ehhez járul az hozzá a szereplők együttműködése, hiszen olyan végzett szakemberekre van szükség, akik idegen nyelveket beszélve, számos vállalatnál megállják a helyüket. Ha van lehetőség, munka és jólét, akkor elengedhetetlen a szabadidős, kulturális programok biztosítása. Ezen az úton is jó irányba indult el Győr város véleményem szerint, hiszen számos kimagasló rendezvényt nyújt az év egészében az itt élők számára. A fejlődési tervben található az idegenforgalom növelése, melyhez a folyamatos kulturális események nyújtanak vonzerőt.

2.5.2. NYÍREGYHÁZA STRATÉGIÁJA

Nyíregyháza jövőképe kialakításakor számos külső tényezőt (pl. kedvező geopolitikai helyzet, térszervező erő, központi feladatok, városok közötti verseny) figyelembe kell venni, amelyek meghatározzák a város átfogó fejlődésének lehetséges irányvonalait és korlátait. Mindezek alapján – az IVS megfogalmazása szerint – Nyíregyháza a társadalmi integráció helyeként és a gazdasági fejlődés motorjaként hosszú távon megerősíti térségi vezető és integrátor szerepét, egyúttal fenntartható módon javítva a természeti és az épített környezet minőségét. A város számára nagy kihívást jelent, hogy megtalálja azokat a pozíciókat, amelyek új dinamikát adhatnak fejlődésének. A jövőkép elérése érdekében egyszerre szükséges a város működésének, gazdaságának, termelő infrastruktúrájának és (köz)szolgáltatásainak hatékonyság-elvű fejlesztése, valamint a városban és környékén élő lakosság életminőségének emelése – kiemelten kezelve a leszakadó társadalmi rétegek helyzetének javítását is. Azt kell tehát elérni, hogy a gazdasági potenciál kiegyensúlyozott növekedésével és a regionális szerepkör erősödésével párhuzamosan a város élhető, lakható, szolidáris hely maradjon. Ez csak akkor lesz lehetséges, ha a város a közös érdekekből kiindulva kooperál a közsféra többi szereplőjével, a lakossággal és a piaci szereplőkkel.

Nyíregyháza településfejlesztési koncepciója két stratégiai célt jelöl ki, amelyek együttesen alkotják az Integrált Városfejlesztési Stratégia hosszú távú, átfogó célját: (1) stabil alapokon nyugvó, kiegyensúlyozott, fenntartható módon fejlődő gazdaság megvalósítása és (2) minőségi életkörülmények biztosítása.

A város hosszú távú jövőképe

Nyíregyháza reális jövőképe kialakításakor számos külső, illetve öröklött tényezőt kell figyelembe venni, amelyek alapvetően meghatározzák a város átfogó fejlődésének lehetséges irányvonalait és korlátait:

- a város kedvező geopolitikai helyzete,
- az egykor mezővárosi rangú, jelentős térszervező erővel rendelkező város múltjából, tradícióiból levezethető értékek,
- a gazdasági, munkaerő-piaci, közigazgatási és közszolgáltatási funkciókból adódó központi és közvetítő feladatok és az ebből származó előnyök,
- a városok közötti élesedő hazai és nemzetközi versenyhelyzet,
- a modern európai városfejlődés kihívásai és a helyi társadalom elvárásai.

Mindezen tényezőket, valamint a jelenlegi és a jövőben várható trendeket figyelembe véve Nyíregyháza az európai városhálózat stabil elemeként egy olyan várossá válhat, amely hosszú távon megerősíti térségi vezető és integrátor szerepét a társadalmi és kulturális integráció helyeként, a demokrácia bázisaként, a gazdasági fejlődés motorjaként, egyúttal tudatosan és fenntartható módon javítva a természeti és az épített környezet minőségét.

A város számára nagy fejlesztési kihívást jelent, hogy megtalálja azokat a pozíciókat, lehetőségeket, amelyek a 21. század elején új dinamikát adhatnak fejlődésének. Ez csak akkor lesz lehetséges, ha a város optimálisan, a közös érdekekből kiindulva kooperál a közszféra többi szereplőjével, a lakossággal, a piaci szereplőkkel.

A jövőkép elérése érdekében egyszerre szükséges a város működésének, gazdaságának, termelő infrastruktúrájának és (köz)szolgáltatásainak hatékonyság-elvű fejlesztése, valamint a városban és környékén élő lakosság életminőségének emelése – kiemelten a leszakadó társadalmi rétegek helyzetének javítását is. Azt kell tehát elérni, hogy a gazdasági potenciál növekedésével, a regionális szerepkör erősödésével párhuzamosan a város élhető, lakható, szolidáris hely maradjon.

Nyíregyháza 2025-ben

Az IVS-ben szereplő jövőkép szerint 2025-ben Nyíregyháza Magyarország és az Európai Unió egyik stabil fejlődési pályán lévő városa lesz, ahol

- kiegyensúlyozott gazdasági növekedés valósul meg
- és a lakosság életminősége, szociális biztonsága folyamatosan javul.

Mindez a főbb társadalmi-gazdasági dimenziókban a következő módon fog megvalósulni:

Demográfia: A lakosság száma (115–120 ezer fő) stagnálást, esetleg enyhe csökkenést mutat. A szuburbanizáció folyamata közigazgatási határon belül megy végbe. Nyh. vonzereje a városi funkciók erősödésével és egyenletes térbeli eloszlásával emelkedik. Lassan növekszik a külföldi munkavállalói korú lakosság aránya. A lakosság korcsoportos megoszlását mindezeknek köszönhetően a munkaképes korúak permanensen magas (63–67%) és a 65 éven felüliek növekvő aránya (20%) jellemzi.

Gazdaság: További külföldi tőkebefektetések (magas technológia-igényű iparágak és a kvalifikált munkaerőt igénylő szolgáltatások lesznek dominánsak). A K+F és IKT infrastruktúra folyamatos fejlődik. A belföldi turisták érkezésének és fogyasztásának hosszabb távú növekedése a KKV-k számának és árbevételének bővülését eredményezi.

Magasabb lesz a szolgáltatási szektorban dolgozók aránya. Továbbra is számolni kell azonban a tartós munkanélküliség problémájával. Az országos területi jövedelmi különbségek számottevően nem változnak. A város gazdálkodása a magas sajátbevételeknek köszönhetően kiegyensúlyozott lesz.

Oktatás: Intézmények magas szintű infrastrukturális felszereltsége megfelelő alapot jelent a minőségi neveléshez és képzéshez. A közoktatási intézményekben a rendszerszemléletű és átfogó oktatási modulok elterjedésével, a vállalkezési ismeretek, valamint a személyiségfejlesztő modulok beépítésével a – csökkenő létszámú – tanulók érzelmi intelligenciája, problémamegoldó és adaptációs képessége magasabb az OECD-országok átlagánál. Középfokú oktatási intézmények megyei vonzáskörzete erős, diákok stagnáló száma. Szükség-orientált, magas színvonalú szakképzés miatt jól képzett és rugalmas. Nyíregyházi Főiskola (együttműködve: város, Debreceni Egyetem, Vállalkozók) a helyi gazdaságképzési, fejlesztési és innovációs bázisa lehet, regionális hatókörű, a megyén kívüliek aránya több mint 50%. Országos jelentőségű tudományos tevékenység.

Térségi szerepkör: A város gazdasági-társadalmi agglomerációs gyűrűje kiterjed egyrészt a városi funkciók erősödése és koncentrációja, másrészt a kedvezőbb elérhetőségi viszonyok miatt. A környező településekkel szoros ágazati és feladat-ellátási együttműködések jönnek létre (pl. közigazgatási, közoktatási, szociális feladatmegosztás), amelyek kiegyensúlyozott térségi fejlődést eredményeznek. Nyíregyháza regionális szerepköre megerősödik, hatékony és kölcsönös előnyökkel járó kooperáció jön létre a régióközponttal. Nemzetközi szinten a város jelentősége egyfelől a multinacionális vállalatok jelenléte, másfelől az intenzívebbé váló határon átnyúló együttműködéseknek köszönhetően megnő. Mindehhez az is hozzájárult, hogy a város stabil KKV szektorral és K+F bázissal rendelkezik.

Jövőbeni fejlesztési irányok

A nyíregyházi jövőkép középpontjában a gazdasági és közigazgatási hatékonyság növelése áll, együttesen az életminőség átfogó javításával. Ez a jövőkép az egymással részben konfliktusban lévő célok miatt csak a közszféra aktív szerepvállalásával, kölcsönös előnyöket kereső, kooperációra és kompromisszumra épülő fejlesztési/szabályozási rendszerrel valósítható meg.

Átfogó cél

Nyíregyháza településfejlesztési koncepciója a felvázolt jövőkép megvalósulása érdekében két alapvető stratégiai célt jelöl ki, amelyek együttesen alkotják az Integrált Városfejlesztési Stratégia hosszú távú, átfogó célját:

Stabil alapokon nyugvó, kiegyensúlyozott, fenntartható módon fejlődő gazdaság megvalósítása és minőségi életkörülmények biztosítása.

Nyíregyháza „nagyvárosi” karakterét az elmúlt évtizedek dinamikus fejlődése megalapozta, ugyanakkor kérdés, hogy kedvező geopolitikai adottságait milyen formában és mértékben képes hasznosítani. Ehhez a város elsősorban kereskedelmi és szolgáltatási funkciókat kívánja megerősíteni, ami a város újra pozicionálását igényli hazai és nemzetközi szinten egyaránt. Nem kevésbé fontos a tradíciók megőrzése, a kedvező társadalmi folyamatok felerősítése és a negatív tendenciák megfordítása: a város lakói számára minőségi életkörülményeket kell biztosítani annak érdekében, hogy a képzett munkaerő elvándorlása megszűnjön, az előregedés lassuljon, és kialakuljon, megerősödjön a nyíregyházi identitás.

A gazdasági fejlesztések egyik alapja az, ha a város hosszú távon megteremti és javítja a nemzetközi tőke beáramlásához és tartós megtelepedéséhez szükséges feltételeket és gazdasági környezetet. Ez jelenti a fejlett vállalkozói infrastruktúra kiépítését, valamint a szakképzésre és a felsőoktatásra épülő humán erőforrás-fejlesztést, ami gazdasági diverzifikációval és a húzó ágazatok (pl. logisztikai központ erős pénzügyi szerepvállalással) támogatásával párosulva sikeres stratégiává válhat, így Nyíregyháza a telephelyek versenyében kedvező pozícióra tehet szert.

Nyíregyháza hazai és nemzetközi térségi szerepkörének erősítésére azokon a területeken célszerű törekedni, ahol más hasonló településekkel összehasonlítva a város komparatív előnyöket tud felmutatni. A térségi funkciók erősítésében szerepet játszhat a város külső elérhetőségének javítása is.

2.5.3. AZ IVS TERVEK ALAPJÁN RÖVID ÖSSZEFOGLALÁS

Nyíregyháza fő célja, hogy a kooperáló partnerek közötti hatékony funkció- és munkamegosztással maximálisan kihasználhassa komparatív előnyeit, és az érintett térségben jelentős kereskedelmi, pénzügyi és kulturális központtá váljon. A települések közötti versenyhelyzet ésszerű szintre történő visszaszorításával, kölcsönösen előnyös megegyezések megkötésével a pozitív hatások nemcsak települési, hanem megyei, regionális és nemzetközi

szinten is megmutatkozhatnak. Nyíregyháza akkor tudja tartósan megerősíteni (inter)regionális szerepkörét, ha a fent vázolt folyamatban proaktív, kezdeményező és kompromisszum-kész félként jelenik meg. Ezeket a terveket és célokat fontos egyeztetni a megyén kívüli, de egy régióban fekvő Debrecennel, mely 50km-re található. Nyíregyháza szerkezetével és az épületállománnyal kapcsolatos fejlesztések kiemelt célja a városi életforma hosszú távú felértékelődése, ez a megyei városok között kiemelkedő vonzaskörzetet eredményezett eddig is.

Mindkét stratégiában meghatározó elem az élhetőség és a gazdasági fejlődés. Győr számára a szolgáltatások fejlesztése egy fő cél és a modern gazdasági szerkezet kiemelt, míg Nyíregyháza esetében egy folyamatosan fejlesztendő gazdaság és az életminőség jelenik meg.

Az jól látszik, hogy az élhető város fő cél. Ezt támasztják alá a tudományos kutatások is, melyek szerint a versenyképesség fő célja az emberek jóléte. Ennek egy másik eleme a gazdasági szerkezet és a foglalkoztatottság. Ezt is megjelenítik a stratégiák. Az oktatásnál viszont viszonylag kevés szó esik a szakképzésről és a felsőoktatások képzési kínálatáról. Ezt azért tartom fontosnak hangsúlyozni, mert a szakképzett munkaerő és a képzett diplomások a vállalatok szemében vonzerőt jelentenek, illetve az általuk létrehozott vállalkozások miatt nőhet a foglalkoztatottság. A tudás-intenzív vállalkozások vonzásához és megalakulásához a képzés elengedhetetlen. A szakképzés és az egyes BA/MA szakok képzési kialakítása nem néhány hónapos folyamat, ezért a stratégiáknak figyelembe kell venni a város jövőképét e téren is. Hiszen a két legfontosabb versenyképességi sikerfaktor az élhetőség mellett a foglalkoztatottság, azaz a gazdasági szerkezet munkaerőigénye meghatározó. És minél többen költöznek a városokba, annál több lehet a város összes kibocsátása. A városi elsődleges vonzerő a munkahely, a megfelelő fizetés, a szabadidő kulturált széles körű elköltése lehet. A városi szolgáltatások kialakítása azért fontos, mert a megtermelt bértömeg szintén helyben kerül elköltésre. A határ mentiség, melyet nem véletlenül emeltem ki dolgozatom elején, szintén hangsúlyozottabb képet kaphatna a városi térség stratégiájában. Itt a két város eltérő helyzetben van a nyugati és keleti határ kapcsán. Meg kell találni a lehetőséget, hogy mitől lehet vonzó Győr az osztrák-szlovák, míg Nyíregyháza az ukrán, a román és a szlovák polgárok körében.

A stratégiák kialakítása és az annak mentén való haladás rendkívül fontos, ahogy ezt a korábbi részben Horváth nemzetközi összehasonlításában is láthattuk. Az IVS kidolgozása jelen esetben egy külső hatás eredménye. Ettől függetlenül át kell újra gondolni és a célok mentén haladni. Az igazi régióközpontok a városok hierarchiájában 1-3 millió

népességszámúak. A magyarországi kijelölt központok 100-200 ezer fő lakosságszámúak, azaz messze elmaradnak az igazán húzó nagyvárosoktól. Ezért a városok összehangolt stratégiáját meglehetősen fontosnak találom, hogy ne egymással versenyezzenek. A területileg illetékes városok komparatív előnyök mellett, nagyobb területi vonzással lehetnek a fejlődés húzó szereplői. Nyíregyháza szerepében ez kiemelt fontosságú, Debrecennel és Miskolccal összhangban a határon túli területek irányába lehet egy fejlődési pont.

A statisztikák tükrében mondhatjuk el ismét, hogy a városok összehasonlító elemzésének nincs egy kialakult módszertana és a városi stratégiák egy külső kényszer miatt születtek meg. Vizsgálhatunk egy adott várost és térségét a történelmi fejlődés tükrében, összehasonlíthatunk városokat (ehhez a városok hasonló kategóriáit alaposan figyelembe kell venni, ahol a lehatárolás problémája vetődik fel), de mindenképpen fontos a fejlődés szempontjából a városok és térségeik stratégiájának kommunikálása. Dolgozatomban nem cél a városmarketing és kommunikáció fogalmainak tisztázása, mégis fontosnak tartok egy gondolatot ejteni az elemzési, összehasonlító módszertanokat követően. A II. világháborút követően a német gazdasági „csoda” egyik fő irányítója Ludwig Erhard volt. Fontosnak tartotta életében, hogy az irányokat és terveket megbeszélje az emberekkel: „lehetőleg sok kapcsolatot tartson minden gazdálkodó emberrel, vállalkozókkal, munkásokkal, alkalmazottakkal vagy fogyasztókkal egyaránt” (*Erhard 1993*).

Mára a politikára és politikusokra sokan nem jó szemmel néznek, fő céloim nem is az ő tevékenységük véleményezése. Pusztán azt kívánom éreztetni, hogy a város és vidéke történelme, az ott élők szokásai a fejlődés irányadói lehetnek, mégis láttunk példákat (akár Győr esete is), hogy iparágak tűntek el és újak alakultak a városokban. Egy kialakított stratégia irányt mutathat, de fontos érezni, hogy a változó globális gazdasági világban folyamatosan értékelni szükséges a stratégia részeit, hogy a fejlődés töretlen lehessen. És a stratégia önmagában még nem hozhat eredményt. Annak kitalálását és megtartását a népesség minél szélesebb rétegével szükséges megvalósítani, akkor lehet nagyobb esélye a városok folyamatos fejlődésének.

Győr és Nyíregyháza esetében is megvannak a nagyvárosok jellemzői, ha nem is olyan nagy mértékben, mint a nemzetközi nagyvárosoknál: vállalatok, vállalati szolgáltatások, felsőoktatási intézmények, technológiai központok. Mindkét város fontos kulturális, turisztikai és szórakoztatóközpont is a hazai városok között és jellemző rájuk, hogy a városközpontok jelentik a tevékenységek központjait. Bár mindkét városnak megvannak a történelmi sajátosságai, hasonlóan az európai városokhoz (kiemelten a keleti blokk országait)

közelálló folyamatokat figyelhetünk meg. „Amikor egy-egy gazdasági átalakulás végbement vagy még tart, az új gazdasági ciklusba érkezés jelentős munkanélküliséghez vezet, nevezetesen a fiatalok és az ötven évnél idősebbek körében. Ez a folyamat főként a nagyvárosi területeket érinti” (*Az európai gazd.. 2004*). Ezeket követően új munkahelyek jöhetnek létre az új szerkezetben. A gazdasági átalakulás már megtörtént a történelem folyamán, ebben a szocializmus tervgazdasága is közrejátszott Magyarországon. Más, külföldi országok esetében is megfigyelhető, hogy egyes nehézipari központok csúcstechnológiai és szolgáltatási társadalommá alakulnak át. Ilyen esetekre nehéz felkészülni, mint ahogy számos előrejelzést olvashatunk a 2008-ban kirobbanó pénzügyi válság kapcsán is.

Győr esetében a munkavállalók jelentős része érkezik szlovákiai területekről, emellett szegényebb országok munkavállalói akár nagyobb számban is érkezhetnek a jövőben hazánkba, ami mind Győrt, mind Nyíregyházát érintheti. Ez szintén számos problémát vethet fel, hiszen a szakképzettség hiánya, a pénzhiány mind a bűnözést segíti elő. Köztudott, hogy a nagyobb városokban erre a problémára is figyelmet kell fordítani.

Az Európai Unió is felhívja a figyelmet a nagyvárosok fejlődésére, hiszen az EU lakosságának közel 2/3-a él városokban és mint láttuk, velük együttműködve lehet a Lisszaboni Stratégiát és egyéb kapcsolódó célkitűzéseket megvalósítani.

Győrt és Nyíregyházát méretük nem predesztinálja a nemzetközi nagyvárosok közötti versenyre, mégis az elkövetkezendő években sikeres fejlődésük a stratégiák tükrében előnyt hozhat térségüknek és Magyarországnak. Mindkét város szempontjából fontos a határ menti fekvés. Győr „kapu” szerepe tovább erősödhet, melyben a fejlett gazdaság, a több lábon álló ipari park és a szakképzési rendszer reformja mind előnyt jelenthetnek. Nyíregyháza „logisztikai” szerepe látszik erősödni, de itt kiemelt fontosságú a kulcs megtalálása Debrecen és Miskolc városokkal való további sikeres együttműködéshez.

Bár a stratégiák kidolgozása nem egy belülről jövő kezdeményezés, hanem külső ráhatás (pályázati kényszer) eredményeként került kidolgozásra a két város (akárcsak a többi város) esetében, megvan annak az esélye, hogy azokat megfelelően megfogadva, kommunikálva, együttműködve a vállalatokkal és civilekkel sikerül megvalósítani. Ahogy a történelmi példák alapján láttuk, a globális világ befolyásolja az egyes városok fejlődését akár a transznacionális vállaltok döntései alapján, ezért ha a szükség úgy tartja, folyamatos figyelemmel kísérés mellett érdemes időszakonként átgondolni és a változásokra időben felkészülni.

ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK

A tézisek bizonyítása:

1. Nyíregyháza és Győr megyeszékhelyek társadalmi-gazdasági fejlettsége mai állapotában közel azonos szintű, azaz a két város fejlettségbeli mutatói között nincs szignifikáns eltérés.

Győr és Nyíregyháza megyeszékhelyek között a mutatók összességét tekintve van eltérés. Itt a mai állapot vizsgálatát vettem alapul. Mind a KSH felmérései, mind a piramis-modell szerint készített elemzések alapján összességében elmondhatjuk, hogy bár egy-egy tényező tekintetében Nyíregyháza jobb eredményt mutat, a többségében és összességében Győr versenypozíciói erősebbek. A két hasonló népességszámú városnál míg nyíregyházi előny az öregedési indexnél, a városi lakosság szám növekedésénél, a lakótelepen élők arányaiban és a lakásépítések számában mutatkozik, addig az iskolázottságot tekintve (általános és középiskolai végzettségűek, diplomával rendelkezők aránya), valamint szinte minden gazdasági mutatót tekintve Győr pozíciója jobb. Ez az előny a jelenlegi állapot mellett az előző évtizedekre is kimutatható. A KSH felmérésének leíró elemzését találjuk egy összesített táblázatban, melyben társadalmi, gazdasági és környezeti elemeket vizsgál 8 magyarországi nagyváros kapcsán. Ezeknek az indikátoroknak az alapján az átlag 4,5 – így Győr 5,375%-kal a második helyen szerepel Szegedet követően, míg Nyíregyháza 4,625%-os teljesítménnyel az átlag felett megelőzi Miskolcot, Kecskemétet és Pécsét.

A saját összehasonlító elemzéseim, valamint a KSH magyarországi nagyvárosi vizsgálata, illetve a szubjektív, a két város leíró fejlődését figyelembe véve is kimutatható az eltérés a két város fejlettsége között.

Ez az állítás tehát nem bizonyult igaznak. A két város társadalmi-gazdasági fejlettsége között szignifikáns az eltérés.

2. A két város szűkebb és tágabb környezetét elemezve – különösen a tágabb, azaz a megyeszintet nézve – a társadalmi-gazdasági fejlettség között nagy és növekvő a különbség.

A piramis-modell alapján összeállított alapkategóriák, alaptényezők és sikerességi faktorok elemzésének fő területi vonatkozása a két várost egymással, és szűkebb-tágabb térségeivel összehasonlítani. Jól látszik, hogy Nyíregyházán a környezetéhez képest arányaiban lényegesen többen rendelkeznek SZJA-típusú jövedelemmel. A saját jogon nyugdíjasok

átlagos havi nyugdíja itt is a megyeszékhely – kistérség – megye lejtőt követi, de kisebb különbségekkel, valamint – akárcsak az SZJA-alapnál – Nyíregyháza és a megyei átlag között sokkal nagyobb a különbség, mint Győr és térségének esetében. Ha az adófizetők munkaviszonyból származó jövedelmét vizsgáljuk, akkor látható, hogy a megyei adathoz képest Győré 116%, Nyíregyházáé pedig 120%. Nagyobb eltéréseket tapasztalunk a társas vállalkozásból származó jövedelmek összehasonlítása során: megyebeli helyzetüket tekintve Győr önmagában 32%-kal, míg Nyíregyháza 62%-kal relatíve több vállalkozásból származó jövedelmet produkált, mint térségével együtt.

Az alaptényezők esetében számos területen azonban az is látszik, hogy a két város között nincs akkora eltérés, mint a két megye között. Győr-Moson-Sopron megye az átlaghoz viszonyítva mindig az első helyeken szerepel, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a rangsor végein. Az alaptényezőknél kiemelve egy példát: a belföldi szálláshelyek ezer lakosra vonatkozó számainál a két város és kistérség között nincs számottevően nagy különbség, míg a megyéknél nagy az eltérés (Győr/kistérség/megye: 811/634/1326; Nyh/kistérség/megye: 637/542/362fő). Az alaptényezőknél míg összességében Győr: 5-6. és Nyíregyháza: 9., addig a megyéknél Győr-Moson-Sopron: 3. és Szabolcs-Szatmár-Bereg a 11–12. helyen van. Kisebbséggel, de hasonló eredményt mutatnak a sikerességi faktorok elemzése, bár ott sok térségi adathoz nehéz a hozzáférés, ill. több tekintetben hiányos adatinformációval találkoztunk.

Az állítás igaznak bizonyult. A két város tágabb térsége között, megyei szinten nagyobb eltérés mutatkozik.

3. A két város térségi szerepköre fentieknek megfelelően eltérő: míg Győr kiegyensúlyozottabb szerepet tölt be a térségben, addig Nyíregyháza esetében az ún. backwash (térségi elszívó) hatás érvényesül a mobil termelési tényezők vonatkozásában.

Mind az elemzések (itt a 2. hipotézis bizonyítása és a piramis-modell szerinti összehasonlító kutatás alapján), másrészt a térségi (regionális, megyei) leíró dokumentumok alapján jól látszik, hogy Győr saját térségében meghatározó szereplő, hasonlóan Nyíregyházához. Mindkét város domináns szerepet játszik, jelentős vonzáskörzet-központ.

Győr és Nyíregyháza térséghez viszonyított adatai alapján Nyíregyháza fejlettsége, vagy a megye fejletlenebb volta jobban kiütöközik. Az Integrált Városfejlesztési Stratégia (IVS) elemzése is alátámasztja, hogy Nyíregyházán egyfajta elszívó hatás érvényesül a megyei városokhoz hasonlóan.

A térségi dominancia elemzés által is kimutatott alátámasztását igazolja az IVS: „Nyíregyháza Szabolcs-Szatmár-Bereg megye székhelyeként számos megyei szintű közigazgatási és közszolgáltatási funkciót tölt be saját, illetve a megyei önkormányzat intézményei, valamint az egyes szakhatóságok kirendeltségei révén.” Nyíregyháza térségi domináns szerepét tehát kiemeli az elemzés mellett az Integrált Városfejlesztési Stratégia is.

Nyíregyháza 1969–1970-ig az egyedüli város volt a megyében, de ma is nagyban kiemelkedik a többi városa közül. A megyében 25 város található, de ezek egyike sem éri el a 20 ezer főnyi lakosságszámot, így nyugodtan kijelenthető, hogy térségi hatásaik lokális szintűek. Nyíregyháza növekedési pólusként funkcionál, ez betudható a lakónépeség és az ingázók nagy számának, másrészt a gazdaság koncentrációja miatt. A város hagyományosan domináns szerepet tölt be a megye gazdasági és társadalmi folyamataiban minden területen. Mindezt a statisztikai adatok, tendenciák is alátámasztják:

„Gazdasági-szolgáltatási szerep: itt található a megyében regisztrált társas vállalkozások fele és az egyéni vállalkozások 1/3-a, valamint a szaküzletek és pénzügyi szolgáltatók jelentős része is. Turisztikai dominancia: a megyében összesen eltöltött mintegy 270 ezer vendégéjszaka 42,5%-át Nyíregyházán töltik el a vendégek, de még szembetűnőbb a város elsődleges szerepe a külföldi turisták esetében. Oktatási funkciója megyei szinten elsősorban a középfokú oktatás esetén mutatkozik meg: a középiskolai feladat-ellátást jellemző adatok (pl. pedagógusok, osztályok, tanulók, feladat-ellátási helyek száma) esetében a város részesedése 35-50% közötti. Az egészségügyi és szociális területen leginkább a szakellátásokban követhető nyomon a város megyei szintű hatásköre: míg pl. a házi (gyermek)orvosok által ellátottak számát tekintve a város részesedése nem éri el a 20%-ot, addig a kórházakban teljesített ápolási napok, illetve a szakrendeléseken teljesített évi munkaórák és gyógykezelések többségét a megyeszékhelyen teljesítették. Az arányok hasonlóak a szociális ellátás (bölcsőde, tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények stb.) területén is. A kultúra és a közművelődés területén elsősorban a fizetőképes kereslet nagyobb arányú jelenlétének köszönhetően a kínálati paletta is szélesebb akár az intézményhálózat kiépítettségét, akár a rendezvények sokszínűségét vesszük figyelembe” (NYH MJV IVS 2008).

Ez a tézis igaznak bizonyult.

4. A városok versenyképességére hosszú távon a térségben betöltött szerepük is befolyással van (elősegítheti / visszahúzhatja).

Kutatásom során nem sikerült olyan egységes statisztikai mutatórendszert kifejlesztenem, mellyel bizonyosan meg lehetne mutatni, hogy az egyes városokat (hazai vagy külföldi) térségükkel meghatározott szerepükkel együtt vizsgálva milyen fejlődési irányban fejlődhetnek.

Számos külső tényező befolyásolhatja az egyes országok, térségek, városok fejlődését. Veress József egy gondolatmenetében a globalizációval foglalkozva megállapítja, hogy az információs társadalom új vívmányait és a nemzetközi pénzügyi gazdaságot tekintve láthatjuk: az ország kategória egyre jobban marginalizálódik, jelentéktelenebbé válik. „Az állam és az üzleti szféra kapcsolatát felfoghatjuk úgy is, hogy mindkét fél a saját pályáján mozog, néha fedik egymást. (Geometriai arányok és sebességek kérdése, hogy az egyes „felek” autonómiája milyen mértékű). Minél alacsonyabban helyezkedik el az adott ország a nemzetek erősorrendjében, annál erősebben függ az egyes integrációs szintektől, a különböző nemzetközi pénzügyi szintektől, (csúcs)befektetőktől. Ez nagyban kihat a két szféra kapcsolatára, erős igény mutatkozik a kölcsönös közeledésre a kormányok és vállalkozók között. Az egyes országok konkrét paramétereit a történelmi múlt, mindenkori fejlettség, a gazdaságpolitikai tradíciók és az erősorrendben elfoglalt pozíció együttesen határozzák meg” (Veress 1999).

Vizsgálódásaim alapján erre a tézisre nem tudok igen vagy nem választ adni, azaz nem tudom adatokkal alátámasztva bizonyítani. A nemzetközi nyitottság mellett az tény, hogy számos versenyfeltétel létezik, melynek ma meg kell felelni ahhoz, hogy egy külföldi, vagy belföldi befektetőt a térségbe vonzunk. A térség lakói, vezető, vállalkozói, civil polgárai ehhez hozzá tudnak járulni. Ezt a vizsgálatot a jövőben más módszerrel szükséges megközelíteni.

5. A versenyképesség szempontjából a két város előnyt élvez a geopolitikai adottságokból, kiemelten a határ menti elhelyezkedést.

Magyarország kicsiny méretéből és geopolitikai helyzetéből fakadóan számos országgal, hosszú határszakasszal rendelkezi. Mindkét város a helsinki folyosó területén fekszik, nyugat-kelet irányban jól megközelíthető, összekötve vasúti és közúti forgalommal. A repülőtér közelsége is előnyt jelent Péren, illetve Debrecenben. Győrben létesült Magyarországon először Ipari Park és itt jött létre elsőként Klaszter (PANAC), mely szintén versenyelőny.

Mára Nyíregyházán is létezik Ipari Park és talán a megyei térségben megvalósuló záhonyi logisztikai központ nagy lehetőséget biztosíthat a térségnek.

A turizmus terén előnyt jelent a győri térségnek a határ mentiség. A természeti turizmus fejlesztése a nyíregyházi térségben szintén előnyt jelenthet. A szövegben hivatkozott kutatások megállapításai egyértelműen állítják, hogy a határ menti szakaszokban és a határon átnyúló kapcsolatokban az elmúlt években a magyar-román és magyar-ukrán határtérségben egyaránt pozitív változások mentek végbe, létrejöttek követendő és további fejlesztést igénylő struktúrák és gyakorlatok.

Összességében ha a két térség határszakaszait hasonlítanánk össze, nyilvánvaló előnyt mutatkozna a nyugati térség számára, mégis Nyíregyháza, Sz.-Sz.-B. megye is számos előnyt kovácsolt a határmenti fekvésből. Kiemelhetjük itt az EU-s forrásokat, közös koncepciókat, együttműködéseket, képzéseket, az MKIK ukrán és román tagozatai mely a gazdaság szereplőit segíti, intenzívebbé váló kapcsolatokat, határátkelők infrastrukturális feltételei, településközi kapcsolatok, kistérségi és települési szövetségek, eurorégiók mint intézményesült együttműködési formák, és a turizmusban való együttműködés (*Baranyi 2005*).

A tézis igazolt. A versenyképességhez hozzájárul a két térség határmenti geopolitikai helyzete. Ezt támasztják alá az itt részleteiben és hosszabban külön nem felsorolt kutatások teljes empirikus anyagai, melyeket az MTA RKK győri és debreceni központjai végeztek.

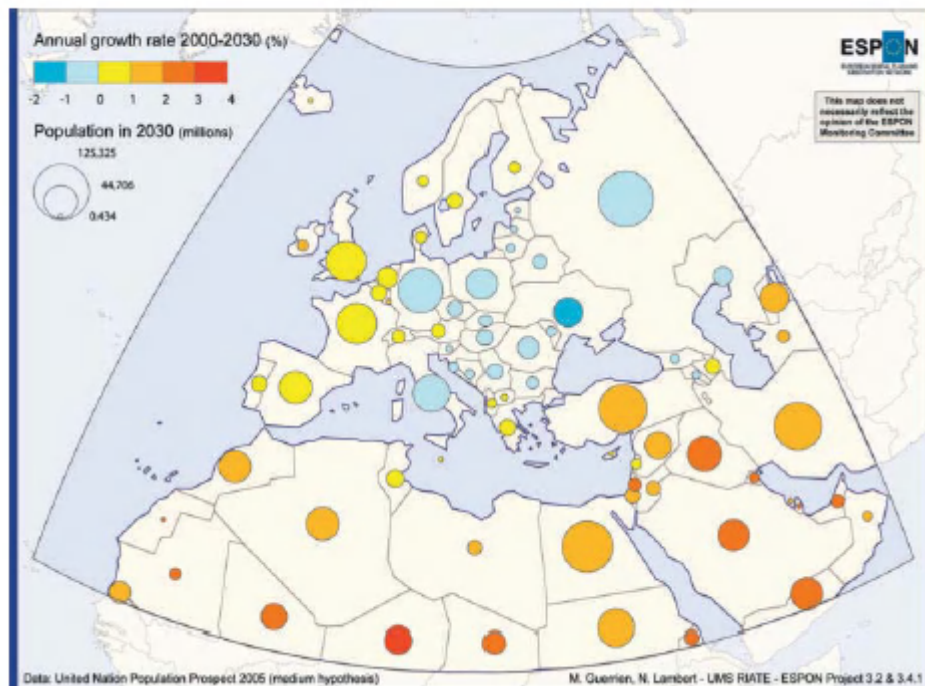
Összegzés, jövőbeni tervek

Az Európai Unió területi, ágazati és regionális politikája meghatározó lehet Magyarország régiói és területi egységei számára is. Ez a közösségi politika természetesen nem független a világ egyéb meghatározó kontinenseitől, országaitól. Innen megközelítve a 33. és 34.-36. ábrák két fontos fejlődési utat mutatnak a világban, illetve az EU-ban. Az egyik a demográfiai helyzet, mely az EU fejlődési perspektíváját a múltbéli elemzések alapján a jövőre vetíti. Fontos tényezőként vehetjük számba a népességszámot. Ezt láthatjuk trendek alapján valószínűsítve a következő ábrán, 2030-ban; a sötétkék színek csökkenést mutatnak, a melegebb színek irányában pedig esetleges népességszám növekedés várható. A népességszám fontossága összefüggésben van a kibocsátással, a termelékenységgel is. Láthattuk, hogy a megaközpontok, az igazán nagyvárosok Európa húzó központjai. Győr és Nyíregyháza lakossága az elmúlt 15 évben igen kis eltéréssel stagnálást mutat. Ez azt jelenti, hogy magyarországi viszonylatban a nagyvárosok közé tartoznak, de európai szinten kis

városnak számítanak a népességszám alapján. Kérdés, hogy milyen munkahelyek és vállalkozások megalakulását tudják segíteni, melyek vonzzák más területekről a lakosságot és növelik a foglalkoztatottságot.

36. ábra: Európa és a szomszéd országok 2030-as népességszám előrejelzése

Trend Scenario: Population in Europe and neighbourhoods in 2030

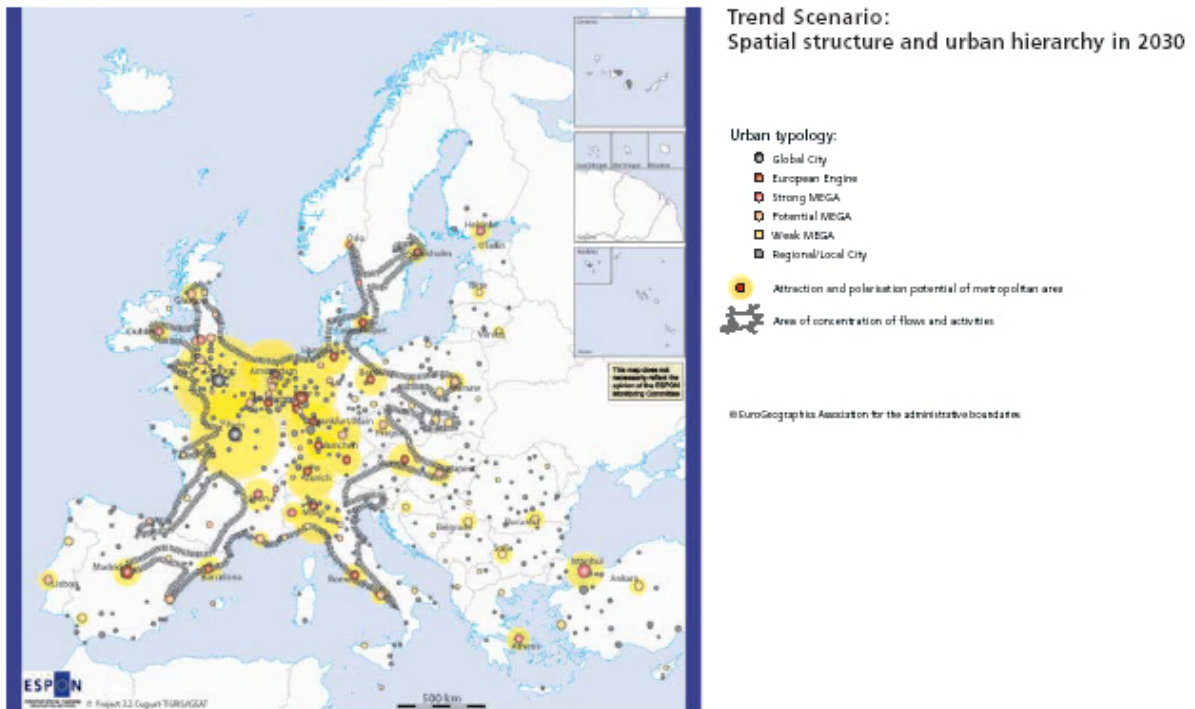
Forrás: Part-financed by the European Union within the Interreg III ESPON 2006 Programme; Territorial futures, Spatial scenarios for Europe

A következő három ábrán az Európai Unió területi előrejelzéseit nézhetjük meg. A három scenárió: strukturális és hierarchikus előremutató, versenyorientáló előremutató és kohézió alapú előremutató. Az első két scenárió érdekessége a témám kapcsolódásaként, hogy Budapest irányába mutatnak. Ez azt jelenti az ábrák alapján, hogy még Győrt és Győr-Moson-Sopron megyét érinti a fejlődés, azonban az erős kapcsolat az ország keleti feléig nem nyúlik el.

A harmadik, kohéziós scenárió szerint Debrecen, Miskolc és Nyíregyháza is bekerül a „nyúlványba”, így Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét is érint(het)i a fejlődés ezen irányú előrejelzése. Ezen előrejelzések, melyek sok tényező alapján kerültek kiszámításra, nagyban befolyásolhatják az egyes városok fejlődési lehetőségeit.

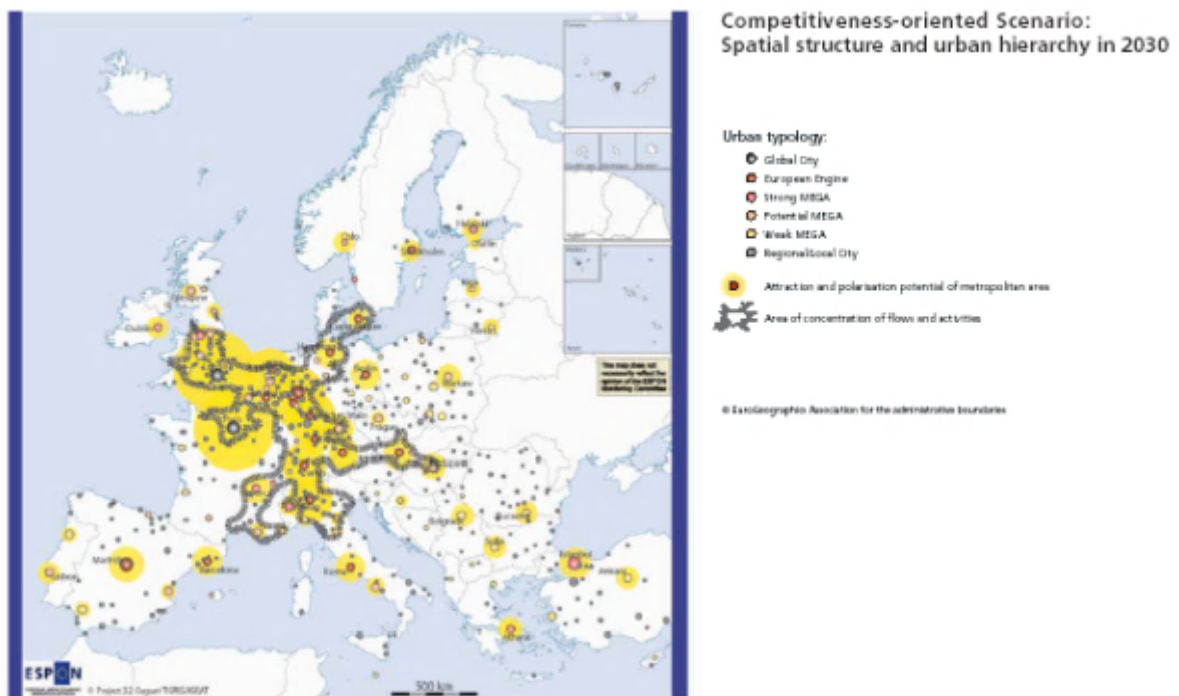
Alább látható a 34.-es ábrán a trend előrejelzés.

37. ábra: Európa területi struktúrája és város hálózata 2030-ban (Trend előrejelzés)

Forrás: www.espon.eu

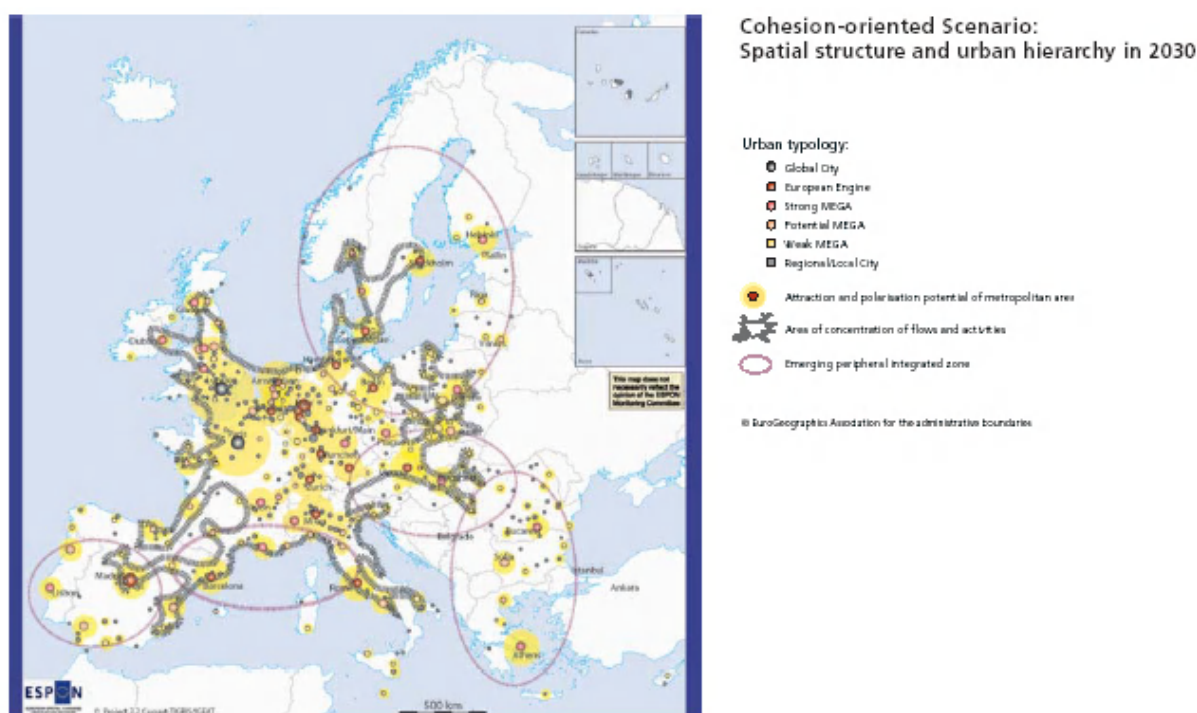
38. ábra: Európa területi struktúrája és város hálózata 2030-ban (Versenyképesség orientált előrejelzés)

Forrás: www.espon.eu

39. ábra: Európa területi struktúrája és város hálózata 2030-ban (Kohézió orientált előrejelzés)

Forrás: www.espon.eu

A településhálózatra ható világgazdasági trendek

Ezeket a fentebbi előrejelzéseket az European Spatial Planning Observation Network készítette, és azt gondolom, hogy ezen előrejelzések jó kiindulópontul szolgálhatnak a tervezéshez. Sokan nem is gondolnák, hogy a transznacionális vállalatok (pl. autóipar) is a demográfiai és területi (lokális és globális hatások) trendek figyelembevételére alapján terveznek. A globális trendek kihatnak a különböző területi szintekre, Európára, Magyarországra, a régiókra és városokra egyaránt. A népességszám és a városi hierarchia meghatározó a további fejlődésben. A nemzethatárok jelentősége csökkent, a versenyben, amely a profitért és folyamatos fejlődésért vívódik, egyre inkább jelennek más adottságok, köztük az olcsóbb munkaerő, a tudás, az aktív népesség száma és szakmai felkészültsége, munkakultúrája.

A helyi értékek szerepe, így a városok szerepe is felértékelődik. A városoknak létezik ebben egy helyzeti előnye, melybe a geopolitikai adottságok is beleszámítanak. Külön területi vonzás a felsőoktatási intézmény, mely a szakképzett munkaerő-utánpótlás egyik fő bázisa. Számos fiatal költözik ezért a városokba és az idős embereknek is vonzerőt jelenthet a

különböző szolgáltatások közelsége. Felértékelődik a helyi adottságok, hagyományok, kulturális és természeti értékek szerepe is, melyben a vidéki élet szerepe nő meg. Az infrastrukturális változások eredményeképpen egyre inkább mobillá válik a közlekedés és a munkavégzés.

Mindezek alapján érthető, hogy a városok közötti verseny kezdődött el leginkább, hiszen a vállalatokért, a turistákért, a népességért megy a „harc”. Ha sikerült elcsábítani egy vállalatot különböző lehetőségekkel, hosszú távon cél meg is tartani azt. Hasonlóan a lakosokkal, akiknek munkalehetőséget, szolgáltatásokat kell nyújtani minél magasabb szinten és minél szélesebb körben. Élhető várost kell teremteni. A vállalatok és a városi lakosság szoros összefüggésben van, hiszen mindkettő vonzást jelent a másik számára. A vállalatok idetelepülésében fontos szerepet tölt be a nyelveket beszélő szakképzett munkaerő, míg egy egzisztenciával kecsegtető vállalat vonzza a fiatal, mobilabb munkaerőt.

A Lisszaboni Stratégia fő célja, Európa versenyképességének növelése a tudással jelzi, hogy a tudás-intenzív ágazatok nagy jelentőségűek, melyhez a megfelelő munkaerő utánpótlást is biztosítani kell. Itt emelkedik ki a vállalatokkal a K+F és innováció, valamint a szakmai együttműködésben a partner felsőoktatási intézmények szerepe.

A gazdasági versenyképességét növeli a klaszterek szerveződése, melyek száma hazánkban is folyamatosan emelkedik. A klaszterek a hasonló ágazatban dolgozó KKV-k egy laza szövetsége. Itt a versenyben egyfajta kooperáció jön létre, mely azért fontos, hogy ezek a vállalatok közös előnyöket kovácsolhassanak az együttműködésből. A globális vállalatok számos igényét, elvárását csak egyfajta közös munkával lehet kielégíteni, azaz a vállalatok önmagukban nem biztos, hogy sikeresek lehetnek. A klaszterek ilyen fajta formája is hozzájárulhat egy térség versenyképességéhez, hiszen egy nagyvállalat telepítési döntését befolyásolhatja. „A klaszterek működésében rendkívül fontos az innovációra való fókuszálás. Verseny vagy együttműködés?” tehetjük fel a kérdést a vállalatokat tekintve ezek alapján. A klaszterek mutatják, hogy habár verseny van a vállalatok között, mégis a globalizáció okozta elvárások együttműködésre sarkallja őket, egy térséget pedig előnyösebb helyzetbe hozhatnak a klaszterek kialakulásai (*Dimitris–Panayiotis 2008*).

Minden innováció és újdonság általában a központokban, pólusokban jön létre elsőként, ez is a városok versenyelőnyét növeli, bár az információs kommunikáció technológiák (IKT) fejlődésével az információ egyre gyorsabban terjed a különböző települések között.

„A fejlett országok nagyvárosi régiói a gazdasági fejlődés motorjaivá válnak, egyre jelentősebb koncentráció figyelhető meg ezeken a pontokon. A felsőszintű üzleti szolgáltatások, a kutatás-fejlesztés, a pénzügyi szervezetek, a kulturális gazdaság fejlődése szempontjából – az informatikai fejlődés ellenére is – meghatározó az elérhetőség. A nagyvárosokban jönnek létre a tanulást, kreativitást, innovációt ösztönző hálózatok, hiszen az egyre specializáltabb keresletre történő rugalmas reagálást ezek a térben is koncentrálódnak klaszterek teszik lehetővé. A globálissá bővülő piacok, a specializált kereslet növekedése, a nagyvárosok rugalmas hálózatai lehetővé teszik, hogy egyre több specializált termelőt vonzzanak városaikba, s így a nagyvárosi régiók a világgazdaság regionális motorjaivá válnak” (*Magyar településhálózat..2007, 10–11*).

A tudás hordozói a felsőoktatási intézmények. „Magyarország Európai Felsőoktatási Térhez való tartozása elemi érdek, min ahogy az volt a latin műveltség évszázadában is. Csakhogy mára Európa is versenyre kényszerül, ahogy az 2007-ben Londonban megfogalmazták az érintett országok rektorai, miniszterei. A globális kihívás olyan versenyhelyzetet teremtett, amelyben az európai felsőoktatás csak úgy őrizheti meg eddigi vezető helyét, ha megfelelő módon reagál legalább négy világméretű versenykihívásra. Ezek a mobilitás, az átjárhatóság, a foglalkoztathatóság és a minőség.” (Szekeres 2008.) Európa, Magyarország és az egyes térségek, városok versenyben vannak. Nemzeti szinten és városi, egyetemi szinten is törekedni kell az új kihívásoknak való megfelelésre és a minél jobb helyzeti előny elérésére. Az európai és globális tervezést, valamint a városok komparatív előnyét figyelembe véve szükséges stratégiát alkotniuk a városoknak, így Győrnek és Nyíregyházának is. Ehhez elengedhetetlen az egyes szereplőkkel való közös együttműködés a tervezés folyamatában is. Láthattuk, hogy a klaszterek esetleges erőssége ugyancsak az együttműködésben van és meg kell találnia a két városnak és térségének a megfelelő fejlesztési irányokat.

Győr, Nyíregyháza és kapcsolódó térségeik

A fejlesztések a vasúthálózat terén, a légi közlekedés Péren, a vízi közlekedés fejlesztése Gönyűn, a kerékpáros közlekedés mind hozzájárulnak Győr városának fejlettségéhez. Fontos versenyelőny volt az ipari szerkezet átalakulása és a multinacionális cégek, a külföldi tőke térségbe áramlása. Ezzel párosul a város egyetemi várossá válása. A Széchenyi István Egyetem küldetését ma és a jövőben is erőteljesen meghatározza a város, a régió gazdaságának és polgárságának igénye, hogy egyre több győri és Győr környéki fiatalnak kínáljon továbbtanulási lehetőséget mind több tudományágban, szakterületen és képzési

szinten, kielégítve a régió humánerőforrás igényét, a versenyképes gazdaság és megújulásra képes társadalom építéséhez.

Az egyetem a hagyományos működési területeken a jövőben is országos jelentőségű oktatási és kutatási szerepkört kíván betölteni. Ezek a területek elsősorban az építés, a közlekedés, a járműgépészet és -gyártás, a logisztika, a szolgáltatási marketing és menedzsment, a távközlési, illetve informatikai rendszerek. E területeken az oktatás és a kutatás meglévő személyi és tárgyi feltételei komplex feladatok megoldását is biztosítják, lehetővé téve valamennyi szakon az országos igényeknek megfelelő szakemberek képzését.

A képzést ma a munkaerőpiac minősíti, ezért elengedhetetlen a gazdasági szereplők igénye és a képzést folytató intézmények kibocsátása közötti összhang megteremtése.

A munkaerőpiacok nemzetközivé válása a vállalkozóknál és az alkalmazottaknál is újfajta kompetenciákat, képesítéseket igényel. Ezeket az oktatásnak is figyelembe kell vennie. A követelmények között egyre fontosabbá válik a minőségi munkára, továbbfejlődésre való képesség. Az oktatás, képzés fejlesztése során nemcsak a hazai problémákra kell figyelemmel lenni. A versenyképesség, az elhelyezkedési lehetőségek javítása, a nyelv- és informatikai ismeretek bővítése és az esélyegyenlőség növelése érdekében egész életen át tartó tanulásra van szükség.

A képzési kínálat és szerkezet alakításával lehetővé vált, hogy a Győrben és környezetében élő fiatalok, viszonylag széles körben, olyan szakmai-tudományos felkészültséget szerezzenek, amellyel sikerrel teremthetik meg egzisztenciájukat.

A helyi gazdaság igényei különös hangsúllyal jelennek meg az AUTOPOLIS fejlesztési és versenyképességi pólusban. Ez az egyetem oktatási kínálatának fejlesztésére is hatással van. A munkaerő piaci vonzás, a határokon túlról ingázók fontos eleme tehát ennek a térségnek, melyet mutat az első magyarországi klaszter, a PANAC létrejötté is, mely ma is példaként szerepel a többi alapuló klaszter előtt.

Süli-Zakar István (1996) véleménye alapján „a keleti országrész társadalmi-gazdasági leszakadásának megállításához állami beavatkozásokra van szükség. Állami támogatással és külföldi segítséggel gyorsítani kellene a növekedési centrumok hálózatának kialakítását, és „oázisok” létrehozásával oldani az elzártságot. Az „oázisok” felfoghatják és továbbíthatják az innovációs impulzusokat, mobilizálhatják a helyi erőforrásokat. Nyíregyháza, Debrecen, Miskolc a '90-es évtized végén még kevésbé volt dinamikus pólusnak tekinthető, hiszen a hazai és a külföldi tőke Budapestet és a nyugat-magyarországi központokat fedezet fel igazán,

ezért a regionális fejlődés egyik fő faktora az emberi (szellemi) erőforrás lehet. Véleménye szerint ahhoz, hogy egy magyar nagyváros régiócentrum legyen regionális hatáskörű intézmények (területi kamarák, fejlesztési társaságok, térségi érdekeltségű bankok, kutatóintézetek, civil szervezetek) letelepítése szükséges, olyan fejlesztések, amelyek hozzájárulnak a város és régiója innováció készségének fokozásához” (Süli-Zakar 1996 alapján Nagy 1997).

Látszik tehát, hogy a térségek, városok és vonzáskörzeteik versenyben vannak. Az is látszik, hogy miért van és miről ez a verseny. A fejlődési utak mindkét vizsgált város, tehát Győr és Nyíregyháza előtt is nyitva vannak. Az, hogy miként tudnak élni ezekkel, hogyan tudják kihasználni lehetőségeiket, miként képesek szűkebb térségük erőforrásait is mobilizálni, azokra húzóerőként hatva, az ott élő és dolgozó szakmai és politikai közegeken múlik.

A versenyképesség céljában láthatjuk, hogy az egyik fő szempont az ott élők tartós jóléte, jövedelmi növekedése. A gazdaság, a munka és az ehhez kapcsolódó felkészült munkaerő, aki a képességei szerinti területen dolgozik, szívesen végzi munkáját, alapvető a jóléthez, a térség versenyképességének növekedéséhez. Az állam, főként a jóléti állam a modern piacgazdaság egyik meghatározó intézménye. „A 20. században a piacgazdaság működése az emberi tőkébe való olyan beruházásokat igényel (pl. az oktatásban), amelyek az állam beavatkozását váltják ki” (Bara–Szabó 1996). A piacgazdaság működése egyenlőtlenségeket szül a társadalomra és a térségekre egyaránt. Azokat az állam által nyújtott segítőket, melyek ezeket enyhítik, nevezzük jóléti javaknak és szolgáltatásoknak. Egy térségben, régióban vagy országban ma ez nagyon fontos, főleg a redisztribúcióban és a tervezési folyamatban, de nem kizárólagosan, hiszen a térségben élőknek folyamatosan képezniük kell magukat és a mai kor kihívásainak kell megfelelni térségi szinten is.

A növekvő verseny és kihívások helytállásában a térségek, városok és szereplőik, itt kiemelten a vállalatok és a felsőoktatási intézmények csak közösen tudnak sikert elérni. Számos pontot próbáltam érinteni leírással, feldolgozással és számszerűsített mutatókkal, de – ahogy Strohmeier (2007) is fogalmaz – az együttműködéshez elengedhetetlen az elkötelezettség és a személyes jó kapcsolat a szereplők között. A megfelelő stratégia, az együttműködések, viszonyok és elkötelezettségek pedig a térségek jövőbeni versenyképességét szolgálják.

A határ közelsége és a geopolitikai adottságok meghatározóak a városok szerepében. Győr kedvező helyzetét a Pozsony–Bécs–Budapest tengelyen nagymértékben befolyásolta és még ma is meghatározó. Fontos az ipari városi rang, melynek már a győri program is kedvezett, és

bár az ipari szerkezet átalakult, ma is meghatározó az ipar súlya, azon belül is az autó- és járműipar, de emellett már a több lábbon állás is látszik. Fontos ezt hangsúlyozni a gazdasági világválság miatt is. Nyíregyháza számára meghatározó lehet, hogy Ukrajna és Románia irányába kapu szerepet tölthet be, logisztikai funkcióját erősítheti. A mezőgazdasági termékek iránt növekvő kereslet rajzolódik ki a világon; Nyíregyháza a közeli nagyvárosokkal együttműködve kell, hogy stratégiáját folytassa, a térség és a hagyományosan jellemző jó mezőgazdasági termelés is egy kulcstényező lehet a versenyképesség növelésében. Itt figyelembe kell venni, hogy óriási előnyt jelenthet a térségnek a kiépített autópálya és vasút. A Tiszai vízgazdálkodás is lehetőséget sejtet, mely szintén egy közös pont kelet irányába. Nyíregyháza versenyelőnyét a keleti kapcsolatok felértékelődésében kell keresni.

Tervek

A jövőben a városok versenyképességi mutatóinak egy még komplexebb mutatóján kívánok dolgozni, melyekkel akár a magyar városok nemzetközi szintű összehasonlítása is egyszerűbben megtörténhet. A regionális tudományág értelmezésében és eddigi fejlődésében a PhD évek alatt sikerült egyfajta rálátást szereznem. Látszik, hogy a regionális tudomány szorosan kapcsolódik a földrajztudományhoz (számos geopolitikai, területi, térségi meghatározás..), a közgazdaságtudományhoz (különböző elemzések, számítások, hatékony erőforrás-felhasználások, értékelések), a műszaki tudományokhoz, a politika- és államtudományokhoz (az egyes területi szervezés alapján), valamint a szociológia tudományhoz, hiszen számos felmérés, empirikus lekérdezés épül ezen kutatók munkáira. Ezekon kívül érzésem szerint a jogtudománnyal is közelebbi kapcsolatban van.

A tudás, amit a Lisszaboni Stratégia célul tűzött ki, a humán erőforrás és a gazdaság fejlődéséhez is hozzájárul, érdekes lehet tehát mélyebben vizsgálni, városi és térségi szinten. Bár a tudásszociológia egy kicsit eltérő irány, olvashatunk róla ezzel foglalkozó szakemberektől. Robert K. Merton már 1957-ben és 1968-ban írta: „a tudásszociológia európai változata a tudás társadalmi gyökereit próbálja fellelni, azt kutatja, a tudást és a gondolkodást milyen módokon befolyásolja a környező társadalmi struktúra” (*Merton 2002*). Rendkívül fontos a tudás mérése, az, hogy az innovációk, szabadalmak száma miként függhet a környezeti adottságoktól, a struktúrától.

Céлом tovább kutatni, a regionalizmus jegyében ezen tudományok területén még alaposabb jártasságokat szerezni, melyek a regionális tudomány kutatásaihoz elengedhetetlenül szükségesek.

IRODALOMJEGYZÉK

- AGG, Z.: [2005]: Politikai földrajz és megyerendszer. Comitatus, Közigazgatási és Informatikai Szolgáltató Iroda, p.9.
- ALONSO, W.: [1993]: What can be learned about regional development from the excommunist world? In: International Regional Sciences Review, 1993/3. sz. pp. 291-296.
- A Lisszaboni Stratégia új kezdete [2005]: Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, Letöltve: www.europa.eu.int/growthandjobs.
- ATKINSON, A.B.- MORGENSEN, G.V. [1993]: Welfare and Eork Incentives. Oxford: Clarendon Press, [2. fejezet]
- AMBRUS, Z-NÉ – KISSNÉ MAJTÉNYI, M. - -KÓLYÁNÉ SZIRÁKI, Á. – MALAKUCZINÉ PÓKA, M., Területi Statisztika, 2008. márc. p. 136-163.
- Az Európai területfejlesztés távlatai [1999]: European Spatial Development Perspective (ESDP), Potsdam.
- A Kárpátok Eurorégió 2001-2003. között megvalósult jelentősebb programjai, kezdeményezései. [2004]: Kézirat
- Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye a „Nagyvárosi területek: társadalmi–gazdasági következmények Európa jövőjét illetően” (2004/C302/20). Brüsszel, 2004. július 1.
- Az interregionális együttműködés tapasztalatai és jövőbeni lehetőségei a Kárpátok Eurorégióban. [2005]: Kézirat
- BARA, Z. – SZABÓ, K. [1996]: Összehasonlító gazdaságtan. Bevezetés a gazdasági rendszerek elméletébe. Aula Kiadó, Budapest.
- BARANYI, B. – BALCSÓK I. – DANCS L. [2000]: Lehetőségek és esélyek a „Keleti végeken”. (A határ menti kapcsolatok helyzete és fejlesztésének lehetséges irányjai a magyar–román és a magyar–ukrán határok mentén. Baranyi B. (Szerk.) Projektvezető: Dr. Rechnitzer János. MTA RKK Győr–Debrecen. Kézirat.
- Baranyi, B. (szerk.) [2001]: A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön. Pécs, MTA RKK
- Baranyi, B. (szerk.) [2005]: Az Európai Unió külső határán. Debrecen MTA RKK

- BARTKE, I. [2007]: A társadalom és a gazdaság települési (térbeni) koncentrációja, ennek hatásai és megítélése. Magyar Tudomány, 2007/6.
- BELUSZKY, P. – GYŐRI, R. [2003]: Kutatási beszámoló, „A magyarországi városállomány általános jellemzői” NKFP témáról.
- BELUSZKY, P. [2007]: A regionális központok kialakulása Magyarországon. Magyar Tudomány, 2007/6.
- BOKROS, L. [2004]: Verseny és szolidaritás. Élet és irodalom, Budapest.
- BOTOS, J. [2000]: Versenyképesség elemzés: fogalmi körüljárás, hazai esélyek. In: Farkas, B.- Lengyel, I. [2000]: Versenyképesség - regionális versenyképesség. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged
- BRÜLHART, M. – KOENIG, P. [2006]: New economic geography meets Comecon: Regional wages and industry location in Central Europe. Economics of Transition 14 (2), pp. 245–267.
- CEC [1996]: First Report on Economic and Social Cohesion. – European Commission, Brussels
- CHIKÁN, A. [1998]: Vállalatgazdaságtan. Aula Kiadó, Budapest.
- Committee of the Regions. Reform of the Structural Funds. Brussels, 1998
- CORRIGAN, J. – BÉRES, Cs. – SÜLI-ZAKAR, I. [1995]: Crossborder Cooperation in a Europe of Frontiers. In: Acta Geographica Debrecina. Tomus XXXIII., KLTE Debrecen, 1995. pp. 169-177.
- DUSEK, T. [2004]: A területi elemzések alapjai. Regionális Tudományi Tanulmányok 10, ELTE Regionális Földrajz Tanszék–MTA-ELTE Regionális Tudományos Kutatócsoport.
- Educatio Kht./OFIK adatai. Letöltve: www.ofik.hu 2008. október.
- ENYEDI, Gy. (szerk.) [1993]: Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1993.
- ENYEDI, Gy. [1998]: A sikeres város. Ezredforduló 3. sz. pp. 3-7.
- FENYŐVÁRI, Zs.- LUKOVICS, M. [2008]: A regionális versenyképesség és a területi különbségek kölcsönhatásai. Tér és társadalom XXII. évf. MTA RKK NYUTI Győr.

- FILEP, B. [2004]: Az EU csatlakozás várható hatásai a regionális politikában. Comitatus: önkormányzati szemle, ISSN 1215-315X 2004.(14.évf.)1-2.sz.153-155.
- FILEP, B.–KOVÁCS, Zs.[2005]: Karrierszolgáltatás a felsőoktatásban. Comitatus: Önkormányzati szemle 15. évf. 11-12. sz.
- FILEP, GY. [2008]: A gazdaságfejlesztés egy régi-új útja – az innováció. Inventárium, Nyíregyháza, 79.o.
- DIMITRIS, L., - PANAYIOTIS, G. C. [2008]: Buiseness Clusters Formation as a Means of Improving Competitiveness int he Tourism Sector. European Research Studies, Volume XI, Issue (1-2).
- Green Paper on Territorial Cohesion Turning territorial diversity into strength, COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES 2008. Brussels,
- GROSZ, A.– RECHNITZER, J. (SZERK) [2005]: Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon. MTA RKK. Pécs-Győr.
- Győr Megyei Jogú Város Fejlesztési Pólusstratégiája [2006]: Győr Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal Városépítési Iroda Stratégia Tervezési Csoport, 2006. január 31. Győr.
- Győr Megyei Jogú Város Középtávú integrált városfejlesztési stratégiája [2008]: Győr, 2008. február 21.
- HAJNAL, B. [2008]: Városverseny–tudásverseny. Kelet-Magyarország, 2008.04.19., 17.o.
- HARDI, T. (szerk.) [2002]: Az Eurorégiók tervezési, programozási és monitoring rendszere, Nyugat-Magyarországi Tudományos Intézet, Győr
- HARDI, T. [2007]: A Széchenyi István Egyetem hallgatói vonáskörzetének változása 2001–2005. Kézirat. MTA RKK Nyugat-Magyarországi Tudományos Intézet, Győr.
- HARDI, T. [2008]: A határtérség térszerkezeti jellemzői. Tér és társadalom XXII. évf. 2008-3. 1-2. Győr
- HORVÁTH, Gy. – HAJDÚ Z. (szerk.) [1994]: European Challenges and Hungarian Responses in Regional Policy. Centre for Regional Studies, Pécs
- HORVÁTH, Gy. [1999]: Kutatás, felsőoktatás és regionális átalakulás. Az innováció szerepe a regionális fejlődésben. – Magyar Tudomány. 4. 447–458. o.
- HORVÁTH, GY. [2007]: Régióközpontok Európában. Magyar Tudomány, 2007/6.

- HORVÁTH, Z. [2002]: Kézikönyv az Európai Unióról. Magyar Országgyűlés, Ötödik átdolgozott bővített kiadás, 2002.
- JÁNOSSY, F. [1966]: A gazdasági fejlődés trendvonala és a helyreállítási periódusok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- JRET (2006): Éves Jelentés 2006. Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont. http://www.jret.sze.hu/downloads/JRET_EvesJelentes2006_vegleges.pdf Letöltve: 2008. augusztus
- KÁSA, K. [2005]: A gazdasági versenyképesség területi különbségei Magyarországon. városok versenyképességéről. KSH Győri Igazgatósága. pp. 41.
- KEARNEY A.T. [2008]: Global Cities Index. The Chicago Council on Global Affairs, and Washingtonpost. *Letöltve:* http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=4509
- KENGYEL, Á. [1999]: Az Európai Unió regionális politikája. Aula Kiadó.
- KOVÁCS, P. [2007]: Gazdasági és munkaerő piaci folyamatok alakulása a Nyugat-dunántúli régióban, Előadás, Szombathely.
- KRISTÓF, T. [2003]: Magyarország gazdasági fejlettségének lehetséges forgatókönyvei, Statisztikai Szemle, 81.évf., 12 szám.
- KSH Győri Igazgatósága [2007]: Oktatási helyzetkép a Nyugat-dunántúlon.
- LADOS, M. [2001]: A területi tervezés kihívásai, mint a területi politika sajátosságai az átmenetben. Tér és Társadalom, 2. pp. 25-70.
- LAKY, T. [2004]: A magyarországi munkaerőpiac, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Bp.
- Lang, C. [2006]: Die Arbeitszeitgestaltung in der EU aus Sicht der Beschäftigten: Ergebnisse des ad hoc labour market surveys. Wirtschaft im Wandel (4), pp. 118–123.
- LENGYEL, I. [1999]: Régiók versenyképessége (A térségek gazdaságfejlesztésének főbb közgazdasági fogalmai, alapgondolatai, tényezői az EU-ban). Kézirat. JATE Gazdaságtudományi Kar, Szeged.
- LENGYEL, I. – RECHNITZER, J. [2000]: A városok versenyképességéről. – Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): 130–152. o
- LENGYEL, I. [2000a]: A regionális versenyképességről. Közgazdasági Szemle, 12. pp. 962-987.

- LENGYEL, I. [2000b]: A regionális versenyképesség tényezői, különös tekintettel a Dél-Alföldre. In Farkas B-Lengyel I. (szerk.): Versenyképesség – regionális versenyképesség. SZTE GTK Közleményei, JATEPress, Szeged, pp. 39-57.
- LENGYEL, I. [2003]: Globalizáció, területi verseny és versenyképesség. In Süli- Zakar I. (szerk.): A területi- és településfejlesztés alapjai. Dialóg Campus, Budapest Pécs, pp. 161-177.
- LENGYEL, I. – RECHNITZER, J. [2004]: Regionális gazdaságtan Dialóg Campus Kiadó. Bp.-Pécs.2004
- LENGYEL, I. [2006]: Hozzászólás az Új Magyarország Fejlesztési Terv Fejlesztési Pólus programjához. www.nfh.hu Letöltve: 2006.10.02.
- LENGYEL, I. [2007]: Fejlesztési pólusok, mint a tudásalapú gazdaság kapuvárosai. Magyar Tudomány 2007/6. www.matud.iif.hu Letöltve: 2007.07.07.
- Lipcsei Charta [2007]: a fenntartható európai városokról, amelyről a 2007. május 24–25-én Lipcsében tartott, városfejlesztésről és területi kohézióról szóló informális miniszteri találkozó alkalmából született megállapodás.
- LOSONCZ, M. [1994]: Hungary and European Integration. In: Horváth Gyula – Hajdú Zoltán (szerk.): European Challenges and Hungarian Responses in Regional Policy. Centre for Regional Studies, 1994. pp. 101-108.
- LUDVWIG, E. [1993]: Jólétet mindenkinek. Konrad-Adenauer-Stiftung, Budapest.
- A magyar településhálózat helyzete és távlatai [2007]: Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió szakmai megalapozása. Készült az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium megbízásából az MTA RKK és a VÁTI együttműködésében, munkaanyag 2.0., 2007. december 6.
- MANDEL, M. – GÁSPÁR L. [1977]: A „gazdasági folyamatok térben való szintetizálása”. Közgazdasági Szemle, 1977. május 527-528. o.
- MANDEL, M. [1987]: A struktúra politika válaszüton. Közgazdasági Szemle, 1987. szept. 1024. o.
- MANDEL, M. [2004]: A „regionalizmus” a gazdaságpolitika hátsó udvarában. Comitatus önkormányzati szemle. XIV. évfolyam 11-12. sz. 7-26. o.

- MIKLÓSSY, E. [2004]: Területi tervezés az államalapítástól napjainkig. Agroinform Kiadó és Nyomda Kft. Budapest.
- NAGY, É. (szerk.) [2002]: A Magyar-Román-Ukrán Interrégió fejlesztési koncepciója. Sz.-Sz.-B. Megyei Területfejlesztési Tanács, 2002. Kézirat
- NAGY, É. [2008]: Az uniós források szerepe Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fejlesztésében/fejlődésében. Inventárium, Nyíregyháza, 93.o.
- NAGY, R. : Regionális fejlődés, külföldi tőke és feketegazdaság a győri térségben. (OTKA 20221 számú kutatási tanulmány)
- NAGY, Z. [2007]: Miskolc város pozícióinak változásai a magyar városhálózatban a 19. század végétől napjainkig. Doktori (PhD) értekezés. Debrecen.
- NÁRAI, M. [2005]: Az egyetemi profilalakítás és a tudástranszfer szerepe a regionális együttműködésben. UNIRÉGIÓ Egyetemek a határ menti együttműködésben. MTA RKK. Pécs-Győr
- NEMES NAGY, J. [1996]: Centrumok és perifériáik a piacgazdasági átmenetben. In: Földrajzi Közlemények 1996/1. sz. pp. 31-48.
- NEMES NAGY– JÁKOBÍ– NÉMETH [2001]: A jövedelemegyenlőtlenségek. Statisztikai Szemle.
- Nyíregyháza Megyei Jogú Város Középtávú integrált városfejlesztési stratégiája [2008]: Nyíregyháza, 2008. január, tervezet.
- Nyíregyházi Főiskola Intézményfejlesztési Terv 2007-2011.
- OECD [1997]: Regional Competitiveness and Skills. – OECD, Paris
- OECD [1998]: The Competitiveness of Transition Economies. – OECD, Paris
- Országos Fejlesztéspolitikai Koncepció (OFK), Budapest, 2005.
- Országos Területfejlesztési Koncepcióról (OTK) szóló 97/2005. (XII. 25.) határozat
- Országos Területfejlesztési Koncepcióról szóló 35/1998. (III.20.)
- PALÁNKAI, T.: [2006]: Európai Gazdasági és Szociális Modell, Társadalompolitika és versenyképesség. 91-101.o.
- HAGETT, P. [2006]: Geográfia. Globális szintézis. Typotex. Budapest. (Geography. A Global Synthesis. 2001. Harlow)

- RECHNITZER, J. [1993]: Szétszakadás vagy felzárkózás. A térszerkezetet alakító innovációk. MTA RKK, Győr, 1993.
- RECHNITZER, J. [1997]: Az Északnyugat-Dunántúl térségének gazdasági adottságai és versenyelőnyei. – Tér és Társadalom. 1. 1–38. o.
- RECHNITZER, J. (szerk.) [1999]: Elválaszt és összeköt a határ, MTA RKK Pécs-Győr
- RECHNITZER, J. [1999]: Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. In: Rechnitzer János, Nárai Márta (szerk.) Elválaszt és összeköt – a határ. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák-magyar határ menti térségben, Pécs, Győr: MTA Regionális Kutatások Központja, 1999. pp. 9-72
- RECHNITZER, J. [2004]: A városhálózat és a régiók formálódása, Magyar Tudomány, 2004/9 978. o.
- RECHNITZER, J.- SMAHÓ, M. (szerk.) [2007]: UNIRÉGIÓ Egyetemek a határ menti együttműködésben. MTA RKK. Pécs-Győr.
- RECHNITZER, J. [2007]: Regionális központok és regionális fejlődés. Magyar Tudomány, 2007/6, 690.o.
- ROBERT K. MERTON [2002]: Társadalomelmélet és társadalmi struktúra. Osiris Kiadó. Budapest.
- GORDON, S.D. – DAWSON, G.G. [1987]: Introductory Economics. D.C. Heath and Company, Lexington, Massachusetts Toronto.
- SASSEN, S. [1994]: The urban complexe in a world economy. In: International Social Science Journal 1994. no. 139. pp. 43-63.
- SMAHÓ, M. [2005]: Szabadalmi bejelentések regionális különbségei (In: Buzás N. (szerk.) Tudásmenedzsment és tudásalapú gazdaságfejlesztés. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei, JATEPress, Szeged, 254-265. o.
- STROHMEIER, G. [2007]: Az egyetemi profilalakítás és a tudástranszfer szerepe a regionális együttműködésben. UNIRÉGIÓ Egyetemek a határ menti együttműködésben. MTA RKK. Pécs-Győr.
- SÜLI-ZAKAR I. [1996]: Regional Perceptions of Marginality in the Carpathian Euroregion. 28th International Geographical Congress The Hague August 4-10. Abstract Book. 1996.

- SÜLI-ZAKAR, I. [1997]: A Kárpátok Eurorégió szerepe a határokon átnyúló kapcsolatok erősítésében. In: Comitatus 1997/6. sz. pp. 30-43.
- SÜLI-ZAKAR, I. [2003]: A Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség tíz éve, Debrecen
- Széchenyi István Egyetem Intézményfejlesztési Terve 2007-2011.
- SZEKERES, T. [2008]: A magyar felsőoktatás a felvételi tükrében. Felsőoktatási műhely 2008/II. szám.
- SZEPESI G. [2008]: A rendszerváltozás utáni várossá avatások Magyarországon. Tér és társadalom XXII. évf. MTA RKK NYUTI Győr.
- SZÉKELY-KOTOSZ, A. [2005]: Euroregions and/or cross-border regions. Region and Regionalism, no. 7, vol. 1, pp. 105-116.
- SZIGETVÁRI, T. [2008]: Magyarország és az Európai Unió helyzete az infrastruktúra néhány kiemelt területén. Köz-gazdaság tudományos füzetek. BCE Közgazdaságtudományi karának kiadványa III. évf. 2. szám. 2008.
- SZIRMAI, V. [2007]: A magyar nagyváros térségek társadalmi jellegzetességei. Magyar Tudomány 2007/6, Letöltve: www.matud.iif.hu/07jun/06html.
- TOWNROE, P. M. [1994]: The spatial impact of European integration. In: Journal of Regional Policy, 1994/2. sz. pp. 185-204.
- TÖRÖK, Á. [1999]: Verseny a versenyképességért. Miniszterelnöki Hivatal, Integrációs Stratégia Munkacsoport Kiadványa, Budapest
- TÖRÖK, Á. [2007]: Versenyképesség, jog és szabályozás. Felzárkózásunk a kibővült Európában című kötet, mely válogatás a Magyar Közgazdasági Társaság 45. és a Romániai Magyar Közgazdasági Társaság 16. Közgazdász-vándorgyűlésének előadásaiból. Debrecen.
- VERES, P. [2005]: A magyar köz-, szak- és felsőoktatási rendszer átfogó fejlesztése. Kézirat.
- VERESS, J. [1999]: A fejlett gazdaság vonzásában. Stúdium Kiadó. Budapest. 58-59.o.
- www.alpeadria.org
- <http://www.carpathianfoundation.org>
- www.interreg.hu

- www.ksh.hu
- www.kulturpont.hu
- www.mtrfh.hu
- www.nfh.hu
- www.nkth.hu
- www.nyf.hu
- www.rkk.hu/nyuti
- www.sze.hu
- www.szszbmo.hu/ce-regio/
- www.urbanaudit.org
- www.westpa.hu

2.sz.melléklet A piramismodellek alapadatai

A piramismodell alapkategóriáinak alapadatai, 2006

Megnevezés	Lakó- népesség (év végi)	Egy lakos ra jutó SZJA alap jövete- lem	Egy adózó- ra jutó SZJA- alap	Egy adózó- ra jutó SZJA	SZJA-t fizetők ezer lakosra jutó száma	Foglalkoz- tatottsági ráta (a 15- 74 éves népesség körében)	Munka- nélküliségi arány (a 15- 61 éves férfiak és a 15-60 éves nők együttes számából)	Külföldiek által eltöltött vendég- éjszakák ezer lakosra a ker.szállás- helyeken	Belföldiek által eltöltött vendég- éjszakák ezer lakosra a ker.szállás- helyeken
<i>Mértékegység</i>	fő	Ft	eFt	eFt	fő	%	%	vendég- éjszaka	vendég- éjszaka
Baranya	398 215	575	1 378	259	417	7,6	8,0	441	1 138
Pécs	156 649	735	1 621	355	454	..	3,8	405	1 239
Bács-Kiskun	536 290	520	1 261	223	413	9,4	6,9	200	419
Kecskemét	109 847	760	1 611	343	472	..	4,8	352	459
Békés	382 190	506	1 220	208	415	7,8	8,9	112	852
Békéscsaba	65 206	682	1 459	295	467	..	6,3	138	413
Borsod-A.-Z.	718 951	528	1 429	261	369	12,0	11,7	189	833
Miskolc	172 637	685	1 618	350	423	..	7,5	314	1 046
Csongrád	423 751	584	1 361	263	429	5,9	5,6	239	706
Szeged	164 883	736	1 610	355	457	..	3,9	420	1 297
Fejér	428 711	744	1 577	326	472	4,9	4,6	286	559
Székesfehérvár	101 600	952	1 845	447	516	..	3,6	518	615
Győr-M-S.	442 667	712	1 503	304	474	4,3	2,8	799	1 326
Győr	128 265	868	1 752	419	496	..	2,9	876	811
Hajdú-Bihar	545 641	537	1 339	250	401	9,2	9,0	789	1 598
Debrecen	204 124	721	1 599	354	450	..	5,2	563	1 391
Heves	319 460	599	1 439	275	417	9,1	7,2	317	1 826
Eger	56 647	838	1 691	389	496	..	4,1	1 424	4 007
J-N-Szolnok	403 622	546	1 347	243	406	9,6	7,3	290	706
Szolnok	75 474	827	1 718	381	482	..	3,8	302	649
Komárom-Eszt.	315 036	717	1 544	310	465	7,5	3,8	515	758
Tatabánya	70 541	719	1 576	311	456	..	3,6	180	328
Nógrád	213 030	549	1 364	234	402	10,6	10,8	50	461
Salgótarján	41 936	656	1 533	307	428	..	11,0	99	845
Pest	1 176 550	728	1 686	379	432	5,6	2,6	149	324
Somogy	328 496	509	1 264	220	403	10,3	10,1	1 598	2 896
Kaposvár	67 746	690	1 529	313	451	..	6,4	107	711
Szabolcs-Sz-B.	576 054	447	1 262	215	354	13,6	11,5	105	362
Nyíregyháza	116 298	690	1 523	327	453	..	4,4	351	637
Tolna	240 966	585	1 387	256	422	9,6	7,4	122	504
Szekszárd	34 174	822	1 714	374	479	..	5,1	196	535
Vas	263 251	705	1 439	263	490	7,4	4,1	1 799	1 584
Szombathely	79 534	843	1 624	341	519	..	3,2	404	1 015
Veszprém m.	363 706	653	1 387	251	471	6,1	5,5	1 990	2 347
Veszprém m.jv.	62 023	903	1 691	380	534	..	3,7	338	651
Zala	293 443	633	1 365	245	464	6,3	6,6	3 266	3 339
Zalaegerszeg	61 898	838	1 624	340	516	..	4,9	207	767
Budapest	1 696 128	972	2 139	582	455	4,8	1,9	3 085	517
Ország összesen	10 066 158	683	1 562	333	437	7,5	6,1	997	954

A piramismodell alaptényezőinek alapadatai, 2006 (1)

Megnevezés	K+F helyek 10ezer lakosra	K+F költségek 10ezer lakosra	K+F beruházások 10ezer lakosra	Ezer lakosra jutó működő vállalkozás	Ezer lakosra jutó működő KKV (10-49 fős)	Ezer lakosra jutó működő jogi szem. vállalkozás
<i>Mértékegység</i>	db	eFt	eFt	db	db	db
Baranya	4,4	114 863	23 108	48	17,0	67
Pécs	..	..	..	122	26,0	91
Bács-Kiskun	1,6	78 452	5 363	8	15,6	61
Kecskemét	..	..	..	28	26,4	88
Békés	0,9	29 078	7 934	6	9,8	51
Békéscsaba	..	..	..	0	18,8	80
Borsod-A.-Z.	1,4	56 426	9 065	12	10,6	46
Miskolc	..	..	..	50	21,0	74
Csongrád	5,1	228 071	32 002	46	14,9	67
Szeged	..	..	..	118	22,1	90
Fejér	1,7	112 271	4 926	14	15,1	62
Székesfehérvár	..	..	..	29	28,8	97
Győr-M-S.	2,8	142 614	19 581	30	18,0	74
Győr	..	..	..	57	27,3	101
Hajdú-Bihar	3,8	231 180	32 404	38	14,8	59
Debrecen	..	..	..	101	25,4	87
Heves	1,8	66 317	11 144	21	12,7	58
Eger	..	..	..	71	26,6	99
J-N-Szolnok	0,8	24 990	21 928	7	10,9	51
Szolnok	..	..	..	36	22,3	86
Komárom-Esztt.	0,9	19 749	16 184	8	17,6	66
Tatabánya	..	..	..	26	20,1	72
Nógrád	0,5	7 033	73	0	9,0	47
Salgótarján	..	..	..	0	13,3	67
Pest	1,3	66 763	9 222	8	21,7	71
Somogy	1,4	24 791	7 391	7	13,1	59
Kaposvár	..	..	..	36	20,3	84
Szabolcs-Sz-B.	1,2	27 098	4 191	11	10,4	50
Nyíregyháza	..	..	..	53	26,4	101
Tolna	0,6	14 197	1 191	0	12,7	60
Szekszárd	..	..	..	0	26,8	105
Vas	2,2	52 039	5 996	12	15,4	64
Szombathely	..	..	..	38	26,4	94
Veszprém m.	2,3	113 593	28 660	24	15,0	68
Veszprém m.jv.	..	..	..	141	28,6	100
Zala	0,9	19 678	5 134	0	14,8	68
Zalaegerszeg	..	..	..	0	23,2	94
Budapest	7,0	727 926	180 722	61	46,6	111
Ország összesen	2,8	190 089	41 447	24	20,2	69

A piramismodell alaptényezőinek alapadatai, 2006 (2)

Megnevezés	Távbeszélő fővonalak száma ezer lakosra	ISDN fővonalak száma ezer lakosra	Az év folyamán épített lakások száma ezer lakosra	Korhatár alatti rokkantsági nyugdíjasok aránya a 40-59 évesekhez képest	Belföldi vándorlási különbözet éves átlaga ezer lakosra, 2001-2006	Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma ezer lakosra	Regisztrált nonprofit szervezetek száma ezer lakosra	A felsőfokú intézmények nappali tagozatos tanuló ezer lakosra
<i>Mértékegység</i>	db	db	db	%	fő/év	fő	db	fő
Baranya		319	3,0	2 599,2	-0,71	61	293	192
Pécs		408	4,0	1 489,3	-2,02	56	280	195
Bács-Kiskun		274	2,1	3 757,7	-0,15	50	284	188
Kecskemét		357	3,4	1 214,2	2,90	36	279	161
Békés		229	1,6	10 227,1	-3,06	71	287	208
Békéscsaba		329	2,3	3 164,1	-2,94	72	287	199
Borsod-A.-Z.		277	1,6	3 328,4	-4,82	46	280	182
Miskolc		380	1,7	1 856,8	-7,93	47	283	193
Csongrád		263	3,0	5 766,5	0,16	68	281	197
Szeged		344	5,4	3 104,7	-0,97	62	276	184
Fejér		299	3,0	2 590,9	1,51	32	286	162
Székesfehérvár		427	2,7	1 132,6	-4,62	28	290	166
Győr-M-S.		357	3,7	1 769,1	2,99	40	278	164
Győr		428	3,2	989,8	-2,02	37	272	169
Hajdú-Bihar		280	3,5	3 025,5	-1,36	51	279	172
Debrecen		369	4,0	1 654,9	-2,67	59	284	176
Heves		322	2,2	2 831,8	0,10	55	282	198
Eger		442	3,4	1 235,5	-1,85	58	286	186
J-N-Szolnok		279	2,2	3 747,1	-2,75	54	281	193
Szolnok		391	4,5	1 312,7	-3,07	53	285	183
Komárom-Esztt.		310	2,1	2 716,2	1,93	48	285	173
Tatabánya		361	2,4	1 830,7	-2,27	60	285	183
Nógrád		267	1,6	5 699,1	-1,51	43	286	190
Salgótarján		330	1,3	3 177,6	-9,19	37	294	196
Pest		296	5,8	2 583,6	14,50	37	273	156
Somogy		305	2,7	2 785,3	-0,93	40	294	185
Kaposvár		360	1,3	1 540,7	1,43	36	286	191
Szabolcs-Sz-B.		229	3,3	4 523,0	-3,75	63	276	181
Nyíregyháza		343	6,6	1 775,3	-2,07	64	289	176
Tolna		306	1,5	3 158,7	-2,82	62	294	196
Szekszárd		456	2,7	1 156,5	-6,84	57	306	189
Vas		327	3,9	2 624,6	0,18	35	290	173
Szombathely		398	4,0	1 348,0	-3,69	34	285	173
Veszprém m.		269	2,5	2 624,2	-0,61	35	289	167
Veszprém m.jv.		135	3,6	1 430,7	-0,25	29	268	151
Zala		333	3,4	1 820,2	-0,02	27	293	172
Zalaegerszeg		420	6,0	927,7	1,21	27	290	159
Budapest		559	4,9	744,7	-4,80	30	273	189
Ország összesen		334	3,4	2 078,0	-	45	281	182

A piramismodell sikerességi tényezőinek alapadatai, 2006 (1)

Megnevezés	Az ing. ügyletek, gazd.szolg-ok súlya a működő társas vállalkozások számán belül	A könyvtárak beiratkozott olvasó ezer lakosra	Felsőokt. Intézményekben dolgozó oktató száma ezer lakosra	Legalább 60 évesek aránya az állandó népességből	Legfeljebb 18 évesek aránya az állandó népességből	Vitalitási index (a 18-39 évesek a 18-59 évesek %-ában)	A térség-központ lakosságának aránya a kistérség / megye lakosságában
<i>Mértékegység</i>	%	fő	fő	%	%	%	%
Baranya	28,9	109	5,0		19,5	52,2	100,0
Pécs	35,0	126	12,8	22,9	18,2	52,8	38,4
Bács-Kiskun	22,6	166	0,6	21,4	20,4	53,1	100,0
Kecskemét	30,6	308	1,8	19,1	20,7	54,7	20,2
Békés	21,0	165	0,6	22,5	19,5	52,4	100,0
Békéscsaba	28,9	175	0,0	21,8	18,0	52,4	16,5
Borsod-A.-Z.	24,5	132	1,2	19,9	22,4	53,8	100,0
Miskolc	31,2	141	4,9	22,1	18,5	53,7	23,6
Csongrád	27,8	193	5,6	21,9	19,5	53,3	100,0
Szeged	33,5	269	14,6	21,1	18,7	54,6	38,4
Fejér	28,3	139	1,3	19,5	20,4	54,0	100,0
Székesfehérvár	33,2	203	3,3	20,3	18,3	53,9	23,6
Győr-M-S.	29,4	126	2,1	20,6	19,4	54,5	100,0
Győr	34,9	182	3,0	21,2	18,4	55,1	28,6
Hajdú-Bihar	25,4	137	3,1	19,1	22,1	54,5	100,0
Debrecen	29,8	138	8,3	19,6	19,3	54,7	36,9
Heves	23,9	146	1,7	22,4	19,9	52,8	100,0
Eger	30,1	235	7,5	21,5	17,5	53,3	17,2
J-N-Szolnok	23,5	166	0,4	21,4	21,0	53,4	100,0
Szolnok	32,7	237	1,9	20,5	19,7	53,7	18,4
Komárom-Eszt.	25,3	102	0,7	20,0	20,2	53,8	100,0
Tatabánya	30,0	157	2,1	20,1	19,6	54,3	22,6
Nógrád	21,3	161	0,0	22,1	20,2	52,2	100,0
Salgótarján	29,1	251	0,0	22,9	18,9	52,2	20,1
Pest	32,1	124	0,8	18,8	21,8	54,8	100,0
Somogy	24,3	163	1,0	21,5	19,9	51,8	100,0
Kaposvár	32,3	226	4,7	22,0	18,6	52,6	20,2
Szabolcs-Sz-B.	22,5	138	0,7	17,1	24,0	55,3	100,0
Nyíregyháza	30,2	132	3,6	17,2	20,4	55,4	20,1
Tolna	24,6	136	0,0	20,9	19,7	52,3	100,0
Szekszárd	32,4	197	0,0	20,1	18,4	52,3	14,3
Vas	27,4	142	1,3	21,2	19,1	52,9	100,0
Szombathely	34,3	198	4,3	21,1	18,3	54,0	30,0
Veszprém m.	26,3	173	1,4	20,6	19,5	53,4	100,0
Veszprém m.jv.	36,2	238	7,9	19,5	18,6	54,8	15,8
Zala	26,7	167	0,0	22,0	18,3	52,2	100,0
Zalaegerszeg	34,0	197	0,0	20,5	17,3	52,8	20,4
Budapest	42,7	173	5,7	24,8	16,3	54,1	58,9
Ország összesen	32,9	149	2,2	21,1	20,0	53,7	-

A piramismodell sikerességi tényezőinek alapadatai, 2006 (2)

Megnevezés	Legalább 250 főt foglalkoztató jogi szem. vállalkozások aránya az országosból	Az 50-249 főt foglalkoztató jogi szem. vállalkozások aránya az országosból	Ismertté vált közvadás bűncselekmények ezer lakosra jutó száma az elkövetés helye szerint	Ismertté vált gazdasági bűncselekmények ezer lakosra jutó száma az elkövetés helye szerint	Nappali ellátást nyújtó idős klubjai férőhelyeinek száma ezer 60 évesnél idősebbre	Közcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások ezer lakásra
<i>Mértékegység</i>	%	%	%	%	db	db
Baranya	2,1	3,3	43,7	1,6	17	719
Pécs	1,5	1,5	57,2	3,0	12	1000
Bács-Kiskun	3,7	5,4	36,6	1,3	24	394
Kecskemét	1,9	1,7	60,9	2,4	40	574
Békés	1,4	3,0	35,0	1,5	37	456
Békéscsaba	0,4	0,8	40,1	3,2	29	535
Borsod-A.-Z.	4,7	4,5	43,0	1,8	26	613
Miskolc	2,2	1,3	75,1	5,6	15	898
Csongrád	3,4	3,3	36,5	2,6	20	604
Szeged	2,2	1,6	43,3	3,3	13	982
Fejér	4,7	3,5	53,5	1,5	12	651
Székesfehérvár	2,3	1,5	67,7	3,2	7	909
Győr-M-S.	5,4	5,1	34,6	2,0	14	809
Győr	3,0	2,2	49,3	3,2	15	965
Hajdú-Bihar	4,4	5,1	36,0	1,4	22	535
Debrecen	3,2	2,5	45,9	2,3	10	737
Heves	2,9	2,6	32,9	1,1	18	526
Eger	1,5	0,8	49,6	3,1	10	858
J-N-Szolnok	3,2	3,4	35,4	1,7	20	527
Szolnok	1,2	0,9	52,3	5,8	10	901
Komárom-Eszt.	4,7	3,2	38,7	1,6	22	769
Tatabánya	1,0	0,8	44,6	3,4	19	873
Nógrád	1,5	1,2	33,5	1,2	23	620
Salgótarján	0,7	0,4	57,5	3,5	11	842
Pest	8,9	10,2	32,5	0,8	8	574
Somogy	1,9	2,4	46,9	1,3	22	592
Kaposvár	0,7	0,7	56,8	3,4	8	952
Szabolcs-Sz-B.	2,7	3,8	37,9	2,6	35	507
Nyíregyháza	1,1	1,5	56,8	4,4	17	914
Tolna	1,3	1,7	34,5	1,2	19	567
Szekszárd	0,7	0,4	73,0	4,2	14	888
Vas	3,8	2,6	29,6	1,3	21	658
Szombathely	2,0	1,0	44,0	2,6	17	952
Veszprém m.	3,3	3,0	33,0	1,0	13	771
Veszprém m.jv.	1,2	0,7	39,3	2,4	21	944
Zala	2,5	2,7	37,3	1,6	21	656
Zalaegerszeg	1,2	1,0	43,2	4,2	11	746
Budapest	33,3	30,0	65,9	3,0	15	981
Ország összesen	100,0	100,0	42,3	1,8	19	674

A piramismodell sikerességi tényezőinek alapadatai, 2006 (3)

Megnevezés	Élveszülések ezer lakosra, 2001-2006 éves átlag	Halálozások ezer lakosra, 2001- 2006 éves átlag	Elvándorlások ezer lakosra, 2001-2006 éves átlag	Odavándorlások ezer lakosra, 2001-2006 éves átlag	Természetes szaporodás ezer lakosra, 2001- 2006	Migráció ezer lakosra, 2001- 2006
<i>Mértékegység</i>	fő	fő	fő	fő	fő	fő
Baranya	9,2	13,1	48,3	49,0	-4,0	-0,7
Pécs	9,1	12,4	39,8	41,8	-3,3	-2,0
Bács-Kiskun	9,2	13,5	38,3	38,5	-4,4	-0,2
Kecskemét	10,4	11,1	38,7	35,8	-0,7	2,9
Békés	8,5	14,5	36,8	39,9	-6,0	-3,1
Békéscsaba	7,8	12,0	32,3	35,3	-4,2	-2,9
Borsod-A.-Z.	10,4	13,7	43,1	47,9	-3,3	-4,8
Miskolc	9,0	13,4	32,3	40,2	-4,5	-7,9
Csongrád	9,0	13,5	36,8	36,7	-4,5	0,2
Szeged	9,4	11,8	35,1	36,0	-2,5	-1,0
Fejér	9,4	11,8	49,2	47,7	-2,4	1,5
Székesfehérvár	9,0	10,2	41,1	45,7	-1,2	-4,6
Győr-M-S.	9,4	12,0	44,5	41,5	-2,7	3,0
Győr	10,0	11,2	44,8	46,8	-1,2	-2,0
Hajdú-Bihar	10,4	12,2	37,7	39,0	-1,8	-1,4
Debrecen	9,5	11,0	36,5	39,1	-1,5	-2,7
Heves	9,3	14,3	49,5	49,4	-5,0	0,1
Eger	8,4	11,1	56,7	58,6	-2,6	-1,8
J-N-Szolnok	9,6	14,0	39,8	42,6	-4,4	-2,7
Szolnok	9,2	11,0	42,5	45,6	-1,8	-3,1
Komárom-Eszt.	9,3	13,0	43,9	42,0	-3,6	1,9
Tatabánya	9,7	13,7	36,6	38,8	-4,0	-2,3
Nógrád	9,2	14,7	41,4	43,0	-5,4	-1,5
Salgótarján	8,8	13,9	31,0	40,2	-5,1	-9,2
Pest	10,5	11,7	59,4	44,9	-1,2	14,5
Somogy	9,1	14,0	50,9	51,9	-4,9	-0,9
Kaposvár	9,5	12,4	45,2	43,8	-3,0	1,4
Szabolcs-Sz-B.	11,1	12,2	39,6	43,4	-1,1	-3,8
Nyíregyháza	9,8	10,3	35,7	37,8	-0,5	-2,1
Tolna	8,7	13,4	45,0	47,8	-4,7	-2,8
Szekszárd	8,8	11,0	48,7	55,5	-2,3	-6,8
Vas	8,5	13,3	42,0	41,8	-4,8	0,2
Szombathely	9,1	11,8	37,4	41,1	-2,8	-3,7
Veszprém m.	8,8	12,4	51,9	52,5	-3,6	-0,6
Veszprém m.jv.	8,9	8,9	56,3	56,5	-0,1	-0,3
Zala	8,1	13,3	42,7	42,7	-5,2	0,0
Zalaegerszeg	8,1	10,8	41,5	40,3	-2,7	1,2
Budapest	8,9	13,8	31,0	35,8	-4,8	-4,8
Ország összesen	9,6	13,2	42,8	42,8	-3,6	0,0

A piramismodell főbb népszámlálási alapadatai, 2001 (1)

Megnevezés	100 gyermekkorú a jutó öregorú	Egyetemi, főiskolai végzettségű foglalkoztatot tak	Foglalkozta- tottsági ráta*	Egyetemet, főiskolát végzettek aránya a foglalkoztatot takból	Egyetemet, főiskolát végzettek aránya a 25-x évesek között	Középiskolai érettségivel rendelkezők aránya a 18-x évesek között	Az ált.iskola 1.osztályát sem végzettek aránya a 10-x évesek közül
<i>Mértékegység</i>	<i>fő</i>	<i>fő</i>	%	%	%	%	%
Baranya	126	23 559	37,1	17,3	11,0	34,9	0,7
Pécs	100	10 000	53,4	25,7	18,8	50,3	0,3
Bács-Kiskun	122	26 597	68,2	13,9	9,0	28,9	0,8
Kecskemét	00	0 000	58,0	22,0	16,8	43,3	0,8
Békés	134	17 473	47,3	14,0	7,1	30,1	0,6
Békéscsaba	00	0 000	54,9	20,6	14,5	45,7	0,5
Borsod-A.-Z.	105	35 699	42,4	17,1	9,5	34,0	0,9
Miskolc	00	1 000	47,7	25,8	17,3	52,6	0,4
Csongrád	130	28 191	51,8	18,3	12,5	38,6	0,4
Szeged	00	1 000	53,1	27,5	20,7	54,0	0,3
Fejér	107	25 565	58,2	14,6	10,8	34,7	0,6
Székesfehérvár	00	1 000	63,1	24,4	20,0	52,9	0,2
Győr-M-S.	122	28 354	60,6	15,5	11,7	38,1	0,4
Győr	01	1 000	61,4	23,7	18,7	52,3	0,2
Hajdú-Bihar	100	29 999	46,6	17,2	10,8	34,0	0,9
Debrecen	01	1 000	51,5	35,3	19,1	51,1	0,7
Heves	135	17 251	50,4	15,7	9,9	33,4	0,7
Eger	00	0 000	56,3	28,3	22,2	57,3	0,4
J-N-Szolnok	120	20 160	48,2	15,1	8,9	30,5	0,8
Szolnok	00	0 100	57,1	25,7	19,2	51,5	0,4
Komárom-Eszt.	113	16 372	56,6	13,2	9,7	34,4	0,5
Tatabánya	00	0 100	54,6	15,0	11,0	37,5	0,4
Nógrád	129	9 485	49,1	13,1	7,8	30,0	0,9
Salgótarján	00	0 000	51,5	21,2	13,9	43,9	0,4
Pest	101	67 128	55,6	16,1	11,7	37,5	0,6
Somogy	100	16 578	49,6	14,7	9,3	30,5	1,0
Kaposvár	74	0 000	55,4	23,2	17,1	47,4	0,4
Szabolcs-Sz-B.	86	24 991	40,7	15,9	8,3	28,3	1,2
Nyíregyháza	100	1 000	52,1	25,0	18,1	48,9	0,4
Tolna	122	12 639	52,1	14,4	9,0	29,2	0,9
Szekszárd	00	0 000	66,2	26,2	19,8	50,2	0,9
Vas	126	15 884	62,6	13,8	10,6	35,8	0,4
Szombathely	01	0 000	64,6	21,3	17,9	51,0	0,2
Veszprém m.	117	20 804	57,2	14,1	10,6	33,6	0,4
Veszprém mv.	00	0 000	61,1	25,7	21,7	53,9	0,2
Zala	136	16 828	58,1	14,3	10,1	33,6	0,5
Zalaegerszeg	00	0 000	62,4	21,6	17,2	48,1	0,6
Budapest	179	222 298	124,6	29,8	23,8	58,7	0,6
Ország összesen	123	675 825	58,4	18,3	12,6	38,2	0,7

A piramismodell főbb népszámlálási alapadatai, 2001 (2)

Megnevezés	Helyben foglalkoztatott legalább érettségivel ezer lakosra	Főisk., egyetemi végzettségű helyben foglalkoztatottak ezer lakosra	Elvégzett átlagos osztály	Egy-személyes háztartások ezer lakosra	Bejárók / eljárók aránya	A mg., vadg., erdőg. és halászat ágban foglalkoztatottak aránya	A szolgáltatás ágban foglalkoztatottak aránya	Az egyéb szellemi foglalkozásúak aránya
<i>Mértékegység</i>	fő	fő	db	db	%	%	%	%
Baranya	98,1	56,3		93	82,1	7,1	62,7	20,3
Pécs	149,3	98,0	10,45	117	322,2	1,2	69,3	24,2
Bács-Kiskun	88,3	47,0		101	78,1	14,2	54,2	16,2
Kecskemét	136,7	90,2	9,93	98	276,9	2,5	65,0	21,5
Békés	93,8	42,7		102	79,1	11,9	55,6	17,6
Békéscsaba	169,4	84,2	10,04	110	376,7	2,7	64,5	22,1
Borsod-A.-Z.	94,5	46,7		87	85,3	3,9	62,6	20,6
Miskolc	169,1	89,6	10,35	107	392,0	0,7	73,8	25,5
Csongrád	108,1	63,4		115	84,2	12,1	59,4	18,9
Szeged	146,6	102,2	10,62	140	223,6	1,8	71,0	24,0
Fejér	109,7	54,4		84	84,0	6,2	48,4	18,0
Székesfehérvár	219,0	113,0	10,52	95	546,9	1,0	50,3	20,9
Győr-M-S.	126,8	63,4		86	87,4	5,7	55,0	19,4
Győr	206,7	113,7	10,45	107	559,2	0,9	56,4	22,9
Hajdú-Bihar	91,0	52,5		92	75,9	9,2	61,5	19,0
Debrecen	141,2	89,8	10,36	111	254,1	1,7	70,6	23,5
Heves	100,3	49,6		98	77,9	6,0	57,1	18,5
Eger	199,6	120,0	10,64	109	427,2	1,3	66,4	23,7
J-N-Szolnok	93,4	45,8		97	76,4	9,5	56,0	18,4
Szolnok	185,8	104,1	10,32	106	342,3	1,5	70,6	27,7
Komárom-Eszt.	102,3	45,7		90	61,4	5,1	52,8	19,0
Tatabánya	127,8	61,3	9,65	105	94,6	0,8	60,7	24,4
Nógrád	91,5	39,9		97	61,2	3,4	57,2	18,7
Salgótarján	159,9	81,2	9,82	116	290,5	0,3	61,3	23,8
Pest	82,1	40,1		74	42,9	4,5	60,8	18,6
Somogy	92,9	47,8		84	82,1	8,7	63,4	18,1
Kaposvár	157,0	92,4	10,21	94	287,1	1,7	69,2	23,0
Szabolcs-Sz-B.	78,5	42,1		71	84,5	6,1	64,3	18,5
Nyíregyháza	149,2	92,0	10,18	84	324,4	2,3	70,4	23,3
Tolna	92,2	48,3		88	76,9	10,4	53,1	18,3
Szekszárd	192,9	115,6	10,29	104	389,8	1,8	64,2	25,9
Vas	128,6	57,2		83	88,1	5,5	48,8	17,2
Szombathely	200,0	100,2	10,42	90	309,9	2,2	55,4	21,2
Veszprém m.	101,0	53,3		86	74,8	5,3	56,4	18,4
Veszprém m.jv.	184,2	122,4	10,65	108	266,5	0,7	64,9	23,8
Zala	115,9	54,9		86	84,1	5,5	57,3	18,0
Zalaegerszeg	190,4	101,6	10,28	84	233,5	0,8	56,7	21,9
Budapest	190,8	137,1		150	123,4	0,5	78,9	28,0
Ország összesen	117,3	66,2		99	99,7	5,5	61,7	20,4

A piramismodell főbb APEH adatai, 2006

Megnevezés	Egy adózóra jutó adóköteles jövedelem	Munkaviszonyból származó jövedelem/összes adófizető	Társas vállalkozásból származó jövedelem / összes adózó	A vállalkozások egy foglalkoztatottra jutó adózás előtti eredménye	A vállalkozások saját tőke összege ezer lakosra	A vállalkozások mérleg főösszege ezer lakosra	A vállalkozások jegyzett tőke összege ezer lakosra
<i>Mértékegység</i>	Ft	Ft	e Ft	e Ft	e Ft	e Ft	e Ft
Baranya	1 378 158	1 248 822	44,52	616	675 671	1 905 127	228 345
Pécs	1 620 966	1 466 845	58,08	668	1 398 944	3 598 023	626 862
Bács-Kiskun	1 261 174	1 151 835	34,00	722	763 158	2 190 819	237 887
Kecskemét	1 611 236	1 480 640	50,74	969	1 465 423	3 841 830	482 788
Békés	1 219 847	1 115 924	27,16	673	690 882	1 689 600	184 041
Békéscsaba	1 459 638	1 320 278	45,01	453	876 474	2 246 631	357 473
Borsod-A.-Z.	1 429 011	1 306 713	34,88	593	504 831	1 318 677	238 775
Miskolc	1 618 056	1 480 052	49,33	579	1 233 565	3 111 948	706 082
Csongrád	1 361 242	1 245 553	34,42	733	652 506	2 018 821	231 342
Szeged	1 610 198	1 462 262	46,19	1 068	1 869 852	5 674 992	744 256
Fejér	1 576 855	1 458 813	39,11	835	856 659	2 303 715	326 666
Székesfehérvár	1 845 426	1 687 733	62,32	1 452	4 725 069	10 673 223	1 519 525
Győr-M-S.	1 503 653	1 388 077	38,06	891	1 117 372	3 004 665	442 551
Győr	1 752 412	1 614 686	50,31	3 237	9 439 726	14 079 472	1 610 491
Hajdú-Bihar	1 339 350	1 221 763	37,46	567	935 004	2 169 859	284 090
Debrecen	1 599 618	1 451 503	52,81	1 482	3 422 213	6 738 850	756 259
Heves	1 439 050	1 328 152	32,92	527	550 004	1 655 995	187 480
Eger	1 691 090	1 534 594	51,04	648	1 660 607	4 797 267	668 679
J-N-Szolnok	1 347 337	1 241 814	33,21	537	505 836	1 336 827	156 374
Szolnok	1 717 715	1 574 506	50,73	459	1 031 266	2 913 761	355 537
Komárom-Eszt.	1 543 598	1 433 017	37,89	656	786 368	2 268 611	371 437
Tatabánya	1 576 525	1 468 785	36,05	880	1 463 082	3 565 480	755 043
Nógrád	1 362 512	1 250 833	28,16	549	468 693	1 194 058	212 278
Salgótarján	1 532 999	1 393 997	41,59	777	888 250	2 334 513	359 596
Pest	1 687 363	1 553 145	54,22	1 502	1 967 519	4 984 235	831 463
Somogy	1 264 151	1 150 456	36,82	582	552 291	1 473 577	201 091
Kaposvár	1 528 502	1 394 409	47,96	543	835 533	2 361 867	328 003
Szabolcs-Sz-B.	1 261 640	1 165 206	26,81	715	533 494	1 437 220	157 082
Nyíregyháza	1 523 264	1 397 471	43,40	669	1 353 702	4 036 945	520 740
Tolna	1 387 887	1 255 685	35,84	533	525 729	1 503 710	175 449
Szekszárd	1 713 893	1 532 258	61,60	714	1 312 415	3 011 998	389 244
Vas	1 439 587	1 330 741	30,59	4 315	10 761 318	15 064 705	3 067 571
Szombathely	1 623 649	1 493 944	37,29	8 065	36 229 712	48 789 942	9 774 778
Veszprém m.	1 387 301	1 271 481	33,30	578	705 275	1 808 016	251 676
Veszprém m.jv.	1 691 936	1 558 112	44,80	1 607	2 816 564	5 366 105	628 751
Zala	1 365 536	1 257 114	35,65	629	840 268	2 030 986	298 592
Zalaegerszeg	1 624 241	1 498 988	46,07	838	1 435 318	3 815 348	411 658
Budapest	2 139 949	1 937 903	81,00	2 632	16 963 117	46 339 638	5 031 174
Ország összesen	1 551 147	1 419 515	45,13	1 816	3 804 596	9 946 966	1 182 118